

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

SERTİFİKATLAŞDIRMANIN
Ə S A S L A R I

Dərslük

Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirliyinin 31.08.2018-ci il tarixli
F-596№-li əmri ilə qrif verilmişdir.

BAKI - 2018

Redaktor: dos. **Z.Y.Aslanov**

Rəy verənlər: t.e.n., prof. **Ə.P.Həsənov**
(UNEC-in “İstehlak mallarının ekspertizası” kafedrasının professoru)

t.e.d., prof. **E.B.İsgəndərzadə**
ATU-nun “Metrologiya və standartlaşdırma” kafedrası

t.e.d., prof. **M.H.Fərzəliyev**
UNEC-in “Texnoloji məşinlər və avadanlıqlar” kafedrası

Aslanov Z.Y., Zeynalova M.S.
Sertifikatlaşdırmanın əsasları. Dərslik. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı – 2018. – 280 səh.

Dərslik “Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma” ixtisası üzrə bakalavr hazırlayan ali məktəblər üçün təsdiq olunmuş tədris proqramına uyğun tərtib edilmişdir. Kitabda sertifikatlaşdırma və onun inkişaf tarixi haqqında məlumatlar verilir. Sertifikatlaşdırmanın aparılma qaydaları və tətbiq sahələri, sertifikatlaşdırma sistemi və sxəmləri, texniki tənzimləmə, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, akkreditasiyanın məqsədləri və prinsipləri, iqtisadiyyat sahəsi üzrə sertifikatlaşdırma, keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması, xidmətlərin sertifikatlaşdırılması, beynəlxalq və xarici ölkələrdə sertifikatlaşdırma, xarici ölkələrdə akkreditasiya, sertifikatlaşdırma sahəsində İSO-nun və digər beynəlxalq təşkilatların fəaliyyəti geniş şərh olunur.

Dərslik “Sertifikatlaşdırmanın əsasları” kursunu öyrənən ali məktəb və kollec tələbələri və müəllimləri, biznes məktəbi dinləyiciləri, habelə nəzəri biliklərini artırmaq istəyən firma, müəssisə və təşkilat rəhbərləri və müvafiq mütəxəssislər tərəfindən istifadə edilə bilər.

© Aslanov Z.Y., Zeynalova M.S. - 2018
© İqtisad Universiteti Nəşriyyatı (UNEC) - 2018

GİRİŞ

Məhsulun və xidmətin sertifikatlaşdırılması məcburi və könüllü olmuşdur. Ona keyfiyyətin rəsmi təsdiqi kimi baxılır və bir çox hallarda məhsulun rəqabət qabiliyyətliliyini müəyyən edir və deməli, istehsalın inkişafını, onun rentabelliğini və səmərəsini müəyyən edir.

Bu dərslərdə sertifikatlaşdırmanın müxtəlif növləri üzrə işlərin aparılmasının vasitə və metodları nəzərdən keçirilir. Son illərdə adətən geniş yayılmış məhsulun sertifikatlaşdırılmasına xidmətlərin (ticarətdə, turizmde, qulluqda və təmirdə), müəssisənin keyfiyyət sisteminin İSO9000 standartlarına uyğunluğunu, həmçinin personalın sertifikatlaşdırılması əlavə olunmuşdur.

Sertifikatlaşmanın bütün növləri onun prosedurlarının və həmçinin normativ-metodiki sənədlərin hazırlanmasında yüksək səviyyəli mütəxəssislərin fəaliyyətinə əsaslanır.

Azərbaycanda sertifikatlaşdırma üzrə fəaliyyət təcrübəsi göstərir ki, standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və keyfiyyətin idarə edilməsi üzrə mütəxəssislərin hazırlanmasına kəskin ehtiyac vardır. Həm də bu sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarından daha çox sənaye müəssisələrinə və xidmət sahələri üçün, daha doğrusu, müvafiq keyfiyyət səviyyəsinin təmin edilməsi mərhələsində işləyən və öz zəhmətlərinin bəhrəsini sertifikatlaşdırılmaya hazırlayanlar üçün vacibdir.

Son illərdə ali məktəblərin tədris planlarında sertifikat və onunla bağlı digər fəaliyyət növlərinin problemləri ilə əlaqədar bir çox ixtisaslar üzrə fənlər əlavə edilmişdir. Bunlara metroloji təminat, standartlaşdırma, keyfiyyətin idarə edilməsi fənləri aiddir. Bu məsələləri “Standartlaşdırma və sertifikasiya”, “Metrologiya və metroloji təchizat” və “Keyfiyyətin idarə edilməsi” ixtisasları üzrə təhsil alan tələbələr daha dərindən öyrənirlər. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, sertifikatlaşdırma problemləri üzrə dərslər və metodik ədəbiyyat məhduddur. Bu ali təhsil

sistemindəki iqtisadi çətinliklərlə, həmçinin göstərilən problemlərin nisbətən yeni olması ilə bağlıdır.

Bu dərs vəsaitində beş bölmədə sertifikatlaşdırma prosesinin əsas məsələləri göstərilmişdir ki, onlar öyrənilmədən sertifikatlaşdırma keçirilməsi zamanı meydana çıxan məsələləri həll etmək mümkün deyil.

Birinci fəsildə sertifikatlaşdırma prosesinin təşkilati-metodiki əsasları, Azərbaycanda və Avropada onun inkişaf tarixi, sertifikatlaşdırma sxemləri, sertifikatlaşdırma üzrə işlərin öyrənilməsi strukturuna baxılmışdır.

İkinci fəsildə texniki tənzimləmə, sertifikatlaşdırmanın iştirakçıları, uyğunluğun qiymətləndirilməsi və onun formaları, uyğunluğun təsdiq edilməsi uyğunluq nişanı şərh edilmişdir.

Üçüncü fəsildə akkreditasiya, akkreditasiyanın məqsədləri və prinsipləri, sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası, akkreditasiya zamanı sertifikatlaşdırma sınaqları mərhələlərinə böyük diqqət yetirilir.

Dördüncü fəsildə iqtisadiyyat sahəsi üzrə sertifikatlaşdırma, keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması, istehsalatın sertifikatlaşdırılması, qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması, xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılması, pərakəndə ticarət xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması, ekoloji sertifikatlaşdırma, logistika sistemlərinin sertifikatlaşdırılması, personalın sertifikatlaşdırılması kimi məsələlər şərh edilmişdir.

Beşinci fəsildə beynəlxalq və xarici ölkələrdə sertifikatlaşdırma, qlobal sistemdə sertifikatlaşdırma üzrə beynəlxalq fəaliyyət, uyğunluğun qiymətləndirilməsinə Avropa Birliyi direktivlərinin tələbləri, uyğunluğun modullarla qiymətləndirilməsi, uyğunluq nişanı ilə markalanma, regional səviyyədə sertifikatlaşdırma, beynəlxalq səviyyədə sertifikatlaşdırma, beynəlxalq səviyyədə sertifikatlaşdırma, xarici ölkələrdə akkreditasiya məsələlərinə baxılmışdır.

I FƏSİL. SERTİFİKATLAŞDIRMA PROSESLƏRİNİN TƏŞKİLİ

Bu hissəni öyrəndikdən sonra bakalavr:

Bilməlidir

- sertifikatlaşdırma anlayışı və onun inkişaf tarixi;
- sertifikatlaşdırmanın əsas terminləri və anlayışları;
- sertifikatlaşdırma sxemləri;
- sertifikatlaşdırma proseslərinin strukturu;
- məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılması qaydası;
- sertifikatlaşdırma üzrə işlərin ödənilməsi.

Bacarmalıdır:

- bütövlükdə sertifikatlaşdırma proseslərinin təşkilini malik olmalıdır;
- sertifikatlaşdırma zamanı müxtəlif proseslər üzrə qiymətləndirici sınaqların aparılmasının metodologiyası.

1.1. Sertifikatlaşdırma anlayışı və onun inkişaf tarixi

“Sertifikatlaşdırma” termini ilk dəfə Sertifikatlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatın (İSO) sertifikatlaşdırma məsələləri üzrə komitəsi (сертико) tərəfindən ifadə olunaraq müəyyənləşdirilmiş və “Standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası sahəsində ümumi terminlər və anlayışlar” İSO (İSO/BEK2) 2№-li Təlimatının 1982-ci il buraxılışına daxil edilmişdir. Bu sənəddə sertifikatlaşdırma uyğunluq sertifikatı və ya uyğunluq nişanı vasitəsilə məmulat və xidmətin müəyyən standartlara və digər normativ sənədlərə uyğun olmasını təsdiq edən hərəkət kimi müəyyən edilir. Hazırda uyğunluğun sertifikatlaşdırılması dedikdə müvafiq qaydada identifikasiya olunmuş məhsulun, prosesin və ya xidmətin konkret standarta və ya digər normativ sənədlərə uyğun olmasına zəruri əminlik yaradılmasının təmin edilməsini sübut

edən üçüncü tərəfin fəaliyyəti başa düşülür. 1982-ci ildə verilmiş “uyğunluğun sertifikatlaşdırılması” anlayışına bir sıra əhəmiyyətli dəyişikliklər daxil edilmişdir.

Birincisi, sertifikatlaşdırma baxılan məsələdə iştirak edən tərəflərdən asılı olmadıqları təsdiq edilmiş şəxs və ya orqanın üçüncü tərəf kimi fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır. “Üçüncü tərəf” anlayışı və uyğunluğun sertifikatlaşdırılması tərifinə aid digər terminlərə aşağıda ətraflı baxılacaq.

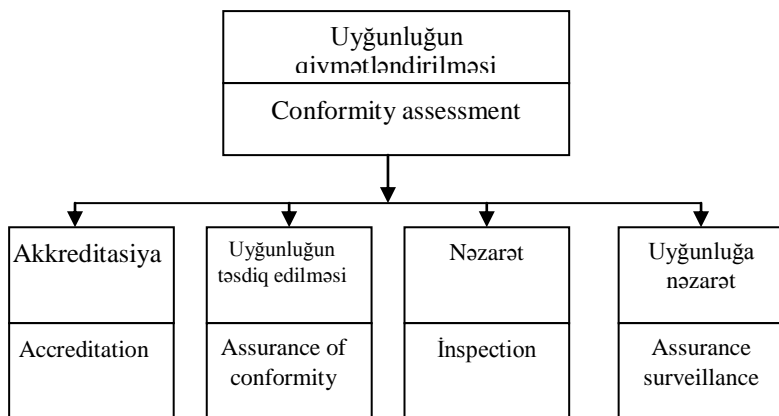
İkincisi, uyğunluğun qiymətləndirilməsi fəaliyyəti müvafiq qaydada aparılır. Bu o deməkdir ki, müəyyən qaydalara, prosedurlara və idarəetməyə malik olan ciddi sertifikatlaşdırma sistemi mövcuddur.

Üçüncüsü, uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasının tətbiqi sahəsi əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilir. Hazırkı dövrdə məhsullar, proseslər və xidmətlər, həmçinin müəssisələrdə keyfiyyətin idarə edilməsi prosesləri (keyfiyyət sistemləri) və personalın uyğunluğu sertifikatlaşdırılmalıdır.

1.2. Sertifikatlaşdırmanın əsas terminləri və anlayışları

XX əsrin axırlarında istehlakçı aldığı əmtənin keyfiyyəti haqqında düzgün məlumatın alınması hüququnu əldə etdi. İstehsal etdiyi məhsulu təqdim edən istehsalçı nə istehsal etdiyini bilir, lakin istehlakçı məhsulun ancaq zahiri görkəmini müşahidə edə bilər. Bu zaman sual meydana çıxır: istehlakçı necə əmin olsun ki, aldığı məhsul keyfiyyətli hazırlanmaqla həqiqətən müəyyən edilmiş tələblərə uyğundur və bu uyğunluğu sübut edən obyektiv və düzgün məlumatı necə əldə etsin? Sertifikatlaşdırma məhsulun müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun ümumi qəbul edilmiş, obyektiv və düzgün sübut edilməsinin müstəqil üsullarından biridir.

Şəkil 1.1-də İSO/BEK 2 Təlimatı üzrə uyğunluğun müəyyən edilməsi ilə bağlı anlayışların sxemi verilmişdir.

Şəkil 1.1. İSO/BEK 2 Təlimatı üzrə uyğunluğun müəyyən edilməsi ilə bağlı anlayışların sxemi

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – uyğun tələblərin yerinə yetirilməsinin birbaşa və ya bilavasitə müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı istənilən fəaliyyət. Sxemdən görünür ki, bu anlayış “uyğunluq” anlayışı ilə bağlı müxtəlif fəaliyyətləri (uyğunluğun yoxlanılması, uyğunluğa nəzarət, akkreditasiya, qeydiyyat, uyğunluğun təsdiq edilməsi) ümumidir.

Uyğunluq əsasən sertifikatlaşdırma ilə təsdiq edilir.

Sertifikasiya (latınca certum – doğrudur və facere – düzəltmək) – hər hansı bir obyektin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun təsdiq edilməsi formalarından biridir.

Sertifikatlaşdırma məhsulun zəruri keyfiyyətə uyğunluğunun müstəqil qiymətləndirilməsi vasitəsidir. İSO/BEK 2 “Standartlaşdırma sahəsində və uyğun fəaliyyət növlərinin ümumi terminləri və anlayışları” Təlimatının sonuncu redaksiyasında əsas anlayış kimi artıq sertifikatlaşdırma deyil, uyğunluğun təsdiqi anlayışı verilmişdir. Bu termin, həmçinin ticarətdə texniki sədlər haqqında TATT – yəni Tariflər və Ticarət üzrə Baş Razılaşmada (ÜTT) Razılaşdırılmasında öz əksini tapmışdır.

Uyğunluğun təsdiqi – məhsulun, prosesin və xidmətin müəyyən olunmuş tələblərə uyğunluğuna əminlik yaradan və nəticəsi sənədli şəhadətnamənin verilməsi olan prosedurdur. Bu zaman uyğunluğun təsdiq edilməsi üzrə fəaliyyət uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə fəaliyyət formalarından biridir, termin isə uyğunluğun qiymətləndirilməsi fəaliyyətində istifadə edilən növ anlayışıdır. ISO/BEK Təlimatın təsnifləşdirilməsi çərçivəsində qəbul edilmiş uyğunluğun təsdiqi aşağıdakı üsullarla həyata keçirilə bilər:

1. Sertifikatlaşdırma – məhsul, proses və ya xidmətin qəbul edilmiş tələblərə uyğunluğuna üçüncü tərəfin yazılı zəmanət verməsi prosedurudur.

Sertifikatlaşdırma vasitəsilə uyğunluğun təsdiq edilməsinin fərqli cəhəti ondan ibarətdir ki, üçüncü tərəfin vasitəsilə həyata keçirilir - bu nə istehsalçıdan (birinci tərəf) nə də istehlakçıdan (ikinci tərəf) asılıdır.

2. Uyğunluq haqqında bəyannamə (ərizə) – istehsalçının (satıcı və ya xidmətçinin) hazırladığı (satdığı) məhsulun müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunu təsdiq edən sənəddir.

Hazırkı dövrdə sertifikatlaşdırma Rusiyada uyğunluğun qiymətləndirilməsi və təsdiqi formasıdır və tədricən uyğunluq haqqında bəyannamə formasında uyğunluğun təsdiq edilməsi tətbiq edilməyə başlanmışdır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, sertifikatlaşdırma vasitəsilə uyğunluğun təsdiq edilməsi keyfiyyətin və təhlükəsizliyin təmin edilməsi alətlərindən ancaq biridir və digər vasitələrlə uzlaşdırılmış şəkildə fəaliyyət göstərir.

Bütün bunlar sertifikatlaşdırmanın uyğunluğun müəyyən edilməsi prosesi kimi daimi inkişafını və sivil bazar münasibətləri üçün onun zəruriliyini göstərir.

Dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələri sertifikatlaşdırma proseslərinin inkişafına keçən əsrin 20-30-cu illərində başlamışdır. 1920-ci ildə Alman Standartları İnstitutu (DIN) Almaniyada nümunələrin xüsusi qaydalarla sınaqlarına və istehsalına nəzarətin aparılması nəzərdə tutulan qaz ava-

danlıqları, su təchizatı üçün avadanlıqlar və digər bu növ məhsullar istisna olmaqla bütün növ məhsulları əhatə edən DIN standartlarına uyğunluq nişanı tərtib edilmişdi. DIN nişanı Almaniya Federativ Respublikasında ticarət nişanlarının qorunması qanununa uyğun olaraq qeydiyyatdan keçirilib.

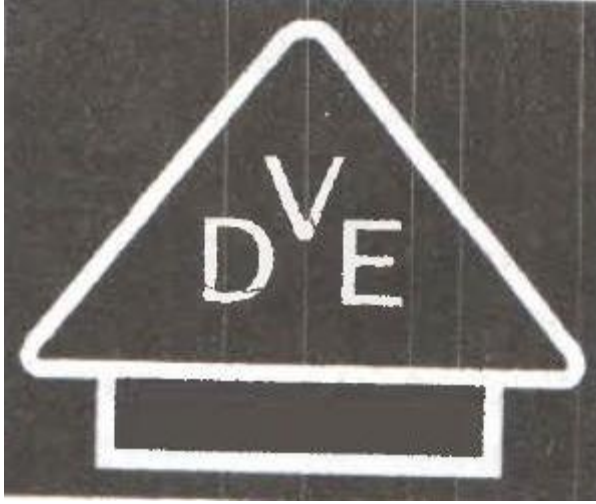
Konkret məhsul növünün sertifikatlaşdırılmasına nümunə kimi Alman Elektrotexniki Assosiasiyasının (VDE) hamiyyəti altında fəaliyyət göstərən elektrotexniki və elektron avadanlıqların sertifikatlaşdırılması sistemini göstərmək olar. Bu, 20-ci illərin əvvəllərində yaradılmış ilk sistemlərdən biridir. DIN-lə razılaşdırılma əsasında sistem elektrotexnika, elektronika, rabitə avadanlıqlarının milli standartlarının hazırlanmasını təşkil edir və bu avadanlıqların sertifikatlaşdırılma sistemlərinə rəhbərlik edir. Bu təşkilatın özünün sınaq və qəbul üzrə İnstitutu fəaliyyət göstərir ki, onun da sınaq keçirmə bölmələri var və həmçinin ölçmə vasitələrinin yoxlanması üzrə milli orqan funksiyalarını yerinə yetirir.

VDE-nin rəhbərliyi altında özünü standartlara uyğunluq nişanı ilə (şəkil 1.2) sertifikatlaşdırmanın 4 sistemi fəaliyyət göstərir:

- məişətdə istifadə olunan elektrotexniki avadanlıqlar, işıqlandırma cihazları, təhlükəsizlik transformatorları, televiziya və radio avadanlıqları və s.;
- elektrik kabelləri və naqilləri;
- elektromaqnit maneələri yaradan şüalandırma avadanlıqları;
- elektron texnikası məmulatları.

İlk üç sertifikatlaşdırma sistemi məcburidir. Sertifikatlaşdırma sistemlərinə praktik rəhbərliyi məhsulun standartlara uyğunluğu üzrə sınaqları həyata keçirən, məhsulun istehsalına nəzarəti və dövrü olaraq nəzarət sınaqlarını, sınaqları və tədqiqat işlərini və həmçinin zərurət yarandıqda digər xüsusi razılaşdırma əsasında qəbul edilmiş qaydalara uyğun istehsal

edilən elektrotexniki, elektron məhsulların istehsalına nəzarəti həyata keçirən sınaq və qəbul üzrə İnstitut həyata keçirir.

Şəkil 1.2. VDE standartlarına uyğunluq nişanı

Beləliklə, VDE tərəfindən keçirilən sertifikatlaşdırma məhsulun tələb olunan keyfiyyət səviyyəsinə zəmanət verə bilən, həm istehsalçı-müəssisə, həm də sınaq laboratoriyaları və nəzarət orqanları tərəfindən maksimal sayda tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan üçüncü tərəf sertifikatlaşdırmasıdır.

Almaniyada olduğu kimi Böyük Britaniyada da sertifikatlaşdırma sənayenin bir çox sahələrini və məhsul növlərini əhatə edir. Bu ölkədə ən irisi Britaniya Standartlar İnstitutu olmaqla sertifikatlaşdırmanın bir neçə milli sistemləri fəaliyyət göstərir. Bu sistemdə sertifikatlaşdırılan məhsullar üçün qanunla qorunan və qeydiyyatdan keçirilmiş Britaniya standartlarına uyğunluğunu bildirən xüsusi nişan tərtib edilmişdir. Bu

və digər xarici ölkələrdə istifadə edilən nişanların görünüşü şəkil 1.3-də əks olunmuşdur.

Şəkil 1.3. Xarici ölkələrin uyğunluq nişanları

Böyük Britaniyada sertifikatlaşdırma hökumətin qərarı ilə standartlaşdırılması məcburi olan sahələr istisna olmaqla əsasən könüllüdür.

Fransada 1938-ci il tarixli dekretlə NF nişanı (Fransa standartı) milli sertifikatlaşdırma sistemi yaradılmışdır. Sistemə ümumi rəhbərliyin və təşkilatçılığın məsuliyyəti Standartlaşdırma üzrə Fransa Assosiasiyasının (AFNOR) üzərinə qoyulmuşdur. NF nişanı ilə sertifikatlaşdırma sistemi o deməkdir ki, müvafiq qaydalar üzrə uyğunluq sertifikatlaşdırılmasından keçmiş məhsul Fransa standartlarının tələblərinə tam uyğundur. Beləliklə, sistemin əsasını AFNOR tərəfindən hazırlanmış və təsdiq olunmuş milli standartlar təşkil edir. NF nişanı ticarət və xidmət nişanları haqqında Fransa qanunlarına əsasən qeydiyyatla alınmışdır.

Sistemin praktik fəaliyyəti İkinci Dünya müharibəsindən sonra başlamışdır. Hazırda hər biri konkret məhsul qrupunu əhatə edən sertifikatlaşdırmanın 75-dən çox sistemi buraya daxildir. Məsələn, məişət cihazları və avadanlıqları üzrə (elektrik məişət cihazları, məişət soyuducuları və s.) sertifikatlaşdırmanın 15 sistemi fəaliyyət göstərir. NF nişanının sertifikatlaşdırılmasının milli sistemi AFNOR və Sistemin rəhbər komitəsi tərəfindən həll edilən xüsusilə mühüm məsələlər istisna edilməklə mərkəzləşmədən mümkün imtina prinsipinə əsaslanır.

1981-ci ildən başlayaraq 18 milli təşkilat Fransa hökuməti tərəfindən sertifikatlaşdırma üzrə müvəkkil təşkilat kimi tanınıb. Onların sırasında əlbəttə ki, AFNOR-da vardır. İstehlakçıların müdafiəsi və informasiya haqqında 1978-ci il qanununa və 1980-ci il dekretinə uyğun olaraq keyfiyyət sertifikatı məhsulun müstəqil milli orqan tərəfindən xüsusiyyətlərinə nəzarət edildiyi təsdiq edilən əlamətdir.

Qərbi Avropa ölkələrində bu ölkələrin normativ sənədlərinə əsaslanan sertifikatlaşdırmanın çox sayda milli sistemlərinin olması eyni məhsulun müxtəlif metodlarla müxtəlif göstəricilərə uyğun qiymətləndirilməsinə gətirib çıxarırdı. Bu Avropa İttifaqına üzv ölkələr (cədvəl 1.1) arasında ticarətə texniki əngəllər yaradır və “insanların, əmtəələrin və xidmətlərin sərbəst hərəkətini təmin edən daxili sərbədsiz məkan” məqsədinin həyata keçirilməsinə mane olurdu.

Uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasındakı fərqlər, həmçinin inzibati amillərə də aid idi. Nəticədə normativ sənədlərdəki fərqlərin yaratdığı inzibati əngəllər ixracatçı ölkədə oranın normativ sənədlərinə uyğun aparılmış eyni prosedurların idxalçı ölkədə də təkrar olunması ilə dəf olunurdu. Bu problem öz həllini Avropa İttifaqı Şurasının 21 dekabr 1989-cu ildə “Sertifikatlaşdırma və sınaqlar üzrə Qlobal konsepsiya” sənədinin qəbul etməsi ilə tapdı.

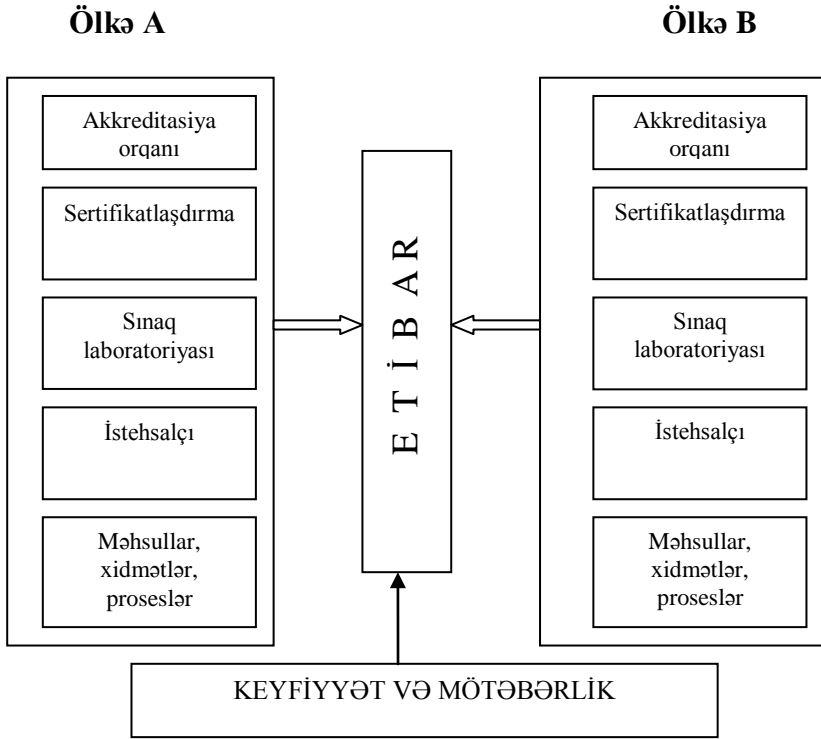
Avropa İttifaqına üzv ölkələr

Ölkə	Üzv olduğu il	Ölkə	Üzv olduğu il
Fransa	1958	İrlandiya	1973
ADR	1958	Yunanıstan	1981
İtaliya	1958	Portuqaliya	1986
Belçika	1958	İspaniya	1986
Hollandiya	1958	Avstriya	1995
Lüksemburq	1958	İsveç	1995
Böyük Britaniya	1973	Finlandiya	1995
Danimarka	1973		

Bu sənədin əsas ideyası vahid Avropa normaları üzrə qurulmuş sertifikatlaşdırma və akkreditasiya kimi vasitələrdən istifadə hesabına mallara və xidmətlərə etibar yaratmaqdır. Bu etibar keyfiyyət və mötəbərliklə təsdiq edilməlidir.

Qlobal konsepsiyanın əsas tövsiyələrini aşağıdakı 6 tezislə ifadə etmək olar:

- keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə EN 29000 seriyalı standartların ümumi istifadəsini və bu standartlara uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasını təşviq etmək;
- akkreditasiya zamanı sertifikatlaşdırma orqanlarına və sınaq laboratoriyalarına tələbləri ifadə edən EN45000 seriyalı standartları tətbiq etmək;
- akkreditasiyaların mərkəzləşdirilmiş milli sistemlərinin yaradılmasını dəstəkləmək;
- qanunvericiliklə tənzimlənməyən sahələrdə sertifikatlaşdırma və sınaq təşkilatlarını yaratmaq;
- Avropa İttifaqına üzv ölkələrdə sertifikatlaşdırma və sınaq infrastrukturalarının fəaliyyətini uzlaşdırmaq;
- sertifikatların və sınaqların qarşılıqlı tanınması barədə üçüncü ölkələrlə (Aİ üzvü olmayan) müqavilələrin bağlanması.

Şəkil 1.4. Avropa İttifaqının “Qlobal konsepsiyası” çərçivəsində məhsullara, xidmətlərə və proseslərə etibarın formalaşması

Avropa ölkələri tövsiyələrin praktik realizəsi üçün beynəlxalq ticarətdə şəraitin yüngülləşməsi, akkreditasiya, sınaq və sertifikatlaşdırma metodikalarının uzlaşdırılması; akkreditasiya, sertifikatlaşdırma, sınaqların nəticələri və ölçmə vasitələrinin dərəcələnməsi; sınaqların keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədləri ilə çox sayda akkreditasiya, sertifikatlaşdırma və sınaqlar üzrə təşkilatlar yaratmışlar. Onlardan sertifikatlaşdırma və sınaqlar üzrə daha çox tanınanlar cədvəl 1.3-də, akkreditasiya sahəsi üzrə isə cədvəl 1.4-də göstərilmişdir. Sertifikat-

laşdırmanın qarşılıqlı tanınması üçün məhsulların konkret növü üzrə, misal üçün kabel və naqillərə uyğunluq nişanı verilməsi prosedurlarının müəyyən edilməsi üzrə HAR razılaşması və tibbi elektrik cihazlarının markalanması üzrə EMEDICA razılaşmasını göstərə bilərik.

ABŞ-da Qərbi Avropadan fərqli olaraq sertifikatlaşdırılma üzrə vahid qaydalar və vahid milli orqan yoxdur. Müxtəlif istehsalçı-assosiasiyalar, özəl şirkətlər tərəfindən yaradılmış yüzlərlə sistem fəaliyyətdədir. Eyni vəziyyət standartlarda da özünü göstərir – standartlar müxtəlif statuslara malik yüzlərlə təşkilat tərəfindən hazırlanır.

Sertifikatlaşdırma üzrə işlərə hökumət tərəfindən ümumi rəhbərliyin tapşırıla biləcəyi sertifikatlaşdırma üzrə vahid milli orqanın olmamasına baxmayaraq, fəaliyyətdə olan sertifikatlaşdırma sistemləri üçün ümumi meyarların yaradılmasına cəhdlər edilir. Bunun üçün sınaq laboratoriyalarının milli akkreditasiya sistemi yaradılmış, sertifikatlaşdırma sistemlərinin qeydiyyatı sistemi təşkil olunmuşdur (cədvəl 2).

ABŞ-da sertifikatlaşdırma milli (əgər nəzdində yaradılmış orqan həqiqətən ümummillidirsə) və beynəlxalq səviyələrdə keyfiyyətə zəmanət verilməsinə xidmət edir. Buna görə də məcburi sertifikatlaşdırmanı həyata keçirən qanunvericiliyin mövcud olmadığına baxmayaraq Sığorta şirkətlərinin milli laboratoriyası, Amerika qaz sənayesi müəssislərinin laboratoriyası, Nebraska ştatında kənd təsərrüfatı texnikasının sınaq mərkəzi və s. kimi tanınmış təşkilatların sertifikatlaşdırma sistemləri böyük nüfuza malikdirlər.

Sertifikatlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatlar

<i>Qəbul olunmuş qısaltma</i>	<i>Təşkilatın tam adı</i>	<i>Yaradılma məqsədi</i>
EUROLAB	Sınaqlar üzrə Avropa təşkilatı	Sınaq laboratoriyalarının birliyi
EUROCHEM	Analitik kimya üzrə Avropa kooperasiyası	Kimya-analitik laboratoriyalar birliyi
EQS	Keyfiyyətin təmin edilməsi sistemlərinin tətbiqi və sertifikatlaşdırılması üzrə Avropa Komitəsi	Keyfiyyətin təmin edilməsi sistemləri sahəsində sertifikatlaşdırılma üzrə orqanların birliyi
ECITS	İnformasiya texnologiyaları sahəsində sınaqlar və sertifikatlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi	Sınaq laboratoriyaları və sertifikatlaşdırma üzrə orqanların birliyi
ELSECOM	Sınaqlar və sertifikatlaşdırma üzrə Avropa Elektrotexniki Komitəsi	Sınaq laboratoriyaları və sertifikatlaşdırma üzrə orqanların birliyi
ESCİF	Oddan müdafiə və yanğından mühafizə üzrə Avropa Komitəsi	
EOTC	Sınaqlar və sertifikatlaşdırma üzrə Avropa Təşkilatı. 1990-cı ilin noyabr ayında yaradılmışdır. Mənzil-qərargahı Brüssel şəhərində yerləşir.	Avropada sertifikatlaşdırmanın uzlaşdırılması üçün ECITS, ELSECOM və ESCİF birliyi

Şərqi Avropa ölkələri milli sertifikatlaşdırma sistemi Qərbi Avropa ölkələri ilə analoji inkişaf etdirilmişdir. İqtisadi Əməkdaşlıq Şurasının (CƏB) çərçivəsində sertifikatlaşdırma məsələsinin inteqrasiyası üzrə işlər 70-ci illərin sonlarından

başlanmışdır. “İkitərəfli müqavilələrin bağlanması üçün məhsulun keyfiyyətinə nəzarət və nəticələrin qarşılıqlı tanınmasının əsas prinsipləri” və “Məhsulun keyfiyyətinə nəzarətin və sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınması haqqında ikitərəfli razılaşmanın tipik forması” işlənib hazırlanmışdır.

İqtisadi Əməkdaşlıq Şurasının Standartlaşdırma İnstitutu 1980-ci ildə “Məhsulun sınaq nəticələrinin qarşılıqlı tanınması şərtləri”ni işləyib hazırlamışdır. Bu sənəd bütün razılaşma iştirakçıları olan ölkələrdə sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınması üçün strukturların təşkilini nəzərdə tuturdu. Keçirilən sınaqların obyektivliyini və düzgünlüyünü sınaqların və sertifikatların protokollarının düzgün tərtibatını təmin edəcək akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyalarının və həmçinin idarəetmə şəbəkəsi strukturlarının yaradılması planlaşdırılırdı.

Cədvəl 1.3

Akkreditasiya üzrə beynəlxalq təşkilatlar

<i>Qəbul olunmuş qısaltma</i>	<i>Təşkilatın tam adı</i>	<i>Yaradılma məqsədi</i>
ILAC	Laboratoriyaların akkreditasiyası üzrə beynəlxalq konfrans, 1977-ci ildə yaradılmışdır	Laboratoriyalar və akkreditasiya üzrə orqanların təcrübə mübadiləsi
IAF	Akkreditasiya üzrə beynəlxalq forum, 1993-cü ildə yaradılıb	Avropa və dünyada akkreditasiya meyarlarının və sistemlərinin unifikasiyası
EA	Sınaq laboratoriyalarını və sertifikatlaşdırma üzrə orqanların akkreditasiyası üzrə Avropa kooperasiyası	Avropada sertifikatlaşdırma və sınaqlara etibarın formalaşdırılması

80-ci illərin sonlarındakı məlum siyasi hadisələr İqtisadi Əməkdaşlıq Şurası çərçivəsindəki planların realizə olunmasına mane oldu, lakin dünya iqtisadiyyatındakı inteqrasiya prosesləri keçmiş sosialist düşərgəsi ölkələrinin sertifikatlaşdırma

və akkreditasiya proseslərini ümumi Avropa və dünya standartları ilə uzlaşdırmaqla inkişaf etdirməyə və mükəmməlləşdirməyə məcbur edir.

Dövlət Standartları Komitəsinə nazirliklər və idarələrlə birgə sənaye-məişət təyinatlı məhsulların əhəmiyyətli növlərinin dövlət sınaqları üzrə baş təşkilatların təsdiq edilməsi tapşırılmışdır. Bu cür sistemin məqsədi məhsulun keyfiyyətinin operativ və dürüst qiymətləndirilməsinin təmin edilməsi və texniki cəhətdən qeyri-mükəmməl, konstruktiv və texnoloji cəhətdən tam işlənilməmiş məmulatların istehsalata verilməsinin qarşısının alınması və həmçinin buraxılan məhsulun keyfiyyətinin sabitliyinə daimi nəzarətin həyata keçirilməsi idi. Həmin illərin sınaq mərkəzləri demək olar ki, müasir sınaq laboratoriyalarının bazasını təşkil etmişdir. Lakin dövlət sınaq mərkəzlərinin fəaliyyət meyarları sertifikatlaşdırma zamanı keçirilən sınaqlara olan tələblərlə uzlaşmırdı. 1986-cı ildə qəbul edilmiş “SSRİ maşınqayırma məhsullarının sertifikatlaşdırılması haqqında müvəqqəti təlimat PД50-598-86” maşınqayırma məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının beynəlxalq sistemləri və ya sertifikatlaşdırma üzrə işlərin əsas qaydalarını müəyyən edirdi.

Bu təlimata uyğun olaraq SSRİ-də maşınqayırma məhsullarının sertifikatlaşdırılması üzrə işlər aşağıdakı istiqamətlərdə aparılırdı:

- sertifikatlaşdırılmalı məhsulların siyahısının müəyyən edilməsi;
- məhsula sertifikatlaşdırma tələblərinin müəyyən edilməsi və bu məhsul üçün normativ-texniki sənədləşdirməyə daxil edilməsi;
- konkret məhsulun sertifikatlaşmasının keçirilməsi qaydalarını müəyyən edən sənədlərin hazırlanması;
- istehsalçı müəssisələrdə sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsalının attestasiyası;
- sertifikatlaşdırma sınaqları üçün təyin edilmiş sınaq təşkilatlarının akkreditasiyası;

- sertifikatlaşdırılmalı məhsulun sınağı;
- sertifikatın verilməsi və ya uyğunluq nişanının müəyyən edilməsi;
- sertifikatlaşdırılan məhsulun keyfiyyətinə nəzarət və ölkədə sertifikatlaşmanın keçirilməsi.

1.3. Sertifikatlaşdırma sxemləri

Sertifikatlaşdırma sistemində qəbul edilmiş sxemlərə uyğun sertifikatlaşdırma aparılır. Sertifikatlaşdırma sxemləri – bu məhsulların, xidmətlərin, keyfiyyət sistemlərinin və personalın uyğunluğunun qiymətləndirilməsi zamanı üçüncü tərəfin fəaliyyətinin təşkili və ardıcılığı. Bir qayda olaraq sertifikatlaşdırma sistemi bir neçə sxemi nəzərdə tutur. Sxem seçilərkən istehsalın, sınaqların, konkret məhsulun çatdırılması və istifadəsi, xüsusiyyətləri, tələb olunan sübut səviyyəsi, ərizəçinin mümkün xərcləri nəzərə alınmalıdır. Sertifikatlaşdırma sxemi sertifikatın zəruri sübutunu təmin etməlidir. Bunun üçün ümumi tanışlıq və o cümlədən beynəlxalq təcrübədə qəbul edilmiş sxemlərdən istifadə olunması tövsiyə olunur. Respublikamızda tətbiq edilən sertifikatlaşdırma sxemləri cədvəl 1.5-də göstərilmişdir. Onların əksəriyyəti xarici ölkələr tərəfindən tanınmış və ümumi qəbul edilmişlər. 1a, 2a, 3a və 4a sxemləri əlavədir. Onlar öz növbəsində müvafiq olaraq 1, 2, 3 və 4 sxemlərini modifikasiya edilir. Bu sxemlərin təyinatı aşağıdakılardır:

Sxem 1 məhsulun tipik nümunəsinin akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyasında (1a sxemində istehsalın əlavə attestasiyası ilə) sınağının keçirilməsini nəzərdə tutur.

Sxem 2 sxem 1-ə (məhsula sertifikat verildikdən sonra) əlavə kimi – sonradan satıcıdan götürülmüş nümunənin akkreditə edilmiş laboratoriyada sınaqdan keçirmə yolu ilə sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarəti edilməsini nəzərdə tutur.

Sxem 2a sxem 2-yə (məhsula sertifikat verilənə qədər) əlavə kimi – sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsal vəziyyətinin təhlilini nəzərdə tutur.

Sxem 3 sxem 1-ə (məhsula sertifikat verildikdən sonra) əlavə kimi – istehsalçının hazır məhsul anbarından istehlakçıya göndərilməmişdən əvvəl bir qayda olaraq akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyasında sertifikatlaşdırılmış məhsulun sınağının aparılması yolu ilə müfəttiş nəzarətinin keçirilməsini nəzərdə tutur.

Sxem 3a sxem 3-ə (məhsula sertifikat verilənə qədər) əlavə kimi – sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsal vəziyyətinin təhlilini nəzərdə tutur.

Əgər eynicinsli məhsulun sertifikatlaşdırılması qaydalarında nəzərdə tutulmuşdursa, sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətinin keçirilməsi prosesində istehsalçının istehsal vəziyyətinə nəzarət həyata keçirilə bilər.

Sxem 4 həm satıcıdan həm də istehsalçıdan götürülmüş nümunə üzrə sınaq keçirilməsi yolu ilə sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətinin həyata keçirilməsi daxil olmaqla məhsul nümunəsinin sınaqlarının keçirilməsini (sxem 1-3-dəki kimi) nəzərdə tutulur.

Sxem 4a sxem 4-ə əlavə kimi nəzərdə tutulur (məhsula sertifikat verilənə kimi) – sertifikatlaşdırılmış məhsulun istehsalının vəziyyətinin təhlili. Əgər eynicinsli məhsulun sertifikatlaşdırılması qaydalarında nəzərdə tutulmuşdursa, sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətinin keçirilməsi prosesində istehsalçının istehsal vəziyyətinə nəzarət həyata keçirilə bilər.

Sxem 5 satıcıdan və istehsalçıdan götürülmüş nümunələrin sınaqlarının keçirilməsi və həmçinin istehsal şəraitinin sabitliyinə və keyfiyyət sistemlərinin fəaliyyət göstərməsinə sonradan müfəttiş nəzarətinin həyata keçirilməsi ilə istehsalçının məhsulunun sınağının aparılması və istehsalının sertifikatlaşdırılması və ya keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasına əsaslanır.

Sxem 6 akkreditasiya orqanının yerinə yetirdiyi istehsalçının keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Məhsulun istehsalı üçün keyfiyyət sisteminin sertifikatını almış istehsalçı tərəfindən istehsal edilmiş məhsula sertifikatın verilməsi üçün məhsulun verilən tələblərə uyğunluğu barədə bəyannamə ərizə əsas ola bilər (əgər bu eynicinsli məhsulların sertifikatlaşdırılması qaydaları ilə müəyyən edilmişdirsə).

Sxem 7 akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyasında istehsal edilmiş məhsul partiyasından seçilmiş nümunələrin sınağını nəzərdə tutur.

Sxem 8 hər bir hazırlanmış nümunənin akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyalarında sınağını nəzərdə tutur.

9, 9a, 10 və 10a sertifikatlaşdırma sxemləri istehsalçı tərəfindən müvafiq sənədlərin əlavə olunduğu uyğunluq haqqında bəyannaməyə baxılmasına əsaslanır.

Xidmətlərin sertifikatlaşdırılması zamanı onların xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla cədvəl 1.6-da göstərilmiş sxemlər tətbiq olunur.

Sxem 1 xidmətin icraçısının iş şəraitinin, texnoloji və normativ sənədləşdirməni bilməsinin, iş təcrübəsinin, peşəkarlıq səviyyəsinin yoxlanılması daxil olmaqla ustalığının qiymətləndirilməsi və xidmətin nəticələrinin seçmə yoxlanılması (təmir edilmiş, təmizlənmiş və digər məmulatların) və həmçinin sonrakı müfəttiş nəzarətini nəzərdə tutur. Bu sxemi fərdi sahibkarlar və kiçik müəssisələrin xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq etmək tövsiyə olunur.

Sxem 2 iki üsulla həyata keçirilməsi mümkün olan xidmət prosesinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur:

- a) texnoloji prosesin yoxlanılması, icraçının ustalığı, xidmət şəraiti;
- b) keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi.

Məhsulun sertifikatlaşdırılması sxemi

№	Sınaqlar	İstehsalın yoxlanması (keyfiyyət sistemləri)	Sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarəti
1	Məhsulun tipinin sınağı	--	--
1a	“___”	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	--
2	“___”	--	İstehsalçıdan götürülmüş nümunənin sınağı
2a	“___”	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	--
3	“___”	--	İstehsalçıdan götürülmüş nümunənin sınağı
3a	“___”	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	--
4	“___”	--	--
4a	“___”	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	Satıcıdan götürülmüş nümunənin sınağı
5	“___”	İstehsalın və ya keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması	İstehsalçıdan götürülmüş nümunənin sınağı
6	Uyğunluq haqqında bəyannaməyə əlavə edilmiş sənədlərlə birgə baxılması	--	İstehsal şəraitinin sabitliyinin və ya keyfiyyət sisteminin işləməsinə nəzarət
7	Partiyanın sınağı	--	Keyfiyyət sisteminin sabitliyinə nəzarət
8	Hər bir nümunənin sınağı	--	
9	Uyğunluq haqqında bəyannaməyə əlavə edilmiş sənədlərlə birgə baxılması	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	--
9a	“___”	--	--
10	“___”	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	--
10a	“___”		--
			Satıcıdan və istehsalçıdan götürülmüş nümunənin sınağı
			--

Texnoloji prosesin yoxlanılması zamanı nəzarət edilir: texnoloji sənədləşmənin dolğunluğu; avadanlığın yerinə yetirilən texnoloji prosesin tələblərinə uyğunluğu; icraçının peşəkarlıq səviyyəsinin yetirilən texnoloji prosesin tələblərinə uyğunluğu; texnoloji nizam-intizama riayət olunması; ləvazimatların, nəzarət-ölçü cihazlarının və alətlərin texnoloji prosesin tələblərinə uyğunluğu;

Cədvəl 1.5.

Xidmətlərin sertifikatlaşdırılması sxemləri

Sxe- min №- si	İcraçının ustalığının qiymətlən- dirilməsi	Xidmət prosesinin qiymətlən- dirilməsi	Müəssi- sənin attestasiyası	Keyfiy- yət siste- minin ser- tifikatlaş- dırılması	Xidmətin nəticə- sinin seçmə yoxlanılması	Müfəttiş nəzarəti
1	+				+	Xidmətin nəticəsinin yoxlanılması*
2		+			+	Xidmət prosesinin sabitliyinə nəzarət
3					+	Xidmətin nəticələrinin seçmə yoxlanılması
4			+		+	Həmçinin
5				+		Sistemin sabit işləməsinə nəzarət

* Qeyri-maddi xidmətlər üçün sosioloji qiymətləndirmə metodu ilə.

Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi zamanı yoxlanılır: keyfiyyət sahəsindəki siyasət; keyfiyyət üzrə rəhbərlik; keyfiyyət sisteminin elementlərinin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğu; keyfiyyət sahəsində müəyyən edilmiş

məqsədlərə çatmaq nöqtəyi-nəzərindən keyfiyyət sisteminin effektivliyi;

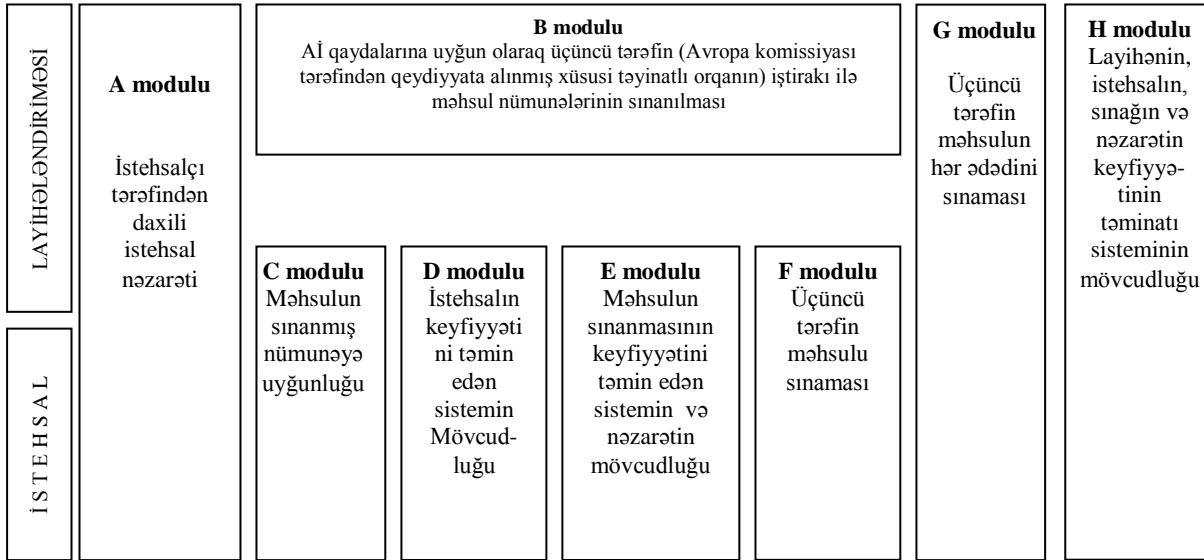
Bəyannamə sahibinin keyfiyyət sisteminin sertifikatı varsa onun qiymətləndirilməsi həyata keçirilmir. Müfəttiş nəzarəti xidmət göstərilməsi prosesinin sabitliyinə nəzarət yolu ilə həyata keçirilir.

Sxem 3 xidmətin nəticəsinin tam yoxlanılmasını nəzərdə tutur və maddi xidmətlərin (fərdi sifariş əsasında məmulatların təmiri və hazırlanması) sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilir. Müfəttiş nəzarəti xidmətin nəticəsinin seçmə yoxlanması ilə aparılır.

Sxem 4 müəssisənin attestasiyasını nəzərdə tutur və bu zaman aşağıdakılar yoxlanılır: onun maddi-texniki bazasının vəziyyəti; istehlakçılara xidmətin sanitariya-gigiyenik şəraiti; bir-başına xidmətlə yanaşı əlavə xidmətləri də nəzərdə tutan xidmətlərin çeşidi və keyfiyyəti; xidmətin dəqiq və vaxtında yerinə yetirilməsi; xidmətin keyfiyyəti (ünsiyyət etikası, rahatlıq, estetiklik, istehlakçıların tələblərinin nəzərə alınması və s.); xidmət personalının usta peşəkarlığı.

Bu sxemin mehmanxana, restoran, bərbərxana, kino-teatr və b. müəssisələrin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiqi tövsiyə edilir. Müəssisənin qiymətləndirilməsinin nəticəsi olaraq həmin müəssisəyə dərəcənin (kateqoriyanın, sinfin, ulduzun) verilməsi ola bilər.

Şəkil 1.5. Qlobal konsepsiy a çərçivəsində uyğunluğun qiymətləndirilməsi

Sxem 5 keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını və sonradan onun sabit işinə müfəttiş nəzarətinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması AZS sertifikatlaşdırma sisteminin sənədlərinə uyğun olaraq, keyfiyyət sistemləri üzrə ekspertlərin də cəlb edildiyi xidmətlərin sertifikatlaşdırılması orqanı tərəfindən həyata keçirilir. Bütün növ xidmətlərin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilə bilər.

Cədvəl 1.6

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi modullarının məzmunu

<i>Modul</i>	<i>Modulun məzmunu</i>	<i>Modulların tətbiq edilmə mərhələləri</i>
A	İstehsalçı üçüncü tərəfi cəlb etmədən direktivlərin tələblərinə cavab verdiyi barədə ərizə verir. Məmulatın texniki sənədləri əsas götürülür	Layihələndirmə və istehsal
A (əlavə)	A modulunun proseduruna üçüncü tərəf qoşulur	Layihələndirilmə
B	Məmulatın seçilmiş nümunəsinin üçüncü tərəfin (Avropa Komissiyası tərəfindən qeydiyyatı alınmış orqan tərəfindən təyin edilmiş və ya notlaşdırılmış) iştirakı ilə sınaqması	İstehsal
C	İstehsalçı bütün məmulatların B modulu ilə sınaqmış nümunəyə uyğunluğunu bildirir	İstehsal
D	İstehsalçı ISO9002 standartlarına uyğun məhsulun istehsal, sınaq və nəzarətinə keyfiyyətin təminatı sisteminə malik olmalıdır. B və A modulu ilə uzlaşdırılmış tətbiq edilir	İstehsal
E	İstehsalçı ISO9003 standartlarına uyğun məhsulun istehsal, sınaq və nəzarətinə keyfiyyətin təminatı sisteminə malik olmalıdır. B və A modulu ilə uzlaşdırılmış tətbiq edilir	Layihələndirmə və istehsal Layihələndirmə və istehsal

F	Üçüncü tərəfin hər bir məmulatı və ya təsadüfi seçmə ilə məmulatı sınaqdan keçirməsi. B və A modulu ilə uzlaşdırılmış tətbiq edilir	
G	Üçüncü tərəfin hər bir məmulatı sınaqdan keçirməsi. Ədədi və kiçik seriyalı istehsalda tətbiq edilir	
H	İstehsalçı İSO9001 standartına uyğun olan tam istehsal dövryyəsinin keyfiyyətini təmin edən sistemə malik olmalıdır	

Əgər eyni növlü xidmətlərin sertifikatlaşdırılması sisteminə bu növ sxemin tətbiqinə icazə verilsə göstərilən sertifikatlaşdırma sxemlərindən başqa icraçının ərizə-bəyannaməsinə və sertifikatlaşdırılmış xidmətə sonradan müfəttiş nəzarətinin keçirilməsinə əsaslanmış sxem tətbiq edilə bilər. Müəssisənin rəhbəri tərəfindən imzalanmış ərizə-bəyannamə, sınaq (yoxlama) protokolları və müşayiətedici məktubla birgə sertifikatlaşdırma üzrə orqana göndərilir. Bu sxem kiçik müəssisə, sahibkar-vətəndaş və fəaliyyətə yeni başlamış təşkilat üçün bir il müddətinə tətbiq edilə bilər.

Avropa İttifaqı ölkələrində tətbiq edilən uyğunluğun qiymətləndirilməsi metodları Rusiyada tətbiq edilən sertifikatlaşdırma sxemləri ilə analogidir. Onlar modul quruluşuna (şəkil 1.5.) və tətbiqinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinə malikdirlər. Bu Avropada sertifikatlaşdırılma və akkreditasiya üzrə “qlobal konsepsiya” ilə izah edilir. Əlavə 7-də göstərilən məhsulların təhlükəsizliyi üzrə Avropa İttifaqı direktivlərində istehsalçı-müəssisədə onun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün müəyyən modullardan istifadə edilməsi tövsiyə edilir. A, B, G, H modullarından birinin və ya onların kombinasiyasının tətbiqi təhlükəsizlik göstəricilərinin düzgünlüyünün sübutudur. Əgər məhsul uzlaşdırılmış direktivlərin tələblərinə cavab verirsə onu xüsusi nişanla markalayırlar (şəkil 1.6).

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi modulları layihələndirilmə və istehsal daxil olmaqla məhsulun yaradılmasının hər iki mərhələsini əhatə edir. Modulların tətbiqi şərtləri və məzmunu cədvəl 1.7-də göstərilmişdir. Zərurət yarandıqda göstərilən modulların hər birinə konkret direktivlərin tələblərindən asılı olaraq əlavələr edilə bilər. Məhsulun uyğunluğu haqqında istehsalçının bəyannaməsi və modulun tətbiqinin nəticələri üzrə CE nişanının vurulması keyfiyyət nişanı və bazara çıxış üçün icazə deyildir. Bu ancaq Avropa İttifaqında sərbəst ticarət üçün zəmanətdir.

1.4. Sertifikatlaşdırma proseslərinin strukturu

Hazırda məlumdur ki, sertifikatlaşdırma müəyyən sistem çərçivəsində və seçilmiş sxemə uyğun həyata keçirilir. Onun həyata keçirilməsi konkret sistemin qaydaları ilə müəyyən edilir. Lakin sertifikatlaşdırma prosesinin əsas mərhələləri dəyişməz olaraq sertifikatlaşdırmanın növü və obyektindən asılıdır. Sertifikatlaşdırma prosesinin daha tez-tez tətbiq edilən sxemlərinin ümumiləşdirilmiş sxemi şəkil 1.7-də göstərilmişdir. Burada 5 əsas mərhələni qeyd etmək olar:

1. Sertifikatlaşdırma üzrə ərizə.
2. Sertifikatlaşdırma obyektinin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi.
3. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin təhlili.
4. Sertifikatlaşdırma üzrə qərarlar.
5. Sertifikatlaşdırılmış obyektə müfəttiş nəzarəti.

Ərizə mərhələsi - ərizəçinin onu maraqlandıran obyektin uyğunluğunu qiymətləndirməyə imkanı olan sertifikatlaşdırma orqanının seçilməsindən başlayır. Bu, sertifikatlaşdırma orqanının akkreditasiya sahəsi ilə müəyyənləşdirilir. Əgər bu işi sertifikatlaşdırma üzrə bir neçə orqan həyata keçirə bilirsə, bu halda ərizəçi onlardan istənilənini seçə bilər. Ərizə sertifikatlaşdırma sistemində müəyyən edilmiş formada təqdim

edilir. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üçün ərizə-bəyannamənin tipik forması əlavə 8-də göstərilmişdir. Sertifikatlaşdırma orqanı ərizəyə baxaraq ərizəçiyə qərarı barədə məlumat verir. Ərizə üzrə qərar da həmçinin müəyyən formaya malikdir. Əlavə 9-da sertifikatlaşma obyektinin xidmətlər olduğu halda formanın nümunəsi göstərilmişdir. Burada sertifikatlaşdırmanın bütün şərtləri, o cümlədən sertifikatlaşdırma sxemi, sınaqların keçirilməsi üçün sınaq laboratoriyalarının adı (əgər bu, sertifikatlaşdırma sxemində nəzərdə tutulubsa) və ya ərizəçi tərəfindən seçilməsi üçün sertifikatlaşdırmanın aparılmasında nəzərdə tutulan (normativ sənədlərin siyahısı) sənədlər göstərilir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi mərhələsi sertifikatlaşdırma obyektindən asılı olan xüsusiyyətlərə malikdir. Əgər bu, məhsula aiddirsə bu mərhələ məhsul nümunələrinin seçilməsi və eyniləşdirilməsi və onların sınağından ibarətdir. Nümunələr istehlakçıya çatdırılan məhsulla eyni olmalıdır. Nümunələr hazır məhsulun arasından müəyyən edilmiş qaydada təsadüfi seçmə ilə götürülür. Seçilmiş nümunələr əsas məhsullardan ayrı yığılır, qablaşdırılır, plomblanır və ya seçilmə yerində möhürlənir. Şəkil 1.7-də göstərilən formada akt tərtib edilir. Nümunənin saxlanması, daşınması və sınaq üçün hazırlanmasının bütün mərhələlərində və həmçinin sınaq prosesində məhsul üçün normativ sənədlərin bütün tələblərinə riayət olunmalıdır. Sertifikatlaşdırma üzrə işlər zamanı nümunələrin bütün hərəkət mərhələləri jurnalda (cədvəl 1.8) qeyd edilir və məsul şəxslərin imzası ilə təsdiq edilir.

Sınaq laboratoriyası və sertifikatlaşdırma orqanı nəzarət nüsxəsi qismində saxlanması üçün ümumi seçilmiş nümunələrdən əlavə bir nüsxə də (tez xarab olan mallar istisna olmaqla) götürülür. Əlavə götürülmüş nüsxənin saxlama müddəti sertifikatlaşdırma fəaliyyəti müddətinə və ya məhsulun saxlama müddətinə uyğun olmalı və bu müddətlər bitdikdən sonra nümunələr ərizəçiyə qaytarılmalıdır.

Sınaqlar üçün nümunələr bir qayda olaraq sınaq laboratoriyası və ya onun tapşırığı ilə digər səlahiyyətli təşkilat tərəfindən həyata keçirilir. Sınaqların iki və ya daha çox laboratoriyalar tərəfindən aparıldığı halda nümunələr seçilməsi sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən həyata keçirilir (zərurət yarandığı halda sınaq laboratoriyalarının iştirakı ilə).

Sertifikatlaşdırılma üçün sınaqlar nəzərdə tutulan məhsulun sertifikatlaşdırılması zamanı istifadə olunan normativ sənədlərdə nəzərdə tutulan sınaqların keçirilməsi üçün akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyalarında həyata keçirilir.

Mötəbərliyi və müstəqilliyi əsasında akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası olmadıqda və yaxud onun daşınmasını çətinləşdirən, sınaq xərclərini artıran və müddətləri yolverilməz həddə uzanmasına səbəb olan uzaq məsafədə yerləşirsə, bu halda konkret məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqanın nümayəndələrinin nəzarəti altında ancaq mötəbərliyi akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyalarında aparmaq olar. Bu cür sınaqların obyektivliyini sınaq laboratoriyası ilə birgə bu sınağın keçirilməsinə icazə vermiş sertifikatlaşdırma orqanı təmin edir. Bu halda sınaqların protokollarını sınaq laboratoriyasının və sertifikatlaşdırma orqanının səlahiyyətli mütəxəssisi imzalayırlar.

Sınaqların protokolları ərizəçiyə və sertifikatlaşdırma üzrə orqana təqdim edilir. Sınaq protokollarının surətləri sertifikat qüvvədə olduğu müddət ərzində saxlanılmalıdır. Protokolların surətlərinin konkret saxlanma müddətini (o cümlədən məhsulun uyğun olmaması səbəbindən ərizəçiyə sertifikat verilməsi mümkün olmadığı halda) eyninövlü məhsulların sertifikatlaşdırma sistemi və sınaq laboratoriyalarının sənədləri müəyyən edir. Sınaq protokolunun nümunəsi əlavə 10-da göstərilmişdir.

Xidmətlərin uyğunluğunun qiymətləndirilməsi onların növündən asılıdır. Qeyri-maddi xarakterli xidmətlər (misal üçün daşınan və daşınmaz əmlakın qiymətləndirilməsi) ekspert

və ya sosioloji metodla qiymətləndirilir. Maddi xidmətlərin yoxlanılması (misal üçün avtonəqliyyat vasitələrinə texniki xidmət və ya onların təmiri) cədvəl 1.6-da göstərilmiş sxem 2-də nəzərdə tutulmuş xidmətin nəticələrinin sınağına əsaslanır. Hazırda bu ən çox tətbiq edilən sxemdir.

Xidmətin nəticəsinin sınağı müvafiq qaydada akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasında və ya sertifikatlaşdırma üzrə orqanın ekspertləri tərəfindən ərizəçinin bazasında onun sınaq və texnoloji avadanlıqlarından istifadə etməklə aparılır. Bu avadanlıqlar metrologiya orqanlarının xidmətləri tərəfindən yoxlanılmalı və ya dərəcələnməlidir. Sınaqlar aparılarkən əgər təmir üzrə xidmətlər sertifikatlaşdırılmışdırsa (misal üçün avtomobil və ya tikiş maşını) təmir olunmuş məmulatların seçmə yoxlanılması həyata keçirilir. Əgər xidmət növü məcburi sertifikatlaşdırma tələblərinə uyğun olmalıdırsa, bu halda məmulatın təmirdən və ya xidmətdən sonrakı təhlükəsizlik göstəriciləri yoxlanılır. Könüllü sertifikatlaşdırma zamanı əsasən funksional göstəricilər qiymətləndirilir. Yoxlanılmalı məmulatın miqdarı və seçilmə qaydası sertifikatlaşdırma sisteminin normativ sənədlərinə uyğun olaraq sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Sınaqların nəticələri üzrə protokol tərtib edilir və sertifikatlaşdırma üzrə orqana, surəti isə ərizəçiyə göndərilir.

Müəssisənin keyfiyyət sisteminin və onun elementlərinin müvafiq normativ sənədlərin müəyyən tələblərə uyğunluğunun təsdiqi yoxlanılan təşkilatın hazırlıq dərəcəsinin ilkin qiymətləndirilməsi və keyfiyyət sisteminin bilavasitə yerində qiymətləndirilməsini tələb edir.

İlkin qiymətləndirilmə müəssisənin sertifikatlaşdırılması üçün ərizə ilə birgə göndərilmiş keyfiyyət sisteminin sənədlərlə təsvirinin təhlilindən ibarətdir. Həmin sənədlər komplektinə aşağıdakı məlumatlar daxil edilir:

- keyfiyyət sahəsində təşkilatın (ərizəçinin) siyasəti;
- keyfiyyət üzrə təlimat;

- keyfiyyət sisteminin sənədlərinin siyahısı;
- təşkilatın (ərizəçinin) struktur sxemi və onun keyfiyyət xidmətləri;
- istehsalın vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün qeyd edilmiş ilkin məlumatlar.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan yoxlanılan təşkilatdan aşağıdakıları tələb edə bilər:

- ərizəçinin sənədləri idarə edilməsi prosesini reqlamentləşdirən müəssisə standartı (və ya digər sənəd);
- sifarişçinin keyfiyyət sisteminin daxili yoxlamalarını reqlamentləşdirən müəssisə standartı (və ya digər sənədlər);
- məhsulun hazırlanması texnologiyasını (prosedurları) və (və ya) aparılan işləri (sertifikatlaşdırma üzrə orqanla razılaşdırılmaqla müəssisənin xüsusiyyətindən və miqyasından asılı olaraq seçilmiş 1-5 sənəd) təsvir edən sənəd (sənədlər).

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan ərizəçidən keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üçün zəruri olan əlavə məlumatlar da tələb edə bilər. Zərurət yarandıqda ərizəçi ilə razılaşdırılmaqla müəssisənin keyfiyyət sisteminin elementləri ilə ilkin tanışlıq məqsədi ilə öz nümayəndəsini oraya ezam edə bilər.

Komissiya keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmaya hazırlığın ilkin qiymətləndirilməsi üçün ərizəçidən alınmış sənədləri və materialları təhlil edir.

Komissiya ərizəçidən daxil olmuş məlumatların təhlili ilə yanaşı zərurət yarandıqda keyfiyyət sisteminin təsiri altında olan məhsulun keyfiyyəti barədə müstəqil mənbələrdən (dövlət nəzarət və müfəttişlik orqanlarından, AZS Dövlət Standartının ərazi orqanlarından, istehlakçılar cəmiyyətlərindən, zəmanət emalatxanalarından və s.) əlavə məlumatların toplanmasını və təhlilini də təşkil edə bilər.

Keyfiyyət sisteminin ilkin qiymətləndirilməsinin mərhələsi keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasının 2-ci

mərhələsinin keçirilməsinin mümkünlüyü haqqında yazılı rəyin verilməsi ilə başa çatır.

Keyfiyyət sisteminin ilkin qiymətləndirilməsinin nəticələri üzrə rəyi baş ekspert və ekspertizanı aparmış ekspertlər imzalayır və sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbəri təsdiq edir. Müsbət halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan “Keyfiyyət sisteminin ilkin qiymətləndirilməsinin nəticələri üzrə rəy”i və təşkilatda yoxlamanın və keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsinin aparılması üzrə müqavilənin layihəsini ərizəçiyə göndərir. Müqavilədə yoxlama və keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi üzrə işlərin yerinə yetirilməsinin məqsədi, həcmi və müddəti, eləcə də ödəniş qaydaları müəyyənləşdirilir.

Müəssisədə keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsinin mərhələsi sertifikatlaşdırılma üzrə orqanlarında hazırlıqdan başlayır. Keyfiyyət sisteminin yoxlanılması və qiymətləndirilməsinə hazırlıq zamanı aşağıdakı işlər yerinə yetirilir: yoxlamanın proqramının tərtibatı; yoxlama proqramına uyğun olaraq komissiya üzvləri arasında vəzifələrin bölünməsi; işçi sənədlərin hazırlanması; yoxlanılan təşkilatda yoxlama proqramının razılaşdırılması.

Yoxlamanın proqramını baş ekspert hazırlayır. Proqramla komissiyanın ekspertləri və məsləhətçiləri, həmçinin yoxlanılan təşkilat tanış olmalıdır. Ərizəçinin proqramın hər hansı bir bəndinə dair etirazı baş ekspertin nəzərinə çatdırılmalıdır. Baş ekspertlə ərizəçinin səlahiyyətli nümayəndəsi arasındakı ziddiyyət yoxlamanın başlanmasınadək həll edilməlidir. Yoxlama proqramının konkret detalları, əgər onların əvvəlcədən açıqlanması obyektiv məlumat toplanmasına mane ola bilərsə, ərizəçiyə yoxlamanın gedişində bildirilməlidir.

Yoxlama proqramında aşağıdakı bölmələr olmalıdır:

- təşkilatın (ərizəçinin) adı, yoxlamanın keçirildiyi yer;
- yoxlamanın məqsədi və sahəsi;
- yoxlamanın keçirilmə müddəti;
- komissiyanın tərkibi;

- istinad edilən sənədlərin siyahısı (keyfiyyət sisteminin yoxlanılmasına uyğun standart, yoxlanılan təşkilatın keyfiyyət üzrə təlimatı və s.);
- yoxlama obyektı (keyfiyyətin təmin edilməsi və idarəetmə fəaliyyəti, istehsal sistemi, məhsulun keyfiyyəti);
- təşkilatın yoxlanılan şöbələrinin eyniləşdirilməsi;
- yoxlama obyektləri üzrə ekspertlərin və yoxlanılan təşkilatın nümayəndələrinin təyin edilməsi;
- yoxlama üzrə əsas tədbirlər və onların aparılması müddətləri;
- konfidensiallıq tələbləri;
- yoxlamanın dili barədə məlumat;
- aktın göndərilmə ünvanları.

Yoxlamanın proqramı elə hazırlanmalıdır ki, yoxlama gedişində daxil olan məlumatdan asılı olaraq keyfiyyət sisteminin yoxlanılan elementlərinin daha önəmlisi ilə əvəzlənməsi mümkün olsun.

Bu dəyişiklik sertifikatlaşdırma orqanının rəhbərliyi tərəfindən təsdiq olunur və yoxlanılan təşkilatla razılaşdırılır.

Yoxlama gedişində müəssisənin konkret bölməsinin və keyfiyyət sisteminin elementlərinin yoxlanılması üzrə ekspert komissiyası üzvləri arasında vəzifə bölgüsü aparılır. Vəzifələri baş ekspert müəyyən edir (xarici ölkələrdə onu sistem eksperti adlandırırlar).

İşin gedişində ekspertlər işçi sənədlər adlandırdıqları sənədlərdən istifadə edirlər. Onların sırası keyfiyyət sisteminin elementlərinin qiymətləndirilməsi üçün yoxlama suallarının siyahısı (vərəqə-qəbzələr), ekspertlərin rəyini təsdiq edən köməkçi məlumatların sənədləşdirilməsi üçün formalar və s. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan yoxlanılan təşkilatın və ya sertifikatlaşdırma üzrə orqanın özünün mülkiyyəti hesab edilən, məzmununda konfidensial məlumatlar olan işçi sənədlərin etibarlı qorunaraq saxlanmasını təmin edir. Yoxlama başa çatdıqdan və hesabat yazıldıqdan sonra bütün işçi sənədlər baş ekspertə

təhvil verilir və o, öz növbəsində onları yoxlanılan təşkilatın səlahiyyətli nümayəndəsinə təhvil verir və ya yoxlanılan təşkilatın razılığına əsasən məhv edilir. İşçi sənədlər köməkçi material kimi qəbul edilir və onlar yoxlama gedişində əldə edilmiş məlumat əsasında əlavə yoxlamaya zərurət yarada bilər və ekspertin təşəbbüsünü məhdudlaşdırmamalıdır.

Müəssisədə keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi ümumi qəbul prosedurlarına əsasən aparılır: ilkin yığıncaq, yoxlanılacaq təşkilatın nəzərdən keçirilməsi, yoxlama aktının hazırlanması və yekun yığıncaq.

İlkin yığıncaqda komissiya üzvləri, yoxlanılan təşkilatın ali rəhbərliyinin nümayəndəsi, struktur bölmələrin rəhbərləri və müəssisənin keyfiyyət sahəsinin aparıcı mütəxəssisləri iştirak edirlər.

İlkin yığıncağın məqsədi aşağıdakılardır:

- komissiya üzvlərinin yoxlanılacaq təşkilatın nümayəndələrinə təqdim edilməsi;
- yoxlamanın məqsədi, sahələri və proqramı barədə qısa məlumatın verilməsi;
- yoxlama zamanı istifadə olunan metod və prosedurlar barədə qısa məlumatın verilməsi;
- komissiya üzvləri və yoxlanılan təşkilatın əməkdaşlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin rəsmi prosedurlarının müəyyən edilməsi;
- əgər varsa yoxlama proqramının aydın olmayan ayrı-ayrı detallarının müzakirəsi və dəqiqləşdirilməsi;
- yekun yığıncağın müddətinin dəqiqləşdirilməsi və əgər zərurət varsa aralıq yığıncaqlarının müddətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Yoxlanılan təşkilatın nəzərdən keçirilməsi faktiki məlumatların toplanması və təhlili və yoxlama gedişində müşahidə edilənlərin qeydiyyatına alınması yolu ilə həyata keçirilir. Faktiki məlumatların toplanması işçi personalın sorğusu, istifadə edilən sənədlərin, istehsal prosesinin təhlili, funksional bölmələrin

və onların personalının fəaliyyəti və həmçinin məhsulun keyfiyyətinin təminatı üzrə keçirilən tədbirlərin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi əsasında aparılır.

Əgər məhsula (xidmətə) dövlət standartları və ya digər normativ sənədlərdə müəyyən edilmiş tələblərə məcburi əməl olunması tələbi qoyulubsa, sınaqlar sistemi də daxil olmaqla keyfiyyət sisteminin və onun ayrı-ayrı elementlərinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi zamanı təşkilatın bu tələbləri təmin etmək qabiliyyətinin: konstruktor, texnoloji, normativ, metodiki (işlərin aparılması metodikası, təlimatlar və s.), işçi və analitik (sınaqların hesabı və protokolları, nəzarət planları, işçi jurnallar, müşahidələrin qeydiyyatı formaları və s.) sənədlər; texnoloji təchizat vasitələrinin uyğunluğu və vəziyyəti; proseslərin və məhsulun parametrlərinin ölçülməsi və onlara nəzarət; personalın uyğunluğu və s. təhlil yolu ilə müəyyən edilir.

Bütün müşahidələr sənədləşdirilməli və obyektiv məlumatlar əsasında dəqiq və konkret təsdiqlənməlidir. Uyğunluğu göstərən məlumatlar qeydiyyata alınmalıdır.

Baş ekspertin rəhbərliyi altında komissiya üzvləri yoxlanılan obyektin müayinədən keçirilməsindən sonra öz müşahidələrinin nəticələrini nəzərdən keçirərək onların hansılarının uyğunsuzluq kimi təqdim edilməsini qərarlaşdırırlar. Uyğunsuzluğu müəyyən edən və obyektiv məlumatlarla tədqiq olunan bütün müşahidələr yoxlanılan təşkilata təqdim olunmalı və əsaslandırılmalıdır.

Bir qayda olaraq komissiyanın müşahidələri diferensiallaşdırılır. Belə ki, “AZS Sertifikatlaşdırma sistemi. Keyfiyyət sistemləri registri” müşahidələrin nəticələrinin “uyğunsuzluq” və “xəbərdarlıq” kimi müşahidə nəticələrini nəzərdə tutur. Uyğunsuzluq – müəyyən edilmiş tələblərə əməl olunmamasıdır. Uyğunsuzluq kateqoriyaları – əhəmiyyətli (1-ci kateqoriya), keyfiyyət sisteminin elementlərinin mövcud olmaması, tətbiq edilməməsi və ya tam pozulmasına və az əhəmiyyətli

(2-ci kateqoriya) – keyfiyyət sistemlərinin elementlərinin kiçik pozuntularına bölünürlər. Xəbərdarlıq – mümkün uyğunsuzluğun yaranmasının qarşısının alınması məqsədi ilə ekspertin etdiyi müşahidədir. Standartın tələblərinin aşkar edilmiş pozulması yoxlama apararı ekspertlər qrupu tərəfindən uyğunsuzluq kimi səciyyələndirilməmişdən əvvəl dəqiq təhlil edilməlidir. Son qərarı baş ekspert qəbul edir. Qeyd alınmış uyğunsuzluq (xəbərdarlıq) yoxlanılan təşkilatın rəhbərliyinə təqdim olunur. Baş ekspert hər bir uyğunsuzluq (xəbərdarlıq) barədə müvafiq izahat verir. Hər bir uyğunsuzluq obyektiv sübutlarla təsdiq edilmişdir. Yoxlanılan təşkilatın rəhbərliyinin səlahiyyətli nümayəndəsi uyğunsuzluqların qeyd edildiyi blanklara qol çəkməklə onların qəbul edilməsini təsdiq etməlidir.

Keyfiyyət sisteminin məqbul sayılması (və ya məqbul sayılmaması) barədə qərarın qəbul edilməsi meyarları sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları ilə müəyyən edilir. Keyfiyyət sisteminin QOST R İSO9000 seriyalı standartlara uyğun olmasının təsdiq edilməsi barədə qərar “QOST R sertifikat sistemi. Keyfiyyət sistemlərinin registri”nə görə əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar olduqda və 10-dan çox olmamaqla az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar olduqda qəbul edilir. Mənfə qərar bir əhəmiyyətli uyğunsuzluq olduqda və ya 10-dan çox az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar aşkar edildikdə qəbul edilir.

Yoxlamanın nəticələri, komissiyanın gəldiyi nəticələr və tövsiyələr göstərilmiş aktın tərtibatı göstərilmiş formaya uyğun aparılır.

Komissiya həmin aktda yoxlanılmış keyfiyyət sisteminin müəyyən edilmiş standarta uyğun olub-olmaması, yoxlanılan təşkilatda məhsulun bütün xüsusiyyətlərinə nəzarəti təmin edən sınaq sisteminin mövcudluğu barədə rəy verir və əsas varsa az əhəmiyyətli uyğunsuzluqların aradan qaldırılması müddətləri göstərilir. Aktı komissiya üzvləri, baş ekspert və yoxlanılan təşkilatın rəhbəri imzalayır. Akta yoxlamanın

proqramı, uyğunsuzluqlar və xəbərdarlıqlar barədə məlumatlar əlavə edilir. Akt 3 nüsxədə hazırlanır: yoxlanılan təşkilat üçün, sertifikatlaşdırma orqanı üçün və Keyfiyyət sisteminin registrinin texniki mərkəzi üçün.

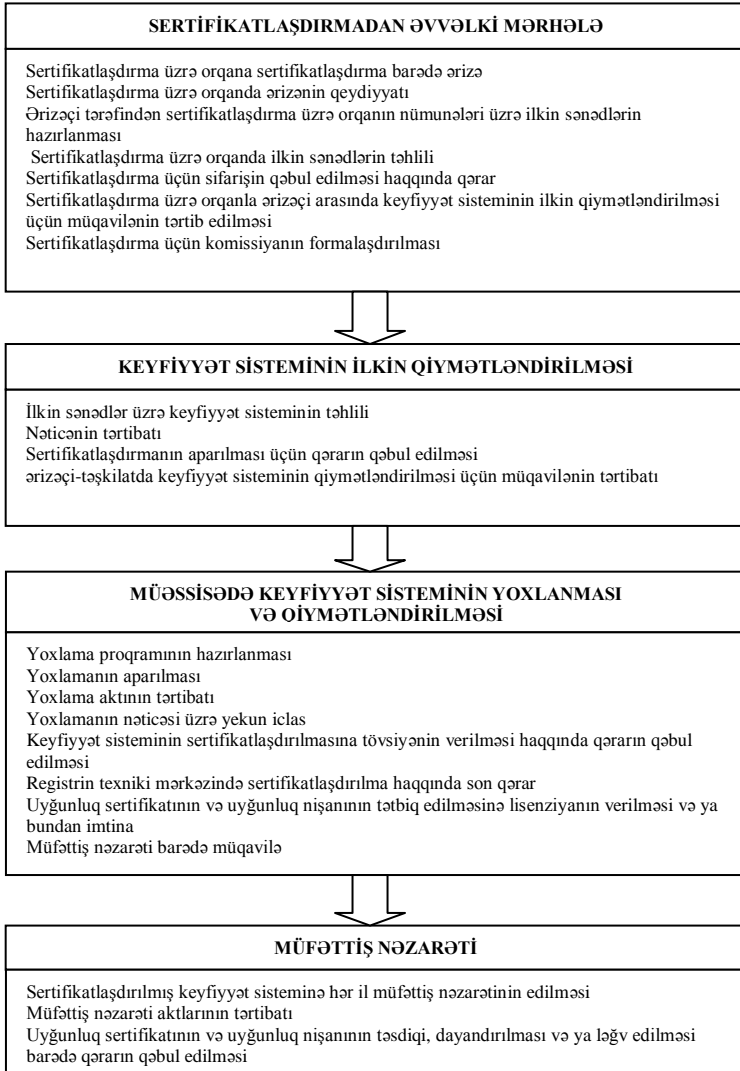
Yekun iclasında baş ekspert müəssisə rəhbərliyinə, baş və aparıcı mütəxəssislərə əhəmiyyətlik dərəcəsi ilə nöqsanlar barədə məlumat verir, yoxlanılmış keyfiyyət sisteminin müəyyən edilmiş standartın tələblərinə uyğun olub-olmaması barədə komissiyanın rəyini açıqlayır. O, həmçinin komissiyanın keyfiyyət sisteminin uyğunluq sertifikatının verilməsi və ya bundan imtina edilməsi barədə tövsiyəsini elan edir.

Bununla keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması zamanı uyğunluğun qiymətləndirilməsi mərhələsi sona çatır.

Sertifikatlaşdırmanın xüsusi obyekt kimi personalın uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Sertifikatlaşdırmanın bu növü Rusiya Federasiyasında sertifikatlaşdırma sisteminin 1-ci sxemi ilə nəzərdə tutulmuşdur. Son dövrlərdə isə sertifikatlaşdırmanın müstəqil növü kimi inkişaf edir, buraya işin gedişini pozmayan nəzarət sahəsində mütəxəssislərin sertifikatlaşdırılması, daşınan və daşınmaz əmlakın qiymətləndirilməsi daxildir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqana ərizə verildikdən sonra mütəxəssisə doldurulması üçün sənədlər dəsti verilir. Bu, ərizəçinin sertifikatlaşdırılma imkanının ilkin qiymətləndirilməsi üçün lazımdır. Ərizəçi birinci növbədə müəyyən edilmiş ümumi və peşə təhsili, peşə sahəsində iş təcrübəsi, peşəkar etika, fiziki yararlılıq kimi meyarlara cavab verməlidir.

Bunlardan əlavə son dövrdə ərizəçi tərəfindən peşə sahəsində yerinə yetirdiyi işlər barədə hesabatı (qiymətləndirilmələr haqqında hesabatlar, işin gedişini pozmayan nəzarət metodu ilə aparılmış yoxlamaların protokolları) tələb olunur.

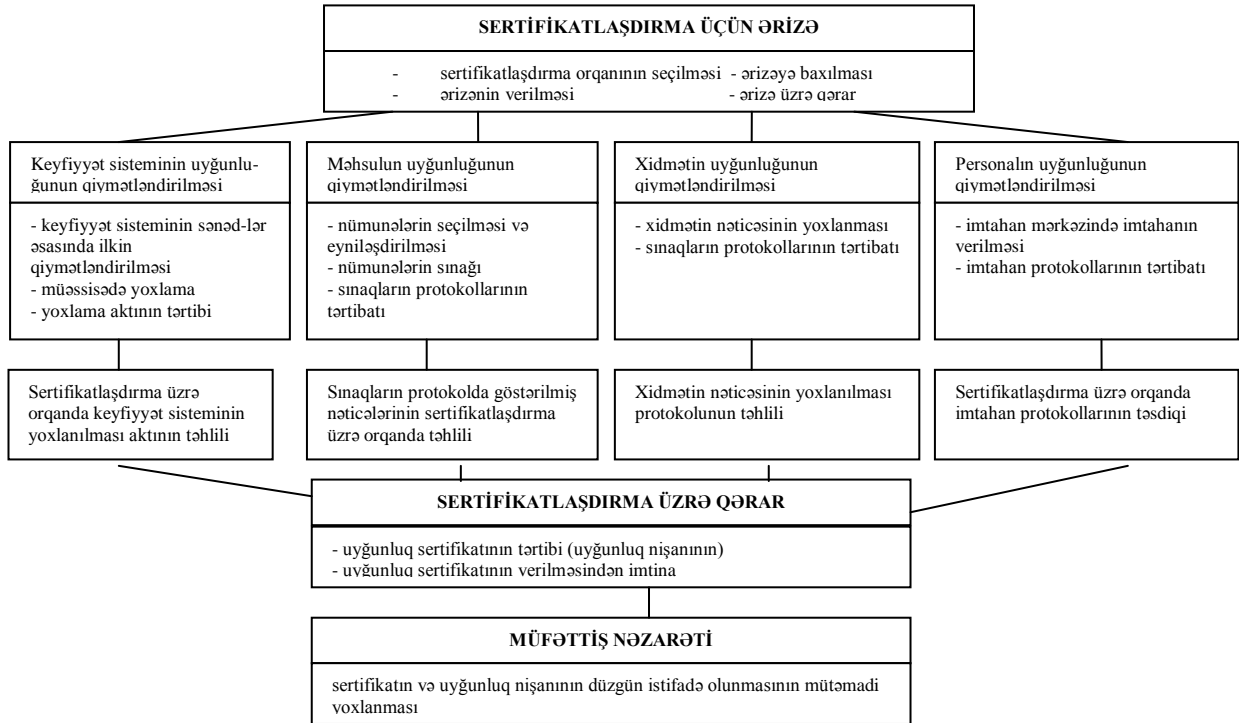

Şəkil 1.6. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasının əsas mərhələləri

Sertifikatlaşdırılan məhsul nümunələrinin hərəkət jurnalı

№	Qeydiyyat nömrəsi	Məhsulun adı. İstehsalçı, partiyanın nömrəsi, hazırlanma tarixi	Məhsulun saxlanması müddəti	Ərizəçinin adı	Nümunənin seçilmə tarixi	Nümunədə məhsulun miqdarı	Nümunənin (seçmənin) paylanması		Sınaqların nəticəsi (protokolun №, tarix)	Sertifikatın verilməsi (imtinə edilməsi) barədə qərar (№, tarix)	Sertifikatın nömrəsi, fəaliyyət müddəti	Nəzarət nümunəsinin geri qaytarılması və ya məhv edilməsi tarixi	Məhv edilməni həyata keçirən şəxsin və ya ərizəçinin imzası
							sınaq üçün (miqdarı, tarix)	nəzarət üçün (miqdar)					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Şəkil 1.7. Sertifikatlaşdırma prosesinin əsas mərhələləri

Təqdim edilmiş sənədlərin ilkin ekspertizası barədə müsbət qərar verildikdə sertifikatlaşdırılma arzusunda olan mütəxəssislə müqavilə bağlanır. Burada sertifikatlaşdırma imtahanının müddəti və aparılma qaydası, həmçinin ödəniş şərtləri razılaşdırılır. İmtahan xüsusən akkreditasiya edilmiş sınaq (imtahan) mərkəzində keçirilir. Mərkəzin lazım olan qədər sahəsi, avadanlığı, sənədləri, personalı olmalı və o, tədris və sertifikatlaşdırılma üzrə orqandan asılı olmamalıdır. İmtahan bir qayda olaraq nəzəri və təcrübi hissələrdən ibarət olur. İmtahanın nəzəri hissəsi, misal üçün Almaniyada DIN EN 473 standartına uyğunluğuna işin gedişini pozmadan nəzarət üzrə mütəxəssislərin sertifikatlaşdırılması ümumi və xüsusi hissələrə bölünməklə yazılı formada aparılır. Qiymətləndirilmə üzrə mütəxəssislər, misal üçün avtomobil nəqliyyatı vasitələrinin qiymətləndirilməsi üzrə, həm yazılı həm də şifahi nəzəri imtahan verirlər. Təcrübi imtahan elə təşkil olunur ki, sertifikatlaşdırılan mütəxəssisin fəaliyyətini təqlid etsin. İmtahanın hər iki hissəsi və onların qiymətləndirilməsi komissiya tərəfindən protokolla qeydə alınır. İmtahanın nəticəsi barədə məlumat sertifikatlaşdırma üzrə orqanda imtahan protokollarının müzakirəsi və təsdiqindən sonra ərizəçiyə elan olunur. Müzakirələr qapalı aparılır.

Sertifikatlaşdırma obyektinin müəyyən edilmiş qaydalara uyğunluğunun praktik qiymətinin təhlil mərhələsi sertifikatlaşdırma üzrə orqanda sınaqların, imtahanın və ya keyfiyyət sisteminin yoxlanılmasının nəticələrinin nəzərdən keçirilməsindən ibarətdir.

Ərizəçi məhsulun sertifikatlaşdırılması zamanı ərizə üzrə qərarla göstərilmiş sənədləri və məhsul nümunələrinin laboratoriya sınaqlarının protokollarını sertifikatlaşdırma üzrə orqana təqdim edir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın ekspertləri protokollarda əksini tapmış sınaq nəticələrinin fəaliyyətdə olan normativ sənədlərə uyğunluğunu yoxlayırlar. Bundan sonra uyğunluq sertifikatının verilməsi və ya çatışmayan sınaqların keçirilməsi haqqında qərar qəbul edilir. Analoji hərəkət xid-

mətlərin sertifikatlaşdırılması üzrə orqanın xidmətin nəticələrinin uyğunluğunun yoxlanılması zamanı edilir.

Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması zamanı uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin təhlili yoxlama haqqında akta əsasən aparılır. Akt üzrə 3 variantdan biri üzrə nəticəyə gəlinir:

1. sistem bəyan edilmiş standartta tam uyğundur;
2. sistem bütövlükdə standartta uyğundur, lakin keyfiyyət sisteminin elementləri üzrə ayrı-ayrı az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar aşkar edilmişdir;
3. sistem əhəmiyyətli uyğunsuzluqlara malikdir.

Sertifikatlaşdırma və ya ondan imtina barədə qərarı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbərliyi komissiyanın baş eksperti ilə birgə verir. FOCT P sertifikatlaşdırma sistemində son qərarı Keyfiyyət sisteminin registrinin texniki mərkəzi qəbul edir.

Personalın sertifikatlaşdırılması zamanı imtahan komissiyası protokolları sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbərindən və imtahanın qəbulunda iştirak etməmiş ekspertlərdən ibarət sertifikatlaşdırma üzrə komissiyaya göndərilir. İmtahan protokolunun təsdiq edilməsi üzrə bu komissiyanın müsbət qərarı sertifikatın verilməsi üçün əsasdır. Sertifikatlaşdırma üzrə qərardan sonra ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verilir və ya bundan imtina edilir. Sertifikatlaşdırma sxemində nəzərdə tutulan sınaqların (yoxlamaların) və təqdim edilmiş sənədlərin ekspertizasının nəticələri müsbət olduqda sertifikatlaşdırma üzrə orqan uyğunluq sertifikatı tərtib edir, onu qeydiyyatı alır və uyğunluq nişanının tətbiq edilməsinə hüquq lisenziyası verir. Bu nişanla sertifikatlaşmanı keçmiş məhsul və ya xidmət üzrə sənədlər markalanır. Sertifikatlaşdırılma sınaqlarının mənfi nəticələri olduqda, sertifikatlaşdırma obyektinə verilən tələblərə əməl olunmadıqda və ya ərizəçinin sertifikatlaşdırılma üzrə işlərin görülməsi müqabilində ödəniş etməkdən imtina etməsi halında sertifikatlaşdırma üzrə orqan sertifikatın verilməsindən imtinanın səbəbləri göstərilməklə rəy verir.

Uyğunluq sertifikatının növü və onun fəaliyyət müddəti sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları ilə müəyyən edilir. Adətən məhsula verilən sertifikatın müddəti onun xidmət, istismar və ya realizəsi müddətinə uyğun, xidmətlər üzrə - 3 ilədək, müəssisənin keyfiyyət sisteminə - 3 il, personala – 5 il müddətinə verilir. ГОСТ Р sertifikatlaşdırılma sistemində məhsula və xidmətə verilən sertifikatın forması şəkil 1.8-də və 1.9-da göstərilmişdir.

Məhsul üçün sertifikatın qrafalarında aşağıdakı məlumatlar göstərilir:

Mövqe 1 – dövlət reyestrinin aparılması qaydalarına uyğun olaraq verilən uyğunluq sertifikatının qeydiyyat nömrəsi;

Mövqe 2 – sertifikatın məhsulun sertifikatlaşdırılma qaydalarına uyğun olaraq sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən müəyyən edilən fəaliyyət müddəti;

Mövqe 3 – uyğunluq sertifikatının blankının 8 rəqəmli nömrəsi;

Mövqe 4 – sertifikatı vermiş sertifikatlaşdırma üzrə orqanın adı, qeydiyyat nömrəsi, eləcə də hüquqi ünvanı və telefon nömrəsi. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın qeydiyyat nömrəsi sertifikatlaşdırma üzrə akkreditə olunmuş orqanların dövlət reyestrinin məlumatlarına uyğun olur;

Mövqe 5 – məhsulun adı, tipi, növü, markası normativ sənədlərə uyğun olaraq yazılır. Həmçinin bu qrafada həmin sənədlərin adı göstərilir.

Mövqe 6 – sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının sinifləşdirilməsinə görə məhsulun kodu altı ərəb rəqəmindən ibarət olaraq göstərilir;

Mövqe 7 – xarici iqtisadi fəaliyyətin əmtəə nomenklaturasının sinifləşdirilməsi üzrə məhsulun kodu;

Mövqe 8 - əgər sertifikat istehsalçıya verilibsə istehsalçı müəssisənin adı və ünvanı, əgər sertifikat satıcıya verilibsə “satıcı” sözü qeyd edilir və verilən müəssisənin adı və ünvanı göstərilir. Ad və ünvan sertifikatlaşma üçün verilmiş ərizədə göstərilənlərə uyğun qeyd edilir.

AZS MİLLİ SERTİFİKATLAŞDIRILMA SİSTEMİ

UYĞUNLUQ SERTİFİKATI

№ ..... (1)

Fəaliyyət müddəti ..... dən..... dək (2)

№ ..... (3)

SERTİFİKATLAŞDIRMA ÜZRƏ ORQAN (4) .....

TƏSDİQ EDİR Kİ, ƏRİZƏÇİ TƏRƏFİNDƏN LAZİMİ QAYDADA

EYNİLƏŞDİRİLMİŞ MƏHSUL (5) .....

Sənaye və k/t-tı məhsullarının
sınıflaşdırılmasına görə məhsulun
kodu (6)

İSTEHSALÇI (SATICI) (8) .....

Xarici iqtisadi fəaliyyətin əmtəə
nomenklaturasının sinifləşdirilməsi
üzrə məhsulun kodu (7)

NORMATİV SƏNƏDLƏRİN TƏLƏBLƏRİNƏ UYĞUNDUR (9) .....

SERTİFİKAT .....

.....ƏSASƏN VERİLMİŞDİR (10)

ƏLAVƏ MƏLUMAT (11) .....

ORQANIN RƏHBƏRİ (12) _____
imza adı, ata adı, soyadı

Möhür yeri

Ekspert (13) _____
imza adı, ata adı, soyadı

*Şəkil 1.8. Məhsulun uyğunluğu haqqında sertifikatın forması
(üz tərəfi)*

Uyğunluq sertifikatı istehsalçını (satıcını) məsul edir:

realizə edilən məhsulun sertifikatlaşdırma üzrə normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu təmin etmək və müəyyən edilmiş qaydada onu uyğunluq nişanı ilə markalamaq. Məhsul sınaqdan keçirilmiş nümunəyə və sınaqların nəticələrinə uyğun olmalıdır;

sertifikatlaşdırma üzrə orqanın tələbi ilə məhsulu təqdim etmək və müfəttiş nəzarətinin keçirilməsinə şərait yaratmaq;

uyğunluq nişanını sertifikatlaşdırılma sistemində qəbul edilmiş qaydalara uyğun tətbiq etmək;

sertifikatın dayandırıldığı (ləğv edildiyi) halda uyğunluq nişanının tətbiqini dayandırmaq (ləğv etmək);

məhsulun onun istehsalı üçün müəyyən edilmiş qaydalara riayət edilməklə və yoxlanılmış nümunəyə uyğun olaraq istehsal edilməsinə və həmçinin normativ sənədlərin tələblərinə əməl olunmasına nəzarət etmək;

məhsulun istehsalı prosesində və özündə edilmiş dəyişikliklər barədə sertifikatı vermiş sertifikatlaşdırma üzrə orqana vaxtında məlumat vermək.

Şəkil 1.9. Məhsulun uyğunluğu haqqında sertifikatın forması (arxa tərəfi)

Mövqe 9 – sertifikatlaşdırmanın uyğun olaraq aparıldığı normativ sənədlərin və onların bölmələrinin nömrələri;

Mövqe 10 – uyğunluq sertifikatının verilməsi barədə qərar qəbul edilərkən sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən nəzərə alınmış sınaqlar, yoxlamalar və sertifikatlar barədə sənədlərin siyahısı. Bir qayda olaraq həmin sənədin adı, nömrəsi və tarixi, həmçinin onu vermiş təşkilatın adı qeyd edilir;

Mövqe 11 - uyğunluq nişanının vurulma yeri barədə məlumat (əmtəə - müşayiətedici sənədlər, istehlak tarasının etiketi bilavasitə məmulatın üzərinə və s.);

Mövqe 12 – sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbərinin imzası, adı və ata adının baş hərfləri, soyadı;

Mövqe 13 – sertifikatlaşdırmanı keçirmiş ekspertin imzası, adı və ata adının baş hərfləri, soyadı.

Sertifikat üzərində düzəlişlərə, pozmalara və əlavələr edilməsinə icazə verilmir.

Xidmət üçün sertifikatın qrafalarında aşağıdakılar göstərilir:

Mövqe 1 – sertifikatı vermiş orqanın adı (böyük hərflər ilə) və ünvanı (sətri hərflərlə). Əgər orqanın adı bir sətərə sığışmırsa alt sətirdən yazılmasına icazə verilir. Əgər orqan tərkibində olduğu təşkilatın möhüründən istifadə edirsə bu halda sertifikat vermiş orqanın adından sonra, mötərizə içərisində (sətri hərflərlə) təşkilatın adı qeyd edilir, ünvan isə “imza” rekvizitinin aşağısında yazılır. Orqanın (təşkilatın) adı möhürdə olduğu kimi eyni ilə göstərilməlidir;

Mövqe 2 – sertifikatın qeydiyyat nömrəsi;

Mövqe 3 – sertifikatın fəaliyyət müddəti eyninövlü xidmətlərin sertifikatlaşdırılması qaydalarına uyğun olaraq sertifikatı vermiş orqan tərəfindən müəyyən edilir. Bu zaman müddət belə göstərilir: gün – 2 ərəb rəqəmi ilə, ay – sətri hərflərlə, il - ərəb rəqəmləri ilə;

Mövqe 4 – xidməti göstərəninin adı və onun ünvanı (müəssisə, təşkilat, vətəndaş-sahibkar və s.);

Mövqe 5 – xidmət üçün normativ sənədlərə (xidmətə verilən tələbləri müəyyən edən standartın və ya digər sənədin nömrəsi) uyğun olan konkret xidmət növünün adı (böyük hərflərlə). Bir neçə xidmətə sertifikat verilərkən onların siyahısı sertifikatın əlavəsində göstərilir;

Mövqe 6 – xidmət kodunun sinifləşdirilmiş hissəsi - əhaliyə xidmətlərin ümumrusiya sinifləşdirilməsi üzrə altı dərəcəsi. Bir neçə konkret xidmətə sertifikat verilərkən sertifikatda ardıcıl olaraq eyni sayda kod göstərilir və əlavədə kodların siyahıya verilir;

Mövqe 7 – xidmətin uyğun olaraq sertifikatlaşdırıldığı tələblər. Məcburi sertifikatlaşdırılma zamanı uyğunluğu təsdiq edilən xassələr göstərilir. Məsələn üçün təhlükəsizlik (elektrik təhlükəsizliyi), ekoloji təmizlik;

Mövqe 8 – sertifikatlaşdırılmanın uyğun olaraq aparıldığı normativ sənədlərin adları;

Mövqe 9 – sertifikatı verərkən sertifikatlaşdırma üzrə orqanın qərarının əsaslandırılması: sertifikatlaşdırılma sxemi, ustanın peşəkarlığının qiymətləndirilməsi aktı və xidmətin nəticələrinin sınaq protokolu; xidmət göstərilməsi prosesinin qiymətləndirilməsi aktı; bütövlükdə müəssisənin attestasiyası aktı. Əgər varsa keyfiyyət sisteminin sertifikatının dövlət reyestrindəki qeydiyyat nömrəsi göstərilir;

Mövqe 10 – sertifikatı vermiş orqanın rəhbərinin imzası, adı və ata adı, soyadı, orqanın və ya sertifikatlaşdırma üzrə orqanın tərkibində fəaliyyət göstərən təşkilatın gərbli möhürü;

Mövqe 11 – dövlət reyestrində qeydiyyat tarixi.

Sertifikatlaşdırılmış obyektə müfəttiş nəzarəti əgər bu sertifikatlaşdırma sxemində nəzərdə tutulmuşdursa sertifikat vermiş orqan tərəfindən yerinə yetirilir. Bu sertifikatın fəaliyyətdə olduğu dövrdə - adətən ildə bir dəfə yoxlama şəklində həyata keçirilir. Müfəttiş nəzarəti zamanı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın komissiyasında Rusiya Dövlət Standartının ərazi orqanlarının mütəxəssisləri, istehlakçı cəmiyyətlərinin və digər maraqlı təşkilatların nümayəndələri iştirak edə bilərlər. Plandankənar yoxlamalar məhsul və xidmətin keyfiyyəti ilə bağlı narazılıqlar barədə məlumatlar daxil olduqda və həmçinin sertifikatlaşdırılmış məhsulun konstruksiyasında, xidmətin göstərilməsi texnologiyasında və ya müəssisənin təşkilati strukturunda keyfiyyət sisteminin elementlərinə təsir göstərən əsaslı dəyişikliklər olduqda aparılır.

Müfəttiş nəzarətinə sertifikatlaşdırılmış obyekt barədə məlumatların təhlili və məhsul, xidmət və ya keyfiyyət sistemləri elementlərinin nümunələrinin seçmə yoxlanılması daxildir. Sertifikatlaşdırılmış mütəxəssisə nəzarət zamanı onun işinin qəbul edilmiş meyarlara uyğunluğu yoxlanılır. Müfəttiş nəzarətinin nəticəsində akt tərtib olunur və orada sertifikatın fəaliyyət müddətinin saxlanılmasının mümkünlüyü və ya onun fəaliyyətinin dayandırılması haqqında rəy verilir. Sertifikatın dayandırılması barədə ərizəçi, istehlakçılar, Rusiya Dövlət Standartının nümayəndələri və sertifikatlaşdırılma sisteminin digər iştirakçıları məlumatlandırılırlar. Sertifikatın fəaliyyətinin dayandırılması onun istifadəsində pozuntular aşkar edildikdə və həmən çatışmazlıqların qısa müddətdə aradan qaldırılması mümkün olduqda baş verir. Bu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan nöqsanların aradan qaldırılması üçün ərizəçiyə tövsiyə verir və onun yerinə yetirilməsi müddətini göstərir. Öz tərəfindən ərizəçi məhsulun və ya xidmətin istehlakçılara müəyyən edilmiş nöqsanlar barədə məlumat verməli və zəruri tədbirləri yerinə yetirməlidir.

Məhsul və ya xidmət normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olmadığı, sertifikatlaşdırma obyektini üçün normativ sənədlərdə dəyişiklik olduğu, məhsulun hazırlanması və ya xidmətin realizə olunması üçün texnoloji proseslərdə və həmçinin məhsulun konstruksiyasında, dəstləşdirilməsində və xidmətin tərkibində dəyişikliklər olduğu hallarda uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti və uyğunluq nişanının tətbiqi dayandırılır.

Sertifikatın ləğv edilməsi onun sertifikatlaşdırma sisteminin reyestrindən çıxarıldığı andan hesab edilir.

1.5. Məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılması qaydası

Sertifikasiyanın aparılması qaydası sertifikatlaşdırmanın məcmu prosedurunu təşkil edən hərəkətlərin ardıcılığını müəyyən edir.

Məhsulun sertifikatlaşması aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

- sertifikatlaşdırılma üçün ərizənin verilməsi;
- ərizəyə baxılması və müvafiq qərarın qəbul edilməsi;
- zəruri yoxlamaların keçirilməsi (sənədlərin təhlili, sınaq, istehsalın yoxlanması və s.);
- əldə edilmiş nəticələrin təhlili və uyğunluq sertifikatının verilməsinin mümkünlüyü barədə qərarın qəbul edilməsi;
- sertifikatın və uyğunluq nişanının tətbiqinə lisenziyanın (icazənin) verilməsi;
- sertifikatlaşdırma sxeminə uyğun olaraq sertifikatlaşdırılan obyektə müfəttiş nəzarəti.

1. Sertifikatlaşdırılma üçün ərizənin verilməsi

Ərizəçi ərizəni sertifikatlaşdırma üzrə müvafiq orqana və ya bu olmadıqda digər dövlət icra orqanına göndərir.

Məhsulun (işlər, xidmətlər, keyfiyyət sistemi, istehsal) sertifikatlaşdırılması üçün ərizə forması Azərbaycan Dövlət Standartının 1993-cü ildə təsdiq edilmiş “Sistemdə tətbiq edilən əsas sənədlərin forması” sertifikatı üzrə qaydalarda göstərilmişdir.

Sertifikatlaşdırma üzrə bir neçə orqan mövcud olduğu halda bəyan edilən obyektin sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditasiyası sahəsinə aid olması şərti ilə istənilən orqanlardan birinə verilə bilər.

2. Ərizəyə baxılması və qərarın qəbul edilməsi

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan ərizə daxil olduqdan sonrakı 15 gündən gec olmayaraq müvafiq qərar qəbul edərək bu barədə ərizəçiyə məlumat göndərir.

3. Zəruri yoxlamalar keçirilməsi.

a) Nümunələrin seçilməsi, eyniləşdirilməsi və onların sınağı.

Sertifikat təyinatı üzrə istifadəyə yararlı, zəruri markalanması və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun olaraq məhsul barədə məlumatların əksini tapdığı texniki sənədləri olan məhsul buraxılır.

Sınaq üçün nümunələr bir qayda olaraq sertifikatlaşdırma üzrə orqanın, sınaq laboratoriyalarının və ya Dövlət Standartının ərazi orqanları tərəfindən seçilir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan nümunələrin seçilməsi qaydaları, seçmələrin miqdarı, seçmənin hansı normativ sənədə uyğun olaraq aparıldığı və məhsulun sertifikatlaşdırılması prosesində seçmənin dövrüyyə (hərəkət) qaydası haqqında ərizəçiyə məlumat verməlidir.

Məhsulun sertifikatlaşdırılması zamanı ərizəçi-istehsalçıdan (müvafiq strukturlar tərəfindən qəbul edilmiş və realizə olunması üçün hazırlanmış) hazır məhsulların içərisindən nümunə seçilir. Əgər məhsul gömrükdən keçməyibsə gömrük əməkdaşının iştirakı vacibdir.

Sınaqlar zamanı nümunələrin hərəkət mərhələləri xüsusi jurnalda qeyd olunur. Sınaqlar bitdikdən sonra nümunələr ərizəçiyə qaytarılır. əgər nümunə istifadə üçün yararsız hala salınıbsa onun silinməsi haqqında akt tərtib edilir. Əgər eyninövlü məhsulların sertifikat qaydalarında nəzarət nümunəsinin saxlanması nəzərdə tutulmuşdursa bu halda seçmə zamanı sertifikatlaşdırılmış məhsulun əyaniliyi və onun eyniləşdirilməsinin mümkünlüyü məqsədi ilə nəzarət nümunəsi götürülür.

O, sınaq laboratoriyasında və ya ərizəçidə saxlanılır. Saxlanma müddəti sertifikatın fəaliyyət müddətinə və ya məhsulun saxlanma müddətinə uyğun olur.

Nümunələrin saxlanma müddəti, markalanmaya və ya qeydiyyatata olan tələblər, silinmənin qaydası sınaq laboratoriyasında keyfiyyət üzrə rəhbər tərəfindən müəyyən edilir və hər bir ərizə üzrə ərizəçi ilə razılaşıdırılır.

Sınaqların protokolları ərizəçiyə və sertifikatlaşdırma üzrə orqana təqdim edilir və onların saxlanma müddəti sertifikatın fəaliyyət müddətinə uyğun olur.

b) İstehsalın qiymətləndirilməsi.

Seçilmiş sertifikatlaşdırma sxemindən asılı olaraq istehsalın vəziyyətinin təhlili, istehsalın sertifikatlaşdırılması və ya keyfiyyət sisteminin təhlili aparılır. İstehsalın qiymətləndirilməsi metodu məhsulun uyğunluq sertifikatında göstərilir.

4. Alınmış nəticənin təhlili və uyğunluq sertifikatının verilməsinin mümkünüyü barədə qərarın qəbul edilməsi

Sınaq protokolları, istehsalın qiymətləndirilməsinin nəticələri və məhsulun uyğunluğu barədə sertifikatlaşdırma üzrə orqana daxil olmuş digər sənədlər məhsulun verilən tələblərə uyğun olması, digər sənədlər məhsulun verilən tələblərə uyğun olması haqqında rəy verilməsi məqsədi ilə təhlil edilir. Bu məlumatlar əsasında təhlilin nəticələri üzrə ekspert rəyi hazırlanır. Bu sənəd əsasında sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən uyğunluq sertifikatının verilməsi barədə qərar qəbul edilir.

Ekspertlərin rəyi mənfi olduqda sertifikatlaşdırma üzrə orqan imtina səbəbləri göstərilməklə ərizəçiyə qərar təqdim edir. Bu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan istehsalçının yerləşdiyi ərazi üzrə müvafiq dövlət nəzarəti orqanına, məhsulun satıcısına həmin məhsulun realizəsi barədə xəbərdarlıq edilməsi üçün zəruri tədbirlər görməlidir.

5. *Sertifikatın və uyğunluq nişanının tətbiq edilməsi üçün lisenziyanın (icazənin) verilməsi*

Sertifikatlaşdırma nəticəsində normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğu təsdiq olunmuş məhsul üçün uyğunluq sertifikatı verilir. Bu məhsul müvafiq qaydaya əsasən uyğunluq nişanı ilə markalanır. Uyğunluq nişanı realizə zamanı istehlakçıya verilən məhsulun qablaşdırılmasının (tara, yeşik) üzərinə və müşayiətedici texniki sənədlərə vurulur.

İstehsalçı sertifikatlaşdırma üzrə orqandan lisenziya aldıqdan sonra sertifikatlaşdırılan məhsulun üzərinə uyğunluq nişanı ilə markalamaq hüquq qazanır.

Adətən hər sistemdə özünəməxsus nişan qəbul edilir. Məcburi sertifikatlaşdırma sistemlərində sertifikat dövlət reyestrində qeydiyyatata alındığı gündən qüvvəyə minir.

Təhlükəsizliklə (misal üçün sanitar, baytar və s.) bağlı xüsusi tələblər qoyulan məhsul növləri üçün sertifikat ancaq gigiyenik, baytar, fitosanitar və s. növ sertifikatlar olduğu halda verilir.

Uyğunluq sertifikatının fəaliyyət müddəti sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən 3 ildən çox olmamaq şərti ilə verilir.

6. *Sertifikatlaşdırma sxeminə uyğun olaraq sertifikatlaşdırılan obyektə müfəttiş nəzarəti (sertifikatlaşdırılmış məhsula)*

Əgər sertifikatlaşdırma sxeminə nəzərdə tutulubsa sertifikatın və uyğunluq nişanının tətbiqi üçün lisenziyanın bütün fəaliyyət müddətində (ildə bir dəfədən az olmamaqla) keçirilir.

İstehlakçılardan, ticarət təşkilatlarından və nəzarət orqanlarından məhsulun keyfiyyəti ilə bağlı iradlar daxil olduqda sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən plandankənar yoxlama

təyin olunur. Müfəttiş nəzarətinin realizə olunan məhsulun müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olmasını təsdiq etmək məqsədi ilə aparılır. Sertifikatlaşdırılmış məhsulun konkret növünə müfəttiş nəzarətinin ümumi qaydaları sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyasının akkreditasiyası və eynicinsli məhsulların sertifikatlaşdırılması qaydalarını müəyyən edən sənədlərlə tənzimlənir.

Müfəttiş nəzarətinin nəticələri aktla təsdiq olunur və sertifikatlaşdırma üzrə orqanda saxlanılır.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan sertifikat və uyğunluq nişanının tətbiqinə lisenziyanın fəaliyyətini dayandırmaq və ya ləğv etmək hüququna malikdir.

Birinci halda məhsul istehsalçısı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın razılığı əsasında nöqsanların aradan qaldırması üçün korrektəedici tədbirlər görərək yenilənmiş məhsul nümunəsini imkan daxilində təkrar sınaqlar keçirmədən uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün təqdim edə bilər.

Korrektə tədbirlərini sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir. O, həmçinin bu tələblərin yerinə yetirilməsi müddətlərini təyin edir və istehsalçı tərəfindən tədbirlərin görülməsinə nəzarət edir. İstehsalçı məhsuldan istifadənin təhlükəliliyi barədə istehlakçılara məlumat verməyə borcludur. Əgər korrektə tədbirlərinin nəticəsi müsbətdirsə sertifikatlaşdırma üzrə orqan sertifikatın fəaliyyətini bərpa edir və istehsalçı qarşısında məmulata yeni markalama tətbiq etmək tapşırığı qoyaraq bu barədə sertifikatlaşmanın digər iştirakçılarını məlumatlandırır. Əks halda sertifikatın fəaliyyəti və uyğunluq nişanı üçün lisenziya ləğv edilir.

1.6. Sertifikatlaşdırma üzrə işlərin ödənilməsi

Məhsulun və xidmətin məcburi sertifikatlaşdırılması üzrə ümumi qaydalar və ödəmə üsulu və istehsalçı tərəfindən qəbul edilən uyğunluq haqqında bəyannamənin qeydiyyatı

AZS sistemində Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən hazırlanmış “Sertifikatlaşdırma üzrə işlərin aparılması qaydalarının təsdiqi haqqında. Məhsul və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması üzrə işlərin ödənməsi” qərarına uyğun olaraq aparılır.

Məhsulun və xidmətin sertifikatlaşdırılması üzrə işlərin ödənməsi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

- sertifikatlaşdırma üzrə faktiki görülmüş bütün işlər onun nəticəsində qəbul edilmiş qərardan asılı olmayaraq müvafiq işlərin aparılması üçün ərizə ilə müraciət etmiş müəssisə, təşkilat, vətəndaşın şəxsi vəsaitləri hesabına ödənilir;
- məcburi sertifikatlaşdırma üzrə işlərin rentabellik səviyyəsi 35%-dən çox olmamalıdır;
- məcburi qaydada sertifikatlaşdırılan məhsula və xidmətlərə müfəttiş nəzarəti müvafiq işləri yerinə yetirən təşkilatın faktiki xərcləri həcmində ödənilir.

Məhsulun, iş və xidmətin maya dəyərində daxil edilən istehsal və məhsulun (iş və xidmətin) və realizə xərclərinin tərkibi haqqında Əsasnaməyə və Azərbaycan hökumətinin qərarı ilə təsdiq edilmiş gəlir vergisinin hesablanması zamanı nəzərə alınan maliyyə nəticələrinin formalaşdırılması qaydalarına əsasən məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə işlərin ödənişi “Digər xərclər” elementinə aid edilir.

Sertifikatlaşdırılmanın aparılması xərclərinin tərkibinə daxildir:

- məhsulun (xidmətin) sertifikatlaşdırılması üzrə xərclərin ödənməsi;
- sınaq laboratoriyalarının xidmətlərinin ödənməsi;
- əgər sertifikatlaşdırma sxemində nəzərdə tutulmuşdursa müfəttiş nəzarətinin ödənişi.

Ümumi halda konkret C məhsulunun sertifikatlaşdırılması üçün ərizəçinin ümumi xərci aşağıdakı düsturla müəyyən edilir:

$$C = C_{oc} + C_{ob} + C_{in} + C_{ck} + C_a + \sum_{j=1}^n C_{ikj} + \sum_{j=1}^m C_{ickj} + C_{pc} + C_d, \quad (1.1)$$

Burada, C_{oc} – sertifikatlaşdırma üzrə orqanların xidmətlərinin qiymətidir;

C_{ob} – istehsalçıdan sınaq üçün götürülmüş nümunələrin qiyməti;

C_{in} – akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasında məhsulun sınağının qiyməti;

C_{ck} – keyfiyyət sisteminin və ya istehsalın sertifikatlaşdırılmasının qiyməti;

C_{ik} - sertifikatlaşdırılan məhsulun normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğuna müfəttiş nəzarəti çərçivəsində bir yoxlamanın qiyməti;

C_a – istehsalın vəziyyətinin təhlilinin qiyməti;

C_{pc} – sertifikatlaşdırılma zamanı sınaq yerinə göndərilən nümunənin seçilməsi, eyniləşdirilməsi, qablaşdırılması və daşınması üzrə xərclər;

C_{ickj} – sertifikatlaşdırılan keyfiyyət sisteminin normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğuna müfəttiş nəzarəti çərçivəsində bir yoxlamanın qiyməti;

C_d - ərizə-bəyannamələrə baxılması üzrə işlərin qiyməti;

n - uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti dövründə sertifikatlaşdırılan məhsula müfəttiş nəzarəti proqramında nəzərdə tutulmuş yoxlamaların sayı;

m – uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti dövründə müfəttiş nəzarəti proqramında nəzərdə tutulmuş sertifikatlaşdırılan keyfiyyət sisteminin normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğu üzrə yoxlamaların sayı.

Konkret şəraitdən asılı olaraq bu düstura (4.1) sertifikatlaşdırma sxeminə uyğun olaraq ancaq faktiki görülmüş işlərin tərkibinə müvafiq olan elementlər daxil edilir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın xidmət haqqında aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$C_{oc}(C_{ck})=t_{ocj}T \left(1 + \frac{K_{iz} + K_{ir}}{100} \right) \left(1 + \frac{P}{100} \right), \quad (1.2)$$

Burada t_{ocj} – j sertifikatlaşdırma sxeminə uyğun olaraq konkret məhsulun məcburi sertifikatlaşdırmanın əmək həcmi, insan/gün;

T – mütəxəssisin orta gündəlik əməkhaqqı, manat;

K_{iz} – mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq əməkhaqqına əlavələrin norması, %;

K_{ir} – əlavə xərclərin əmsalı, %;

P – rentabellik səviyyəsi, %.

Azərbaycan Respublikası ərazisinə gətirilən məhsulların məcburi sertifikatlaşdırılması zamanı ərizəçi tərəfindən təqdim olunmuş sənədlərin tərkibindən asılı olaraq sertifikatlaşdırma üzrə orqanın yerinə yetirdiyi faktiki işlər ödənilməlidir.

Məhsulun məcburi sertifikatlaşdırılması zamanı sınaqların qiyməti akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası tərəfindən mövcud qiymətlərə uyğun müəyyən etdiyi maddi və əmək xərcləri normativləri əsasında hesablanır və maraqlı tərəfin nəzərinə çatdırılır.

Müfəttiş nəzarətinin ödənişi ərizəçi tərəfindən sertifikatlaşdırma üzrə orqanla bağlanmış sertifikatlaşdırma haqqında vahid müqavilə əsasında həyata keçirilir. Zərurət yarandıqda bu müqavilə çərçivəsində əlavə razılaşmalar da edilə bilər. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən müfəttiş nəzarəti üçün xüsusiləşdirilmiş təşkilat cəlb edilərsə bu zaman onun xidməti sertifikatlaşdırma üzrə orqanla həmin təşkilatlar arasında bağlanmış müqavilə əsasında ərizəçinin vəsaiti hesabına ödənilir.

Müfəttiş nəzarətinin qiyməti C_{ik} aşağıdakı düsturla müəyyən edilir:

$$C_{ik} = C_{ad} + \sum_{j=1}^q C_{hpi} + C_{km} , \quad (1.3)$$

Burada C_{ad} – sertifikatlaşdırılan məhsulun keyfiyyəti haqqında məlumatların toplanması və təhlili üzrə işlərin qiyməti, manat;

C_{hpi} – müvəqqəti nəzarət çərçivəsində bir yoxlaşmanın qiyməti, manat;

q – uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti dövründə müfəttiş nəzarəti çərçivəsində yoxlamaların sayı;

C_{km} – korrektəedici tədbirlərin hazırlanmasının qiyməti.

Sertifikatlaşdırılan məhsulun keyfiyyəti haqqında məlumatların toplanması və təhlili üzrə işlərin qiyməti bu işə cəlb olunmuş mütəxəssislərin faktiki zəhmət xərcləri əsasında onların gündəlik orta tarif maaşının qanunvericiliklə müəyyən edilmiş minimum əməkhaqqından yüksək olmamaq şərti ilə müəyyən edilir.

İstehsalçıdan götürülmüş nümunələrin qiyməti onların faktiki qiyməti ilə müəyyən edilir. Satışdan götürülmüş nümunələrin qiyməti onların pərakəndəsatış qiyməti ilə ödənilir və alış faktı sənədlərlə təsdiq edilir.

Nümunələrin seçilməsi və sınaq yerinə çatdırılması xərclərinə sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən onların daşınmasına, yükləmə-boşaltma işlərinə, saxlama və utilizasiyasına çəkilməmiş xərclər daxildir. Nəzarət sınaqları müvafiq sınaq laboratoriyasının tarifinə uyğun olaraq ödənilir. Sertifikatlaşdırılan məhsulun (xidmətin) normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunun müfəttiş yoxlanması çərçivəsində bir dəfə yoxlanmasının qiyməti həmin məhsulun sertifikatlaşdırılma qiymətinin 70%-dən çox olmamalıdır.

Könüllü sertifikatlaşdırma zamanı işlərin ödənişi müqavilə şərtlərinə uyğun aparılır.

Yoxlama sualları

1. Sertifikatın tərifini söyləyin.
2. Sertifikatlaşdırma sahəsində terminlərə və təriflərə beynəlxalq tələbləri hansı təşkilat hazırlayıb?
3. Uyğunluq nişanı nədir?
4. “Sertifikatlaşdırma və sınaqlar üzrə qlobal konsepsiya”nın əsas məqsədi nədir?
5. Sertifikatlaşdırma və akkreditasiya üzrə əsas beynəlxalq təşkilat hansıdır?
6. AZS məcburi sertifikatlaşdırma sistemi Azərbaycanda nə vaxtdan tətbiq edilməyə başlanılıb?
7. Sertifikatlaşdırmanın qanunverici və normativ bazasının struktur quruluşunu izah edin.
8. “Məhsulun və xidmətin sertifikatlaşdırılması haqqında” qanunda neçə maddə vardır?
9. Sertifikatlaşdırma sahəsində Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma üzrə Dövlət Komitəsinin vəzifələrini izah edin.
10. Sertifikatlaşdırma sistemi nədir?
11. Uyğunluq sertifikatının tərifini deyin.
12. Sertifikatlaşdırma məcburi və könüllü olmaqla bölünməsinin səbəblərini izah edin.
13. “Sertifikatlaşdırılma iştirakçısı” terminini izah edin. Sertifikatlaşdırma sisteminin əsas iştirakçılarını göstərin.
14. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının vəzifələri nədən ibarətdir?
15. Sertifikatlaşdırma obyektləri hansılardır?
16. Sertifikatlaşdırma sistemində sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqanın vəzifələri nədən ibarətdir?
17. Sertifikatlaşdırma sisteminin tərifini söyləyin.
18. Məhsulun və xidmətin sertifikatlaşdırılması zamanı hansı sxemlərdən istifadə olunur?

19. Avropa İttifaqı direktivləri çərçivəsində uyğunluğun qiymətləndirilməsi modullarının təyinatını izah edin.
20. Hansı hallarda məhsul CE nişanı ilə markalanır?
21. Sertifikatlaşdırılma prosesi hansı mərhələlərdən ibarətdir?
22. Sertifikatlaşdırma zamanı müfəttiş nəzarətinin vəzifələri nədən ibarətdir?
23. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması prosesinin hansı xüsusiyyətləri vardır?
24. Uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti hansı hallarda dayandırılır və ya ləğv edilir?
25. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan və ya sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası nədir?
26. Akkreditasiya üzrə orqanın tipik quruluşunu izah edin.
27. Akkreditasiya prosesinin mərhələlərini göstərin.
28. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası hansı hallarda məcburidir?
29. Akkreditasiya orqanlarına hansı əsas tələblər verilir?
30. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının attestatında hansı məlumatlar öz əksini tapır?
31. Sertifikatlaşdırma zamanı tətbiq edilən uyğunluğun qiymətləndirilməsinin əsas metodları hansılardır?
32. Ölçmələrin, sınaqların və nəzarətin vəzifələri nədən ibarətdir?
33. Sertifikatlaşdırma zamanı tətbiq edilən sınaqların əsas növlərini göstərin.
34. Sertifikatlaşdırma zamanı tətbiq edilən nəzarətin əsas növlərini göstərin.
35. İSO\BEK 2 standartına uyğun sınağın tərifini verin.
36. “Sınaqlar sistemi” anlayışına nə daxildir?
37. Xarici təsir faktorlarının 7 sinfini sadalayın.
38. Sertifikatlaşdırma sınaqları zamanı qiymətləndirilən məhsulun əsas etibarlılıq göstəriciləri hansılardır?
39. Hansı tədbirlər ölçmələrin layihələndirilməsi tədbirlərinə aiddir?

40. Birbaşa ölçmələrin 7 metodunu göstərin.
41. Hansı hallarda sertifikatlaşdırma sınaqları zamanı bilavasitə ölçmələrdən istifadə olunur?
42. Ölçmə təhrifləri nədir və onların hansı növləri vardır?
43. Ölçmələrin keyfiyyəti hansı göstəricilərlə xarakterizə edilir?
44. Sınaqların nəticələrinin oxşarlığı və təkrarlanması nədir?
45. Hansı hallarda ölçmələri dinamik adlandırırlar?
46. Ölçmə vasitələrinin 5 dinamik səciyyəsinə söyləyin.
47. Kənarlaşmaların toplanması tapşırığı nədən ibarətdir?
48. 1-ci və 2-ci nəzarət səhvi nədir? Onları nəzarətin dürüslüyü ilə nə bağlayır?
49. Sertifikatlaşdırma zamanı nəzarətdə səhvlər hansı nəticələrə gətirib çıxara bilər?
50. Sertifikatlaşdırmanın dürüslüyünün müəyyən edilməsi üçün sınaq prosesi barədə hansı statistik məlumatlar zəruridir?
51. Sertifikatlaşdırmanın keyfiyyətinin idarə edilməsi zamanı hansı statistik metodlar qrupundan istifadə edilir?
52. Qəbul nəzarətinin 3 növünün xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?
53. Nəzarət kartı nədir və onun təyinatı nədən ibarətdir?
54. Kəmiyyət və alternativ əlamətlər üzrə nəzarət kartlarının növlərini göstərin.

II FƏSİL. TEXNİKİ TƏNZİMLƏMƏ. UYĞUNLUĞUN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ VƏ TƏSDİQİ

2-ci fəslin mənimsənilməsindən sonra bakalavr:

Bilməlidir

- uyğunluğun qiymətləndirilməsi proseduru zamanı 3 əsas texniki tənzimləmə tədbirləri qrupunu;

- uyğunluğun təsdiqi zamanı bəyanətmə və sertifikatlaşdırma sxemlərini;

- uyğunluq nişanlarını;

- uyğunluğu məcburi təsdiq edilməli məhsulun Rusiya Federasiyasına idxalı şərtlərini;

- uyğunluq sertifikatının tərtib olunma prinsiplərini;

Bacarmalıdır

- bəyanətmə və sertifikatlaşdırma sxemlərini realizə etmək, uyğunluq nişanlarından istifadə etmək və uyğunluq sertifikatlarını tərtib etməyi;

Malik olmalıdır

- uyğunluğun məcburi və könüllü təsdiq edilməsi zamanı bəyanətmə və sertifikatlaşdırma sxemlərindən səmərəli istifadə metodologiyasına.

Ümumi müddəalar

1 iyul 2003-cü ildə Rusiya Federasiyasında uyğunluğun təsdiqi üzrə işləri yerinə yetirən sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyasını və texniki rəqlamentləri tənzimləyən qanunvericilik aktlarının yeni hüquqi normalarının hazırlanmasını nəzərdə tutan texniki tənzimləmə haqqında Qanun qüvvəyə minmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 3-cü maddəsinə uyğun olaraq **texniki tənzimləmə** bir sıra prinsiplərə riayət edilməklə həyata keçirilir:

- **akkreditasiya orqanlarının, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların istehsalçılardan, satıcılardan, icraçılardan və alıcılardan asılı olmaması.** Bütün dünya təcrübəsində bu prinsip əmin edir ki, sertifikatlaşdırma üzrə orqan üçüncü tərəf olmaqla müstəqildir, yəni həm birinci tərəfdən (istehsalçı, satıcı, icraçı) həm də ikinci tərəfdən (alıcı, sifarişçi) asılı olmadığı təsdiqlənməlidir;

- **akkreditasiyanın vahid sistemi və qaydaları.** Bu prinsip onu bildirir ki, sertifikasiya üzrə orqanlar və sınaq laboratoriyaları məcburi sertifikatlaşdırma zamanı ən azı akkreditasiyanın vahid (milli) sistemi çərçivəsində akkreditasiyaya malik olmalıdırlar;

- **uyğunluğun məcburi qiymətləndirilməsi prosedurları həyata keçirilərkən tədqiqatların (sınaqların) və ölçmələrin vahid qayda və metodları.** Bu prinsip onu bildirir ki, uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi tədqiqatların (sınaqların) və ölçmələrin nəticələrini müqayisə etmək və onlara yenidən baxılmanı təmin etmək, həmçinin keçirilmiş uyğunluğun qiymətləndirilməsinin əsaslandırılmasında müxtəlif fikirliliyin aradan qaldırılması üçün eyni obyektlərdə vahid metoddan istifadə edilməklə həyata keçirilməlidir;

- **akkreditasiya və sertifikatlaşdırma zamanı rəqabətin məhdudlaşdırılmasının yolverilməzliyi.** Bu prinsip sertifikatlaşdırma və akkreditasiya üzrə müxtəlif orqanlara eyni imkanların yaradılması və ayrı-ayrı orqanların sıxışdırılmasının yolverilməzliyi kimi izah edilir. Rəqabət ifadəsinin ilkin mənasına gəldikdə isə xarici ölkələrdə (misal üçün, səlahiyyətli orqanlara münasibətdə Avropa Birliyi) uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi zamanı bu prinsip ziyanlı hesab edilir. Həqiqətən də uyğunluğun təsdiq edilməsi sahəsində rəqabət qiymətləndirilmənin obyektivliyinə xələl gətirə bilər;

- **dövlət nəzarəti orqanı və sertifikatlaşdırma üzrə orqanın səlahiyyətlərinin birləşdirilməsinin yolverilməzliyi.** Bu prinsip əhəmiyyətlidir və artıq RF-də və xaricdə nəzarət

orqanının səlahiyyətlərindən istifadə etməklə sifarişçiyə təzyiqli göstərilməsinin qarşısının alınmasında istifadə edilir;

- **akkreditasiya və sertifikatlaşdırma səlahiyyətlərinin eyni orqanda birləşdirilməsinin yolverilməzliyi.** Bu ümumi qəbul edilmiş prinsipdir, belə ki, bu cür birləşdirilmə sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar və akreditasiya orqanlarının riayət etməli olduqları üçüncü tərəf prinsipini pozur.

Texniki tənzimləmə 2 iri qrupdan ibarətdir.

1-ci bloka məcburi normalar – texniki rəqlamentlər və könüllü normalar – standartlar daxildir.

2-ci blok – uyğunluğun qiymətləndirilməsi; məhsulun keyfiyyətini və rəqabətqabiliyyətliliyini artırmaq məqsədi ilə təkcə məcburi normaları deyil həm də könüllü normalara riayət edilməsinə nəzarət etməyə imkan verən mexanizmdir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla tənzimləmə tədbirlərinin tərkibi müxtəlif ola bilər. Tənzimləmə tədbirlərinin 3 əsas qrupu vardır.

Birinci qrup təqdim olunan məhsulun təhlükəsizliyi və keyfiyyəti haqqında qanunvericiliyə əsaslanan tədbirlərdir. Bu qanunvericilik istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında Qanunun bazasında formalaşır. Birinci qrup hökumət tərəfindən istehsalçı ilə bağlı qəbul edilən tənzimləmə tədbirlərinin nə qədər sərt olacağını müəyyən edir. Buna görə də o bütün tənzimləmə mexanizminin bazası olmaqla xəbərdaredici xarakter daşıyır.

Nəzərdən keçirilən qanunvericiliyin əsas prinsipi istehsalçının və həmçinin təşkilatın səhvi nəticəsində istehlakçıya keyfiyyətsiz məhsulun və ya onun faktiki xarakteristikaları barədə təhrif edilmiş məlumatların çatdırılmasının “istehsalçı – satıcı - istehlakçı” zəncirində məsuliyyətinin daimiliyidir.

Realizə olunan məhsulun keyfiyyətli olmasının sübut edilməsi yükü istehsalçının üzərinə düşür. İstehlakçı isə ancaq nöqsanın olmasını, ziyanın miqyasını və nöqsanla ziyanın əlaqədar olmasını sübut etməlidir.

İkinci qrup məhsulun təhlükəsizliyi sahəsində qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün dövlət tərəfindən həyata keçirilən texniki tənzimləmə. Bir qayda olaraq, belə tənzimləməyə zərurəti yüksək risk dərəcəli məhsulun istehlakçı üçün təhlükəliliyi şərtləndirir. İkinci qrupun əsas tədbirləri texniki rəqlamentlər və uyğunluğun qiymətləndirilməsidir.

Üçüncü qrupa könüllü standartlaşdırma, könüllü sertifikatlaşdırma, keyfiyyət sisteminin tətbiqi, istehlakçıların maarifləndirilməsi və məlumatlandırılması, ziyan görə məsuliyyətin sığortalanması, özünü tənzimləmə təşkilatlarının yaradılması və s. istifadəsini nəzərdə tutan tədbirlər aid edilir. Onlar məhsulun keyfiyyətinin və təhlükəsizliyinin təminatından daha geniş təyinata malikdirlər. Onların tətbiqi baxılan məsələnin həllində dövlətin müdaxiləsinin ən aşağı səviyyədə olması üçün şərait yaradır.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin səmərəli formasının seçilməsi üçün tənzimləmənin son məqsədi nəzərə alınmaqla xidmət və ya məhsulun formalaşmasının təhlili aparılmalıdır. Bu zaman əsas diqqət onların tətbiqi nəticəsində ehtimal olunan ziyan verilmə riskinin qiymətləndirilməsinə yönəldilməlidir.

Tənzimləmə mexanizminin effektivliyi əhəmiyyətli dərəcədə uyğunluğun qiymətləndirilməsinin səmərəli təşkili ilə müəyyən olunur.

Sınaq mərkəzlərinin, sınaq laboratoriyalarının və ölçmələrin (sınaqların) nəticələrinin uyğunluğunun qiymətləndirilməsi və təsdiqi texniki obyektlərin həm istehsalı həm də istismarı zamanı metroloji təchizatının vacib mərhələsidir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – bu obyektə verilən tələblərin yerinə yetirilməsinin birbaşa və ya dolayısı yolla müəyyən edilməsi, uyğunluğun təsdiqi isə məhsulun texniki rəqlamentlərə, fəaliyyətdə olan standartlara və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun sənədlə şəhadətləndirilməsidir.

Aydındır ki, uyğunluğun təsdiq edilməsi obyektin həqiqətən ona verilən tələblərə uyğun olduğu halda uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticəsi ola bilər. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində fəaliyyətlərin bir çox növlərini tam həll olunmuş hesab etmək olmaz. Belə ki, texniki rəqlamentlərdə uyğunluğun təsdiqinin forma və sxemlərinin müəyyən edilməsinə vahid yanaşma yoxdur. Uyğunluğun təsdiq edilməsi məcburi və ya könüllü sertifikatlaşdırma formasında həyata keçirilir.

2.1. Sertifikatlaşdırmanın iştirakçıları

Məhsul istehsalçıları və xidmət icraçıları (1-ci tərəf), sifarişçilər – satıcılar (1-ci və ya 2-ci tərəf), həmçinin 3-cü tərəfi təmsil edən təşkilatlar – sertifikatlaşdırma üzrə orqan, sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri), texniki tənzimlənmə üzrə federal icra hakimiyyəti orqanı sertifikatlaşdırma iştirakçılarıdır.

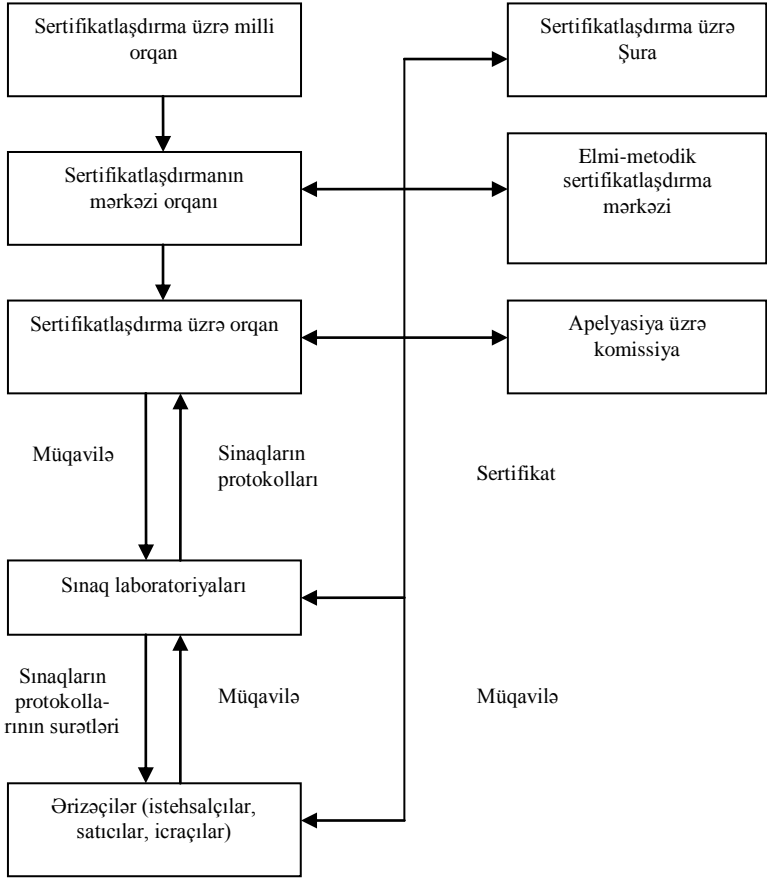
Şəkil 2.1-də verilmiş sertifikatlaşdırma sisteminin tipik strukturu sertifikatlaşdırma iştirakçılarını və onların qarşılıqlı fəaliyyətini konkretləşdirir.

Sertifikatlaşdırma üzrə milli orqan – AZS sertifikatlaşdırma üzrə milli orqan kimi öz fəaliyyətini respublikamızın fəaliyyətdə olan qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hüquq, vəzifə və məsuliyyət əsasında həyata keçirir və icra hakimiyyəti orqanı kimi respublikamız qanunverici aktlarına uyğun olaraq məcburi sertifikatlaşdırma üzrə işlərin təşkilini və aparılmasını həyata keçirir.

Sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan öz fəaliyyətini müəyyən edilmiş normativlərə uyğun quraraq, öz səlahiyyətləri çərçivəsində əsas funksiyaları yerinə yetirir:

- fəaliyyətdə olan qanunvericilik və AZS sertifikatlaşdırma sisteminin tələblərinə uyğun olaraq sertifikatlaşdırma prosedurlarını müəyyən edir;

- eynicinsli məhsulun sertifikatlaşdırma sistemlərinin (qaydalarının) təsdiq edilməsi üçün işləyib hazırlayır və bu istiqamət üzrə işlərə rəhbərlik və koordinasiya edir;
- normativ sənədlərin mükəmməlləşdirilməsi və nizamlanması işlərində iştirak edir və həmin sənədlərin əsasında sistemlərdə (qaydalarda) sertifikatlaşdırma aparılır: federal icra hakimiyyəti orqanı qismində sertifikatlaşdırma üzrə işlərin normativlərlə təminatı işlərini aparır, o cümlədən işlərin təhlükəsiz aparılması, avadanlıqların hazırlanması, quraşdırılması və istismarı üzrə federal tələbləri (qaydaları, normaları) işləyib hazırlayır və təsdiq edir, zəruri hallarda sertifikatlaşdırma məqsədlərinə yararlığı nəzərə almaqla göstərilən qayda və normalarda əks olunmuş tələblərin vahidliyini təmin edir;
- icra hakimiyyəti orqanlarının nəzarəti altında olan və məzmunu avadanlığın hazırlanması, quraşdırılması və istismarının təhlükəsizliyi üzrə standartlar və digər normativ sənədlər olan layihələrə baxır və razılaşıdır;
- təhlükəsizlik üzrə tələbləri müəyyən edən beynəlxalq qayda, norma və standartların hazırlanmasında və razılaşdırılmasında iştirak edir, onların tətbiq edilməsi qaydalarını və zərurət yarandıqda əlavə tələblər müəyyən edir;
- eynicinsli məhsulların sertifikatlaşdırma sistemlərinin (qaydalarının) AZS dövlət qeydiyyatına təqdim edir;
- konkret obyektlərin sertifikatlaşdırılmasının ümumi qaydaları və sistemlərinə (qaydalarına) uyğun aparılan sertifikatlaşdırma üzrə işlərin perspektiv istiqamətlərini işləyib hazırlayır;
- respublikamızda məcburi sertifikatlaşdırılmalı olan məhsul və xidmətlərin Nomenklaturası üzrə təkliflər hazırlayır;

Şəkil 2.1. Sertifikatlaşdırma sisteminin iştirakçılarının qarşılıqlı fəaliyyətinin tipik strukturu

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyasında iştirak edir, onların fəaliyyətlərinə və sertifikatlaşdırmanın düzgün aparılmasına müfəttiş nəzarətini həyata keçirir;
- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin), o cümlədən sistemə (qaydalara)

daxil olanların fəaliyyətini koordinasiya edir, həmçinin sertifikatlaşdırma üzrə orqan olmadıqda onların funksiyasını yerinə yetirir;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin), o cümlədən sistemə (qaydalara) daxil olanların, verilmiş sertifikatların və uyğunluq nişanından istifadə edilməsi üçün verilmiş lisenziyaların qeydiyyatını aparır, onlar və həmçinin sistemlərin (qaydaların) proseduraları barədə məlumatlarla təmin edir;
- xarici sertifikatların, uyğunluq nişanlarının və sınaqların nəticələrinin tanınması üzrə təkliflər hazırlayır;
- eynicinsli məhsul qruplarının sertifikatlaşdırılması sistemlərinin (qaydalarının), sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar şəbəkəsinin, sınaq laboratoriyalarının və s. səmərəli tərkibinin formalaşdırılması üzrə işləri təşkil və koordinasiya edir;
- sertifikatlaşdırma obyektlərinin və iştirakçılarının Reyestrini (siyahısını) hazırlayır;
- sistemlərdə (qaydalarda) iştirak edən sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) fəaliyyəti üzrə apelyasiya işlərinə baxır;
- sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqanlarda fəaliyyət göstərən təhlükəli sənaye müəssisləri, obyektləri və işləri sahəsində sertifikatlaşdırma üzrə Şura formalaşdırır, onun tərkibini təsdiq edir və işini təşkil edir;
- sertifikatlaşdırma və akkreditasiyanın sistemləri (qaydaları) məsələləri üzrə maraqlı olan nəzarət və yoxlama orqanları ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan – hüquqi şəxs statusuna malik təşkilatların bazasında yaradılan və üçüncü tərəf olmaqla, daha doğrusu, istehsalçıdan və istehlakçıdan asılı olmayaraq uyğunluq sertifikatlaşmasını həyata keçirən orqandır. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın əsas funksiyalarına verilən

sertifikatlaşdırma sisteminin təşkilati-metodik sənədlərini hazırlamaq və təbiiq etmək daxildir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan qismində fəaliyyət göstərməyə iddialı təşkilat akkreditasiya prosedurlarından keçməlidir. Akkreditasiyanın qaydası və tələbləri Rustextənziqləmənin normativ sənədlərində və sertifikatlaşdırma sisteminin sənədlərində müəyyən edilir.

Bütün ərizəçilər sertifikatlaşdırma üzrə orqanın xidmətləri barədə məlumatlarla maneəsiz olaraq tanış olmaq imkanına malik olmalıdırlar. Həmin orqanın öz fəaliyyətini yerinə yetirdiyi prosedurlar diskriminasiya xarakteri daşımamalıdırlar. Sertifikatlaşdırma orqanı məzmunu kommersiya sirri təşkil edən məlumatların məxfiliyini təmin etməlidir.

Sınaq laboratoriyası konkret məhsulun və ya konkret sınaq növünün sınağını həyata keçirir və sertifikatlaşdırma məqsədi ilə sınaqların protokollarını təqdim edir. Qeyd etmək lazımdır ki, keyfiyyət sistemlərinin və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması sistemləri sertifikatlaşdırma prosesində sınaq laboratoriyasının iştirakını nəzərdə tutmur. Onlarda uyğunluğun qiymətləndirilməsinin bütün praktik fəaliyyətini sertifikatlaşdırma üzrə orqan həyata keçirir. Əgər sertifikatlaşdırma üzrə orqan sınaq laboratoriyası kimi akkreditasiya edilibsə bu halda onu sertifikatlaşdırma mərkəzi adlandırırlar.

Sınaq laboratoriyalarına verilən əsas tələblər aşağıdakılardan ibarətdir: müstəqillik, qərəzsizlik, texniki mötəbərlik və toxunulmazlıq. Müstəqillik üçüncü şəxs statusu ilə müəyyən edilir. Qərəzsizlik sınaqların keçirilməsi zamanı, onların nəticələri üzrə qərar qəbul edilərkən və sınaqların nəticələrinin sənədləşdirilməsi prosesindəki fəaliyyətdə ifadə olunur. Toxunulmazlıq sınaq laboratoriyalarının və onların personalının sınaq nəticəsində gəldiyi rəyə və ya qiymətləndirməyə təsir göstərə biləcək kommersiya, maliyyə, inzibati və ya digər təzyiqlərdən qorunmasında ifadə olunur. Texniki mötəbərlik təşkilatın müvafiq struktura və idarəetməyə, peşəkar personala,

sınaq üçün müvafiq sahəyə və avadanlıqlara, keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminin sənədləri də daxil olmaqla sınaq metodlarına və prosedurlara malik olması ilə təsdiq olunur.

Tələblərə uyğunluğu sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası zamanı yoxlanılır. Sertifikatlaşdırma sistemi məhsulların sınaqlarına, ancaq akkreditasiya olunmuş laboratoriyaların buraxılışını nəzərdə tutur.

Sertifikatlaşdırma üzrə Şura bilavasitə hər bir texniki istiqamətə uyğun sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqanın, AZS-in, nazirlik və idarələrin, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin), sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsalçılarının və digər nəzarətedici orqanların və həmçinin ictimai təşkilatların nümayəndələrinin könüllü iştirakı əsasında formalaşdırılır.

Sertifikatlaşdırma üzrə Şura potensial təhlükəli istehsal sahələri, obyektlər və işlər üzrə sertifikatların vahid siyasəti üçün təkliflər hazırlayır; sertifikatlaşdırma iştirakçıları şəbəkəsinin təşkilat strukturu və tərkibi, işlərin təşkilati-metodik və normativ-texniki təminatı üzrə tövsiyələr verir; sistemin (qaydaların) işini təhlil edir, onların mükəmməlləşdirilməsi üçün tövsiyələr verir və onların realizə edilməsinə yardım edir.

Mərkəzi orqan yanında Elmi-metodik mərkəz bir qayda olaraq, sertifikatlaşdırma üzrə orqanlardan birinin bazasında yaradılır və sistemli tədqiqatlar apararaq sertifikatlaşdırma obyektlərinin tərkibi və quruluşu üzrə elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər verir. Sertifikatlaşdırılmış Elmi-metodik mərkəzin funksiyaları müvafiq Təlimatla müəyyənləşdirilir və sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən təsdiq edilir.

Apelyasiya üzrə komissiya sertifikatlaşdırma aparılarkən yaranmış şikayətlərə və mübahisəli məsələlərin həlli üçün bilavasitə sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqanın, Rustextənzimləmənin, nazirlik və idarələrin, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin), sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsalçılarının və digər nəzarətedici

orqanların və həmçinin ictimai təşkilatların nümayəndələrindən ibarət olaraq formalaşdırılır.

Komissiya konkret sistemlərlə (qaydalarla) müəyyən edilmiş müddətdə apelyasiyalara baxır və ərizəçiyə qəbul edilmiş qərar barədə məlumat verir.

Sertifikatlaşdırma ərizəçiləri (istehsalçılar, icraçılar, satıcılar) aşağıdakı hüquqlara malikdirlər:

- müvafiq qaydalara (texniki rəqlamentə) uyğun olaraq müəyyən növ məhsullar üçün nəzərdə tutulmuş uyğunluğun təsdiq edilməsi sxemini və formasını seçmək;
- ərizəçinin məcburi sertifikatlaşdırılması üçün sertifikatlaşdırmaq istədiyi məhsula uyğun olaraq istənilən mərkəzə, akkreditasiya sahəsinə müraciət etmək;
- akkreditasiya orqanına sertifikatlaşdırma orqanının və akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasının fəaliyyətinin qanunazidd olması barədə şikayət etmək.

Sertifikatlaşdırma proseduralarının daha bir vacib iştirakçısını federal icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən sertifikat üzrə bir və ya bir neçə növ işin yerinə yetirməsinə attestasiya (sertifikatlaşdırılmış) edilmiş mütəxəssis – ekspert xüsusi qeyd etmək lazımdır. Ekspertin ərizəçiyə sertifikatın verilməsi haqqında qərarının əsaslığı, obyektivliyi onun səriştəliliyindən, dürüslüyündən və qərəzsizliyindən asılıdır.

Ekspertlər aşağıdakı fəaliyyət istiqamətləri üzrə attestasiya edirlər: sertifikatlaşdırma sistemi; məhsulun sertifikatlaşdırılması; istehsalın sertifikatlaşdırılması; xidmətlərin sertifikatlaşdırılması.

Sertifikatlaşdırma sistemi istehsalçıların, istehlakçıların, ictimai təşkilatların, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının və həmçinin digər maraqlı müəssisələrin, təşkilatların və ayrı-ayrı şəxslərin sistemin fəaliyyəti, o cümlədən onun qaydaları, iştirakçıları, akkreditasiya və sertifikatlaşdırma barədə məlumatları sərbəst əldə etmək imkanını

nəzərdə tutmalıdır. Həmçinin kommersiya sirri təşkil edən məlumatların məxfiliyi təmin edilməlidir.

Könüllü sertifikatlaşdırma, bu sistemi və onun uyğunluq nişanını, sertifikatlaşdırma sahəsində xüsusən federal icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatdan keçmiş istənilən hüquqi şəxs tərəfindən yaradılmış, könüllü sertifikatlaşdırma sisteminə daxil olan sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən həyata keçirilir. Qeydiyyat “Könüllü sertifikatlaşdırma sistemləri və onların uyğunluq nişanlarının Dövlət qeydiyyatı” AZS standartına uyğun qeydiyyata alınır.

Könüllü sertifikatlaşdırmanın iştirakçıları mülkiyyət formasından asılı olmayaraq könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin müvafiq qaydalarını yerinə yetirən istənilən hüquqi şəxs ola bilər. Sistemin strukturu könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin rəhbər orqanının, könüllü sertifikatlaşdırma üzrə orqanın, sınaq laboratoriyasının, ekspert və ərizəçinin olmasını nəzərdə tutur.

Sertifikatlaşdırma prosesinin əsas mərhələləri sertifikatlaşdırma obyektindən və növündən asılı olmayaraq dəyişilməzdir.

Daha tez-tez tətbiq olunan sxem üzrə sertifikatlaşdırma prosesinin 5 əsas mərhələsini qeyd etmək olar:

1. Sertifikatlaşdırılma üçün ərizə.
2. Sertifikatlaşdırma obyektinin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi.
3. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticəsinin təhlili.
4. Sertifikatlaşdırma barədə qərar.
5. Sertifikatlaşdırılmış obyektə müfəttiş nəzarəti

Sertifikatlaşdırılmış obyektə **müfəttiş nəzarəti** əgər sertifikatlaşdırma sxemi nəzərdə tutulmuşdursa sertifikatı vermiş orqan tərəfindən həyata keçirilir. Nəzarət adətən, ildə bir dəfə mütəmadi yoxlama şəklində sertifikatlaşdırmanın bütün fəaliyyət dövrü ərzində edilir. Müfəttiş nəzarəti zamanı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın komissiya-

sında Rustextənzimləmənin ərazi orqanlarının mütəxəssisləri, istehlakçılar cəmiyyətinin və digər maraqlı təşkilatların nümayəndələri iştirak edə bilirlər. Plandan kənar yoxlamalar məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinə iradlar olduğu zaman, həmçinin sertifikatlaşdırılmış məmullatın keyfiyyət sisteminin elementinə təsir göstərən, onun konstruksiyasında, göstərilən xidmətin texnologiyasında və ya müəssisənin təşkilati strukturunda əsaslı dəyişikliklər olduqda həyata keçirilir.

Müfəttiş nəzarəti zamanı sertifikatlaşdırma obyektinə barədə məlumatlar təhlil edilir, məhsul növlərinin, xidmətlərin və ya keyfiyyət sistemi elementlərinin seçmə yoxlanılması aparılır. Sertifikatlaşdırılan mütəxəssisin yoxlanılması zamanı onun işinin qəbul edilmiş meyarlara uyğunluğu yoxlanılır. Müfəttiş yoxlamasının nəticələri üzrə akt tərtib olunur və orada sertifikatın fəaliyyətinin davam etdirilməsi və ya onun fəaliyyətinin dayandırılması haqqında rəy verilir. Sertifikatın dayandırılması haqqında ərizəçiyə, istehlakçıya, Rustextənzimlənməyə və sertifikatlaşdırma sisteminin digər iştirakçılarına məlumat verilir. Bu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan ərizəçiyə korrektəedici tədbirlərin yerinə yetirilməsini tapşırır və bu işlərin müddətini göstərir.

Ərizəçi onun məhsulundan və ya xidmətindən istifadə edən istehlakçılara müəyyən edilmiş çatışmazlıqlar haqqında məlumat verməli və müvafiq tədbirlər görməlidir.

Uyğunluq sertifikatının və uyğunluq nişanının fəaliyyəti məhsulun və xidmətin normativ sənədlərə uyğun gəlməməsi, o cümlədən sertifikatlaşdırılma obyektinə normativ sənədin, məhsulun hazırlanması və xidmətin göstərilməsinin texnoloji prosesinin, konstruksiyasının, məhsulun dəstləşdirilməsinin və ya xidmətin tərkibinin dəyişdirilməsi halında dayandırıla bilər. Sertifikatın ləğvi onun sertifikatlaşdırma Sisteminin reyestrindən çıxarıldığı andan başlayır.

Sertifikatlaşdırma prosedurası ISO17021–2006 beynəlxalq standartına uyğun həyata keçirilir.

2.2. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi və onun formaları

İşdə hüquqi, metodik və normativ sənədlər hazırlayanların praktik fəaliyyəti üçün əhəmiyyətli olan “uyğunluğun qiymətləndirilməsi” və “uyğunluğun təsdiq edilməsi” anlayışlarının məğzi və fərqləri barədə fikirlər dəqiqləşdirilib.

Texniki rəqlamentlər hazırlanarkən uyğunluğun qiymətləndirilməsinə ilkin yanaşma və sonradan uyğunluğun təsdiq edilməsi proseduralarının seçilməsinin əsaslandırılması zəruridir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – texniki tənzimlənmə obyektinə edilən tələblərin yerinə yetirilməsinin bilavasitə və ya dolayısı ilə müəyyən edilməsi.

Bir qayda olaraq məhsulun, prosesin, işin və xidmətin texniki rəqlamentlərə, standartların tələblərinə və müqavilə şərtlərinə uyğun olması qiymətləndirilir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi istehsalçılar, onların sifarişçiləri, tənzimləyən orqanlar və müstəqil üçüncü tərəfin vasitəsilə artıq aparılmış və ya standartlara və ya texniki rəqlamentə uyğun qiymətləndirilməsi üzrə tələb olunan bütün tədbirlər üçün tam əhatəli termindir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi 3 funksiyanın yerinə yetirilməsi ardıcılığı kimi təsvir edilir:

- seçim;
- müəyyənətmə;
- yoxlama və uyğunluğun təsdiq edilməsi.

Seçim – sonrakı müəyyənətmə funksiyasına keçmək üçün zəruri olan bütün məlumatların və ya ilkin məlumatların toplanması və ya təqdim edilməsi məqsədi ilə hərəkətlərin planlaşdırılması və hazırlıq.

Seçim funksiyası uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı başlanğıc olduğu üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Seçim zamanı buraxılmış səhv hətta digər funksiyaların dəqiq yerinə yetirilməsi halında da bütövlükdə uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrində səhvə gətirib çıxara bilər.

Müəyyənətmə uyğunluğun qiymətləndirilməsi obyektinin və ya onun nümunəsinin verilən tələbləri yerinə yetirməsi barədə məlumatın tam əldə edilməsi məqsədi ilə aparılır.

Müəyyənətmə üzrə fəaliyyətin əsas növləri bunlardır: sınaqların keçirilməsi, nəzarət, audit və ekspert qiymətləndirməsi.

Uyğunluğun yoxlanılması və təsdiqi uyğunluğu qiymətləndirilən obyektin irəli sürülmüş tələbləri yerinə yetirdiyinin tam həcmdə sübut olunub-olunmaması barədə mühüm qərarın qəbul edilməsi üçün yekun mərhələdir. Əgər bu “hə”dirsə bu halda uyğunluğun təsdiq edilməsinin nəticəsi olaraq “bəyanat” potensial istifadəçilərin nəzərinə çatdırılır.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosesi bir-birlərindən fərqlənən meyarlardan asılıdır:

- həyat dövrünün mərhələlərindən (məhsulun layihələndirilməsi də daxil olmaqla istehsalı, nəzarəti, sınağı və s.);
- qiymətləndirmə metodu, sənədlərə nəzarət, tipik nümunənin sınağı, keyfiyyətin menecmenti sisteminin sertifikatlaşdırılması, istehsalatın qiymətləndirilməsi və s.
- görülən işlərin növü və həcmi;
- texniki tənzimlənmə obyektinin mürəkkəbliyi;
- istehsalçı, 2-ci və ya 3-cü tərəf daxil olmaqla icraçılar (fiziki və ya hüquqi şəxs).

Texniki rəqlamentin layihələri çərçivəsində uyğunluğun qiymətləndirilməsi proseduralarının praktik növləri əvvəlcədən hazırlanmış və əyanilik üçün ümumiləşdirilmiş şəkildə cədvəl 2.1-də verilmişdir.

Texniki tənzimlənmə haqqında Qanuna əsasən “uyğunluğun qiymətləndirilməsi dövlət nəzarəti, akkreditasiya, sınaq,

qeydiyyat, uyğunluğun təsdiq edilməsi, obyektin qəbul edilməsi və istismara verilməsi və s. formalarda həyata keçirilir”.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin aşağıdakı formaları vardır:

- dövlət nəzarəti;
- akkreditasiya;
- sınaqların keçirilməsi;
- obyektin qeydiyyatı (texniki tənzimlənmə);
- uyğunluğun təsdiq edilməsi;
- obyektin qəbulu və istismara verilməsi.

Qeyd edilənlərdən başqa qiymətləndirilmənin digər formalarından da istifadə olunur.

Razılıq

İSO/MƏK – 17000 beynəlxalq standartına görə razılıq:

- məhsulun və ya prosesin bazara çıxışına;
- məhsulun və ya prosesin təyinatına görə və ya şəraitə görə istifadəsinə icazə deməkdir.

Faktiki olaraq razılıq bazara qədərki mərhələdə uyğunluğun qiymətləndirilməsi proseduraları üçün ümumiləşdirilmiş termin kimi qəbul etmək olar. Müxtəlif sahələrdə bu məqsədlə “icazə”, “tip üçün razılıq”, “ölçmə vasitəsinin tipinin təsdiqi” və s. terminlər istifadə edilir.

Tipin təsdiqi

Tipin təsdiqi məhsulun uyğunluğunun satışdan əvvəlki qiymətləndirilməsinin daha ümumi prosedurasıdır. O tipik nümunənin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur və faktiki olaraq nümunənin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunu təsdiq edir. Sınaqdan keçirilmiş nümunənin tipik olması etiraf edildiyi təqdirdə qiymətləndirmənin nəticəsi bütün məhsul partiyasına şamil edilir.

Tipin təsdiq edilməsi bir qayda olaraq təhlükə mənbəyi daha çox konstruktiv həlli ilə şərtlənən maşınqayırma və cihazqayırma məhsullarında tətbiq edilir.

Tip təsdiq edildikdən sonra adətən məhsul satışa buraxılır və buna görə də bəzən uyğunluğun qiymətləndirilməsi forması “istifadəsinə icazə” və ya “razılıq” adlandırılır. Tipə razılıq Rustextənzimləmə tərəfindən verilir.

Qeydiyyat

Qeydiyyat prosedurası bir sıra cəhətləri ilə tipin təsdiqinə bənzəyir. Məhsul haqqında məlumatın müvafiq reyestrə (qeydiyyatata) daxil edilməsi qeydiyyatata alan orqana istehsalçının (təchizatçının) operativ müəyyən edilməsinə imkan verir və uyğunluq aşkar edildiyi halda, misal üçün məhsulun bazardan geri çağırılması üçün müvafiq tədbir görməyə imkan verir.

Təcrübədə dövriyyədə olan məhsulun təhlükəsizliyinə əmin olmaq məqsədi ilə tipin təsdiq edilməsi və qeydiyyat proseduralarına uyğunluğun qiymətləndirilməsinin digər formaları əlavə edilir.

Obyektin qəbul edilməsi və istismara verilməsi

Bu bina, tikili, qaz kəməri və s. kimi mürəkkəb texniki obyektlərin (sistemlərin) müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin əsas formalarından biridir. Obyektin qəbul edilməsi obyektin inşasının (hazırlanmasının, montaj edilməsinin, quraşdırılmasının) sona çatması faktının təsdiq edilməsi və onun təyinatı üzrə istifadəsinin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə sifarişçinin nümayəndəsi (komissiyası) tərəfindən həyata keçirilir. Bir qayda olaraq uyğunluğun qiymətləndirilməsinin bu forması mürəkkəb texniki obyektin avadanlığın quraşdırılması da daxil olmaqla bir neçə müəssisə tərəfindən yaradılması zamanı tətbiq edilir. Bu halda uyğunluğun qiymətləndirilməsinin tərkib hissələrin uyğunluğunun təsdiq edilməsi kimi “adi” formaları kifayət etmir.

Məhsulun qəbul edilməsi məhsulunalıcı tərəfindən alındığı zaman istehsalçının yanında (keyfiyyət və kəmiyyət üzrə nəzarət qəbulu çərçivəsində); tikinti obyektinin qəbulu – yerində, istismara verilməzdən əvvəl və ya istismara verilmə ilə birgə həyata keçirilə bilər.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi

Məhsulun və xidmətin uyğunluğunun təsdiq edilməsi satışdan əvvəlki uyğunluğun qiymətləndirilməsi formalarından biridir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi həm istehsalçı (təchizatçı) daha doğrusu birinci tərəf (uyğunluğun bəyan edilməsi), həm də isehsalçıdan və istehlakçıdan asılı olmayan orqanlar – üçüncü tərəf (sertifikatlaşdırma) vasitəsilə həyata keçirilə bilər.

Təsdiq ancaq konkret normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluq ola bilər. Uyğunluğun təsdiqi zamanı birinci tərəf olan istehsalçı (icraçı), zərurət yaranarsa üçüncü tərəfdən (misal üçün keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə orqan və ya müstəqil sınaq laboratoriyası) istifadə etməklə sübutlar toplaya bilər. Əgər uyğunluq haqqında şəhadətnaməni üçüncü tərəf verirsə bu halda sübutların toplanması onun vəzifəsidir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsini müvafiq qaydada müəyyən edilmiş uyğunluğun təsdiq edilməsi sxeminə uyğun olaraq nümunənin (nümunələrin) sınaqdan keçirilməsi, keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi (sertifikatlaşdırılması), istehsalın vəziyyətinin təhlili və s. kimi proseduraların vasitəsilə həyata keçirilir.

Bəzi hallarda uyğunluğun təsdiq edilməsi çərçivəsində müəyyən müddət keçdikdən sonra qiymətləndirilmiş məhsulun tələblərinə cavab verdiyinə əmin olmaq zərurəti yaranır. Uyğunluğun sübut edilməsi üçün sertifikatlaşdırılmış və ya bəyan edilmiş məhsulun müfəttiş nəzarəti uyğunluğun təsdiq edilməsi sxeminin elementidir.

Sınaq

İSO/MƏK 17000 beynəlxalq standartlarına müvafiq olaraq sınaq uyğunluğun qiymətləndirilməsi obyektinin müəyyən edilmiş proseduralarına uyğun olaraq bir və ya bir neçə xarakteristikaların müəyyən edilməsidir. Uyğunluğun sübut

olunmasının digər üsullarından fərqli olaraq sınaq eksperiment yolu ilə xarakteristikanın müəyyən edilməsini həyata keçirir.

Bəyan edilmiş xarakteristikalara malik məhsul, proses kimi obyektlər sınağa məruz qala bilərlər.

Sınaq proseduraları ümumi halda aşağıdakı elementləri özündə birləşdirir:

- sınaq üçün nümunələrin seçilməsi;
- sınaq vasitələrinin hazırlanması;
- sınaqların keçirilməsi;
- məlumatların emalı və sınaqların nəticələrinin sənədləşdirilməsi.

Sınaq uyğunluğun qiymətləndirilməsinin bir çox formalarının tərkib hissəsidir. Sınaq uyğunluğun təsdiq edilməsinin əhəmiyyətli elementidir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi sxemindən asılı olaraq uyğunluğun təsdiq edilməsi məqsədi ilə sınaqlar tipin, partiyanın və məhsul vahidinin sınağı şəklində ola bilər.

Müfəttiş nəzarəti məqsədi ilə sınaqlar məhsulun müəyyən edilmiş tələblərə hələ də uyğun olmasına əmin olmaq üçün həyata keçirilir.

Dövlət nəzarəti

Texniki tənzimləmə haqqında Qanundan fərqli olaraq İSO/MƏK 17000 beynəlxalq standartları dövlət nəzarətini uyğunluğun qiymətləndirilməsi forması kimi qəbul etmir. Qeyd edilən Qanunun müddəalarına uyğun olaraq Rusiyada dövlət nəzarəti məhsulun bazarda dövriyyəsi sahəsində həyata keçirilir. Nəzarətin məqsədi – texniki rəqlamentlərə və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq məhsulun istehlakçı, onun mülkiyyəti və həmçinin ətraf mühit üçün təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir.

Texniki tənzimləmə üzrə dövlət nəzarəti həyata keçirilərkən dövlət orqanları hüquqi şəxslərin və fərdi sahibkarların hüquqlarının qorunması və digər qanunvericilik aktlarına ciddi əməl edilməklə fəaliyyət göstərir.

Dövlət nəzarətinin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, uyğunluğun qiymətləndirilməsinin bu formasında məhsulun bazarə çıxarılmasına maneə yaradılır; çatışmazlığı isə bu prosedurların əhəmiyyətli dərəcədə gecikməsi ilə əlaqədardır. Buna görə də praktik olaraq dövlət nəzarətinə uyğunluğun qiymətləndirilməsinin digər formaları əlavə edilir.

Lisenzialaşdırma

Müəyyən fəaliyyət növlərinin uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin xüsusi forması lisenzialaşdırma dır. Lisenzialaşdırma haqqında Qanuna əsasən fəaliyyətin bu növü xüsusi hüquq sahəsi tərəfindən tənzimləndiyi üçün ona uyğunluğun qiymətləndirilməsi növü kimi baxmaq olmaz. Lakin bu fəaliyyət növü məhsulun və istehsal proseslərinin, istismarın, saxlanmanın, daşınmanın, satışın və utilizə edilmənin müvafiq tələblərə uyğunluğu məsələlərini əhatə edirsə bu halda lisenzialaşdırmanı uyğunluğun qiymətləndirilməsinin spesifik forması kimi dəyərləndirmək olar. Lisenzialaşdırma xüsusi səlahiyyətli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən həyata keçirilir.

Şərtsiz olaraq uyğunluğun qiymətləndirilməsi formalarının bütün cəhətləri yuxarıda qeyd edilən proseduralarla tamamlanırlar.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin tərtib olunmuş siyahısı texniki rəqlament hazırlayanların yaradıcılığı üçün açıqdır. Başlıcası, bu məsələdə bazar iştirakçıları üçün əsas olmayan texniki maneələrin yaradılmaması şərti ilə məhsulun təhlükəsizliyinin etibarlı təmin edilməsidir. Bu cür maneələr sət formaların seçilməsində və ya bir rəqlamentdə formaların gizli təkrarlanması, müxtəlif nəzarət orqanlarının eyni fəaliyyət növünə nəzarəti edərəkən proseduraların təkrarlanması zamanı yara bilər. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi formasının seçilməsi məhsulun özünün xüsusiyyətindən çox asılıdır.

**Texniki tənzimlənmə çərçivəsində uyğunluğun
qiymətləndirilməsi prosedurları**

<i>Prosedurun adı</i>	<i>Qiymətləndirmə obyektı</i>	<i>Fəaliyyət subyekti</i>	<i>Müqayisəli xarakteristika</i>
Müfəttiş nəzarəti	Hər bir məlumatın qiymətləndirilməsi	Müfəttiş	Həyat dövrünün mərhələlərində bir neçə dəfə keçirilir. Sərt, hamı üçün gərgin olan nəzarət. Qaldırıcı kranlar, liftlər, iri ölçülü qazanlar və binalar üçün tətbiq edilir.
Məhsulun sınağı	Hazırlanmış və ya göndərilən hər bir partiyadan bir nümunə seçilir (kütləvi istehsal məhsulu). Nəticə bütün partiyaya şamil edilir.	Texniki nəzarət və ya analoji bölmə	İSO 9000 seriyasından olan standartlar tətbiq edildiyi üçün populyarlığını itirir.
Təsdiq	Məmulatın nümunəsi qiymətləndirilir. Sınaq protokolu tərtib edilir	Tənzimləyici orqan (əsas) və ya səlahiyyətli sınaq laboratoriyası	Təsdiq etmə sistemini, bir qayda olaraq, bazarda məhsula nəzarətlə tamamlayırlar (keyfiyyəti yoxlayırlar). Bu, məmulatın uyğunluğunun bazara qədərki ümumi qiymətləndirilməsidir.
Lisenzialaşdırma	Konkret vəzifənin yerinə yetirilməsinə müəssisənin və ya şəxsin səriştəliliyi qiymətləndirilir. O vaxt keçirilir ki, məmulatın istismar xarakteristikaları tam		Bir qayda olaraq lisenzialaşdırma peşəkarlarına, müəssisədə fəaliyyət göstərən

	aydın deyil və onun texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunun ancaq məmulatı bu iş üçün peşəkar səriştəsi olan şəxs və ya müəssisənin istehsal etməsi nəticəsində təmin etmək olar.	keyfiyyətin məneamenti sistemlərinə aid edilir.	
Sertifikatlaşdırma	Məhsulun ilkin sınağının aparılması və onun keyfiyyətinə mütəmadi nəzarət. Bəzi hallarda istehsalçı müəssisənin və istehsal metodunun ilkin qiymətləndirilməsi həyata keçirilir. Həmçinin keyfiyyətin məneamenti sistemində qiymətləndirilə bilər.	Üçüncü tərəfin sertifikat proqramlarına üstünlük verilir. Bu cür orqanlar rəqabət mühitində işləyirlər.	Təsdiqetmə sisteminin təklif etdiyi səviyyə ilə müqayisədə bazarın nəzarətin/ tənzimlənmənin daha effektiv və ya analoji səviyyəsində saxlanması ilə rəqabət hesabına sertifikatlaşdırma qiyməti azalır.

Prosedurun adı	Qiymətləndirmə obyektı	Fəaliyyət subyektı	Müqayisəli xarakteristika
Reyestrə / registrə daxil edilmə	İstehsalçılar müvafiq sənədləri və uyğunluğun təsdiqini sınaqların protokolları şəklinə tənzimləyici orqana təqdim edirlər	İstehsalçılar və təchizatçılar. Tənzimləyici orqan sənədləri qiymətləndirdikdən sonra məhsulu registrə daxil edir və ya razılaşdırılmış/qəbul edilmiş məhsulların siyahısı olan sənədə daxil edir	Bu prosedurun məhsulun bazara çıxarılmasınadək tənzimləyici orqanın bilavasitə fəaliyyətini nəzərdə tutmadığı istisna olunmaqla “Təsdiq etmə” proseduru ilə analojidir
Uyğunluğun bəyan edilməsi (bilavasitə uyğunluğun qiymətləndirilməsi demək deyildir, lakin təchizatçılara məhsul bazara çıxarılanaqədək tənzimləyici orqan tərəfindən təsdiq tələb olunmur)	Təchizatçı təsdiq etməlidir ki, məhsul bazara çıxarılanadək tənzimləyici orqan və ya məhkəmə tərəfindən məhsulun texniki rəqləmətlərə və ya standartlara uyğunluğuna şübhə yarandığı halda müdafiə mövqeyini təmin edəcək zəruri tədbirlər görülmüşdür. Təchizatçının istəyindən asılı olaraq qiymətləndirilmə uyğunluğun qiymətləndirilməsi orqanlarından biri tərəfindən və ya ayrı-ayrı hallarda öz daxili vasitələri ilə həyata keçirilir. Uyğunluq haqqında təchizatçının bəyanətmə prosedurunun vacib elementi onların fəaliyyətinin təmin edilməsi mexanizmidir.		Üstünlük: İstehsalçılar, məcburi tələblərə uyğunluğu və ya onun təmin (tədiq) edilməsi üçün daxili vasitələrdən istifadə edilməsini nümayiş etdirmək üçün uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə istənilən orqanı seçə bilər

2.3. Uyğunluğun təsdiq edilməsi

Uyğunluğun təsdiq edilməsi – məhsulun və ya digər obyektlərin, istehsal proseslərinin, istismarının, saxlanması, daşınmasının, realizə və utilizə edilməsinin, işlərin yerinə yetirilməsi və ya xidmətlərin göstərilməsinin texniki reqlamentlərə, standartların tələblərinə və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun təsdiq edilməsi uyğunluğun qiymətləndirilməsinin bir hissəsidir.

Uyğunluğun bəyan edilməsi – məhsulun texniki reqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun təsdiq edilməsi formasıdır. Bəyan edilmə texniki tənzimlənmə haqqında Qanuna müvafiq olaraq müəyyən edilmiş təşkilat standartları da daxil olmaqla normativ və texniki sənədlərə uyğunluq üzrə aparıla bilər.

Müəyyən məhsul növlərinə aid uyğunluğun məcburi təsdiqinin forma və sxemlərinin siyahısı müvafiq texniki reqlamentdə müəyyən edilir.

Uyğunluğun bəyan edilməsi aşağıda göstərilən sxemlərdən biri üzrə həyata keçirilir:

- şəxsi sübutlar əsasında;
- şəxsi sübutlar əsasında; sertifikatlaşdırma üzrə orqan və (və ya) akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) (bundan sonra üçüncü tərəf) iştirakı ilə əldə edilmiş sübutlar əsasında.

Bütövlükdə texniki tənzimlənmə haqqında Qanunun tələbləri məhsulun keyfiyyət xarakteristikaları da daxil olmaqla uyğun olaraq texniki standartlar və texniki reqlamentlər arasında bölüşdürülür və özündə məhsulun uyğunluğunun ancaq texniki reqlamentin tələblərinə müvafiq olaraq sertifikatlaşdırma və ya bəyan edilmə formasında məcburiliyini ehtiva edir.

Texniki tənzimlənmə haqqında Qanuna müvafiq olaraq təşkilati baxımdan akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri) sertifikatlaşdırma üzrə orqanla bağlanmış müqavilə əsasında öz akkreditasiya sahəsi çərçivəsində məhsulun

tədqiq (sınaq) edilməsinin və ölçülməsini həyata keçirir. (Məhsul və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması haqqında Qanun ərizəçiyə sertifikatlaşdırma sınaqlarının keçirilməsi üçün sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri) ilə birbaşa müqavilə bağlamağa icazə verilir).

Texniki tənzimləmə haqqında Qanunda texniki tənzimləmə obyektlərinə dövlət statusu və tövsiyə (müqavilə) xarakterli sənədlərlə uyğunluğun məcburi və könüllü təsdiq edilməsi prinsipi qorunur.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – obyektə verilən tələblərə əməl olunmasının bilavasitə və ya birbaşa müəyyən edilməsi.

Təqdim olunmuş tərif Qanunun bütün mətninə uyğundur və İSO/MƏK 17000:2004 beynəlxalq standartın tərifini ilə ziddiyyət yaratmır. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi uyğunluğun təsdiqi ilə müşayiət olunur.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi - məhsulun və ya digər obyektlərin, istehsal proseslərinin, istismarının, saxlanması, daşınmasının, realizə və utilizə edilməsinin, işlərin yerinə yetirilməsi və ya xidmətlərin göstərilməsinin texniki rəqlamentlərə, standartların tələblərinə və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun sənədlə təsdiq edilməsidir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi Rusiya və beynəlxalq bazarlarda məhsulların, işlərin, xidmətlərin rəqabət qabiliyyətliliyinin faktiki olaraq qaldırılmasına şərait yaradan əsas sənədlərdən biridir.

Texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 4-cü bölməsi ölkə daxilində əmtələrin sərbəst hərəkətinə və realizəsinə və həmçinin beynəlxalq ticarətin aparılması üçün şəraitin yaradılmasını stimullaşdırır.

Üçüncü tərəfin həyata keçirdiyi fəaliyyət kimi sertifikatlaşdırmadan təhlükəsizliyə daha ümumi nəzarətə - uyğunluğun təsdiq edilməsinə keçidin hədəf seçilməsi çox vacib

məsələdir. Məcburi sertifikatlaşdırmanın “ifratlılığının aradan qaldırılması” təklif edilir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsinin tərifindən belə aydın olur ki, onun əsas məqsədi – məhsulun, işlərin və ya xidmətlərin texniki rəqlamentlərin tələblərinə, standartların göstərişlərinə və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun sənədlə təsdiqidir. Sənədlə təsdiq edilmədən başqa milli standartlara cavab verən məhsul *uyğunluq nişanı* ilə markalanır, texniki rəqlamentə uyğun məhsul isə *bazara çıxarılma nişanı* ilə markalanır.

Bu iki xüsusi nişan istehlakçıya məhsul, iş, xidmətin seçilməsinin, yəni məhsulun istehsalının və xidmətin göstərilməsinin əsas məqsədinə nail olmaq imkanını müəyyən edir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsinin qeyd edilən məqsədlərinin son nəticədə - məhsulun, işin və xidmətin istehsalçının, satıcının və ya icraçının göstərdiyi müvafiq sənədlərinin göstəricilərinə uyğunluğuna əminlik yaratmaq kimi vahid istiqaməti vardır.

2.4. Uyğunluğun təsdiq edilməsinin prinsip və formaları

Uyğunluğun təsdiq edilməsi aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:

- maraqlı şəxslərə uyğunluğun təsdiq edilməsi qaydaları haqqında məlumatın əlçatan olması;
- barəsində texniki rəqlamentləri müəyyən edilməmiş obyektlərə uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin tətbiqinin yolverilməzliyi;
- müvafiq texniki rəqlamentdə məhsulların müəyyən növlərinin uyğunluğunun məcburi təsdiq edilməsinin forma və sxemlərinin siyahısının tərtib edilməsi;
- uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin müddətlərinin qısaltılması və ərizəçinin xərclərinin azaldılması;

- uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsinin, o cümlədən müəyyən könüllü sertifikatlaşdırma sistemində həyata keçirilməsinə məcbur edilməsinin yolverilməzliyi;
- uyğunluğun təsdiq edilməsi zamanı ərizəçilərin maddi maraqlarının və əldə edilmiş kommersiya sirlərinin qorunması;
- uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin könüllü sertifikatlaşdırılma ilə əvəzlənməsinin yolverilməzliyi.

Bundan başqa uyğunluğun təsdiq edilməsinin əsas prinsiplərinə aşağıdakıları da aid etmək lazımdır:

- bütün maraqlı tərəflər üçün uyğunluğun qiymətləndirilməsinin tələblərinin və proseduralarının qiymət və müddətinin açıqlığının, şəffaflığının və eyni cür şərh edilməsinin təmini;
- işlərin aparılması xərclərinin ödənməsi ilə bağlı ticarətdə əsassız maneələrin yaradılması və ya bazarda rəqabətin məhdudlaşdırılmasının yolverilməzliyi;
- əsasən beynəlxalq təlimatlara və standartlara əsaslanmaq.

Uyğunluğun təsdiq edilməsinin prinsiplərinin səciyyə-ləndirilməsi üçün mütləq uyğunluğun təsdiq edilməsinin məcburi və könüllü olmaqla iki yerə bölündüyünü nəzərə almaq və həmçinin məcburi təsdiq edilmənin ancaq bəzələndə texniki sənədlərdə tələblər irəli sürülmüş obyektlərə tətbiq edildiyi göstərilməlidir.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin vacib prinsipi müəyyən məhsul növlərinin təsdiq edilməsinin forma və sxemlərinin siyahısının icra hakimiyyətinin federal orqanının təsdiq etdiyi sənədlərlə deyil texniki rəqlamentlərlə müəyyən edilmişdir.

Qanun uyğunluğun təsdiq edilməsini həyata keçirən şəxslərin öhdəliyinə - bütün maraqlı tərəflərin uyğunluğun təsdiq edilməsinin fəaliyyətdə olan qaydaları haqqında məlumatın sərbəst əldə edilməsi imkanının təmin edilməsi, uyğunluğun təsdiq edilməsi müddətinin mümkün qədər qısaldılması və ərizəçinin xərclərinin azaldılması kimi vəzifələr qoyur.

Konkret xüsusi texniki rəqlament tətbiq olunan məhsul növləri üçün uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin forma və sxemləri həmin texniki rəqlamentdə əks olunmalıdır.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi forması şəkil 2.2 işinin sxemlərindən biri üzrə həyata keçirilir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi könüllü və ya məcburi ola bilər.

Məcburi forma tətbiq edilərkən ya məcburi sertifikatlaşdırma və ya uyğunluğun bəyan edilməsindən istifadə olunur.

İkinci halda iki variantdan istifadə etmək olar:

- ancaq şəxsi sübutlar əsasında bəyan edilmə;
- sertifikatlaşdırma üzrə orqanın və (və ya) akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) (üçüncü tərəf) iştirakı ilə əldə edilmiş şəxsi sübutlar əsasında bəyan edilmə.

Forma seçilərkən nəzərə almaq lazımdır ki, uyğunluğun bəyan edilməsi məhsulun (ancaq) texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunun məcburi təsdiq edilməsinin formasıdır (ancaq) və ərizəçi tərəfindən edilir. Uyğunluğun bəyan edilməsinin tətbiqi problemi sübut bazasının formalaşma səviyyəsindən və bəyanətmə iştirakçılarının statusundan asılı olmaqla formanın müəyyən subyektivliyi ilə bağlıdır.

Sertifikatlaşdırma – sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən obyektlərin texniki rəqlamentlərinə, standartların tələblərinə və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun təsdiqidir, daha doğrusu uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi halında həm məhsula, həm də prosesə tətbiq edilə bilər.

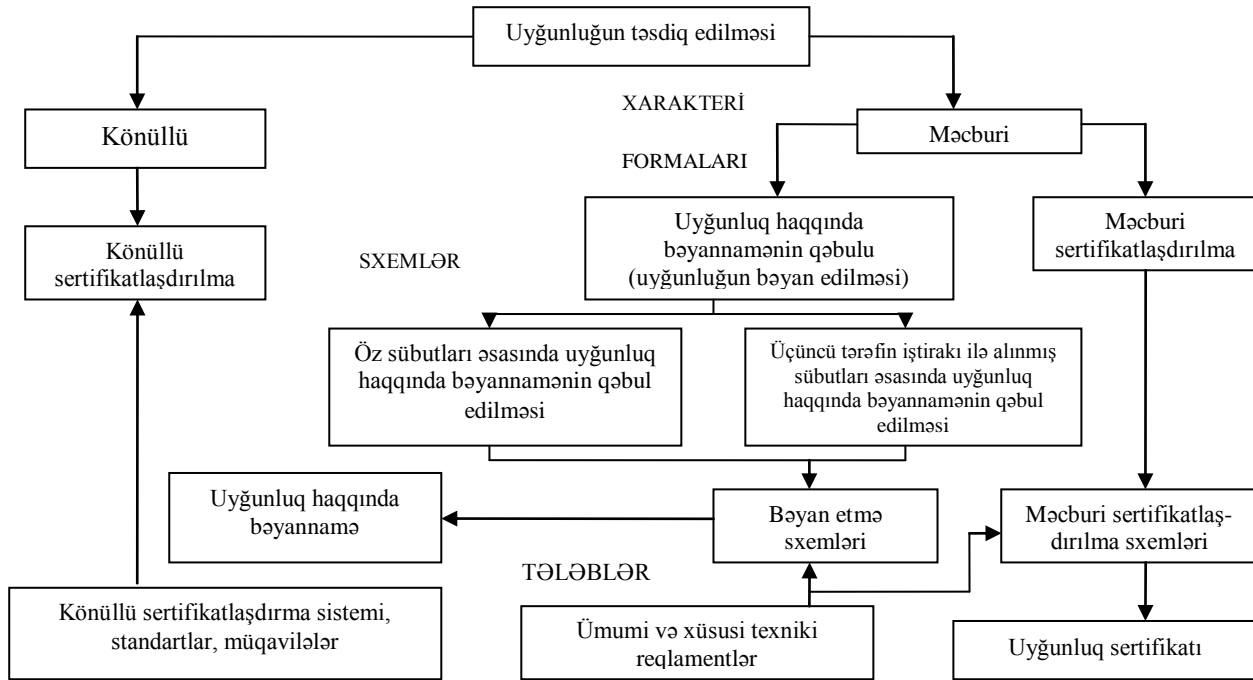
Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi könüllü sertifikatlaşdırma formasında edilir.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi xüsusi texniki rəqlamentlə müəyyən edildiyi halda aşağıdakı formalarda həyata keçirilir:

- *uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edilməsi* (uyğunluğun bəyan edilməsi);
- *məcburi sertifikatlaşdırma.*

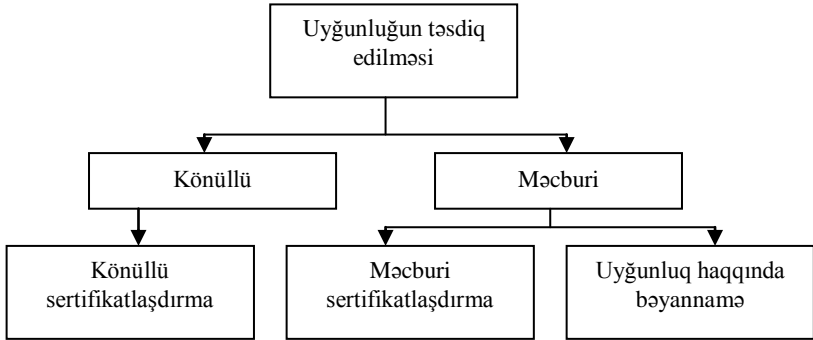
Uyğunluq haqqında bəyannamə və uyğunluq sertifikatı uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemindən asılı olmayaraq eyni qüvvəyə malikdir və Azərbaycanın bütün ərazisində fəaliyyət göstərir.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi forması - məhsulun və ya digər obyektlərin, istehsal proseslərinin, istismarının, saxlanması, daşınmasının, realizə və utilizə edilməsinin, işlərin yerinə yetirilməsi və ya xidmətlərin göstərilməsinin texniki rəqlamentlərə, standartların tələblərinə və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun təsdiqi, istifadəsi risklərinin müəyyən edilməsi yolu ilə və sahənin xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla konkret məhsulun uyğunluğunun təsdiq edilməsi üçün forma və sxemlərinin seçilməsinin müəyyən edilmiş qaydasıdır.

Şəkil 2.2. Uyğunluğun təsdiq edilməsinin forma və sxemləri

Uyğunluğun təsdiq edilməsi formaları müxtəlif əlamətlər üzrə təsnifləndirilir. Texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 20-ci maddəsinə əsasən Azərbaycanın ərazisində uyğunluğun təsdiq edilməsi könüllü və ya məcburi xarakter daşıya bilər. Uyğunluğun təsdiq edilməsinin tətbiq edilən formaları şəkil 2.3-də göstərilmişdir.

Şəkil 2.3. Uyğunluğun təsdiq edilməsinin formaları

Uyğunluğun könüllü edilməsinin bir forması vardır – könüllü sertifikatlaşdırılması.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin iki forması vardır: uyğunluq haqqında bəyannamənin (bundan sonra – uyğunluğun bəyan edilməsi) qəbulu və məcburi sertifikatlaşdırma (cədvəl 2.2)

Məhsulun və xidmətin uyğunluğunun məcburi təsdiq edilməsi onların təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsi mexanizminin tərkib hissələrindən biridir.

Sertifikatlaşdırma və bəyannamə - bazaraqədərki nəzarətin formalarıdır.

Sertifikatlaşdırma və bəyannamə məcburi sahədə dövlət nəzarəti ilə məcmu olaraq istehlak bazarının təhlükəli məhsuldan qorunmasını təmin etməlidir.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin formaları

Uyğunluğun bəyan edilməsi	Məcburi sertifikatlaşdırma
Həyata keçirir: istehsalçı (təchizatçı, icraçı)	Həyata keçirir: istehsalçı (təchizatçı, icraçı)
Uyğunluğun təsdiq edilməsi: uyğunluq haqqında bəyannamə	Uyğunluğun təsdiq edilməsi: uyğunluq sertifikatı
İstehlakçı üçün məlumat: Məhsul üzərində qeydiyyatda alınmış bəyannamə və ya müşayiətedici sənəd haqqında məlumat; uyğunluq nişanı ilə markalama	İstehlakçı üçün məlumat: uyğunluq sertifikatının surəti; uyğunluq haqqında sertifikat barədə məlumat; sertifikat vermiş orqanın kodu göstərilməklə uyğunluq nişanı ilə markalama

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin üstün forması texniki rəqlamentlərin tələbinə uyğun olaraq həyata keçirilən uyğunluğun bəyan edilməsidir.

Texniki rəqlamentlərdə məcburi sertifikatlaşdırma ancaq əsaslı hallarda nəzərdə tutulmalıdır. Bu zaman onun tətbiqi üçün aşağıdakı ümumi meyarlarda istifadə etmək tövsiyə olunur:

- məhsulun yüksək dərəcəli təhlükə ehtimalı olduqda və zərurət yarandıqda bazarın müəyyən sektorunda konkret situasiyanın əlavə olaraq nəzərə alınması ilə bazarın qorunması üzrə xüsusi tədbirlərin uzlaşdırılması. Buna misal olaraq dərman vasitələrinin məcburi sertifikatlaşdırılmasının tətbiqini göstərmək olar;
- Rusiyanın qoşulduğu beynəlxalq müqavilələr, konvensiyalar və digər sənədlərin təsir sahəsinə aid edilən və sertifikatlaşdırılması nəzərdə tutulmuş konkret məhsul;
- ərizəçinin uyğunluğun təsdiq edilməsi haqqında Qanunun tələbini yerinə yetirmək imkanı olmadıqda, misal üçün xarici istehsalçının RF ərazisində səlahiyyətli nümayəndəsi olmadıqda və ya ərizəçi-satıcı texniki rəqlamentdə nəzərdə tutulmuş həcmdə uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün şəxsi sübutlar təqdim edə bilmədikdə.

Birinci meyar Rusiya bazarının müəyyən sektorunun vəziyyətinin məhsulu təqdim edən təchizatçıların uyğunluğun bəyan edilməsinə (hətta üçüncü tərəfin iştirakı ilə) etibar yaratmadıqları halda bazarın təhlükəli məhsuldan qorunmasının təmin edilməsi üçün istifadə edilir.

İkinci meyar ölkədə mövcud olan sertifikatlaşdırma qaydalarının beynəlxalq müqavilələrə əsaslandığı və bu müqavilələrə uyğun fəaliyyət göstərdiyi halda istifadə olunur. Misal üçün, EƏK OOH qaydalarına uyğun mexaniki nəqliyyat vasitələrinin sertifikatlaşdırılması sistemi, elektrik avadanlığının sertifikatlaşdırma sistemi (MƏK CƏ) və s. Bu texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 4-cü maddəsinin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş və Rusiya qanunvericiliyi qarşısında üstünlüyə malik olan beynəlxalq müqavilələrə və həmçinin müqavilə şərtlərinə əməl olunması könüllü olduğu halda da məcburi deyil. Müqavilənin təsiri altına düşən məhsulun məcburi sertifikatlaşdırılmasının tətbiqi bu müqavilə ilə (sertifikatlaşdırma sistemi ilə) nəzərdə tutulmuş təkrar sertifikatlaşdırma aparmadan uyğunluğun təsdiq edilməsinin nəticələrinin qarşılıqlı tanınması imkanının saxlanmasına şərait yaradır.

Üçüncü meyar ərizəçinin Texniki tənzimləmə haqqında Qanunun və texniki rəqlamentin normalarını pozmadan uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul etmək imkanı olmadığı halda müəyyən edilir. Bu əsasən xarici istehsalçının RF ərazisində səlahiyyətli nümayəndəsi olmadığı və ya birinci tərəfin (əsasən satıcı) texniki rəqlamentdə nəzərdə tutulan uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün şəxsi sübutlarının olmadığı idxal məhsullarına aiddir.

Üçüncü meyarın tətbiqi təchizatçının uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün proseduraların əlçatmaz olması səbəbindən misal üçün, xarici istehsalçı funksiyasını yerinə yetirən şəxs olmadığı (Texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 4-cü maddəsinin 46-cı bəndi) RF ərazisində bazara lazım olan məhsulun dövriyyəyə buraxılmasının mümkün olmadığı situasiyadan qaçmaq imkanı yaradır.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi proseduralarını artırmaq üçün eyni məhsul üçün əsaslandırılmış hallarda texniki tənzimləmədə zəruri hallarda tətbiqini məhdudlaşdıran şərtlər göstərilməklə misal üçün, ərizəçi-satıcı, uyğunluğun təsdiq edilməsinin hər iki formasının tətbiqi tövsiyə olunur.

Eyni zamanda ərizəçinin müəyyən məhsul növləri üçün müvafiq texniki rəqlamentlə nəzərdə tutulmuş uyğunluğun təsdiq edilməsinin forma və sxeminin seçmə hüququnun da olmasını nəzərə almaq lazımdır.

2.5. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin bəyan edilməsinin sxemləri

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin müəyyən edilmiş formaları çərçivəsində məhsulun texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunun təsdiq edilməsi uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemlərinə uyğun həyata keçirilir.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemləri uyğunluğun təsdiq edilməsi üzrə əməliyyatların və uyğunluğun təsdiq edilməsi iştirakçılarının (əməliyyatları icra edənlərin) hərəkətlərinin məcmusundan ibarətdir.

Sxemlərin tətbiqi uyğunluğun təsdiq edilməsi iştirakçılarına, dövlət nəzarəti orqanlarına və digər maraqlı tərəflərə qabaqcadan məlum olan uyğunluğun sübutlarının qəbul edilməsini rəsmiləşdirməyə imkan verir.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin sxemlərinə Avropa modulları ilə uzlaşdırılmış uyğunluğun bəyan edilməsi sxemləri və AZS sertifikatlaşdırma sisteminin sənədləri ilə müəyyən edilmiş məcburi sertifikatlaşdırma sxemləri daxildir. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemləri nəticələri məhsulun xüsusi texniki rəqlamentlərlə müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunu təsdiq etmək üçün zəruri olan bir və ya bir neçə proseduralardan (modullardan) ibarət olur.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üçün aşağıdakı əsas proseslərdən istifadə olunur:

- sınaqlar (tipik nümunələrin, məhsul vahidinin və ya partiyasının);
- keyfiyyətin menecmenti sisteminin sertifikatlaşdırılması;
- istehsalın vəziyyətinin təhlili;
- müfəttiş nəzarəti (keyfiyyətin menecmenti sisteminin, sertifikatlaşdırılmış məhsulun və s.).

Bəyanətmə sxemlərində yekun əməliyyatı ərizəçinin uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul etməsi, sertifikatlaşdırma sxemlərində isə - ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verilməlidir.

Konkret məhsul növünə uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemlərini xüsusi texniki rəqlamentin tövsiyələri içərisindən elə seçirlər ki, rəqlamentdə texniki tənzimləmə obyektləri üçün müəyyən edilən məqsədlərə çatmaq mümkün olsun.

Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxem və formalarının seçilməsinin əsasında məlum prinsip dayanmalıdır: məhsul nə qədər təhlükəlidir (ziyan vermə riski nə qədər yüksəkdirsə), uyğunluğun təsdiq edilməsi sxemi bir o qədər "sərt" olmalıdır.

Cədvəl 2.3-də uyğunluğun P50.1.046-2003 üzrə bəyan edilməsi sxemləri verilmişdir. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemləri (bundan sonra sxemlər) özündə uyğunluğun təsdiq edilməsi iştirakçılarının yerinə yetirilməli olduqları şərtlərin və əməliyyatların tam dəstini əks etdirir.

Sxemlərə nəticələri məhsulun müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunu təsdiq etmək üçün zəruri olan aşağıdakı bir və ya bir neçə əməliyyat daxil edilə bilər:

- sınaqlar (tipik nümunələrin, məhsul vahidinin və ya partiyasının);
- keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması (layihələndirilmə və istehsal mərhələsində, ancaq istehsalat və ya son nəzarət zamanı və sınaqlarda);
- müfəttiş nəzarəti.

Konkret məhsul növü üçün texniki rəqlamentdən sxemləri P50.1.046-2003 Tövsiyələrində təsvir edilənlərin sırasından seçmək tövsiyə olunur. Bu zaman eyni məhsul üçün imkan daxilində sübut dərəcəsi eyni səviyyəli olan bir neçə sxem

müəyyən etmək lazımdır. Bu ərizəçiyə onun üçün daha münasib sxemi seçməyə imkan verir.

Sxemlər Texniki tənzimləmə haqqında Qanuna uyğun olaraq 2 növə bölünürlər:

- bəyan etmə sxemləri;
- sertifikatlaşdırma sxemləri.

Tövsiyələrdə bu sxemlər şərti olaraq əvvəlcə sıra nömrəsi göstərilməklə bəyanetmə sxemləri “d” hərfi ilə sertifikatlaşdırma sxemləri isə “s” hərfi ilə göstərilir. Bəyanetmə sxemlərində Avropa direktivlərində qəbul edilmiş uyğunluğun qiymətləndirilməsinin mənacə ən yaxın modulunun şərti nömrəsi göstərilir.

Ərizəçi (istehsalçı, satıcı) uyğunluq haqqında bəyan edilmə və ya sertifikat əsasında məhsulun bazarda dövriyyə nişanı ilə markalanır. Bazarda dövriyyə nişanı ilə markalanmanın konkret tələbləri həmin məhsul üçün texniki rəqlamentlərlə müəyyən edilir.

Bəyannamə sxemlərinin təsviri:

Sxem 1d-yə ərizəçi tərəfindən həyata keçirilən aşağıdakı əməliyyatlar daxildir:

- texniki sənədlər dəstinin formalaşdırılması;
- uyğunluq haqqında bəyannamənin qəbul etməsi;
- məhsulun bazarda dövriyyəsi nişanı ilə markalanması.

Texniki sənədlər məhsulun texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinə imkan verməlidir. Texniki sənədlərdə məhsulun layihəsini (texniki şərtləri), istehsal üsulunu, hərəkət prinsipini kifayət qədər əks etdirməli və həmçinin məhsulun texniki rəqlamentə uyğunluğunun sübutları olmalıdır.

Sxem 2d bəyannamə və markalama qəbul edilməzdən əvvəl tipik nümunənin akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyasında sınaqdan keçirilməsini nəzərdə tutur.

Məhsulun tipik nümunəsinin sınaq protokolunda məhsulun səciiyyələndirilməsindən əlavə bilavasitə və ya texniki şərtlərə istinad olunmaqla tipi təsvir edilməli, eləcə də nümunənin

istehsal nişanının texniki sənədlərə uyğunluğu haqqında rəy daxil edilməlidir.

2d sxemi ilə müqayisədə **3d sxemina** daxildir: keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üçün ərizənin sertifikatlaşdırma üzrə orqana ərizə verməsi; sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən məhsulun istehsalının keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması və sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarəti.

Ərizəçi müvafiq məhsulun istehsalının keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üçün keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üzrə akkreditasiya edilmiş istənilən orqana öz seçimi ilə ərizə verə bilər. ərizədə keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üçün müvafiq sənədin adı göstərilməlidir. Keyfiyyət sistemi istehsal edilən məhsulun texniki sənədlərə və texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunu təmin etməlidir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan ərizənin sertifikatlaşdırılmış keyfiyyət sistemi üzrə öhdəliklərini yerinə yetirdiyinə əmin olmaq üçün sertifikatlaşdırılmış keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir. Müfəttiş nəzarəti vaxtaşırı yoxlamalar vasitəsilə edilir. Yoxlamaların keçirilmə müddətləri texniki rəqlamentlər vasitəsi ilə tənzimlənir.

Bundan başqa sertifikatlaşdırma üzrə orqanın növbədənəknar yoxlama keçirmək hüququ vardır. Yoxlama zamanı keyfiyyət sisteminin fəaliyyətinə nəzarətin səmərəliliyi üçün özü sınaq keçirə bilər və ya bunu istehsalçıya tapşıra bilər.

Müfəttiş yoxlamasının nəticəsini aktla rəsmiləşdirilir və ərizənin diqqətinə çatdırılır.

Sxem 4d 3d sxemi ilə analogidir, lakin nəzarətin fasiləsiz prosesləri üçün istifadə edilir.

Sxem 5d əvvəlkindən akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyalarında məhsul partiyasının sınağının keçirilməsi ilə fərqlənir.

Sxem 6d 5d sxemindən akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasının hər bir məhsul vahidinin sınaqdan keçirilməsi ilə fərqlənir.

Sxem 7d tipik nümunənin sınağının ərizəçi və ya onun tapşırığı ilə digər təşkilat tərəfindən keçirilməsini nəzərdə tutur.

Bəyannamə sxemlərinin seçilməsi ekspert metodu ilə aşağıdakı ardıcılıqla yerinə yetirməsini tövsiyə edilir:

- cədvəl 2.3-də göstərilən sxemlərdən konkret birinin seçilməsi;
- məhsulun xüsusiyyəti, istehlak sektorunun xüsusiyyəti və texniki rəqlamentin məqsədləri nəzərə alınmaqla seçilmiş sxemlər çərçivəsində ayrı-ayrı əməliyyatların detallaşdırılması.

Cədvəl 2.3

Uyğunluğun bəyan edilməsi sxemləri

Sxemin adı	Sxemin məzmunu və icraçıları	Sxemə uyğun Avropa modulunun şərti işarəsi
1d	Ərizəçi Texniki faylda uyğunluğun şəxsi sübutlarını göstərir Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir	A
2d	Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınaqlarını keçirir Ərizəçi Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir	C
3d	Sertifikatlaşdırma üzrə orqan İstehsal mərhələsində keyfiyyət sistemini sertifikatlaşdırır Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınaqlarını keçirir Ərizəçi Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir Sertifikatlaşdırma üzrə orqan Keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir	D
4d	Sertifikatlaşdırma üzrə orqan Keyfiyyət sistemini nəzarət və sınaq mərhələsində sertifikatlaşdırılır Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınaqlarını keçirir Ərizəçi Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir Sertifikatlaşdırma üzrə orqan Keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir	E

5d	Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası İstehsal edilən məhsulun seçmə sınağını keçirir Ərizəçi Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir	F
6d	Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası İstehsal edilən hər bir məhsul vahidinin sınağını keçirir Ərizəçi Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir	G
7d	Sertifikatlaşdırma üzrə orqan Keyfiyyət sistemini layihələndirilmə və istehsal mərhələsində sertifikatlaşdırır Ərizəçi Məhsul nümunəsinin sınağını keçirir Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir Sertifikatlaşdırma üzrə orqan Keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir	

Sxemin seçilməsi uyğunluğun dəqiq olmayan qiymətləndirilməsinin və uyğunluğu təsdiq edilmiş həmin məhsulun tətbiqindən yaranan ziyanın toplam riskinin hesablanması ilə həyata keçirilir. Bu zaman həmçinin əməliyyatı həyata keçirən icraçıların (1-ci və ya 3-cü tərəf) müstəqillik dərəcəsi ilə xarakterizə olunan qiymətləndirmənin obyektivliyi də nəzərə alınmalıdır.

Sxemlər seçilərkən aşağıdakı əsas faktorlar nəzərə alınır:

- məhsulun potensial təhlükəlilik dərəcəsi;
- istehsal və (və ya) istismar faktorlarının dəyişkənliyinin texniki rəqlamentlərlə tənzimlənən təhlükəsizlik göstəricilərinə təsiri;
- konstruksiyanın (layihənin) mürəkkəblik dərəcəsi (texniki rəqlament tərtibatçıları tərəfindən ekspertiza yolu ilə);
- uyğunluğun qiymətləndirilməsinin digər mexanizmlərinin olması (misal üçün bəyan edilən məhsula dövlət nəzarəti).

Sxem 1d o məhsullar üçün tövsiyə olunur ki, onlar üçün:

- potensial təhlükə dərəcəsi çox da yüksək deyil və ya konstruksiya (layihə) sadə hesab olunur;
- təhlükəsizlik göstəriciləri istehsal və istismar faktorlarının dəyişkənliyinə o qədər də həssas deyillər;

- tədavül dövründə dövlət tərəfindən nəzarət edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

2d, 3d və 4d sxemlərini istehsalçı tərəfindən tipik nümunənin dürüst sınağının keçirilməsini təmin etmək çətin olduqda, eləcə də məhsulun xüsusiyyətinin təhlükəsizliyin təminatı üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi halda tətbiq olunması tövsiyə olunur. Bu zaman 3d və 4d sxemlərini məhsulun konstruksiyası (layihəsi) sadə hesab edildikdə, məhsulun təhlükəsizlik göstəricilərinin isə istehsalat və (və ya) istismar faktorlarının dəyişməsinə həssaslığı yüksək olduqda tövsiyə edilir. 4“d” sxemini məhsulun uyğunluğunun nəzarət və sınaq prosesində izləmək mümkün olduğu hallarda seçirlər.

Potensial təhlükəsi yüksək dərəcədə olan məhsul üçün 5d, 6d və 7d sxemlərindən istifadə etmək tövsiyə edilir. Bu sxemlərin arasından seçim məhsulun təhlükəsizlik göstəricilərinin istehsalat və (və ya) istismar faktorlarının dəyişməsinə həssaslığının dərəcəsindən və həmçinin konstruksiyasının (layihəsinin) mürəkkəbliyindən asılı olaraq edilir.

5d və 6d sxemlərindən məhsulun təhlükəsizlik göstəricilərinin istehsalat və istismar faktorlarının dəyişməsinə həssaslıq dərəcəsi az olduqda istifadə etmək tövsiyə olunur.

7d sxemi mürəkkəb quruluşlu məhsulun təhlükəsizlik göstəricilərinin istehsalat və istismar faktorlarının dəyişməsinə həssas olduğu halda uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün tövsiyə oluna bilər.

Göstərilənlər uyğunluq haqqında bəyannamənin istehsalçı tərəfindən bəyan edilməsi halında tövsiyə edilə bilər. Uyğunluq barədə şəxsi sübutlar toplamağa imkanı olmayan satıcı uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edərkən 5d və 6d sxemləri tətbiq edilir.

Zərurət yarandıqda cədvəl 2.3-dən seçilmiş sxemlər məhsulun, onun istehsalının və tətbiqinin xüsusiyyətlərini nəzərə alan əlavə qaydalarla tamamlana və detalizə edilə bilər.

Elmi-tədqiqat müəssisələrində bəyanətmə sxemlərinin seçilməsi üçün əlavə tövsiyələr işlənilib hazırlanmışdır (2.4, 2.5 və 2.6 cədvəlləri).

Beləliklə, uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi üzrə əməliyyatlar uyğunluğun təsdiq edilməsi iştirakçılarının (icraçıların) hərəkətlərinin birləşməsindən ibarətdir. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin forma və sxemləri texniki rəqlamentin məqsədlərinə çata bilməməsi riskinin dərəcəsi nəzərə alınmaqla texniki rəqlamentlərlə müəyyən edilir.

Cədvəl 2.4

Uyğunluğun bəyan edilməsi: uyğunluğun qiymətləndirilməsi və prosedurları, tövsiyə edilən bəyanətmə sxemləri

İcraçı, prosedur	Sxemin nömrəsi (P50.1.044-2003-ə uyğun)						
	1d	2d	3d	4d	5d	6d	7d
Ərizəçi Şəxsi sübutları təqdim edir	+	+	+	+	+	+	+
Məhsul nümunələrinin sınağını keçirir Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir	+	+	+	+	+	+	+
Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınaqlarını keçirir İstehsal edilən məhsul partiya-sından seçmə sınaq keçirir Hər bir məhsul vahidinin sınağını keçirir		+	+	+	+	+	
Sertifikatlaşdırma üzrə orqan Keyfiyyətin menecmenti sistemini layihələndirmə (L), istehsal (İ), nəzarət və sınaq (NvəS) mərhələsində sertifikatlaşdırır			L	N və S			L, İ

**Təhlükəsizliyin obyektiv qiymətləndirilməsinə təsir
edən faktorlardan asılı olaraq mürəkkəb məmulatın, misal
üçün mülki və xidməti silahların bəyanetmə sxemlərinin
seçilməsi üzrə tövsiyələr**

Faktor	Sxemin nömrəsi (P50.1.044-2003-ə uyğun)						
	1d	2d	3d	4d	5d	6d	7d
Texniki sənədlərin mövcudluğu	+	+	+	+	+	+	+
Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyasının olması		+	+	+	+	+	+
Keyfiyyətin menecmenti sisteminin olması			+	+			+
Keyfiyyətin menecmenti sistemində müfəttiş nəzarətinin olması			+	+			+
Dövlət nəzarətinin olması	+	+			+	+	
Məmulatın mürəkkəblik dərəcəsi (mürəkkəblik qrupları:							
1-ci qrup mülki və xidməti silahların bütün növləri və onlar üçün patronlar							
2-ci qrup (orta mürəkkəb məmulatlar – pnevmatik, soyuq və tullama silahları, elektroşoklar)		+	+	+	+	+	+
3-cü qrup (sadə məmulatlar və mülki və xidməti silahların hissələri, patronlar, pnevmatik silahlar üçün güllələr)	+						

Bəyanetmə yolu ilə məhsulun uyğunluğunun təsdiq edilməsi sxemlərinin seçilməsi üzrə tövsiyələr

Faktor	Sxemin nömrəsi (P50.1.044-2003-ə uyğun)						
	1d	2d	3d	4d	5d	6d	7d
6a) Dövlət nəzarəti olmaqla təhlükəsizlik göstəricilərinin (istehsalat və ya istismar faktorlarının təsiri ilə) dəyişməsinə həssaslıq dərəcəsi az olan sadə məhsullar	+						
6b) İstehsalçının məhsulun tipik nümunəsinin sınağını təmin edə bilmədiyi halda 6a) şərti üçün		+					
6c) Keyfiyyətin menecmenti sistemi olmaqla, layihələndirmə və (və ya) istehsalat, nəzarət və sınaqlar zamanı məhsulun uyğunluğu izlənilmədiyi halda təhlükəsizlik göstəricilərinin (istehsalat və ya istismar faktorlarının təsiri ilə) dəyişməsinə həssaslıq dərəcəsi az olan sadə məhsullar			+	+			+
6ç) Təhlükəsizlik göstəricilərinin (istehsalat və ya istismar faktorlarının təsiri ilə) dəyişməsinə həssaslıq dərəcəsi çox olan mürəkkəb məhsullar: partiyaya nəzarət; hər bir məhsul vahidinə nəzarət					+	+	

2.6. Sertifikasiya sxemləri və onların məzmunu

Sertifikatlaşdırma sertifikatlaşdırma sistemində müəyyən edilmiş sxemlər üzrə aparılır. *Sertifikasiya sxemi* – üçüncü tərəfin məhsulun, xidmətin, keyfiyyət sisteminin və personalın

uyğunluğunun qiymətləndirilməsi zamanı hərəkət ardıcılığıdır. Bir qayda olaraq sertifikatlaşdırma sistemi bir-neçə sxemi nəzərdə tutur. Sxemlər seçilərkən istehsalın xüsusiyyətləri, sınaqlar, konkret məhsulun təchizatı və istifadəsi, tələb olunan sübut səviyyəsi, ərizəçinin mümkün xərcləri nəzərə alınmalıdır. Sertifikasiya sxemi sertifikatlaşdırmanın zəruri sübutunu təmin etməlidir. Bunun üçün ümumi və o cümlədən beynəlxalq təcrübədə tanınmış sxemlərdən istifadə olunması tövsiyə edilir (cədvəl 2.7).

Cədvəl 2.7

Sertifikasiya sxemləri

Sxemin adı	Sxemin məzmunu və onun icraçıları	Əvvəlki sertifikatlaşdırma sxeminin işarəsi
1s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir	1
2s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan İstehsalın vəziyyətini təhlil edir Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir	1a
3s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir Sertifikatlaşdırılmış məhsula (məhsul nümunələrinin sınağı) müfəttiş nəzarətini həyata keçirir	2,3,4
4s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan İstehsalın vəziyyətini təhlil edir Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir Sertifikatlaşdırılmış məhsula (məhsul nümunələrinin sınağı) müfəttiş nəzarətini həyata keçirir	2a, 3a, 4a

5s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan Keyfiyyət sisteminin və ya istehsalın sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirir Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir Sertifikatlaşdırılmış məhsula (məhsul nümunələrinin sınağı) müfəttiş nəzarətini həyata keçirir	5
6s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsul partiyasının sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir	7
7s	Akkreditə olunmuş sınaq laboratoriyası Məhsulun hər bir vahidinin sınağını keçirir Sertifikasiya üzrə akkreditə edilmiş orqan Ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir	8

Sertifikasiya sxemlərinin təsviri

Sxem 1s aşağıdakı əməliyyatları əhatə edir:

- ərizəçinin sertifikatlaşdırmanın aparılması üçün sertifikatlaşdırma üzrə orqana ərizə ilə müraciət etməsi;
- sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən ərizəyə baxılması və qərarın qəbul edilməsi;
- tipik nümunənin akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyası tərəfindən sınaqdan keçirilməsi;
- sınaqların nəticələrinin təhlili və ərizəçiyə uyğunluq sertifikatının verilməsi;

- məhsulun bazarda dövriyyəsi nişanı ilə markalanması.

Ərizəçi öz seçimi ilə sertifikatlaşdırma üzrə akkreditasiya edilmiş orqanların birinə ərizə verir. Tipik nümunənin sınağı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın tapşırığı ilə akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasında keçirilir və nəticələr ona təqdim edilir.

Sınaqların nəticələri müsbət olduğu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan texniki tənzimləmə üzrə federal icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş formaya uyğun olaraq uyğunluq sertifikatını tərtib edərək ərizəçiyə təqdim edir. Ərizəçi həmin sertifikat əsasında öz məhsulunu bazarda dövriyyə nişanı ilə markalayır.

Sxem 2s sxem 1s ilə eyni əməliyyatları nəzərdə tutur. Ancaq sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən istehsalın vəziyyətinin təhlil edilməsi əlavə edilir.

Sxem 3s sxem 1s və 2s-də nəzərdə tutulan əməliyyatları tövsiyə edir. Ancaq sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətini nəzərdə tutur, lakin bu halda istehsalın təhlili aparılmır.

Sertifikatlaşdırılma üzrə orqan məhsul nümunələrinin vaxtaşırı sınaqması yolu ilə sertifikat fəaliyyətində olduğu bütün müddət ərzində sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətini həyata keçirir. Nümunələrin seçilmə yeri (istehsalçıda və ya satıcıda) texniki rəqlamentlə müəyyən edilir.

Müfəttiş nəzarətinin nəticələri üzrə sertifikatlaşdırma orqanı aşağıdakı qərarlardan birini qəbul edir:

- uyğunluq sertifikatının fəaliyyətini təsdiq edilmiş hesab etmək;
- uyğunluq sertifikatının fəaliyyətini dayandırmaq;
- uyğunluq sertifikatının fəaliyyətini ləğv etmək.

Sxem 4s sxem 3s-dəki əməliyyatları nəzərdə tutur, lakin sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən istehsalın təhlilini əlavə edir.

Sxem 5s sxem 4s-dəki əməliyyatları nəzərdə tutur, lakin əlavə olaraq keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşmasını aparır və keyfiyyət sisteminin sınaqlarının nəticələrinin təhlilini həyata keçirir.

Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqanın müəyyən etdiyi keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üzrə orqan həyata keçirir və yaxud əgər keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması onun ak-

kreditasiya sahəsinə daxildirsə məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqan özü həyata keçirir.

Ərizəçi keyfiyyət sistemi üzrə texniki reqlamentlə müəyyən olunmuş sənədlərin tələblərinə uyğun olması barədə akkreditasiya olunmuş orqan tərəfindən verilmiş sertifikatı təqdim etdiyi halda keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması aparılmır.

Müfəttiş nəzarətinin nəticələri üzrə sertifikatlaşdırma üzrə orqan aşağıdakı qərarlardan birini qəbul edir:

- uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti dayandırılınsın;
- uyğunluq sertifikatının fəaliyyəti ləğv edilsin.

Sxem 6s sxem 1s-dəki əməliyyatları nəzərdə tutur. Lakin məhsul partiyasının akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyası tərəfindən sınağının əlavə edilməsini nəzərdə tutur. Məhsul partiyasının sınaqları sertifikatlaşdırma üzrə orqanın tapşırığına əsasən akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyası tərəfindən edilir və sınaqların protokolları ona təqdim edilir.

Sınaqların nəticələri müsbət olduğu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan texniki tənzimləmə üzrə federal icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş formaya uyğun olaraq uyğunluq sertifikatını tərtib edərək ərizəçiyə təqdim edir. Ərizəçi həmin sertifikat əsasında öz məhsulunu bazarda dövriyyə nişanı ilə markalayır.

Sxem 7s sxem 6s-dəki əməliyyatları nəzərdə tutur, lakin hər bir məhsul vahidinin akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyasında sınaqdan keçirir. Hər bir məhsul vahidinin sınaqları sertifikatlaşdırma üzrə orqanın tapşırığına əsasən akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyası tərəfindən edilir və sınaqların protokolları ona təqdim edilir.

Sertifikasiya sxemlərinin seçilməsinin ümumi prinsipləri

Texniki rəqlamentlərdə sertifikatlaşdırma sxemlərinin ekspert metodu ilə aşağıdakı ardıcılıqla müəyyənləşdirilməsi tövsiyə edilir:

- cədvəl 2.8-də göstərilənin sırasından konkret sxemin seçilməsi;
- beynəlxalq müqavilə şərtlərinin nəzərə alınması (əgər bu məhsula RF-nin qoşulduğu beynəlxalq müqavilə varsa);
- sxem çərçivəsində ayrı-ayrı əməliyyatların məhsulun xassələri, istehlak sektorunun xüsusiyyətləri və texniki rəqlamentin məqsədləri nəzərə alınmaqla detalizə edilməsi.

Sxemin seçilməsi uyğunluğu təsdiq edilmiş məhsulun istehlakından dəyən ziyan və uyğunluğun qeyri-dəqiq qiymətləndirilməsindən yaranan risklərin toplam nəzərə alınması ilə həyata keçirilir.

Sxemlər seçilərkən aşağıdakı əsas faktorlar nəzərə alınmalıdır:

- məhsulun potensial təhlükəlilik dərəcəsi;
- texniki rəqlamentlə tənzimlənən təhlükəsizlik göstəricilərinin istehsal və (və ya) istismar faktorlarına həssaslığı;
- ərizəçinin statusu (istehsalçı və ya satıcı).

Sxem 1s-5s ərizəçinin seriya ilə buraxdığı məhsula; 6s və 7s sxemləri ərizəçi-istehsalçının buraxdığı və ya ərizəçi satıcının realizə etdiyi ayrı-ayrı partiya və ya məhsul vahidinə tətbiq edilir.

Təhlükəsizlik göstəriciləri istehsal faktorlarının dəyişməsinə az həssas olan məhsullara sxem 1s və 2s, əks halda isə 3s, 4s və ya 5s sxemlərinin tətbiqi tövsiyə olunur.

4s və 5s sxemləri, həmçinin tipik nümunənin sınaq nəticələrinin bir dəfə üçün nəzərdə tutulması səbəbindən uyğunluq sertifikatının bütün fəaliyyət müddətində və ya növbəti müfəttiş yoxlamasınadək təsdiq edilmiş nəticələrin sabit qalmasına tam əminlik yaratmadığı hallarda istifadə edilir.

4s və 5s sxemləri arasında seçim istehsal faktorlarının dəyişməsinin məhsulun təhlükəsizlik göstəricilərinin dəyişməsinə həssaslığının dərəcəsiindən, həmçinin həmin göstəricilərin məhsulun bütövlükdə təhlükəsizliyinin təminatındakı çəkisindən asılı olaraq edilir. Bu məsələni daha çox 5s sxemi həll edir, lakin o heç də bütün istehsalçılar üçün yararlı deyil.

Misal üçün, kiçik sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində kiçik miqyaslı istehsalatda müasir dövrün tələblərinə cavab verən keyfiyyət sisteminin yaradılması və digər tərəfdən keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasının baha başa gəlməsi səbəbindən çətindir.

6s və 7s sxemləri əsasən satıcılar tərəfindən əldə edilən və uyğunluq sertifikatı olmayan, misal üçün xaricdən alınmış məhsullar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Ayrı-ayrı hallarda 6s və 7s sxemləri istehsalçılar tərəfindən, misal üçün məhsulun bir partiya göndərildiyi və ya unikal məmulatın istehsalı zamanı tətbiq edilir.

Məcburi sertifikatlaşdırılma zamanı tövsiyə olunan sxemlər cədvəl 2.8-də xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla potensial təhlükəli, mülki və xidməti silah qrupu üçün cədvəl 2.9-da verilmişdir.

Əgər məcburi sertifikatlaşdırılma zamanı uyğunluğun təsdiq edilməsi üzrə müxtəlif əməliyyatların “dəsti” nəzərdə tutulursa bu zaman cədvəl 2.10-dan istifadə edilməsi tövsiyə edilir.

**Məcburi sertifikatlaşdırma: uğunluğun qiymətləndirilməsi
prosedurları və icraçılar, sertifikatlaşdırmanın tövsiyə
edilən sxemləri**

İcraçı, prosedur	Sxemin nömrəsi (P50.1.044-2003-ə uyğun)						
	1s	2s	3s	4s	5s	6s	7s
Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası							
Məhsulun tipik nümunəsinin sınaqlarını keçirir	+	+	+	+	+		+
İstehsal edilən məhsul partiyasının sınağını keçirir						+	
Hər bir məhsul vahidinin sınağını keçirir							+
Akkreditə edilmiş sertifikatlaşdırma üzrə orqan							
İstehsalın vəziyyətini təhlil edir		+		+			
Keyfiyyət sisteminin və ya istehsalın sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirir					+		
Sınaqların nəticələrinin (istehsalın vəziyyətinin təhlili) müsbət olduğu halda ərizəçiyə uyğunluq sertifikatı verir	+	+	+	+	+	+	+
Sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətini həyata keçirir (məhsul nümunələrinin sınaqları və istehsalın vəziyyətinin təhlili)				+			
Sertifikatlaşdırılmış məhsula məhsul nümunələrinin vaxtaşırı sınaqları və keyfiyyətin menecmenti sisteminin yoxlanması yolu ilə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir					+		

Cədvəl 2.9

Təhlükəlilik qrupundan asılı olaraq mülki və xidməti silahların sertifikatlaşdırılması üçün tövsiyə edilən sxemlər

Poten. təhlükə qrupu	Qrupun tərkibi	Rusiyada istehsal edilən silahlar	Rusiyaya gətirilən silahlar
1	Bütün növ odlu silahlar (o cümlədən qazlı, siqnal) Odlu silah üçün patron, kapsullu gilizlər Pnevmatik ovçu silahları: odlu silahların əsas hissələri, sənaye avadanlıqları	1s-5s və 7s 1s-5s və 6s 3s-5s	1s və 7s və ya 3s və 7s 1s və ya 3s 3s
2	Pnevmatik silahlar, soyuq və tullama silahları, elektroşok	3s-5s	3s
3	Silahın qeyri-əsas hissələri, patronların hissələri (kapsullu gilizlərdən başqa), pnevmatik silah üçün güllələr	1, 2s və yaxud 2d-5d, 7d	1s, 3s və yaxud 5d

Cədvəl 2.10

Məhsulun sertifikatlaşdırılması yolu ilə uyğunluğun təsdiq edilməsi sxemlərinin seçilməsi üzrə tövsiyələr

Faktor	Sxemin nömrəsi (P50.1.044-2003-ə uyğun)						
	1s	2s	3s	4s	5s	6s	7s
7a) Ərizəçi tərəfindən təhlükəsizlik göstəricilərinin istehsal faktorlarının dəyişməsinə az həssas olan seriya ilə istehsal edilən məhsullar (cədvəl 12.7-ə uyğun olaraq 6s və 7s sxemi ilə uzlaşdırılmış 1s sxemi) üçün	+	+					
7b) satıcı tərəfindən sertifikatlaşdırılmış 7a) üzrə məhsullar üçün üç sxemin birləşməsi tətbiq edilir	+					+	+
7c) Ərizəçi tərəfindən təhlükəsizlik göstəricilərinin istehsal faktorlarının			+	+	+		

dəyişməsinə həssas olan seriya ilə istehsal edilən məhsullar üçün							
7ç) Xarici istehsalçıda seriya ilə buraxılan məhsul üçün				+			+
7d) Tipik nümunənin sınaq nəticələrinin bir dəfə üçün nəzərdə tutulması səbəbindən uyğunluq sertifikatının bütün fəaliyyət müddətində və ya növbəti müfəttiş yoxlamasınadək təsdiq edilmiş nəticələrin sabit qalmasına tam əminlik yaratmadığı halda				+	+		
7e) İstehsalçı-ərizəçinin istehsal etdiyi və ya ərizəçi-satıcı tərəfindən realizə olunan məhsulun ayrı-ayrı partiyalarının və ya vahidinin sertifikatlaşdırılması zamanı							+
7ə) Uyğunluq sertifikatı olmayan və satıcılar tərəfindən əldə edilmiş, misal üçün xaricdən alınmış mallar üçün						+	+
7f) Məhsulun bir partiya göndərildiyi və ya unikal məmulatın istehsalı zamanı						+	+

Uyğunluq haqqında bəyannamə - istehsalçı, satıcı və ya icraçı tərəfindən onların istehsal etdikləri məhsul və ya göstərilən xidmətin məcburi sertifikatlaşdırılması üçün nəzərdə tutulan tələblərə uyğun gəlməsini təsdiq edən sənəddir.

Göstərilənlərdən məlum olur ki, uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün aşağıdakılardan istifadə edilir: sınaq; istehsalın yoxlanması (qiymətləndirilməsi); müfəttiş nəzarəti; uyğunluq haqqında ərizə-bəyannaməyə baxılması (uyğunluq sertifikatı ilə yanaşı müstəqil sənəd kimi istifadə olunan uyğunluq haqqında bəyannamə ilə qarışdırmamalı. Bu bəyannamə sertifikatlaşdırmanın ayrı-ayrı sxemlərində uyğunluğu sübut edilməsi üsuludur. Sübut etmənin bu üsulu bazarda istehsalçının məhsulunun böyük nüfuzu olduğu halda istifadə edilir).

Xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılması məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılması ilə analogi ardıcılıqla aparılır və bu zaman aşağıdakılar edilir:

- sertifikatlaşdırılma üçün ərizənin verilməsi;
- ərizəyə baxılması və qərarın qəbul edilməsi
- xidmətlərin (işlərin) müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi;
- sertifikatın verilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi;
- uyğunluq nişanının tətbiq edilməsi üçün sertifikatın və lisenziyanın verilməsi;
- sertifikatlaşdırılmış xidmətlərin (işlərin) aparılmasına müfəttiş nəzarəti.

Xidmətlərin sertifikatlaşdırılması onların xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla cədvəl 2.11-də göstərilən sxemlər tətbiq edilir.

Cədvəl 2.11

Xidmət və işlərin sertifikatlaşdırılması sxemləri

Nö -si	İşlərin görülməsinin, xidmətlərin göstərilməsinin qiymətləndirilməsi	İş və xidmətlərin nəticələrinin yoxlanması (sınağı)	Sertifikatlaşdırıl- mış iş və xidmətlərin müfəttiş yoxlanması
1	İş və xidmətlərin icraçılarının peşəkarlığının qiymətləndirilməsi	İş və xidmətlərin nəticələrinin yoxlanması (sınağı)	İş və xidmətlərin icraçılarının peşəkarlığına nəzarət
2	İşlərin görülməsinin, xidmətlərin göstərilməsi prosesinin qiymətləndirilməsi	İş və xidmətlərin nəticələrinin yoxlanması (sınağı)	İşlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi prosesinə nəzarət
3	İstehsalın vəziyyətinin təhlili	İş və xidmətlərin nəticələrinin yoxlanması (sınağı)	İstehsalın vəziyyətinə nəzarət
4	Təşkilatın (müəssisənin) qiymətləndirilməsi	İş və xidmətlərin nəticələrinin yoxlanması (sınağı)	Müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğuna nəzarət

5	Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi	İş və xidmətlərin nəticələrinin yoxlanması (sınağı)	Keyfiyyət sisteminə nəzarət
6	-	Uyğunluq haqqında bəyannaməyə baxılması (əlavə edilmiş sənədlərlə)	İşlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsinin keyfiyyətinə nəzarət
7	Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi	Uyğunluq haqqında bəyannaməyə baxılması (əlavə edilmiş sənədlərlə)	Keyfiyyət sisteminə nəzarət

1 sxemi iş şəraitinin yoxlanılması, texnoloji və normativ sənədlərin mənimsənilməsi, iş təcrübəsi, ixtisasartırma barədə məlumatlar və xidmətin nəticələrinin (təmir edilmiş, təmizlənmiş və digər məmulatların) və həmçinin müfəttiş yoxlamasının daxil olduğu xidmətin icraçısının peşəkarlığının qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Bu sxem fərdi sahibkar və kiçik müəssisələrin göstərdiyi xidmətlərin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilməsi tövsiyə edilir.

2 sxemi iki üsulla həyata keçirilən xidmət prosesinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur:

a) texnoloji prosesin, icraçının peşəkarlığının, xidmət şəraitinin yoxlanması;

b) keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi.

Texnoloji prosesin yoxlanması zamanı nəzarət edilir: texnoloji sənədləşmənin dolğunluğu; avadanlığın yerinə yetirilən texnoloji prosesin tələblərinə uyğunluğu; icraçının peşəkarlığının yerinə yetirilən texnoloji prosesə uyğunluğu; texnoloji nizam-intizama riayət edilməsi; avadanlığın, nəzarət-ölçü cihazlarının və alətlərin texnoloji prosesin tələblərinə uyğun olması.

Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi zamanı yoxlanması: keyfiyyət sahəsində siyasət və keyfiyyət üzrə rəhbərlik; keyfiyyət sisteminin elementlərinin müəyyən olunmuş tələblərə uyğunluğu; keyfiyyət sahəsində müəyyən olunmuş

məqsədlərə çatmaq nöqtəyi-nəzərindən keyfiyyət sisteminin səmərəliliyi.

Ərizəçinin keyfiyyət sistemi haqqında sertifikatı olduğu halda keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi aparılmır. Müfəttiş nəzarəti xidmət göstərilməsi prosesinin sabitliyinə nəzarət yolu ilə həyata keçirilir.

3 sxemi xidmətin nəticəsinin bütöv yoxlanılmasını nəzərdə tutur. Sxem maddi xidmətin (fərdi sifariş əsasında məmulatın təmiri və hazırlanması) sertifikatlaşdırılması üçün tətbiq edilir. Müfəttiş nəzarəti xidmətin nəticəsinin seçmə yolla yoxlanması ilə həyata keçirilir.

4 sxemi müəssisələrin attestasiyasını nəzərdə tutur və aşağıdakılar yoxlanır: onun maddi-texniki bazasının vəziyyəti; istehlakçıya xidmətin sanitar-gigiyenik şəraiti; əsas və əlavə xidmətlər də daxil olmaqla xidmətin çeşidi və keyfiyyəti; xidmətin dəqiqliyi və vaxtında aparılması; xidmət keyfiyyəti (müraciət etikası, rahatlıq, estetiklik, istehlakçının istəklərinin nəzərə alınması və s.); xidmət personalının peşəkarlığı.

Bu sxemi, mehmanxana, restoran, bərbərxana, kinoteatr və s. sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilməsi tövsiyə olunur. Müəssisənin bütövlükdə qiymətləndirilməsinin nəticəsi ona dərəcənin (kateqoriya, sinif, ulduz) verilməsi ola bilər.

Müfəttiş nəzarəti sosioloji metodlardan istifadə etməklə həyata keçirilə bilər.

5 sxemi keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını və onun fəaliyyətinin sabitliyinə müfəttiş nəzarətinin edilməsini nəzərdə tutur. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması xidmətin sertifikatlaşdırılması üzrə orqan tərəfindən sertifikatlaşdırma sisteminin sənədlərinə uyğun olaraq keyfiyyət sistemi üzrə ekspertlərin cəlb edilməsi ilə həyata keçirilir. Bütün növ xidmətlərin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilə bilər.

6 və 7 sxemləri üzrə sertifikatlaşdırma uyğunluq haqqında bəyannamə və ona əlavə edilmiş sənədlərdən istifadə etməklə həyata keçirilir. Sxem 6-nin özünü yüksək keyfiyyət

səviyyəli iş və xidmət icraçısı kimi tanıtmış kiçik müəssisənin iş və xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edirlər.

Sxem 7-ni icraçının keyfiyyət sistemi mövcud olduqda tətbiq edirlər. Bu zaman işlərin yerinə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsinin qiymətləndirilməsi, işlərin və xidmətlərin keyfiyyət sisteminin standartlarının tələblərinə cavab verməsinin təsdiq edilməsi məqsədi ilə müəssisənin öyrənilməsindən ibarət olacaqdır.

Sertifikatlaşdırmanın göstərilən sxemlərindən əlavə əgər eynicinsli xidmətlərin sertifikatlaşdırma sistemində nəzərdə tutulmuş sxemin tətbiqi mümkündürsə icraçının ərizə-bəyannaməsində əsaslanmış və sertifikatlaşdırılmış xidmətə sonradan müfəttiş nəzarəti həyata keçirilməklə digər sxem tətbiq edilə bilər. Müəssisə rəhbərliyi tərəfindən imzalanmış ərizə-bəyannamə sınaqların (yoxlamaların) protokolları ilə birgə müşayiətedici məktubla sertifikatlaşdırma üzrə orqana göndərilir. Bu sxem kiçik müəssislərə, fərdi sahibkarlara və bir il müddətində fəaliyyətə yeni başlayan təşkilata tətbiq edilə bilər.

2.7. Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi

Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi ərizəçi ilə sertifikatlaşdırma üzrə orqan arasında bağlanmış müqavilənin şərtləri əsasında ərizəçinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilir. Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi milli standartlara, təşkilat standartlarına, könüllü sertifikatlaşdırma sistemlərinə, məhsula (xidmətə, işlərə) olan tələblər haqqında şərtlərə uyğunluğun təsdiq edilməsi üçün edilir.

Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi obyektləri məhsullar, istehsal prosesləri, istismar, saxlama, daşıma, realizə və utilizə edilmə, işlər və xidmətlər və həmçinin barələrində standartlar, könüllü sertifikatlaşdırma sistemləri və müqavilələrlə müəyyən tələblər qoyulmuş digər obyektlərdir.

Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi uyğunluğu təsdiq edən, daha doğrusu, uyğunluq nişanını tətbiq etmək hüququ və sertifikat vasitəsilə uyğunluğu sənədlə təsdiq edən sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən həyata keçirilir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan verdiyi sertifikatın fəaliyyətini dayandıra və ya ləğv edə bilər.

Könüllü sertifikatlaşdırma sistemini hüquqi şəxs və (və ya) fərdi sahibkar və ya bir-neçə hüquqi şəxs və (və ya) fərdi sahibkarlar yarada bilərlər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, texniki tənzimləmənin (Texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 3-cü maddəsi) prinsiplərinə uyğun olaraq sertifikatlaşdırma üzrə orqan istehsalçılardan, satıcılardan, icraçılardan və məhsullar, işlər və xidmətlər əldə edənlərdən asılı olmayaraq müstəqil olmalıdırlar; onların funksiyaları dövlət nəzarəti və akkreditasiya üzrə orqanla tərəfindən yerinə yetirilə bilməz.

Sertifikatlaşdırma haqqında Qanun könüllü sertifikatlaşdırma sistemini yaradan şəxslərə minimal tərkibli tələblər müəyyən edir. Bu şəxslər aşağıdakıları etməlidirlər:

- sertifikatlaşdırılmalı obyektlərin və onların xüsusiyyətlərinin siyahısını müəyyən etməli;
- sertifikatlaşdırma üzrə aparılmalı işlərin qaydalarını və onların xərclərini müəyyən etməli;
- yaradılan könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin iştirakçılarının tərkibini müəyyən etməli.

Könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin iştirakçısı aşağıdakılar ola bilər: sertifikatlaşdırma üzrə orqan; sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri); keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirən təşkilatlar; ərizəçilər.

Sertifikatlaşdırma obyektləri və onların xüsusiyyətlərinin siyahısının hazırlanmasına xüsusi diqqət vermək lazımdır.

Sertifikatlaşdırma sisteminin sənədlərində nəzərdə tutulmamış obyektlərin könüllü sertifikatlaşdırılması üçün bağlanmış müqavilə məhkəmə tərəfindən sertifikatlaşdırma üzrə

orqanın funksiyasını yerinə yetirən şəxsin xüsusi hüququnun olması ilə bağlanmış müqavilə kimi tanınmaya bilər.

Bu qanunla texniki tənzimləmə üzrə icra hakimiyyətinin orqanında könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin qeydiyyatı haqqında qaydalar müəyyən edilmişdir. Qeydiyyatın könüllü olması hüquqi şəxsin və ya fərdi sahibkarın könüllü sertifikatlaşdırma sistemi yaratması üçün müvafiq sənədlərdə könüllü sertifikatlaşdırmanın aparılması üzrə məsələlərin əks etdirilməsinin kifayət olması anlamını verir.

Sistemin iştirakçıları arasında sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar və sınaq laboratoriyaları əsas rol oynayır. Məhz onlar ərizəçi ilə müqavilə bağlayır, işləri yerinə yetirir və müqavilə şərtlərinə düzgün riayət olunması üçün məsuliyyət daşıyır. Buna görə də onların bu sistemdə yeri və fəaliyyət qaydaları dəqiq müəyyənəndirilməlidir.

Əgər qeyd edilən orqanlar sertifikatlaşdırma sistemini yaradanlarla uyğun gəlmirlərsə, bu halda sistemin bu iştirakçıları arasındakı münasibətlərin şərtləri müəyyənəndirilməlidir.

Ancaq Texniki tənzimləmə haqqında Qanunun 3-cü bəndinin 21-ci maddəsində nəzərdə tutulan sənədlər təqdim edilmədikdə və ya sistemin adının və (və ya) uyğunluq nişanının əvvəllər könüllü sertifikatlaşdırma sisteminə qeydiyyata alınmış sistemin adı və (və ya) uyğunluq nişanının təsviri ilə eyni olduqda könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin qeydiyyatından imtina edilə bilər. İmtina barədə xəbərdarlıq edilməsinin müddəti müəyyən edilmişdir.

Könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin qeydiyyata alınmasından imtina barədə məhkəmə qaydasında şikayət edilə bilər.

AZS maraqlı şəxslərin könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin qeydiyyatı aparılan vahid reyestrdəki məlumatlara əlçatanlığı təmin etməlidir. Bütün bunlar hüquqi şəxslərin və fərdi sahibkarların bu fəaliyyətdə iştirakına münbit şərait yaradır.

2.8. Uyğunluq nişanı

Uyğunluq nişanı – istehlakçıların sertifikatlaşdırma obyektinin könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin tələblərinə və milli standartlara uyğunluğu barədə məlumatlandırılmasına xidmət edən işarədir (şəkil 2.4).

Könüllü sertifikatlaşdırma sisteminə uyğunluq nişanı ilə könüllü sertifikatlaşdırma və ya milli standartlara uyğunluq prosedurundan keçmiş sertifikatlaşdırma obyektləri markalana bilərlər. Bu cür uyğunluq nişanının tətbiqi qaydası müvafiq könüllü sertifikatlaşdırma sisteminin qaydalarına əsasən tətbiq edilir.

Milli standartlara uyğunluq nişanının tətbiqi könüllülük əsasında ərizəçiyə rahat olan istənilən üsulla, standartlaşdırma üzrə milli orqan tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

Sertifikatlaşdırma sisteminin uyğunluq nişanları özlərində aşağıdakı faydalı məlumatları daşıyırlar:

- istehlakçını əmtənin müvafiq keyfiyyətdə olması, onun təhlükəsizliyinə əmin edir;
- istehsalçı tərəfindən reklam məqsədləri ilə istifadə edilə bilər;
- dövlət nəzarəti orqanlarına məhsulun realizə olunması imkanı barədə qərar qəbul etməyə kömək edir; sığorta şirkətləri üçün əmtənin təhlükəsizliyinin zəmanətlərindən biridir.

Uyğunluq nişanının tətbiqi alıcılara və birinci növbədə istehlakçılara onların tələbatı və istəklərinə maksimal dərəcədə cavab verən məhsulun, işin, xidmətin seçilməsinə imkan verir ki, bu da maraqlı şəxslərin qanuni mənafeələrinin maksimal qorunması prinsipinin realizə olunmasına səbəb olur.

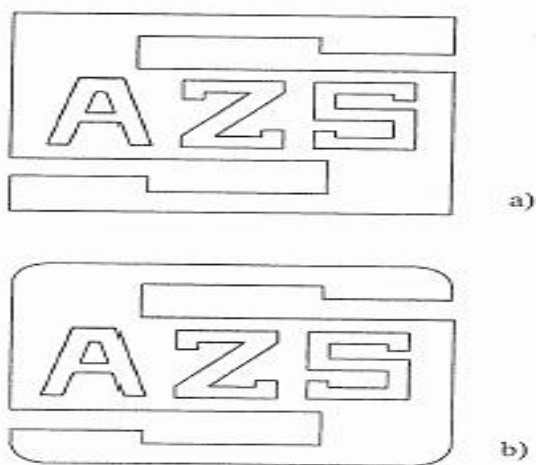
Uyğunluq nişanının tətbiqi. İstehsalçı, sertifikatlaşdırma üzrə orqandan lisenziya alaraq, sertifikatlaşdırılmış məhsulunu uyğunluq nişanı ilə nişanlamaq hüququnu

qazanır. Milli uyğunluq nişanı sertifikatlaşdırmadan keçmiş məhsulun (prosesin, xidmətin) nişanlanması üçün istifadə edilir. Mövcud qayda üzrə qeydiyyatdan keçmiş sertifikatı olan məhsul Milli uyğunluq nişanı daşımaq hüququna malikdir.

AZS 004-93 Milli sertifikatlaşdırma sistemində görə Milli uyğunluq nişanının 2 forması qəbul edilmişdir:

1) insanların həyatının, sağlamlığının qorunması və ətraf mühitin mühafizəsinin tələblərini ödəyən məhsullar üçün (şəkil 2.4, a);

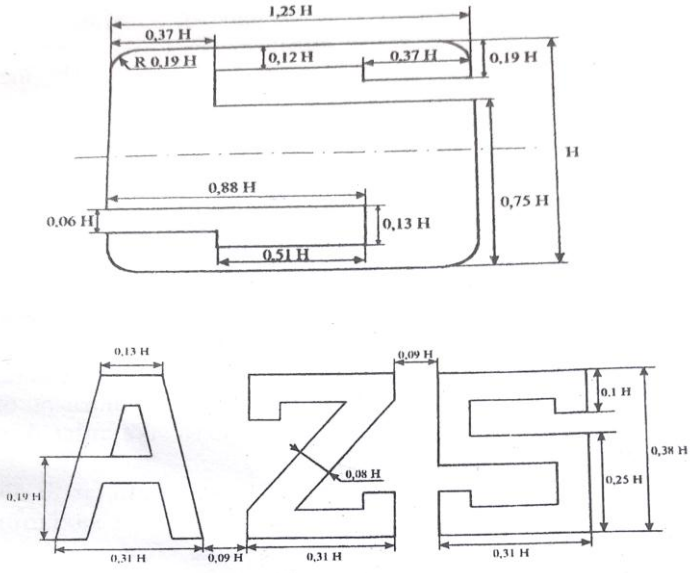
2) daha geniş göstəriciləri ödəyən məhsullar, həmçinin proses və xidmətlər üçün (şəkil 2.4, b).

Şəkil 2.4. AZS Milli uyğunluq nişanı

Milli uyğunluq nişanının ölçüləri aşağıdakı şəkildə verilir.

Milli uyğunluq nişanının tətbiqinə icazə alan müəssisələr onun ölçülərini «H» baza ölçüsünə görə müəyyən edirlər. Baza ölçüsü «H» 4 mm-dən az olmamalıdır.

Şəkil 2.5. AZS Milli uyğunluq nişanının ölçüləri

Uyğunluq nişanının məhsulda, qablamada və sənədlərdə nişanlanma yerini müəssisə özü müəyyən edir. Xidmət və proseslər üçün Milli uyğunluq nişanı göndərilən sənədlərdə əks etdirilir. Milli uyğunluq nişanının təsviri berrəngli fonda yerinə yetirilməlidir.

Milli uyğunluq nişanının təsviri məhsulun üzərində, həmçinin proses və xidmətlərə aid sənədlərdə aydın və aşkar əks olunmalıdır. Məhsulun bütün istismarı dövründə uyğunluq nişanının onun üzərində saxlanması təmin olunmalıdır. Uyğunluq nişanı müxtəlif texnoloji üsullarla yerinə yetirilə bilər.

Yoxlama sualları

1. Texniki tənzimləmədə uyğunluğun təsdiq edilməsi necə əks olunub?
2. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi nədir? Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin əsas formalarını göstərin.
3. Uyğunluğun təsdiq edilməsi nədir? Onun məqsədlərini və prinsiplərini göstərin.
4. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin məqsəd və formalarını göstərin.
5. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sxemlərini göstərin.
6. Sertifikatlaşdırma sxemlərini və onların məzmununu söyləyin.
7. Uyğunluq və bazarda dövriyyə nişanları haqqında danışın.
8. Uyğunluğun bəyan edilməsinin mənası nədir?
9. Məcburi sertifikatlaşdırmanın təşkili haqqında danışın.
10. Sertifikatlaşdırmanın tərifini deyin.
11. Uyğunluq nişanı nədir?
  12. Sertifikatlaşdırmanın hüquqi və normativ bazasının strukturunu izah edin.
  13. Sertifikatlaşdırma sahəsində AZS-in vəzifələrini izah edin.
  14. Uyğunluq sertifikatının tərifini deyin.
  15. Sertifikatlaşdırmanın məcburi və könüllü sertifikatlaşdırmağa bölünməsinin səbəbini izah edin.
  16. “Sertifikatlaşdırmanın iştirakçıları” terminini izah edin. Sertifikatlaşdırma sisteminin əsas iştirakçılarını göstərin.
  17. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının vəzifələri hansılardır?
  18. Sertifikatlaşdırma obyektinə nə ola bilər?
  19. Sertifikatlaşdırma prosesi hansı mərhələlərdən ibarətdir?
  20. Sertifikatlaşdırma zamanı müfəttiş nəzarətinin vəzifəsi nədir?

III FƏSİL. AKKREDİTASIYA

Bu hissəni öyrəndikdən sonra bakalavr:

Bilməlidir

- akkreditasiyanın məqsədləri və prinsipləri;
- milli akkreditasiya sisteminin əsas qaydaları;
- akkreditasiya üzrə orqanın strukturu və funksiyaları;
- sınaq laboratoriyalarının yerləşdiyi tikiliyə əsas tələblər.

Bacarmalıdır

- akkreditasiya zamanı sertifikatlaşdırma sınaqlarını keçirməyi.

Malik olmalıdır

- akkreditasiya zamanı müxtəlif sxemlər üzrə müəyyən edici və qiymətləndirici tədqiqat sınaqlarının, təhvil-təslim sınaqlarının, tipik və istismar sınaqlarının aparılmasının metodologiyası.

3.1. Akkreditasiyanın məqsədləri və prinsipləri

Texniki tənzimləmə haqqında Qanuna uyğun olaraq sertifikatlaşdırma orqanının və sınaq laboratoriyasının (mərkəzinin) fəaliyyəti üçün əsas şərt onların akkreditasiyasıdır. Qanun akkreditasiya məsələlərinin ancaq uyğunluğun təsdiq edilməsi üzrə işlərə aid hissəsini tənzimləyir. Digər işlərin, misal üçün sınaq laboratoriyalarında sınaqların və ölçmələrin aparılması məqsədilə akkreditasiya digər sənədlərə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Beləliklə, uyğunluğun təsdiq edilməsi anlayışına uyğun olaraq, akkreditasiya texniki tənzimləmənin bütün obyektlərinin - könüllü sertifikatlaşdırılma, bəyanətmə və məcburi sertifikatlaşdırma, uyğunluğun təsdiq edilməsi ilə bağlı həyata keçirilir.

Akkreditasiya (ISO/MEK -2 Təlimatı) – akkreditasiya üzrə səlahiyyətli orqanın müəyyən (ərizədə göstərilən) sahədə,

misal üçün, uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində fiziki və ya hüquqi şəxsin işləri yerinə yetirməyə səlahiyyətlərinin (mötəbərliklərinin) rəsmi tanınmasıdır.

Sertifikatlaşdırma orqanlarının və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyası AZS standartına uyğun olaraq aşağıdakı məqsədlərlə həyata keçirilir:

- uyğunluğun təsdiq edilməsi işlərini yerinə yetirən sertifikatlaşdırma üzrə orqanın və sınaq laboratoriyasının (mərkəzinin) səlahiyyətlərini təsdiq edir;

- istehsalçıların satıcıların və alıcıların sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) etibarının təmin edilməsi;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) fəaliyyətinin nəticələrinin tanınması üçün şəraitin yaradılması.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi üzrə işləri aparən sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyası aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:

- könüllülük;

- akkreditasiya qaydalarının şəffaflığı və əlçatanlığı;

- akkreditasiyanı həyata keçirən orqanın mötəbərliyi və müstəqilliyi;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) xidmətlərindən istifadə edilməsinə maneələr yaradılmasının və rəqabətin məhdudlaşdırılmasının yolverilməzliyi;

- akkreditasiyaya namizəd olan şəxslərə eyni şəraitin yaradılması; akkreditasiya və uyğunluğun təsdiq edilməsi səlahiyyətlərinin birləşdirilməsinin yolverilməzliyi;

- akkreditasiya üzrə sənədlərin müəyyən ərazidə fəaliyyətinə məhdudiyətlər qoyulmasının yolverilməzliyi.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi işlərini yerinə yetirən sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyası Azərbaycan dövləti tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada verilmiş akkreditasiya barədə sənədlər və həmçinin bu Qanun qüvvəyə minənədək qəbul edilmiş uyğunluq təsdiq edən sənədlər (uyğunluq sertifikatı, uyğunluq haqqında bəyannamə) və onlarla müəyyən edilmiş müddət bitənədək fəaliyyətdə hesab edilir.

Akkreditasiyanın əsas vəzifəsi uyğunluğun qiymətləndirilməsinin müəyyən sahələrində aparılan işlər zamanı fiziki və hüquqi şəxsin səlahiyyətlərinin təsdiq edilməsidir.

Akkreditasiya uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində konkret işlərin görülməsinə fiziki şəxsin və ya təşkilatın kifayət qədər mötəbər olmasının etirafıdır.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar, sınaq və təhlil laboratoriyaları, metroloji xidmətlər və texniki tənzimləmə və metrologiya sistemlərinin digər iştirakçıları akkreditasiya proseduralarından keçirlər.

Texniki tənzimləmə sahəsində akkreditasiya istehsalçıların, satıcıların və istehlakçıların uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanlara etibarının artırılması və onların fəaliyyətinin tanınması üçün şərait yaradır.

Akkreditasiya sistemi Rusiyada və eləcə də xarici ölkələrdə uyğunluğun təsdiqinin nəticələrinin tanınması üçün əsas olmaqla beynəlxalq ticarətdə maneələrin aradan qaldırılmasına xidmət edir.

Bu yanaşmanın çatışmayan cəhətləri aşağıdakılardır:

- akkreditasiyanın vahid qaydalar və yanaşmaların olmaması;

- uyğunluğun təsdiq edilməsini həyata keçirən təşkilatların bir neçə sistemdə akkreditasiya olunmağa istehsalçı müəssisələrin isə eyni məhsul (xidmət) üçün bir neçə sertifikat almağa məcbur olması;

- xarici ölkələrdə tanınmanın çətinliyi;

- bəzi hallarda akkreditasiya mötəbərliyi təsdiq olunmamış defakto təyinat prosedurasına keçməsi;
- uyğunluq nişanlarının çox olması səbəbindən istehlakçı üçün çətinlik yaranması.

Təcrübə göstərir ki, könüllü sertifikatlaşdırma sahəsində akkreditasiya obyektlərinin sayı məcburi sahədə olduğundan əhəmiyyətli dərəcədə çoxdur.

Fəaliyyətdə olan qanunvericiliyə əsasən akkreditasiya həm könüllü sahədə, həm də məcburi sahədə işlərin aparılmasına icazə verir ki, bu da beynəlxalq təcrübəyə ziddir. Dünya təcrübəsində akkreditasiya texniki mötəbərliyin qiymətləndirilməsinə xidmət edir. Lakin uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsi sisteminə buraxılış vermir.

Müasir Azərbaycan laboratoriyalarının verdiyi sertifikatlar bir qayda olaraq digər ölkələrdə tanınmırlar. Buna görə də öz məhsulunun xarici ölkələrdə satmaq istəyən ixracatçılar sertifikat üçün 2 dəfə xaricdə və ölkə daxilində xərc çəkməli olurlar. Azərbaycan müəssisələri uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə beynəlxalq qaydalarla akkreditasiya edilmiş orqanlarda sertifikatlaşdırma keçərkən faktiki olaraq hər şeyi yenidən edirlər: ekspertlər texnologiyalara riayət olunması səviyyəsini, personalın peşəkarlığını yoxlayır və kompleks sınaqlar keçirirlər.

Uyğunluğun uğurlu sertifikatlaşdırılması ancaq sertifikat iştirakçılarının sınaq və yoxlamaların keçirilməsində yüksək peşəkarlığı və bir-birlərinə qarşılıqlı etibarını şəraitində mümkündür. Ərizəçi onun məhsuluna rəy verən sertifikatlaşdırma üzrə orqana və sınaq laboratoriyasına, sınaq laboratoriyası – sertifikatlaşdırma üzrə orqana və əksinə etibar etməlidirlər. Beləliklə, sertifikatlaşdırma iştirakçılarının dürüstlüyünün, müstəqilliyinin və mötəbərliyinin müəyyən edilməsi üçün müvafiq mexanizmin olması zəruridir. Etibarın təmin edilməsi üçün bu cür mexanizmi akkreditasiyadır və bu

mexanizm akkreditasiya sahəsində aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməlidir:

- sınaq laboratoriyalarına və sertifikatlaşdırma üzrə orqanlara vahid tələblərin müəyyən edilməsi;
- akkreditasiyanın ümumi qaydalarının və akkreditasiya üzrə orqanlara tələblərin müəyyən edilməsi;
- beynəlxalq normalara uyğun milli akkreditasiya sisteminin yaradılması;
- akkreditasiya üzrə milli strukturların beynəlxalq səviyyədə və ölkə daxilində əməkdaşlığı.

Azərbaycan sınaq laboratoriyalarının və sertifikatlaşdırma üzrə orqanların akkreditasiya prosesi AZS sertifikatlaşdırma sisteminin tətbiqi ilə başlanmışdır. Bu sistem təkcə sertifikat deyil həm də akkreditasiya məsələlərini əhatə edirdi. Bu bir qayda olaraq sertifikatlaşdırma və akkreditasiyanın bir sistem çərçivəsində mövcud olmadığı beynəlxalq təcrübəyə ziddir. Bu səbəbdən Azərbaycanda keçirilmiş sınaqların nəticələrinin xaricdə tanınmasında problemlər yaranır. İxracatçılar əksəriyyəti Azərbaycandan kənarında yerləşən sınaq laboratoriyalarında öz məhsullarını sınaqdan keçirməyə məcbur olurlar ki, bu da əlavə xərclərə səbəb olur.

3.2. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası

Akkreditasiya Azərbaycan Respublikasının müəyyən etdiyi qaydada həyata keçirilir. “Məhsulun, istehsal proseslərinin və xidmətlərin müəyyən edilmiş keyfiyyət və təhlükəsizlik tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üzrə fəaliyyət göstərən akkreditasiya təşkilatları haqqında” qərarla göstərilən işlərin aparılması Qaydaları müəyyən edilmişdir. Texniki tənzimləmə haqqında Qanuna görə uyğunluğun qiymətləndirilməsi müəyyən edilmiş qaydalara riayət olunmasının

yoxlanılması məqsədi daşıyır və dövlət nəzarəti akkreditasiya, sınaqlar, qeydiyyat, uyğunluğun təsdiq edilməsi, tikintisi başa çatmış obyektin qəbulu və istismara verilməsi və digər formalarda həyata keçirilir. Beləliklə, uyğunluğun təsdiq edilməsi sahəsində təşkilatın akkreditasiyası Azərbaycan Respublikasının qeyd edilən Qərarının fəaliyyət dairəsinə daxildir.

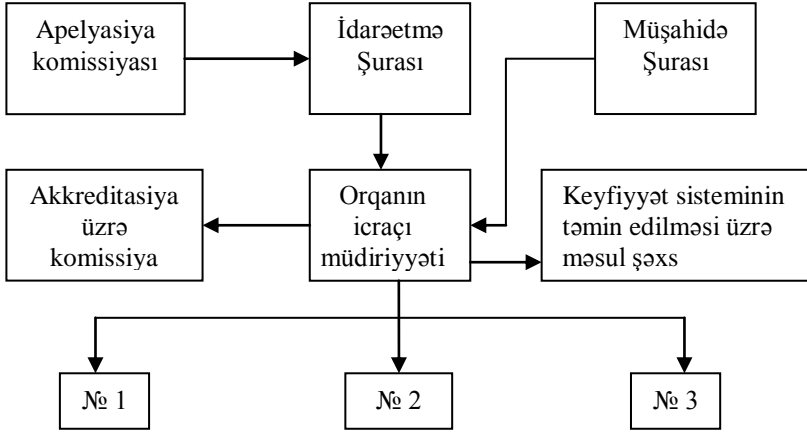
Akkreditasiya üzrə orqan akkreditasiya sistemini idarə edir və ona əsas tələbləri EN 45003 Avropa standartları nəzərə alınmaqla hazırlanmış AZS standartları müəyyən edir.

Akkreditasiya üzrə orqan olmaq hüququna iddialı təşkilat aşağıdakılara malik olmalıdır:

- müəyyən hüquqi statusa;
- maliyyə sabitliyinə;
- mötəbərliyi təmin edə biləcək təşkilati struktura;
- akkreditasiya zamanı müstəqilliyə və qərəzsizliyə;
- avadanlığa və tikililərə;
- ixtisaslı personala;
- akkreditasiya proseslərinə və meyarlarına zəruri normativ sənədlərə;
- akkreditasiyanın keyfiyyətini təmin edən sistemə.

Hazırda Azərbaycan AZS məcburi sahədə sınaq laboratoriyalarının və sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, könüllü sahədə isə sertifikatlaşdırma sisteminin mərkəzi orqanları akkreditasiyanı həyata keçirirlər. Sertifikatlaşdırmanın və akkreditasiyanın bölünməsi meyillərinə və akkreditasiyanın Azərbaycan sisteminin yaradılması səbəbindən akkreditasiya üzrə orqanların funksiyaları digər strukturlara keçir.

EN 45003 Avropa standartlarına uyğun akkreditasiya üzrə orqanın təşkilinin tipik sxemi şəkil 3.1-də göstərilmişdir.

Şəkil 3.1. Akkreditasiya üzrə orqanın təşkilinin tipik sxemi(EN45003)

• **İdarəetmə şurası** orqanın fəaliyyətinə marağı olan nazirlik, idarələrin, həmkarlar ittifaqlarının, müəssisələrin və digər strukturların nümayəndələrindən ibarət olur. Şura orqanın müəyyən edilmiş sahədə fəaliyyətini koordinasiya edir;

• **Müşahidə şurası** akkreditasiya üzrə orqanın təşkilatçılarından ibarət olur və onun vəzifəsi orqanın fəaliyyətinə ümumi nəzarətdir. Şura orqanın icraçı rəhbərliyi qarşısında ehtiva vəzifələr qoyulmalıdır ki, ona qarşı etibar itirilməsin. Misal üçün akkreditasiyanın sayının artırılması yolu ilə daha çox qazanc əldə edilməsi.

• **Orqanın icraçı müdiriyyəti** tərkibinə rəhbər, akkreditasiya üzrə ekspert-auditor ştatı, katiblik və mühasiblər daxil olan və akkreditasiya proseslərinin təşkili və aparılması üzrə bütün cari işləri yerinə yetirir.

• **Keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminə** məsul akkreditasiya üzrə orqanda bir qayda olaraq uyğun təcrübəyə və keyfiyyətin idarə edilməsi sahəsində ixtisasa malik ştatlı işçi təyin edilir.

- *Apelyasiya komissiyası* ərizəçi tərəfindən akkreditasiya məsələləri üzrə şikayətlərə baxır.

- *Akkreditasiya üzrə komissiya* akkreditasiya aparılması üzrə ekspertlərin hesabatlarını təsdiq edir və akkreditasiya şəhadətnaməsinin verilməsi və ya bundan imtina barədə qərar qəbul edir.

- *Sektor üzrə komitələr* akkreditasiya istiqamətləri üzrə ayrı-ayrı problemlər üzrə müxtəlif təşkilat və akkreditasiya üzrə orqan tərəfindən akkreditasiya proseduraları və qaydalarının hazırlanması üçün dəvət olunmuş mütəxəssislərdən təşkil olunur.

Məhsulun (xidmətin) sertifikatlaşdırılması üzrə orqan mötəbərliyinin tanınması üçün “Məhsul və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması üzrə orqanlara ümumi tələblər” AZS.RS-001-93 standartlarının tələblərinə müvafiq olmalıdır:

- sertifikatlaşdırma üzrə orqan ixtisaslı rəhbər tərəfindən idarə olunan ştatlı personala malik olmalıdır. Bu zaman aparılan sertifikatlaşdırmanın nəticələrində kommersiya marağı olan şəxslər və ya təşkilatlar tərəfindən personala təsir imkanları olmamalıdır;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanın zəruri vəsaitləri, sertifikatlaşdırma aparmaq üçün lazımi sənəd fondu və məhsulun aid olduğu istehsalat fəaliyyəti sahəsinə verilən tələblərə uyğunluğunun sertifikatlaşdırılmasını aparmağa imkan verən sənədləşdirilmiş proseduralara malik olmalıdır;

- məhsul və ya xidmətlərin uyğunluğunu qiymətləndirən, sınaq və ya müfəttiş nəzarətini həyata keçirən mütəxəssislər sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditasiyasının müvafiq sahəsinə aid sertifikasiya sisteminin eksperti statusuna malik olmalıdırlar;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanda uyğunluq nişanının tətbiqi üçün sertifikat və ya icazə (lisenziya) sahibləri göstərilir.

məklə məhsul və ya xidmətlərin tam siyahısı (reyestri) olmalıdır;

• sertifikatlaşdırma üzrə orqan onun tərəfindən verilmiş uyğunluq sertifikatının, uyğunluq nişanlarının istifadəsinə və icazələrin tətbiqinə nəzarəti həyata keçirməyə borcludur.

Akkreditasiya dövrü üçün əgər zəruridirsə kənar ekspertlər dəvət edilə bilər.

Akkreditasiya üzrə orqan şərti olaraq 3 qrupa bölünmüş sənədlərə malik olmalıdır:

- 1) akkreditasiya qaydaları üzrə ümumi sənədlər;
- 2) akkreditasiya proseduraları üzrə orqanın daxili sənədləri;
- 3) orqan və onun fəaliyyəti barədə informasiya xarakterli məlumatlar.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanların fəaliyyətinə və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyasına müfəttiş nəzarətini plana uyğun və plandan kənar yoxlamalar şəklində akkreditasiya üzrə orqanlar həyata keçirirlər.

Müfəttiş nəzarəti akkreditasiya üzrə ekspertlərdən ibarət komissiya tərəfindən keçirilir. Müfəttiş nəzarətinin müddəti 1 aydan çox olmamalıdır. İstisna hallarda akkreditasiya üzrə orqanın əsaslandırılmış səbəbi olduqda bu yoxlamanın müddəti 1 aydan çox olmamaq şərti ilə uzadıla bilər.

Sınaq laboratoriyasına akkreditasiyanın müəyyən sahəsində işlərin yerinə yetirilməsi üçün mötəbərliyi tanınmalı və "Sınaq laboratoriyalarına ümumi tələblər" RS-004-93 standartlarının tələblərinə uyğun olmalıdır.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının **akkreditasiyası prosedurası** aşağıdakı 6 mərhələdən ibarətdir:

1. Ərizəçi-təşkilat tərəfindən akkreditasiya üçün ərizənin və digər sənədlərin təqdim edilməsi;
2. Sənədlərin ekspertizası və akkreditasiya üzrə ekspertlərin təyin olunması. Ekspertizanın nəticəsi ərizə ilə birgə təqdim edilmiş sənədlərin akkreditasiya şərtlərinə uyğun-

luğunun qiymətləndirilməsi əks olunan ekspert rəyində bildirilir. Ərizəçi tərəfindən təqdim olunmuş məlumat attestasiyanın hazırlanması və keçirilməsində istifadə olunur;

3. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın və ya sınaq laboratoriyasının attestasiyası. Attestasiyanı bilavasitə ərizəçi-təşkilatda təsdiq olunmuş proqrama uyğun keçirirlər;

4. Materialların təhlili və akkreditasiya haqqında qərarın qəbul edilməsi. Akkreditasiya edən orqan ərizəçidən alınmış materiallara, ekspertiza zamanı toplanmış məlumatlara, akkreditasiya prosesində alınmış digər məlumatlara, attestasiya aktlarına, müəyyən edilmiş nöqsanların aradan qaldırıldığını təsdiq edən sənədlərə baxmalı və təhlil etməlidir. Akkreditasiya orqanı təhlil nəticəsində ərizəçi-təşkilatın sertifikatlaşdırma üzrə orqanın və ya sınaq laboratoriyasının akkreditasiyası haqqında qərar qəbul edir;

5. Akkreditasiya attestatının tərtibi və verilməsi. Müsbət halda akkreditasiya orqanı akkreditasiya sahəsi və fəaliyyət müddəti (5 ildən çox olmamaqla) göstərilməklə şəhadətnamə (attestat) tərtib edir, qeydiyyatdan keçirərək ərizəçiyə təqdim edir, mənfi halda isə ərizəçiyə akkreditasiyadan imtina barədə əsaslandırılmış məktub göndərir;

6. Akkreditasiya edilmiş sertifikatlaşdırma üzrə orqan və ya sınaq laboratoriyasına nəzarət. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın (sınaq laboratoriyasının) akkreditasiya şərtlərinə uyğunluğuna nəzarət akkreditasiya edilmiş təşkilat tərəfindən daxili yoxlama və akkreditasiya edən orqan tərəfindən müfəttiş nəzarəti vasitəsilə həyata keçirilir. Akkreditasiya şərtlərinə riayət olunmadığı halda akkreditasiya edən orqan akkreditasiya şəhadətnaməsinin (attestatın) dayandırılması və ya vaxtından əvvəl ləğvi barədə qərar qəbul edir.

Akkreditasiya sistemi təkrar və ya əlavə akkreditasiya keçirilməsinə icazə verir.

Təkrar akkreditasiya 5 ildən tez olmayaraq bir dəfə keçirilir. Akkreditasiya attestatının fəaliyyət müddəti təkrar

akkreditasiya keçirilmədən də uzadıla bilər. Bu barədə qərarı akreditasiya edən orqan müfəttiş yoxlamasının nəticəsi üzrə qəbul edir.

Əlavə akreditasiya – bu əlavə fəaliyyət sahəsində akreditasiyadır. Bu prosedura öz fəaliyyət sahəsini genişləndirmək istəyən akreditasiya olunmuş təşkilatda keçirilir.

Akkreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyası (mərkəzi) müvafiq protokollarla tədqiqatların (sınaqların, ölçmələrin, təhlilin) nəticələrini sənədləşdirir və bunun əsasında sertifikatlaşdırma üzrə orqan uyğunluq sertifikatının verilib-verilməməsi haqqında qərar qəbul edir.

3.3. Akkreditasiya zamanı sertifikatlaşdırma sınaqları

Sertifikatlaşdırma zamanı ölçmələr, sınaqlar və yoxlamalar uyğunluğun qiymətləndirilməsinin əsas metodlarıdır. Onların tətbiqinin xüsusiyyətləri sertifikatlaşdırma zamanı sınaq laboratoriyasının həll etdiyi məsələlərə uyğun müəyyən edilir.

Sınağın vəzifəsi – məhsulun xassələrinin kəmiyyət və ya keyfiyyət qiymətlərinin əldə olunması, daha doğrusu verilmiş şəraitdə tələb olunan funksiyaları yerinə yetirmək qabiliyyətinin qiymətləndirilməsidir. Bu vəzifə sınaq laboratoriyasında həll edilir və onun qərarı məhsulun parametrləri göstərilməklə sınaq protokollarında əks edilir.

Nəzarətin vəzifəsi – məhsulun xassələrinin normativ sənədlərdə irəli sürülmüş tələblərə və o cümlədən sınaqların nəticələrinə görə uyğunluğunun müəyyən edilməsidir. Bu məsələni sertifikatlaşdırma üzrə orqanın ekspertləri sınaq protokollarının nəticələrinə görə həll edirlər. Buna görə də nəzarətin vəzifəsini ekspert qiymətləndirməsinin vəzifəsi də adlandırmaq olar.

Məhsulun sertifikatlaşdırılması zamanı bu əməliyyatın hər ikisi parametrlərin ölçülməsi ilə bağlıdır. Keyfiyyət

sisteminin və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması sistemi uyğunluğu ölçmə texnikasından istifadə etmədən vizual müşahidə və ya orqanoleptik metodlarla (audit, yoxlama, sorğu və s.) qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Personalın sertifikatlaşdırılması zamanı müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq sertifikatlaşdırma imtahanı keçirilir.

Şəkil 3.2-də sertifikatlaşdırma zamanı tətbiq olunan nəzarət növlərinin təsnifatı göstərilmişdir. Obyektdən asılı olaraq nəzarət məhsullara, xidmətlərə, keyfiyyət sistemə (istehsala) və personala nəzarət ola bilər. Bütün obyektlər xammala, materiallara, məmulatlara, avadanlıq və alətlərə müəyyən edilən normaların tələblərinə uyğunluğuna nəzarət edilir. Nəzarət obyektlərinin vacib xüsusiyyətlərindən biri onlara nəzarət etməyin mümkünlüyüdür, daha doğrusu məhsulun konstruksiya xüsusiyyəti istehsal, sınaq, texniki xidmət və təmir zamanı ona nəzarətin mümkünlüyünü, rahatlığını və etibarlığını təmin etmiş olsun.

Obyektə nəzarət və ya istehsal prosesinin mərhələləri aşağıdakı kimi ola bilər: ***cari*** – onun keçirilmə müddəti reqlamentləşdirilməlidir; ***dövri*** – müəyyən müddətlərdən (saat, gün, ay) bir keçirilir; ***fasiləsiz*** – fasiləsiz (daim) keçirilir. Nəzarət vasitələrindən asılı olaraq: ***vizual***, bu zaman nəzarət obyektinə baxış keçirilir və onun normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğunluğu müəyyən edilir (bütün əməliyyatlar həyata keçirilibmi, markalama edilibmi, müşayiətedici sənədlər varmı və s.); ***orqanoleptik*** – mütəxəssis-ekspertlər tərəfindən keçirilən subyektiv nəzarət metodu (balla qiymətləndirilir); ***alətli*** – ölçmə alətləri, cihazları, stendləri, sınaq maşınları və s. vasitəsilə həyata keçirilir. Nəzarətin sonuncu göstərilən növü əl ilə, avtomatlaşdırılmış və avtomatik ola bilər. Əl ilə nəzarət zamanı ölçmə vasitələrindən (ştangensirkul, mikrometr, kalibr, indikator və s.) detalların və məmulatların yoxlanılması üçün istifadə olunur. Bu nəzarət növü subyektivdir: hətta əl ilə bütöv yoxlama nəticəsində 2-4% nöqsanlı detal aşkar edilir.

Avtomatlaşdırılmış nəzarət xüsusi vasitələrdən istifadə etməklə aparılır və yoxlama zamanı subyektivliyi aradan qaldırır.

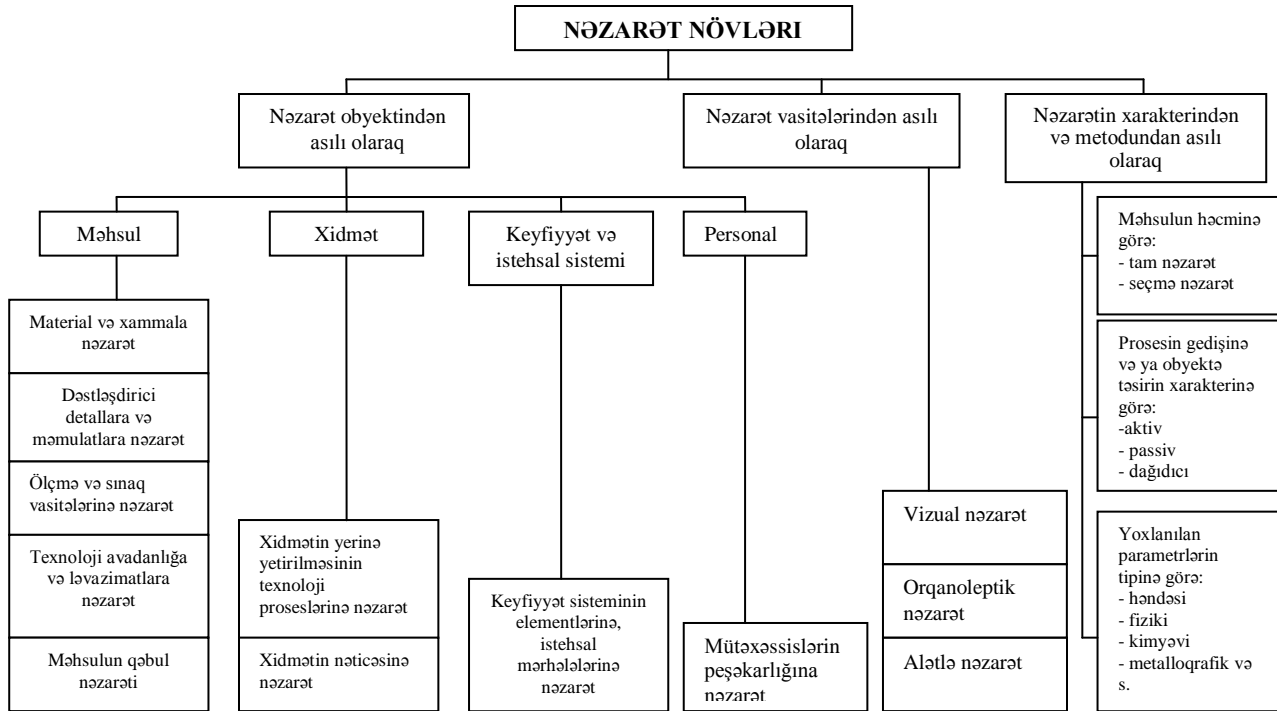
Avtomatik nəzarət daha müasir hesab olunur. Bu zaman detal və qovşaqların hazırlanması prosesində avtomatik nəzarət etmə vasitələri quraşdırılır ki, onların köməyi ilə istehsala fasiləsiz nəzarət edilir.

Məhsulun həcmindən asılı olaraq nəzarət edilən məhsulun hər bir vahidinin yoxlanılmasının nəticəsi üzrə keyfiyyət haqqında qərar qəbul edilən ***tam nəzarət*** və məhsul partiyasının və ya axınının arasından bir və ya bir neçə seçmənin (normativ-texniki sənədlərin tələblərindən asılı olaraq) yoxlanması üzrə keyfiyyət haqqında qərar qəbul edilən – ***seçmə*** nəzarət aparılır.

İstehsal prosesinin gedişinə təsirinin xarakterinə görə aktiv və passiv nəzarət vardır. ***Aktiv*** nəzarət zamanı (o texniki avadanlıqlara quraşdırılmış cihazlar ilə aparılır) alınmış nəticələr məhsulun hazırlanması prosesinin fasiləsiz idarə edilməsi üçün istifadə edilir. ***Passiv*** nəzarət zamanı ancaq alınmış nəticələr qeydiyyata alınır.

Obyektə təsir xarakterinə görə nəzarət ***dağıdıcı***, bu zaman məhsul təyinatına uyğun sonrakı istifadəyə yararsız hala düşür və ***dağıdıcı olmayan*** növlərə bölünür.

Parametrlərinə görə nəzarət ***həndəsi parametrlər*** (xətti, bucaq ölçüləri, səthlərin, oxların, detalların və aqreqlərin forma və yerləşməsi və s.), ***fiziki xassələr*** (elektrik, istilik-texniki, optik və s.), ***mexaniki xassələr*** (məhkəmlik, sərtlik, müxtəlif xarici mühitin təsiri şəraitində, plastiklik və s.) ***mikro- və makroquruluş*** (metalloqrafik tədqiqatlar), ***kimyəvi xassələr*** (məhdənin tərkibinin kimyəvi təhlili) və həmçinin ***xüsusi nəzarət*** (işiq -, qazkeçirmə qabiliyyəti, hermetiklik və s.) tiplərinə bölünürlər.

Şəkil 3.2. Sertifikatlaşdırma zamanı tətbiq edilən nəzarət növləri

Sertifikatlaşdırma zamanı nəzarət prosesi mütəşəkkil sistemdir. Onun məqsədli istiqamətlənməsi, təyinatını və məzmununu xarakterizə edən müəyyən özünəməxsus əlamətləri vardır. Nəzarət prosesinin əsas elementləri nəzarətin obyekti, metodu və icraçısı, həmçinin nəzarət üzrə normativ-texniki sənədlərdir.

Məhsulun sınağı – bu nəzarətin bir növüdür və buna görə də ona sistemli yanaşma xasdır. Sınaq sisteminə aşağıdakı əsas elementlər daxildir: obyekt (məmulat, məhsul), sınağın kateqoriyası, sınaq və ölçmələrin aparılması üçün vasitələr (sınaq avadanlığı və yoxlayıcı və ya qeydiyyat vasitələri), sınağın icraçısı, sınaq üçün normativ-texniki sənədləşmə (proqram, metodika).

Şəkil 3.3-də sınaqların əsas növlərinin təsnifatı verilmişdir.

Məhsulun mövcudluq dövrünün mərhələlərindən asılı olaraq aşağıdakı sınaqlar keçirilir:

- tədqiqat-tədqiqatçı;
- hazırlama – ilkin (tamamlama, qəbul);
- istehsal – ixtisaslı, təhvil-təslim, dövrü, tipik, müfəttiş, sertifikat;
- istismar – nəzarət altında istismar, dövrü istismar, müfəttiş;

Tədqiqat sınaqları zərurət yarandığı halda məhsulun mövcudluğu dövrünün istənilən mərhələsində aparıla bilər. Məhsulun istehsalı prosesində alınma materialların, dəstləşdirici məmulatların qəbul nəzarəti zamanı nəzarət sınağı, öz istehsalı olan tərkib hissələrin isə əməliyyat sınağı keçirilə bilər. Tədqiqat sınaqları obyektin bu və ya digər xarici mühit faktorunun təsiri nəticəsində özünü necə apardığını öyrənmək və ya zəruri həcmdə məlumatın olmadığı halda aparılır. Çox zaman bu obyektin kifayət qədər öyrənilmədiyi halda, misal üçün, tədqiqat işləri, layihələndirilmə, saxlanmanın optimal variantı axtarıldıqda, təmir və texniki xidmət zamanı baş verir.

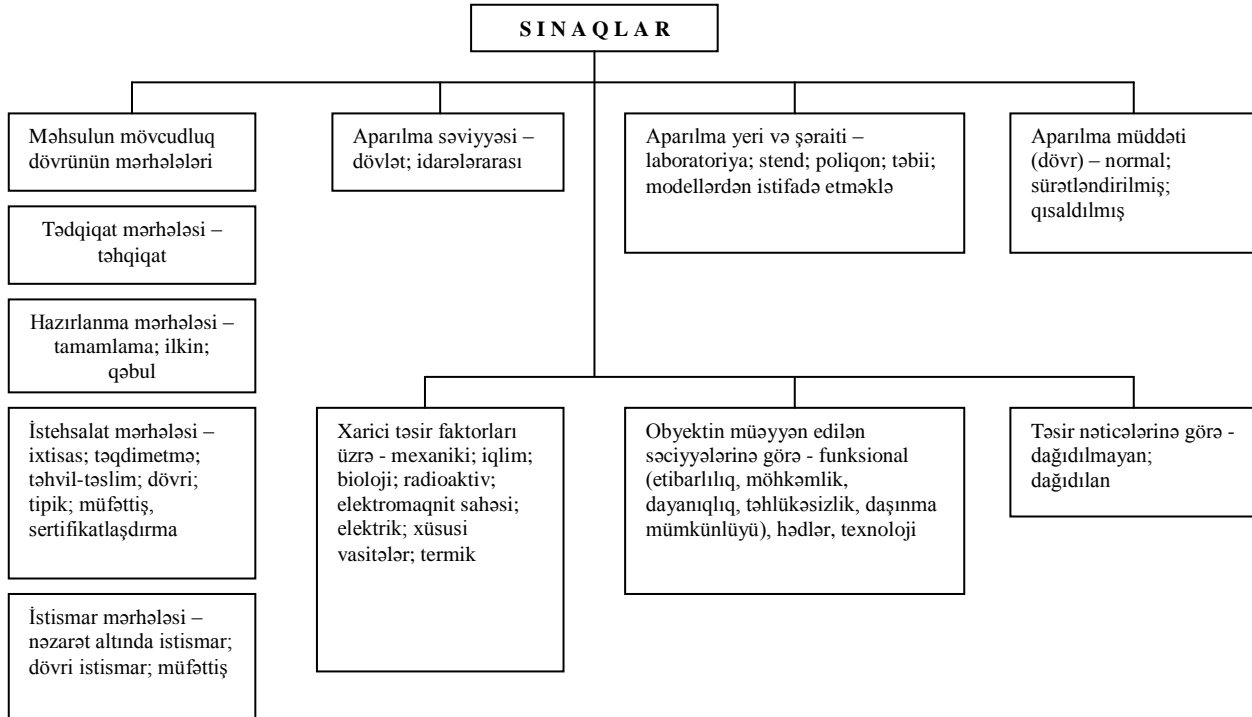
Tədqiqat sınaqları müəyyən tip obyektlərin məcmusu haqqında məlumatın alınması məqsədi ilə aparılır. Tədqiqat sınaqları çox zaman müəyyənəddici və qiymətləndirici sınaq kimi aparılır. **Müəyyənəddici sınaqların** məqsədi verilmiş dəqiqlik və dürüstlüklə bir və ya bir neçə vahidin qiymətini tapmaqdır. Bəzən sınaqlar zamanı ancaq obyektin yararlılıq faktının təsdiqi, daha doğrusu bu növ obyektlərin sırasından olan nümunənin qoyulmuş tələblərə cavab verib verməməsi müəyyənləşdirilir. Bu cür sınaqları **qiymətləndirici sınaqlar** adlandırılır.

Obyektin keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün keçirilən sınaqları **nəzarət sınaqları** adlandırılır. Nəzarət sınaqlarının təyinatı hazırlama dövründə dəstləşdirici məmulatların və ya tərkib hissələrinin müəyyən nümunələrinin texniki şərtlərə uyğunluğunun yoxlanmasıdır.

Sınaqlar nəticəsində alınan göstəricilərin texniki şərtlərin müəyyən etdiyi göstəricilərlə müqayisə edir və sınağı aparılan (nəzarət edilən) obyektin normativ-texniki sənədlərə (dəstləşdirici məmulatlarla təchizat sənədləri) uyğunluğu haqqında nəticəyə gəlirlər.

Tamamlama sınaqları istehsala hazırlıq mərhələsində məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin tələb olunan səviyyəyə çatdırılmasını təmin etmək məqsədilə texniki sənədlərdə edilən dəyişikliklərin təsirinin qiymətləndirilməsi üçün aparılır. Sınaqların aparılmasının zərurəti icraçı tərəfindən ya layihə üçün texniki tapşırığın tərtib edilməsi, ya da layihənin hazırlanması prosesində müəyyən edilir; icraçı sınağın proqramını və metodikasını da hazırlayır.

Məhsulun təcrübə və ya əsas nümunəsinin və onun tərkib hissələrinin sınağı aparılır. Bir qayda olaraq sınağı zərurət yarandıqda istehsalçını da cəlb etməklə layihəçi təşkil edir və keçirir.

Şəkil 3.3. Sınaqların əsas növlərinin təsnifatı

İlkin sınağın məqsədi – nümunənin qəbul sınaqları üçün təqdim edilməsinin mümkünlüyünün müəyyən edilməsidir. Sınaqlar standartlara və ya qəbul edilmiş təşkilat-metodiki sənədlərə uyğun aparılır. İlkin sınaqların proqramı məhsulun istismar şəraitinə maksimal yaxın tərtib olunur. Sınaqların keçirilməsinin təşkili tamamlama sınaqları ilə eynidir.

Qəbul sınaqları məhsulun istehsalata buraxılmasının məqsədəuyğunluğunu və mümkünlüyünü müəyyən etmək üçün keçirilir. Tək-tək istehsal olunan məmulatların qəbul sınaqları bu məmulatların istismara verilməsinin məqsədəuyğunluğu məsələsinin həlli üçün aparılır. Məhsulun təcrübə və ya əsas nümunəsi (partiyanın) sınaqdan keçirilir.

Məhsulun tip-ölçü sırasının, qammasının və ailəsinin istehsalata buraxılışı zamanı tipik nümunə onun sınaqlarının nəticələrinin bütün məhsul məcmusuna aid edilməsi imkanından irəli gələrək keçirilir. Qəbul sınaqlarının attestasiya edilmiş avadanlıqlardan istifadə etməklə attestasiya olunmuş sınaq qurumları keçirirlər.

Dövlət sınaqları üzrə baş təşkilata həvalə edilmiş məhsul növləri üzrə sınaqları tərəflərdən biri – sifarişçi (əsas istehlakçı), layihələndirən və ya icraçı, digər tərəflərin iştirakı ilə attestasiya edilmiş sınaq qurumlarında qəbul komissiyasının rəhbərliyi ilə təşkil edilir.

Qəbul sınaqlarında texniki tapşırıqda qoyulan bütün göstəricilərin və tələblərin nəticə qiymətlərinə nəzarət edilir. Modernizə və ya modifikasiya edilmiş məhsulların qəbul sınaqları imkan daxilində bu məhsul nümunələrinin buraxılan məhsullarla müqayisəli sınaqları yolu ilə aparılır.

İxtisas sınaqları aşağıdakı hallarda keçirilir: təcrübə nümunələrinin və məhsul seriyasını hazırlayanlar fərqli olduğu halda konkret seriyalı məhsulun istehsalına müəssisənin hazır olmasının qiymətləndirilməsi zamanı və həmçinin lisenziya əsasında və ya digər müəssisədə istehsal olunmuş məhsulun

istehsalata buraxılışı zamanı. Digər hallarda ixtisas sınağının keçirilməsinin zəruriliyini qəbul komissiyası müəyyən edir.

Müəyyənedici seriyadan (birinci sənaye partiyası) olan nümunələr, həmçinin lisenziya üzrə və digər müəssisə tərəfindən hazırlanmış məhsulun 1-ci nümunələri sınaqdan keçirilir.

Təhvil-təslim sınaqları məhsulun satışı və ya istifadəyə yararlılığı barədə qərar qəbul etmək üçün keçirilir. Hazırlanmış məhsulun hər bir vahidi və ya partiyadan seçmələrin sınaqları keçirilir. Sınağı istehsalçının texniki nəzarət xidməti müəyyən hallarda sifarişçinin iştirakı ilə keçirilir. Müəssisədə dövlət qəbulu olduğu halda təhvil-təslim sınağını onun nümayəndələri keçirirlər. Sınaq zamanı məmulatın əsas parametrlərinin göstəriciləri və işləmə qabiliyyəti yoxlanılır. Bu zaman məmulatın etibarlılıq göstəricilərinin normativ-texniki sənədlərə uyğunluğuna nəzarət digər metodlarla da edilə bilər.

Sınaqların qaydaları ümumi texniki tələblərin dövlət standartları və ya texniki şərtlərdə, tək-tək istehsal olunana məhsula görə isə texniki vəzifələrlə müəyyən edilmişdir.

Dövri sınaqlar aşağıdakı məqsədlərlə keçirilir:

- məhsulun keyfiyyətinə dövrü nəzarət;
- növbəti sınaqlar arasındakı dövr ərzində texnoloji prosesin sabitliyə nəzarət;
- qüvvədə olan sənədlər üzrə məmulatların hazırlanmasının davam etdirilməsi və onların qəbulunun mümkünlüyünün təsdiq edilməsi;
- nəzarət dövrü ərzində buraxılan məhsulun keyfiyyət səviyyəsinin təsdiq edilməsi;
- qəbul sınaqları zamanı tətbiq edilmiş sınaq effektivliyinin təsdiq edilməsi.

Dövri sınaqlar seriyalı (kütləvi) istehsal olunan məhsullar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onların keçirilməsi zamanı texniki proseslərinin sabitləşməsindən asılı olan, lakin təhvil-təslim sınaqları zamanı yoxlanmayan göstəricilərin nəticələrinə

nəzarət edilir. Sınaqlar üçün dövlət standartlarına, texniki şərtlərə uyğun seçilmiş və təhvil-təslim sınaqlarından keçmiş məhsul nümunələri təqdim olunur.

Dövri sınaqların proqramı müxtəlif və istismar şəraitinə maksimal uyğun olur.

Tipik sınaqlar – texnoloji prosesə və ya konstruksiyaya edilən dəyişikliklərin səmərəliliyini və məqsədəuyğunluğunu qiymətləndirmək üçün vahid metodika üzrə bir tipik ölçüdə olan məhsula nəzarət üçün aparılır. Sınaqlara konstruksiyasına və ya hazırlanmasının texnoloji prosesinə dəyişiklik edilmiş məhsulların nümunələri cəlb olunur. Bu sınaqları dövlət qəbulu və ya sınaq təşkilatının nümayəndəsinin iştirakı ilə istehsalçı həyata keçirir. Sınaqların proqramı edilmiş dəyişikliklərin xarakterindən asılı olaraq tərtib edilir.

Müfəttiş sınaqları hazırlanan və ya istismarda olan məhsulların keyfiyyətinin sabitləşməsinə nəzarət məqsədilə aparılır. Onları xüsusi müvəkkil təşkilatlar (dövlət nəzarəti, xarici ticarət əməliyyatlarını həyata keçirən təşkilatlar) bu məhsulun normativ-texniki sənədlərinə uyğun olaraq tərtib edilmiş, onları yerinə yetirən və onunla razılaşdırılmış təşkilatın proqramına uyğun aparırlar.

Sertifikatlaşdırma sınaqları məhsulun ətraf mühitin qorunması və təhlükəsizlik tələblərinə və bəzi hallarda məhsulun keyfiyyətinin etibarlılıq, qənaətcillik və s. kimi əhəmiyyətli göstəricilərinə uyğunluğunun müəyyən edilməsi üçün aparılır.

Sertifikatlaşdırma sınaqları – məhsulun faktiki xüsusiyyətlərinin normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğun təsdiq edilməsinə istiqamətlənmiş tədbirlər sisteminin elementidir. Bir qayda olaraq sertifikatlaşdırma sınaqlarını istehsalçıdan asılı olmayan sınaq mərkəzləri aparırlar. Sınaqların nəticələri üzrə məhsulun normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğunluğuna dair sertifikat və ya nişan verilir. Sertifikat məhsulun təchizatçısının və istehlakçısının sınaqların nəticələrini qarşılıqlı tanı-

masını mümkün edir ki, bu da xarici ticarət əməliyyatlarında xüsusilə vacibdir.

Sınaqların proqramı və metodu sertifikatlaşdırma sənədlərində müəyyən edilir və bu məhsul növünün hazırlanması, sınağı və satılmasının xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla sertifikatlaşdırma üzrə təlimatda göstərilir.

Nəzarət altında istismar məhsulun istismarı zamanı normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğunluğunun təsdiq edilməsi, etibarlılığı barədə əlavə məlumatların əldə edilməsi, çatışmazlıqların aradan qaldırılması, tətbiqinin səmərəliliyinin artırılması üzrə tövsiyələrin verilməsi, eləcə də gələcək işlərdə nəzərə alınması üçün məlumatların toplanması üçün aparılır. Nəzarət altında istismar üçün nümunələr seçilir və istismar şəraitinə uyğun vəziyyət yaradılır. Seriya ilə istehsal edilən məhsul üçün ixtisas və ya dövrü sınaqlardan keçirilmiş nümunələrin nəzarət altında istismar sınaqlarını keçirmək daha məqsədə uyğun hesab edilir. İstismar altında nəzarətin nəticələri (imtina, texniki qulluq, təmir, ehtiyat hissələrinin məsrəfi və s. haqqında məlumatlar) istehlakçı istehsalçıya (icra edənə) göndərdiyi bildirişə və ya istismar yerindəki jurnala qeyd edir.

Dövrü istismar sınaqları məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin dəyişməsinin ətraf mühitə, insan sağlamlığına və təhlükəsizliyinə təhlükə yarada və ya onun tətbiqinin səmərəliliyini aşağı sala biləcəyi halda onun gələcək istismarının (tətbiqinin) mümkünlüyünü və imkanlarını müəyyən etmək üçün keçirirlər. Sınaqlara istismar edilən məhsulun hər bir vahidi müəyyən müddətlərdə və ya işləmə dövrünün təyin olunmuş intervallarında cəlb olunur. Sınaqları təlimatlara uyğun olaraq dövlət nəzarəti orqanları və ya istehlakçı aparır.

Sınaqlar zamanı təhlükəsizlik və ekologiya üzrə normativ-texniki sənədlərdə (standartlarda, təlimatlarda, qaydalarda) müəyyən edilmiş normalara, eləcə də onun tətbiqinin səmərəliliyini müəyyən edir və istismar sənədlərində əks olunmuş norma və tələblərə uyğunluğuna nəzarət edilir.

Aşağıdakı kateqoriyadan olan sınaqları birləşdirməyə icazə verilir:

- ilkin və tamamlama;
- qəbul və təhvil-təslim – tək-tək istehsal edilən məhsul üçün;
  - qəbul və ixtisas – baş və təcrübə nümunələrinin (təcrübə partiyaları) qəbul sınaqları zamanı bu mərhələdə seriyalı istehsal üçün hazırlanmış texnoloji proseslə;
  - dövrü və tipik – sifarişçinin razılığı ilə (əsas istehlakçı), dövlət qəbulu üçün nəzərdə tutulan məhsuldan başqa;
- sertifikatlaşdırma qəbulu və dövrü ilə.

Sınaqların keçirilməsi zamanı onların vahidliyini, daha doğrusu sınaqların nəticələrinin zəruri dəqiqliyini, dürüstlüyünü və yenidən təkrar edilə bilinməsini təmin etmək vacibdir. Sınaqların vahidliyinin təmin edilməsi məhsulun təchizatçıda və istehlakçıda keçirilən təkrar sınaqların nəticələri ilə uyğunluğunu və təkrar sınaqların həcmnin azaldılmasına istiqamətlanmışdır. Sınaqların başlıca məqsədi sınaqlar zamanı məhsulun keyfiyyəti haqqında alınmış məlumatların şərtsiz dəqiqliyi və dolğunluğudur.

Sınaqların vahidliyinin təmin edilməsi üzrə işlər nazirliklər tərəfindən Rustextənzimlənmənin metodik rəhbərliyi ilə məhsulların dövlət sınaqları üzrə baş təşkilatları, standartlaşdırma üzrə baş və baza təşkilatları, müəssisələrin, birliklərin və təşkilatların nəzarət-sınaq və metroloji xidmətləri vasitəsilə təşkil edilir. Sınaqların vahidliyinin təminatının texniki əsası attestasiya edilmiş sınaq avadanlıqları və yoxlanılmış ölçmə vasitələri, attestasiya və yoxlama vasitələridir.

Sınaqlar aparılma şəraitinə və yerinə görə aşağıdakı kimi bölünürlər:

- **laborator**, laboratoriya şəraitində həyata keçirilir;
- **stend**, sınaq və ya elmi-tədqiqat qurumlarında sınaq avadanlıqlarında həyata keçirilir. Sınaq avadanlıqları seriya ilə,

misal üçün vibrasiyaya davamlılığın sınınilması, zərbə və s. üçün stendlər, həmçinin yeni məmulatın hazırlanması prosesində onun hər hansı bir xüsusiyyəti (göstəricisi) barədə məlumat əldə edilməsi məqsədilə xüsusi hazırlana (layihələndirilə və yaradıla) bilər;

- **poliqon**, sınaq poliqonunda icra edilən, misal üçün avtomobilin sınağı;

- **natura** (təbii) – birbaşa təyinatı üzrə istifadə şəraitinə uyğun şəraitdə sınaqlar. Bu halda məmulatın və ya modelin tərkib hissəsi deyil ancaq hazır məhsul sınınilır. Təbii sınaqlar zamanı məmulatın səciyyəvi xüsusiyyətləri sınaq obyektinin və ya onun hissələrinin fiziki quruluşunu əks etdirən analitik asılılıqdan istifadə edilmədən birbaşa müəyyən edilir;

- **modellərdən istifadə etməklə** sınaq məmulatın fiziki modelinin (sadeləşdirilmiş, kiçildilmiş) və ya onun tərkib hissələrində aparılır. Bəzən bu sınaqlar zamanı riyazi və fizika-riyazi modellərdə obyektin və onun tərkib hissəsinin təbii sınaqları ilə uzlaşdırılmış hesablamaların aparılması zərurəti yaranır.

Sınaqlar davamlılığına, daha doğrusu zaman tamlığına görə aşağıdakılara bölünür:

- **normal**, bu zaman sınağın keçirilmə metodu və şəraiti məhsulun (obyektin) səciyyəvi xüsusiyyətləri barədə zəruri həcmdə məlumatın alınması istismar şərtlərində nəzərdə tutulmuş zaman intervalına uyğun olmasını təmin edir;

- **sürətləndirilmiş**, bu zaman sınağın keçirilmə metodu və şəraiti məhsulun (obyektin) səciyyəvi xüsusiyyətləri barədə zəruri məlumatın alınması normal sınaqlar zamanı olduğundan daha qısa müddətdə mümkün olduqda keçirilir. Sürətləndirilmiş sınaqların keçirilməsi məhsulun hazırlanmasına çəkilən xərcləri və müddətinin azaldılmasına imkan verir. Sınaqların nəticələrinin alınmasının sürətləndirilməsi yüklənmənin artırıl-

ması, termik sınaqlar zamanı hərarətin artırılması hesabına və s. üsullarla mümkündür;

- **ixtisar edilmiş**, qısaldılmış proqram üzrə keçirilən.

Nəzarət metodlarında olduğu kimi təsir nəticələrinə görə sınaqların aşağıdakı göstərilən fərqləri var:

- **dağıdılmayan** – sınaqlar keçirildikdən sonra obyekt istismar edilə bilər;

- **dağıdılan** – sınaqlar keçirildikdən sonra obyekt istismar oluna bilməz;

Nəhayət, obyektin xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən sınaqlar aşağıdakı kimi olur:

- **funksional** – obyektin təyinat göstəricilərinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə keçirilir;

- **etibarlılıq** üzrə - təyin edilmiş şəraitdə etibarlılıq göstəricilərinin müəyyən edilməsi üçün keçirilir;

- **möhkəmlik** üzrə - təsir faktorlarının obyektin müəyyən səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təyin edilmiş hədlərdən kənara çıxmasına səbəb olan qiymətlərini müəyyən etmək üçün keçirilir;

- **dayanıqlıq** üzrə - məmulatın müəyyən faktorların (ağressiv mühit, dalğa zərbəsi, elektrik sahəsi, radioaktiv şüalanma və s.) təsiri nəticəsində öz funksiyasını yerinə yetirmək və normativ-texniki sənədlərlə müəyyən edilmiş normalar çərçivəsində parametr qiymətlərini qorumaq qabiliyyətinə nəzarət edilməsi üçün keçirilir;

- **təhlükəsizlik** üzrə - xidmət personalına və ya sınaq obyektinə aidiyyətli olan şəxslər üçün təhlükəsizlik faktorlarının olmasını təsdiq etmək məqsədilə keçirilir;

- **daşınma imkanlarına görə** - obyektin bu və ya digər tara qablaşdırılmasında daşınma zamanı öz funksiyalarını yerinə yetirmək və normalar çərçivəsində göstəricilərinin saxlanmasını təmin etmək imkanlarının müəyyən edilməsi məqsədi ilə keçirilir;

• **hədlər üzrə** - obyektin parametrlərinin son hədd göstəriciləri ilə istismar rejimi göstəricilərinin asılılığının müəyyən edilməsi məqsədilə keçirilir;

• **texnolojilik üzrə** - məhsulun hazırlanması zamanı onun texnolojiliyinin təmin edilməsi məqsədilə keçirilir.

İSO/MƏK 2 təlimatında “sınaq” termininin tərfi aşağıdakı kimi verilmişdir: məhsulun, prosesin və xidmətin bir neçə səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təyin edilmiş proseduralara uyğunluğunu müəyyən etmək üçün keçirilən texniki əməliyyatdır.

Sınaq prosesinin əsas tərkib hissələri aşağıdakılardır:

1. **Sınaq obyektı** – sınaqlara məruz qalan məhsul. Obyektin əsas əlaməti ondan ibarətdir ki, sınaqların nəticələri üzrə məhz bu obyekt üzrə qərar qəbul edilir: onun yararlığı və ya yararsız olması, sonrakı sınaqlara buraxılmasının və seriya ilə istehsalının mümkünlüyü və s. Sınaqlar zamanı obyektin səciyyəvi xüsusiyyətlərini ölçmələr, təhlillər, diaqnostika, orqanoleptik metodların tətbiqi və ya sınaqlar zamanı baş vermiş müəyyən hadisələrin (imtinaetmə, zədələnmə və s.) qeydiyyatı yolu ilə müəyyən etmək mümkündür.

Sınaqlar zamanı obyektin xüsusiyyətləri ya qiymətləndirilir, ya da nəzarət edilir.

Birinci halda sınaqların vəzifəsi obyektin xüsusiyyətlərinin kəmiyyət və ya keyfiyyət cəhətdən qiymətləndirilməsi; ikinci halda – ancaq obyektin xüsusiyyətlərinin qoyulmuş tələblərə uyğunluğunun müəyyən edilməsidir.

2. **Sınaq şəraiti** – sınaqlar zamanı obyektin işinə təsir edən amillərin və ya rejimlərin təsirinin məcmusudur. Sınaq şəraiti real və ya modelləşdirilən ola bilər, obyektin işləməsi, yaxud işləməməsi, təsirlər vaxtı və təsir göstərildikdən sonra xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsini nəzərdə tuta bilər.

3. **Sınaq vasitələri** – sınaqların keçirilməsi üçün zəruri olan texniki qurğulardır. Buraya ölçmə vasitələri, sınaq avadanlıqları və köməkçi texniki qurğular daxildir.

4. **Sınaq icraçıları** – sınaq prosesində iştirak edən personaldır. Onlara ixtisas, təhsil, iş təcrübəsi və digər meyarlar üzrə tələblər irəli sürülür.

Sınaq prosesinin normativ-metodik əsasını aşağıdakılar təşkil edir:

- sınaqların təşkilat-metodik və normativ-texniki əsasını tənzimləyən standartlar kompleksi;
- məhsulun hazırlanması və istehsalata verilməsinin standartlarının kompleks sistemi;
- ölçmələrin vahidliyinin təminatı üzrə dövlət sisteminin standartları kompleksi;
- məhsula və onun sınaq metodlarına olan tələbləri tənzimləyən normativ-texniki və texniki sənədlər;
- sınaq vasitələrinə və ondan istifadə qaydalarını tənzimləyən normativ-texniki sənədlər.

Sınaqların texnoloji prosesinin keyfiyyətini müəyyən edən əsas sənəd sınaqların metodikasıdır.

Hər hansı bir göstərici ilə səciyyələndirilən xüsusiyyətlərindən asılı olaraq imtinasızlıq, uzunömürlülük, təmirə yararlılıq və saxlanma göstəriciləri qiymətləndirilir.

İmtinasızlıq – obyektin müəyyən zaman ərzində və ya gediş məsafəsində fasiləsiz olaraq işləmə qabiliyyətini saxlaması xüsusiyyəti. İmtinasızlıq nəinki obyektin mövcud olduğu dövrdə istənilən iş rejimində, həmçinin, saxlanma və daşınma zamanı ona xas olan xüsusiyyətdir.

Uzunömürlülük – obyektin müəyyən edilmiş texniki qulluq və təmir sisteminin mövcudluğu şəraitində işləməsinin son həddinədək iş qabiliyyətini saxlaması xüsusiyyətidir.

Obyekt işlək vəziyyətdə olduğu halda da son hədd vəziyyətinə, misal üçün təhlükəsizlik, qənaətcillik, səmərəlilik və ziyansızlıq tələblərinə uyğun olaraq təyinatı üzrə istifadəsi yolverilməz olduğu halda keçə bilər.

Təmirə yararlılıq – obyektin texniki qulluq və ya təmir vasitəsilə işlək vəziyyətini saxlamaq və bərpa etmək xüsusiyyətidir. Təmirə yararlılıq obyektin texniki qulluq və ya təmir edilməyə uyğunlaşdırılması, həmçinin, texniki qulluğun və təmirin aparılmasına ehtiyacı nəzərə alan mürəkkəb xüsusiyyətdir. Əmək və vaxt məsrəfi təyin edilmiş şəraitdə texniki qulluq əməliyyatlarının yerinə yetirilməsini, yəni bunun texnoloji təşkili, maddi-texniki təchizatı, personalın peşəkarlığı və s. ilə müəyyən edilir.

Saxlanma – obyektin imtinasızlıq, uzunömürlülük və təmirə yararlılıq göstəricilərinin saxlama müddəti ərzində və həmçinin, ondan sonra və daşınma zamanı dəyişməməyidir. Obyektin saxlanma qabiliyyəti onun saxlanma şəraitinin və saxlanma müddətinin davamlılığının və daşınmanın mənfi təsirlərinə davamlılığı ilə xarakterizə olunur. Saxlanma iki tərkibdən – saxlanma vaxtı və saxlanmadan sonra obyektin istismarı və daşınmasından ibarət olmaqla müəyyən edilir.

Aydındır ki, bir çox obyektlər üçün lazımı şəraitdə uzun müddət saxlanılma və daşınma nəinki obyektin saxlanma zamanı özünü aparmasına, həmçinin, sonrakı müddətində işinə mənfi təsir göstərə bilər. Saxlanmanın ikinci tərkib hissəsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Yeni hazırlanan məmulat üçün tərtib olunmuş texniki tapşırıqda etibarlılığa verilən tələblərin xarakterindən asılı olaraq etibarlılığın müəyyən edilməsi üçün müxtəlif sınaq metodlarından istifadə olunur. Bunlardan ən əsasları aşağıdakılardır:

- **müəyyənədicə sınaqlar** nəticəsində etibarlılıq göstəricilərinin rəqəmli qiymətləri müəyyən edilir (məsələn, imtinayadək orta iş müddəti – 150 saat);

- **nəzarət sınaqları** nəticəsində sınağı keçirilən məmulatın etibarlılıq göstəricilərinin qiymətinin müəyyənləşdirilmiş qiymətlərdən (adətən texniki tapşırıqda təyin edilən qiymətlərdən) nisbətlə (məsələn, imtinayadək orta işləmə müddəti 0,9 nisbətlə 150 saatdan az deyildir) fərqi müəyyən edilir

Bu növ qiymətləndirilmə müəyyənədicə sınaqların nəticəsində əldə edilən qiymətlər ilə müqayisədə heç də az informativ deyildir. Lakin o da çox zaman praktik tələbləri ödəyir, ən əsası isə - sınaqların keçirilməsi üçün daha az vaxt və maddi xərclər tələb edir.

Sertifikatlaşdırma məqsədilə etibarlılığın qiymətləndirilməsi üçün, əsasən müəyyənədicə sınaqlar keçirilir. Onların təsnifatı şəkil 3.4-də göstərilmişdir.

Burada təşkilindən və planından asılı olaraq müəyyənədicə sınaqlar aşağıdakı əsas qruplara bölünür:

NUN – sınaq üçün təyin edilmiş bütün N məmullatların nəzarət prosesində sıradan çıxanadək və proses gedişində imtina etmiş N məmullatlarının bərpa edilmədən sınağıdır (U işarəsi onu göstərir ki, sınaq prosesində imtina etmiş məmullatlar bərpa edilmir).

NUT – T müddəti ərzində N məmullatları yoxlanılır və bu müddət ərzində imtina etmiş məmullatlar bərpa olunmadan sınaqdan keçirilir.

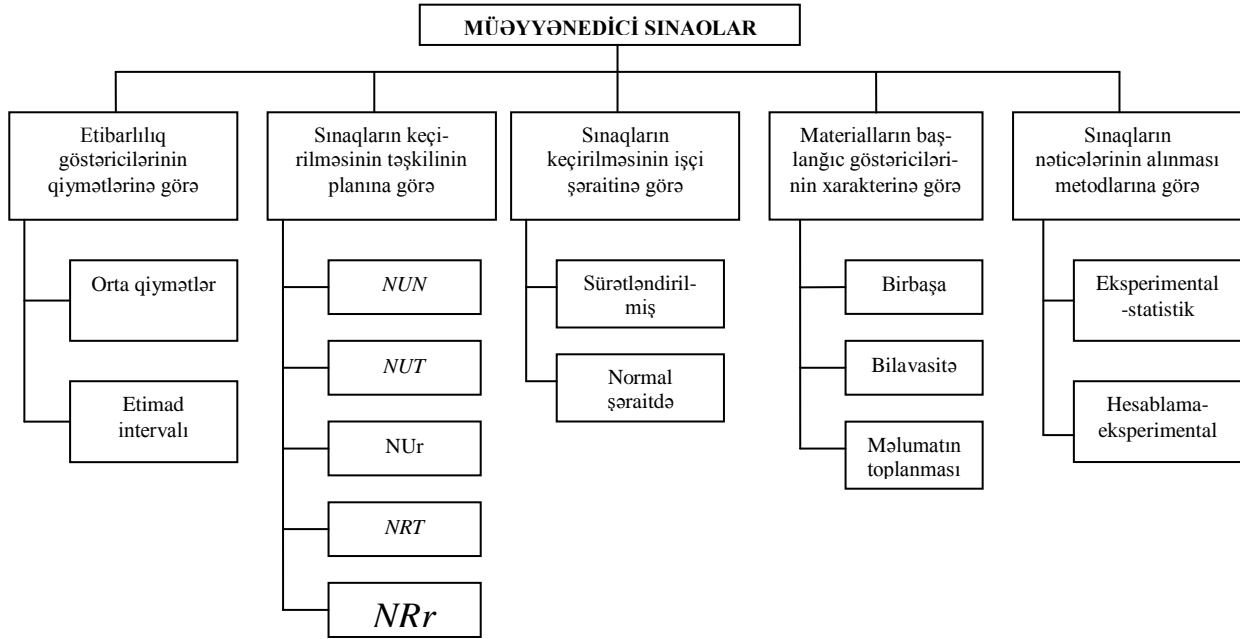
NUr – r imtinası əmələ gələnədək imtina etmiş məmullatların bərpa edilməsi ilə N məmullatlarının yoxlanıldığı sınaqlar.

NRT, NRr – imtina etmiş məmullatların bərpa edilməsi ilə keçirilən sınaqlar.

Sınaq laboratoriyası (mərkəzi) yaradarkən onu çoxsahəli və sertifikatlaşdırma üzrə bir neçə orqanla yaratmağa çalışırlar.

Sınaq laboratoriyası fəaliyyəti zamanı ən yeni sınaq metodlarından istifadə edilir. Sınaq proqramları isə sertifikatlaşdırma üzrə sınaqların ən yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün zəruri olan bütün mərhələləri əhatə edir.

Şəkil 3.4. Etibarlılığın müəyyənədicisi sınaqlarının təsnifatı

Sınaqların bütün protokolları dövlət nümunəsinə uyğundur və buna görə də sınaqların nəticələri rəsmi hesab edilir. Sınaq mərkəzində akkreditə edilmiş laboratoriya işləyir ki, bu da məhsul sınağının keyfiyyətinə təminat verir. Keyfiyyət laboratoriyası avadanlıqlarının da sınağı keçirilir və dövlət nümunəli sınaq aktı ilə təsdiq edilir.

Sınaq mərkəzi aşağıdakı siyahı üzrə QOST tələblərinə uyğun sertifikatlaşdırma sınağı keçirir: maşınqayırma kompleksi; kimya və rezin-texniki; elektrik avadanlığı; ağac emalı sənayesi; tikinti təyinatlı və s.

Respublikamızda sınaq laboratoriyası aşağıdakı işləri yerinə yetirir: məhsulun sertifikatlaşdırılması və dövrü sınaqları; təşkilatın lisenziya və sertifikatlaşdırma qabağı hazırlığı; texniki sənədlərin və keyfiyyət sistemlərinin sənədlərinin hazırlanması; sınaq protokollarında uyğunluq sertifikatı, məhsulun yanğın və gigiyena təhlükəsizliyi barədə rəylər. Sınaq laboratoriyasının xidmət siyahısına, həmçinin, daşınmaz əmlakın texniki şəhadətləndirilməsi (ekspertizası) və texniki nəzarət daxildir.

İşlərin yekununda məhsulun və ya avadanlığın müəyyən standartlara və ya texniki rəqlamentlərə uyğunluğunu təsdiq edən rəsmi sənəd - *sınaq aktı* təqdim edilir.

Yoxlama sualları

1. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın əsas funksiyaları hansılardır?

2. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın koordinasiya (idarəetmə) şurası hansı funksiyaları yerinə yetirir?

3. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan apelyasiya komissiyası və sertifikatlaşdırma üzrə komissiyanın funksiyaları nədən ibarətdir?

4. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın mötəbərliyi nə ilə müəyyən edilir?

5. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditasiyası üçün ərizə verilərkən tələb olunana sənədləri sadalayın.

6. Personalın sertifikatlaşdırılması üzrə orqanın əsas funksiyalarını göstərin.

7. Sertifikatlaşdırma zamanı sınaq laboratoriyası hansı meyarlara cavab verməlidir?

8. Laboratoriyada sınaq avadanlıqlarına məsul şəxsin əsas funksiyalarını sadalayın.

9. Sınaq laboratoriyasının yerləşdiyi sahəyə hansı tələblər verilir?

10. Sınaqların sertifikatlaşdırmanın əsas mərhələlərini göstərin. Onların məzmunu nədən ibarətdir?

11. Sınaq protokolunda hansı məlumatlar öz əksini tapmalıdır?

12. Subpodrat şərtləri ilə sınaqların keçirilməsi nə deməkdir?

13. Akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasında normativ sənədləşmənin hansı qrupları olmalıdır?

14. Sınaq laboratoriyasının və sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditasiyası nə deməkdir?

15. Akkreditasiya prosesinin mərhələlərini göstərin.

16. Akkreditasiya üzrə orqana verilən əsas tələblər hansılardır?

17. Akkreditasiyanın məqsəd və prinsiplərini söyləyin.

18 Milli akkreditasiya sistemini səciyyələndirin.

19. Müəyyənədicə sınaqların tərifini söyləyin.

IV FƏSİL. İQTİSADIYYAT SAHƏLƏRİ ÜZRƏ SERTİFİKATLAŞDIRMA

IV fəslə öyrəndikdən sonra bakalavr:

Bilməlidir

- keyfiyyətin təmin olunması üzrə metodların üçlüyünü;
- bütövlükdə istehsalatın sertifikatlaşdırılması və sertifikatlaşdırma haqqında məlumatlar (qida məhsulları, toxuculuq və yüngül sənaye malları, pərakəndə Satış xidmətləri, ekoloji obyektlər və personal).

Bacarmalıdır

- müxtəlif malların, xidmətlərin və işlərin sertifikatlaşdırılması.

Yiyələnməlidir

- xidmət və personal da daxil olmaqla daha geniş yayılmış xalq təsərrüfatı obyektlərinin sertifikatlaşdırılmasının metodologiyasını.

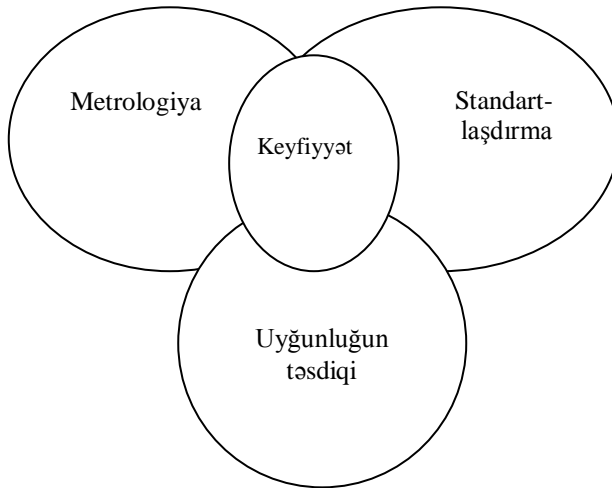
4.1. Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması

Standartlaşdırma, metrologiya və uyğunluğun təsdiq edilməsinin (sertifikatlaşdırılma) əsas məqsədlərindən biri malların və xidmətlərin keyfiyyətini təmin etməkdir. Bu məqsədi şəkil 4.1-də qrafiklə göstərilmiş keyfiyyətin təmin edilməsi fəaliyyətinin metod və növlərinin təqdim edilmiş üçlüyü əks etdirir.

Rus filosofu və mütəfəkkiri İ.A.İlyinin (1883-1954) sözlərini xatırlamamaq olmaz: “... rus xalqının bir çıxış yolu və bir xilas var – keyfiyyətə və onun mədəniyyətinə qayıtmaq. Belə ki, kəmiyyət yolları artıq keçilmişdir, əziyyəti çəkilmişdir və ifşa olunmuşdur, bizim gözlərimiz qarşısında kəmiyyət xül-yaları tam bitir” Tam müasir fikirdir!

Keyfiyyət – obyektin təyinatına uyğun olaraq müəyyən edilmiş və ehtimal edilən tələbatı ödəmək imkanına aid olan xassələrinin məcmusudur.

Keyfiyyət sistemi – keyfiyyətin ümumi idarə edilməsi üçün zəruri olan təşkilati strukturun, metodikaların, proseslərin və ehtiyatların məcmusu (ГОСТ Р İSO «Keyfiyyətin idarə edilməsi və keyfiyyətin təminatı. Lüğət»). Keyfiyyət sistemi – bu ən əvvəl müəssisədə istehlakçının tələbatına cavab verən məhsulların istehsalı üçün işin təşkili üsullarıdır.

Şəkil 4.1. Keyfiyyətin təmin edilməsi fəaliyyətinin metod və növləri üçlüyü

Keyfiyyətin müasir sistemi iki yanaşmaya əsaslanır: texniki (mühəndis) və idarəetmə (inzibati).

Texniki yanaşma məhsullara verilən standart tələblərinə əsaslanır və istehsal proseslərinin sabitliyinin qiymətləndirilməsində və məhsulların ölçülməsi, nəzarət və sınaq nəticələ-

rinin düzgünlüyünü təmin edən statistik metodların, metrologiya və digər elmi metodların tətbiqini nəzərdə tutur.

İdarəetmə yanaşması 9000 seriyasının İSO standartlarının tələblərinə, menecmentin prinsip və metodlarına – “təşkilatın idarə edilməsi və rəhbərliyin uyğunlaşdırılmış fəaliyyəti”nə əsaslanır. Geniş mənada bu məhsulun keyfiyyəti sahəsində məqsədlərə çatmaq və istehlakçının tələblərini təmin etmək üçün təşkilatın strukturunu, sənədləşdirməni, istehsal prosesini və ehtiyatlarını əhatə edir.

Komissiya sifarişçi tərəfindən daxil olan məlumatların təhlili ilə eyni zamanda, zərurət yarandığı halda müstəqil mənbələrdən (dövlət nəzarəti və təftişi orqanlarından, istehlakçılar cəmiyyətlərindən, zəmanət üzrə təmir emalatxanalarından və s.) keyfiyyət sisteminə daxil olan məhsulların keyfiyyəti barədə əlavə məlumatların alınmasını və təhlilini təşkil edə bilər. Keyfiyyət sisteminin ilkin qiymətləndirilməsi mərhələsi keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasının ikinci mərhələsinin başlanmasının mümkünlüyü barədə yazılı rəyin hazırlanması ilə yekunlaşır.

Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasının mərhələləri 4.2-ci şəkildə göstərilmişdir.

Hazırkı dövrdə bir sıra ölkələrdə İSO 9000 seriyasının beynəlxalq standartlarının tələblərinə uyğun olaraq müəssisələrin keyfiyyət sistemlərinin könüllü sertifikatlaşdırılması əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilat olan İSO tərəfindən keyfiyyətin təminatı sistemlərinə tələbləri müəyyən edən beynəlxalq standartların 9000 seriyası təsdiq olunmuşdur. Əksər ölkələr tərəfindən qəbul olunmuş standartların 9000 seriyası keyfiyyətin təmin olunmasına böyük təsir göstərir və daim təkmilləşdirilir.

İSO standartlarının Rusiya Federasiyası tərəfindən qəbul olunmuş 2008-ci il versiyası aşağıdakılardır:

- ГОСТ Р ISO 9001-2008 “Keyfiyyətin menecmenti sistemi. Əsas müddəalar və lüğət”;

- ГОСТ Р ISO 9001-2008 “Keyfiyyətin menecmenti sistemi. Tələblər”;
- ГОСТ Р ISO 9001-2008 “Keyfiyyətin menecmenti sistemi. Fəaliyyətin yaxşılaşdırılması üzrə tövsiyələr”.

Beynəlxalq standartların ISO 9000 seriyasının sonrakı redaksiyalarının tərkibi keyfiyyət menecmentinin 8 prinsipini özündə ehtiva edən bir sıra standartlardan ibarətdir:

- istehlakçının tələbinə yönləşdirilmiş təşkilat;
- keyfiyyətin idarə edilməsində rəhbərliyin rolu;
- keyfiyyətin yaxşılaşdırılmasına işçilərin marağının artırılması;
- keyfiyyətin idarə edilməsinə proses kimi yanaşma;
- idarəetməyə sistemli yanaşma;
- daimi yaxşılaşdırma;
- qərarların faktlara əsaslanaraq qəbul edilməsi;
- təchizatçılarla münasibətlərin ikitərəfli marağ əsasında qurulması.

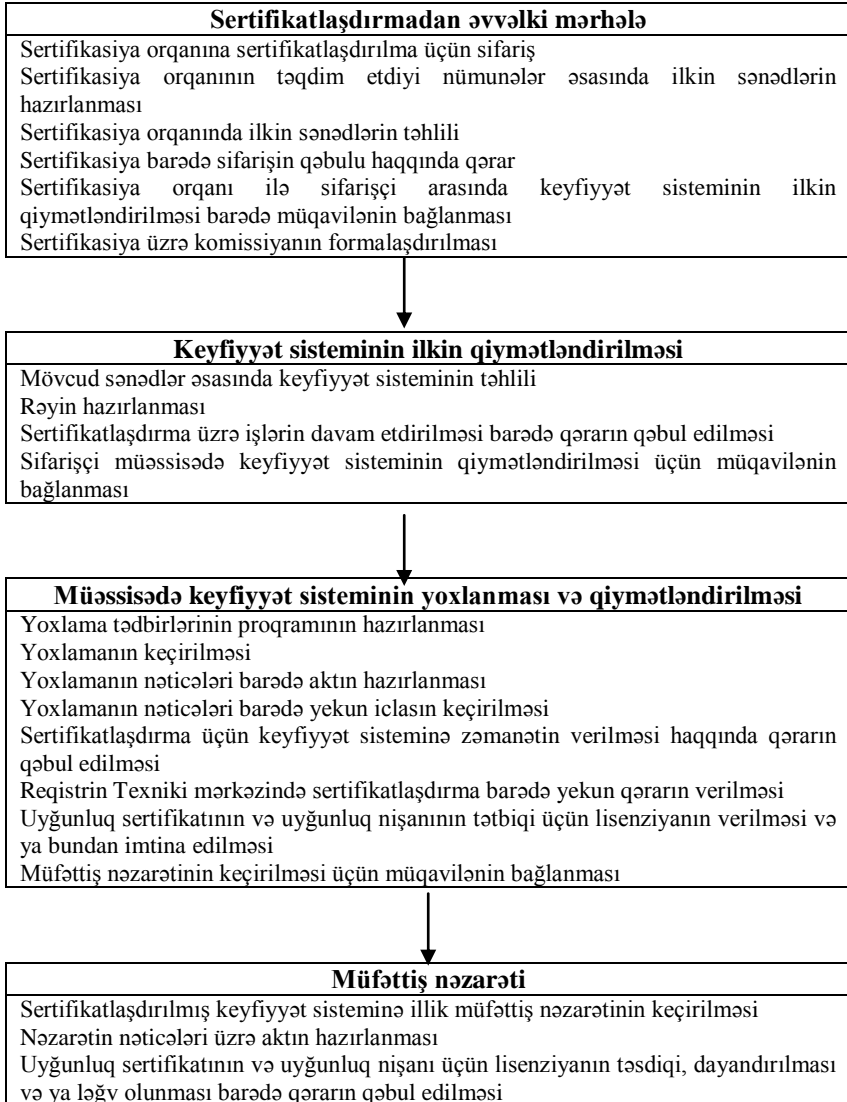
Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə təşkilati-praktik fəaliyyət üçün Rusiyada “Rusiya Federasiyasında keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasının aparılması Qaydaları” ГОСТ Р 40.001-95 qəbul edilmişdir. Bu Qaydalara əməl edilməsi sertifikasiya sistemlərinin və uyğunluq nişanlarının Dövlət reyestrində qeydiyyatata alınmasının əsas şərtidir. Qaydalarda nəzərdə tutulan keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə proseduralar və tələblər sertifikatlaşdırılmış sistemlərin standartlar və ya müqavilələr üzrə nəzərdə tutulmuş səviyyədə məhsul istehsalını və ya xidmətlərin göstərilməsini təmin edəcəyinə əminlik yaratmağa xidmət edir.

Keyfiyyət sistemlərinin registrinin metodoloji-normativ əsasını təşkil edən dövlət standartları təsdiq edilmişdir:

ГОСТ Р 40.002-2000 “ГОСТ Р сертификация системы. Keyfiyyət sistemləri registri. Əsas müddəalar”;

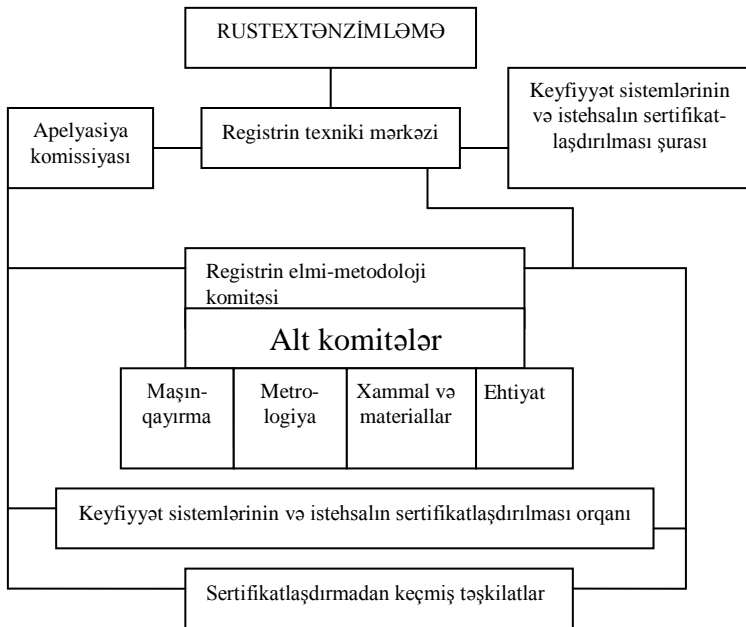

Şəkil 4.2. Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasının mərhələləri və onların məzmunu

Sertifikatlaşdırılmış keyfiyyət sistemlərinə müfəttiş nəzarəti sertifikatın fəaliyyətdə olduğu bütün müddət ərzində ildə bir dəfədən az olmamaqla həyata keçirilir. Nəzarətin məqsədi keyfiyyət sisteminin sertifikatasiya yoxlanılması zamanı təqdim edilmiş tələblərə uyğun davam etdirildiyini təsdiq etməkdir.

Keyfiyyət sisteminin Registrinin əsas fəaliyyət istiqamətləri bunlardır: keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması; istehsalatın sertifikatlaşdırılması; sertifikatlaşdırılmış keyfiyyət sistemlərinə və istehsalata müfəttiş nəzarətinin həyata keçirilməsi; keyfiyyət sistemlərinə verilən sertifikatların qarşılıqlı tanınması üçün beynəlxalq əməkdaşlıq.

ГОСТ Р sertifikatasiya Sisteminin keyfiyyət sisteminin Registrinin strukturu şəkil 4.3-də göstərilmişdir.

Şəkil 4.3. ГОСТ Р sertifikatlaşdırma Sisteminin keyfiyyət sistemlərinin Registrinin strukturu

Keyfiyyət sistemlərinə razılıq (rəddedilmə) verilməsi barədə qərarın verilməsi meyarları sertifikatlaşdırma sistemi qaydaları ilə müəyyən edilir. ГОСТ Р 40.004-96 “Sertifikatlaşdırma sistemi. ГОСТ Р. Keyfiyyət sistemləri registri”ndə ГОСТ Р 9000 standartlar seriyasına uyğun olaraq keyfiyyət sisteminin tanınması barədə qərar az əhəmiyyətli uyğunsuzluq, yaxud 10 və daha az əhəmiyyətli uyğunsuzluq hallarında qəbul edilir. Mənfi cavab birəhəmiyyətli uyğunsuzluq və ya 10-dan çox az əhəmiyyətli uyğunsuzluq olduqda verilir. Xəbərdarlıqların olması sertifikatlaşdırılma haqqında qərarın qəbul edilməsinə təsir göstərmir.

Yoxlamanın nəticələri üzrə akt tərtib edilir. Aktda komissiya yoxlanılmış keyfiyyət sisteminin təqdim olunmuş standartlara uyğun olub-olmamağını qeyd edir, yoxlanılan təşkilatda məhsulun bütün xassələrinə nəzarəti təmin edən sınaq sistemlərinin mövcudluğu barədə rəy verir, əgər az əhəmiyyətli nöqsanlar varsa onların aradan qaldırılma müddətini göstərir. Aktı komissiya üzvləri, baş ekspert və yoxlanılan təşkilatın rəhbəri imzalayır. Həmin akta yoxlamanın proqramı, uyğunsuzluqlar və xəbərdarlıqlar barədə məlumatlar əlavə edilir. Akt üç nüsxədə yoxlanılan təşkilat, sertifikatlaşdırma orqanı və keyfiyyət sistemləri Registrinin Texniki mərkəzinə təqdim edilmək üçün hazırlanır.

Yekun iclasda baş ekspert müəssisənin rəhbərliyinə, baş və aparıcı mütəxəssislərə əhəmiyyətindən asılı olaraq yoxlanılmış keyfiyyət sisteminin qəbul olunmuş standartlara uyğunluğu və ya uyğunsuzluğu barədə komissiyanın rəyini təqdim edir. O, həmçinin, komissiyanın sertifikatlaşdırma orqanına təqdim olunacaq keyfiyyət sisteminin uyğunluğu sertifikatının verilməsi və ya verilməməsi haqqında tövsiyəsi ilə tanış edir. Bununla da keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı uyğunluğun qiymətləndirilməsinin praktik mərhələsi yekunlaşır.

Keyfiyyətin qavranılmasının, qiymətləndirilməsinin, təmin edilməsinin və zamanətinin sonrakı təkmilləşdirilməsi işlərinin miqyasının genişləndirilməsi, ətraf mühit üçün istehsalın təhlükəsizliyinin yüksəldilməsi, fəaliyyətin müxtəlif sahələrinin ixtisaslaşmasının nəzərə alınması və bütün həyat fəaliyyəti istiqamətlərində keyfiyyət səviyyəsi barədə məlumatların ictimaiyyətə çatdırılması yolu ilə gedir. Lakin bununla yanaşı 9000 seriyalı İSO standartları üzrə keyfiyyət sistemlərindən istifadə edənlərin əhəmiyyətli uğurlarına baxmayaraq, sənayedə TQM (ingiliscə Total Quality Management) – keyfiyyətin ümumi menecmenti prinsipinin realizəsi yolu ilə keyfiyyət sistemlərinin inkişafına daha böyük əhəmiyyət verilməyə başlanılmışdır. Bu prinsip XX əsrin 90-cı illərində meydana gəlmişdir. İSO 9000 standartlarının 2001-ci il versiyasında TQM-in bir sıra prinsiplərindən istifadə olunur. Standartların yeni versiyası ətraf mühitin idarə edilməsi sisteminin İSO standartlarının 14000 seriyası ilə uyğun olacaqdır.

9000 seriyalı İSO standartları keyfiyyətin idarə edilməsinin universal konsepsiyasını formalaşdırmış ki, onun da fərqləndirici xüsusiyyəti istehsalatın sertifikatlaşdırılması olmuşdur.

Keyfiyyət məhsulun keyfiyyət üzrə qəbulundan (keçən əsrin əvvəlləri) onun sertifikatlaşdırılmasına (1950-ci illər) keçərək, istehsalın sertifikatlaşdırılmasına (1980-cı illər) TQM konsepsiyası üzrə keyfiyyətin menecment sisteminin sertifikatlaşdırılmasına (1990-cı illərdən başlayaraq), daha doğrusu, nəzarətdən təmin etməyə qədər yol keçmişdir.

Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı yoxlama iştirakçıları aşağıdakılardır: yoxlanılan təşkilat (sifarişçi), komissiya tərkibində birləşdirilmiş sertifikatlaşdırılma orqanının ekspertləri və məsləhətçilər.

Sifarişçi aşağıdakıları etməlidir: sertifikatlaşdırılmanın məqsədini bəyan etməli; sertifikatlaşdırılma sahəsini, yəni İSO 9000 seriyalı standartına və ya keyfiyyət sistemi sənədinə

uyğun olaraq aparılacağını müəyyən etməli; sertifikatlaşdırılma orqanına (və ya keyfiyyət sistemləri Registrinə) keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması işinin aparılması üçün sifariş tərtib edərək təqdim etməli; sertifikatlaşdırılma orqanı ilə yoxlamanın proqramını razılaşdırmalı; yoxlamanın təşkil edilməsi və keçirilməsi ilə bağlı bütün məsələləri həll etmək səlahiyyəti olan nümayəndə təyin etməli; ekspertlərin tələbi ilə zəruri yoxlama obyektlərinə (avadanlıqlara, işçi heyətə, sənədlərə və s.) buraxılışı təmin etməli; yoxlama barədə hesabat və akta əsasən korrektə hərəkətlərini icra etməli; nəticəsindən asılı olmayaraq bütövlükdə yoxlama və sertifikatlaşdırılma üzrə xərcləri ödəməli.

Keyfiyyət sisteminin yoxlanılmasını həyata keçirən komissiya yoxlanılan təşkilatın miqyasından və digər şərtlərdən asılı olaraq bir neçə və hətta bir ekspertdən ibarət olaraq formalaşdırıla bilər. Komissiyaya baş ekspert (komissiyanın sədri) rəhbərlik edir. Komissiyanın tərkibinə yoxlanılan təşkilatın və həmçinin sertifikatlaşdırılmanın nəticələrində marağı olan digər təşkilatların nümayəndəsi daxil edilə bilər.

Komissiya yerinə yetirməlidir: yoxlamanın təyinatı çərçivəsində işləri həyata keçirməli; ekspertizanı obyektiv aparmalı; yoxlanılan keyfiyyət sistemində və ya onun elementlərinə aid nəticələr əldə etmək üçün bilavasitə aidiyyəti olan, qiymətləndirmə üçün kifayət edən faktları toplamalı və təhlil etməli; yoxlamanın nəticələrini aydın və əsaslı ifadə etməli; yoxlama barədə hesabatı və aktı vaxtında təqdim etməli.

4.2. İstehsalın sertifikatlaşdırılması

İstehlakçı üçün müəssisənin keyfiyyət sistemi həmin müəssisəyə etibar edilməsi üçün arqument və həqiqətən onun üçün zəruri olan məhsulu əldə edəcəyinə zəmanətdir. Dünya təcrübəsində bir çox şirkətlər öz təchizatçıları ilə qarşılıqlı

münasibətləri istehsalın sertifikatlaşdırılması bazasında keyfiyyət sistemləri əsasında qurur.

İstehsalın sertifikatlaşdırılması lazımı şəkildə uyğunlaşdırılmış istehsalat və onun yaradılmış şəraiti istehsal edilən məhsulun, işin və ya xidmətin normativ sənədlərlə müəyyən edilmiş müəyyən keyfiyyət xassələrini sabit təmin etməsini sübut edən müstəqil, mötəbər təşkilatın (üçüncü tərəf) fəaliyyətini özündə əks etdirir.

Öz istehsallarını sertifikatlaşdırılmaya təqdim edən müəssisələrin əsas stimullaşdırıcı amilləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasının əsas mərhələsinin yerinə yetirilməsi. İstehsalın sertifikatlaşdırılmasını müstəqil prosedur və ya keyfiyyətin təminatı sisteminin (həmçinin, sertifikasiya sxemləri, məhsul kimi) tərkib hissəsi hesab etmək olar;
- məhsulun rəqabət qabiliyyətini artırmaq və onun dünya bazarına çıxışını asanlaşdırmaq;
- sertifikatlaşdırılan məhsula müfəttiş nəzarəti mərhələsində sınaq xərclərinin azaldılması. Belə ki, 5 (istehsalın sertifikasiyası) sxemi ilə məhsulun sertifikatlaşdırılması müfəttiş sınaqlarının tezliyinin azaldılması və hətta müfəttiş sınaqlarının tamamilə ləğv edilməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutur;

Sertifikatlaşdırılan istehsala verilən tələbləri İSO 9000 seriyasından olan standartlar və AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi, keyfiyyət sistemləri registri, istehsalın sertifikatlaşdırılmasının aparılması qaydası” tənzimləyir.

İstehsalın sertifikatlaşdırılması zamanı aşağıdakı obyektlər qiymətləndirilir:

- müəssisənin məhsulu (realizə və istehlak sahəsində məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, üzə çıxarılmış nöqsanların təhlili);

- istehsal texnologiyası (texnoloji proseslər, daşınma, saxlanma, qablaşdırma);
- texniki nəzarət və sınaq (daxilolma, əməliyyat, qəbuletmə nəzarəti; sınaqların bütün növləri);
- avadanlığa, alətlərə texniki qulluq və təmir, nəzarət-ölçmə cihazlarının yoxlanılması.

İstehsalın sertifikatlaşdırılması 6 mərhələdə aparılır: sertifikatlaşdırılmaya sifarişin təqdim olunması, materialların ilkin qiymətləndirilməsi, sertifikatlaşdırılma proqramının hazırlanması, istehsalın yoxlanılması, uyğunluq sertifikatının tərtib edilməsi və sertifikatlaşdırılmış istehsala müfəttiş nəzarəti.

4.3. Qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması

Qida məhsulları, toxuculuq və yüngül sənaye malları istehsalının sertifikatlaşdırılma maşınqayırma (cihazqayırma) istehsalının sertifikatlaşdırılma sistemindən bir qədər fərqlənir.

Qida məhsullarının və ərzaq xammalının sertifikatlaşdırılması sistemi AZS “Sistemlə nəzərdə tutulmuş Qaydalar həm məcburi, həm də könüllü sertifikatlaşdırılması üçün tətbiq edilə bilər” Sisteminin tərkib hissəsidir.

Sistem bir sıra xüsusiyyətləri ilə səciyyələndirilir:

- a) istehsalçılar və istehlakçıların böyük əraziyə yayılması;
- b) qida məhsullarının çoxsaylı növ müxtəlifliyi;
- c) standartların əsas fondu (qida məhsulları üçün onların sayı 1000-dən çoxdur) sertifikatlaşdırılma sisteminin tətbiq edilməsindən əvvəl yaranması ilə izah edilən normativ sənədlərlə nisbətən zəif təmin olunması.

Qida sənayesinin Sertifikatlaşdırılması Sisteminin tərkibinə daxildir:

- Sistemin mərkəzi orqanı – Azərbaycanın qida, yüngül sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalı məhsullarının standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılması İdarəsi;

- tərkibinə aparıcı sahə təşkilatlarının daxil olduğu Kordinasiya Şurası;
- Sistemin elmi-metodoloji mərkəzi (Sertifikatlaşdırılmanın Ümumrusiya Elmi-Təhqiqat İnstitutu bazasında);
- Apelyasiya komissiyası;

Sistemdə məhsulların sertifikatlaşdırılmasının həyata keçirilməsi üçün təşkilati-metodoloji əsas “Qida məhsullarının və ərzaq xammalının sertifikatlaşdırılmasının aparılması Qaydası”dır.

Qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması Sisteminin normativ bazasını qida məhsullarının keyfiyyətini və təhlükəsizliyi meyarlarını (tərkibdə kimyəvi, bioloji və ya təbii mənşəli qatqıların olması – ümumən 2500 adda) müəyyən edən qanunvericilik aktları, dövlət standartları, sanitar norma və qaydaları təşkil edir.

Sertifikatlaşdırılmanın müəyyən edilmiş sxemlərinin tətbiqinə gəldikdə qida məhsulları AZS sistemi və sertifikatlaşdırılmanın beynəlxalq təcrübəsində qəbul edilmiş sxemlərdən birinə uyğun sertifikatlaşdırıla bilər. Həmçinin, məhsulun uyğunluğunun təsdiq edilməsi istehsalçı (satıcı, icraçı) tərəfindən uyğunluq haqqında bəyannamənin qəbul edilməsi ilə təsdiq edilə bilər. Uyğunluq haqqında bəyannamə ilə təsdiq oluna bilən məhsulların siyahısı və onun qəbulu qaydaları hökumətimiz tərəfindən təsdiq edilir.

Heyvandarlıq məhsullarının sertifikatlaşdırılması zamanı Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Baytarlıq Departamentinin baytar şəhadətnaməsinin olması vacibdir.

Son illər dünyada sənaye cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərin qida məhsullarının keyfiyyətinin idarə edilməsi və təhlükəsizliyinin əsas modeli olan HASSP (ingiliscə - HACCP – Hazard Analysis and Critical Control Points, tərcümədə risklərin təhlili və ciddi nəzarət nöqtələri) sistemi tətbiq edilir.

İlk HASSP prinsipləri 30 il əvvəl ABŞ-da ifadə olunub və artıq 15 ildir ki, bu sistem həmin ölkədə tətbiq edilir.

HASSP sisteminin inkişafının əsas dövrü 1993-cü ildə üzv ölkələr tərəfindən HASSP sistemi üzrə milli normativ sənədlərin hazırlanmasını məcburi edən “Qida məhsullarının gigiyenası haqqında” 93/43/AİB Direktivinin qəbulundan başlanır. Direktivin qəbulu nəticəsində iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərin əksəriyyətində qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə HASSP sistemini yaratmağa və məhsulların tələblərə uyğunluğunu təsdiq etməsinə imkan verən milli normativ sənədlər hazırlandı. Rusiyada Rustextenzimləmə tərəfindən 2001-ci ildə tətbiq edilmiş “HASSP prinsipləri əsasında qida məhsullarının keyfiyyətinin idarə edilməsi. Ümumi tələblər” AZS 843-2015 QOST 51074-2003 milli standartı fəaliyyət göstərir.

Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması HASSP sistemlərinə vahid tələbləri müəyyən edən və artıq fəaliyyət göstərən İSO9000 və İSO14000 menecment sistemi standartlarının tələbləri ilə maksimal uyğunlaşdırılmış beynəlxalq standartların yaradılmasının vacibliyini şərtləndirdi. Bu sənəd 2005-ci ilin sentyabr ayında hazırlanaraq təsdiq edilmiş İSO 22000 “Qida məhsullarının təhlükəsizliyinin menecment sistemi. Tələblər” standartlarıdır. Standart qida məhsulları istehsalında iştirak edən aşağıda göstərilən bütün mərhələ iştirakçılarını əhatə edir:

- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları (ilkin istehsal);
- yem istehsalçıları;
- gübrə, pestisid və baytarlıq preparatları istehsalçıları;
- qida müəssisələri - əmtəə qida məhsulları istehsalçıları;
- qablaşdırma istehsalçıları;
- avadanlıq və texnoloji təchizat istehsalçıları;
- servis-xidmət təşkilatları;
- distribyuter və ticarət təşkilatları;
- anbarlar və soyuducular;
- nəqliyyat şirkətləri.

Standart aşağıdakı məqsədlərə çatmaq üçün istiqamətləndirilib:

- qida məhsullarının və ərzaq xammalı istehlakçılarının həyat və sağlamlığı üçün yaranan təhlükələrin qabağının alınması və ya risklərin mümkün qədər azaldılması;
- HASSP prinsipləri əsasında istehsal, saxlanma, daşınma, satış zamanı risklərin idarə edilməsi işinin tənzimlənməsi və qaydaya salınması hesabına keyfiyyətin sabitliyinin yüksəldilməsi;
- texnoloji prosesdə böhranlı nəzarət nöqtələrinin əsaslandırılmış nomenklaturasının və onların monitorinq sistemlərinin tətbiqi hesabına standartların tələblərinin yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarətinin və yoxlamaların keçirilməsinə şəraitin yaradılması.

ISO 22000 standartı, ondan əvvəlki HASSP sistemi üçün milli standartlar və həmçinin, AZS standartı dövlətin səlahiyyətinə daxil olan məhsulların təhlükəsizliyi məsələlərinə aid olduğu üçün dövlət onlara riayət olunmasını tələb edə bilər.

Bunun meydana gəlməsi və ya risklərin aradan qaldırılması üçün ciddi nəzarət nöqtələrini müəyyən etmək vacibdir. Bu zaman nəzərdən keçirilən qida məhsullarının istehsal əməliyyatları xammalın çatdırılması, onun emal edilməsi, tərkib hissənin seçilməsi, hazır məhsulların saxlanması, daşınması, anbara yığılması və realizəsini əhatə edə bilər. Ciddi nəzarət nöqtəsi – bu qida məhsullarının zəhərlənməsinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və ya bununla nəticələnə bilən risklərin minimuma endirilməsi məqsədilə nəzarəti mümkün edən an, mərhələ və ya əməliyyatdır. Risklərin təhlili nəticəsində əldə edilmiş məlumat texnoloji prosesin məhz hansı mərhələləri ciddi nəzarət nöqtələri olmasını müəyyən etməyə kömək edir. Ciddi nəzarət nöqtəsinin müəyyənləşdirilməsi mikrobioloji zəhərlənmə risklərinə nəzarət nöqtəyi-nəzərindən məhz həmin risklərin qida məhsulları ilə insanın zəhərlənməsinə əsas səbəb olduğuna görə xüsusən əhəmiyyətlidir.

Təhlükəli faktorun qeydiyyata alınmasının zəruriliyini onun mümkünlüyündən və nəticələrin ağırlığından asılıdır. Bu

zaman ekspertiza yolu ilə nəticələrin ağırlığının 4 variantından biri qəbul edilir:

- 1) yüngül (əmək qabiliyyətinin itirilməməsi);
- 2) az əhəmiyyətli; orta ağır (bir neçə gün ərzində əmək qabiliyyətinin itirilməsi);
- 3) əhəmiyyətli: ağır (uzun müddət ərzində əmək qabiliyyətinin itirilməsi və ya II dərəcəli əlillik qazanılması);
- 4) yüksək: kəskin (I və II qrup əlillik qazanılması və ya ölümlə nəticələnməsi).

Ciddi nəzarət nöqtələri prosesin blok-sxeminə daxil edilmiş bütün əməliyyatları ardıcılıqla nəzərdə keçirməklə hər bir göstəricinin və ya eyni xassədən olan qrupun göstəricilərini təhlil etməklə müəyyən edilir. AZS standartı ciddi nəzarət nöqtələrini “qərarların qəbul edilməsi şəcərəsi” üsulu ilə müəyyən etməyi tövsiyə edir.

Qida məhsullarının xüsusiyyətləri sertifikatların tərtib edilməsi üzrə tələblərdə öz əksini tapmışdır. Uyğunluq sertifikatı, bir qayda olaraq, konkret adda məhsul üçün tərtib olunur. Əsaslandırılmış hallarda sertifikat bir neçə adı özündə birləşdirən eyni istehsalçı tərəfindən eyni növlü məhsul qrupu üçün tərtib edilə bilər.

4.4. Toxuculuq və yüngül sənaye məhsullarının sertifikatlaşdırılması

Azərbaycanda toxuculuq və yüngül sənayenin sertifikatlaşdırılma sistemi AZS Sistemi çərçivəsində milli sertifikatlaşdırılma və həmçinin, xarici ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq formalaşmışdır.

İstehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi haqqında Qanuna əsasən toxuculuq və yüngül sənaye məhsullarının məcburi sertifikatlaşdırılmasına dövlət standartlarında və onlara bərabər tutulan normativ sənədlərdə vətəndaşların həyatı, sağlamlığı və

mülkiyyəti üçün təhlükəsizliyi təmin edən məhsullar cəlb edilir.

Azərbaycan əmtəə bazarında satışı və eləcə də ixraca təqdim olunan məhsullar sertifikatlaşdırılma obyektidir.

Məcburi sertifikatlaşdırılma obyektlərinin növü (uşaq malları, xəstəliklərin müalicəsi və profilaktika üçün mallar, toxuculuq, tikiş və trikotaj malları, ayaqqabı və s.) Azərbaycan Dövlətinin qərarları ilə müəyyənləşdirilir.

Toxuculuq və yüngül sənaye mallarının sertifikatlaşdırılmasının aparılması üçün zəruri şərt sertifikatlaşdırılan məhsulun onun funksional istifadəsini təmin edən keyfiyyət göstəricilərinə və müsbət gigiyenik rəyə malik olmasıdır.

Məhsulun sertifikatlaşdırılması "Toxuculuq və yüngül sənaye mallarının sertifikatlaşdırılması Qanunu"ndakı göstəricilə siyahısına uyğun olaraq təsdiq edilməlidir. Bu sənəd AZS sistemində toxuculuq, tikiş, xəz-dəri, ayaqqabı və trikotaj sənayesi məhsullarının sertifikatlaşdırılması qaydalarını konkretləşdirir.

Sertifikatlaşdırılma sxemini, bir qayda olaraq, sifarişçi təklif edir. Lakin sertifikatlaşdırılma sxeminin seçilməsi üzrə son qərarı sertifikatlaşdırılma orqanı verir.

Könüllü sertifikatlaşdırılma sertifikatlaşdırılma orqanı ilə razılaşdırılmaqla sifarişçinin irəli sürdüyü tələblərə uyğun aparılır.

Geyim və yüngül sənaye (GYS) məhsullarının sertifikatlaşdırılma qaydaları GYS məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının təşkili və həyata keçirilməsi zamanı istehsalçılar, satıcılar, sertifikatlaşdırılma qurumları və sınaq laboratoriyaları tərəfindən istifadə olunması üçün nəzərdə tutulur.

GYS məhsullarının icbari sertifikatlaşdırılması qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunlarının, dövlət standartlarının, sanitariya norma və qaydalarının tələblərinə uyğunluğunu yoxlamaqla aparılır. Bu normalar məhsul üçün müvafiq qanunvericilik tələblərinə riayət olunması və istehlak-

çıların həyat və sağlamlığı üçün təhlükəsizliyin təmin olunması, ətraf mühitin mühafizəsi və istehlakçı əmlakına ziyan dəyməməsi üzrə məcburi tələbləri müəyyən edir.

İcbari şəkildə sertifikatlaşdırılan GYS məhsullarının siyahısı Nazirlər Kabinetinin müvafiq qərar və göstərişləri əsasında təyin edilir. Sertifikatlaşdırılmış məhsulun qəbul edilmiş tələblərə uyğunluğunu sübut edən sənəd – uyğunluq sertifikatı və uyğunluq nişanı sayılır.

Ancaq təyinatına uyğun şəkildə istifadə üçün yararlı olan və konkret məhsulların markalanması barədə normativ sənədləşmənin tələblərinə cavab verən müvafiq nişanlamaya sahib olan GYS məhsulları sertifikatlaşdırılma mərhələsinə buraxılır. Bu, göstəricilərə uyğunluğun təsdiqi və ya eyniləşdirilmə (identifikasiya) yolu ilə həyata keçirilir.

Məhsulun eyniləşdirilməsi zamanı sertifikasiya üçün təqdim olunan məhsulun öz adına uyğunluğu və digər xarakterik əlamətlərə oxşarlığı müəyyən edilir. Bu xüsusiyyətlər birmənalı olaraq sertifikatlaşdırılmış məhsul ilə ona verilən uyğunluq sertifikatının identikliyi əlaqələndirilmiş şəkildə yoxlamağa imkan verməlidir.

Eyniləşdirilmə (identifikasiya) prosesi konkret GYS məhsulunun normativ sənədləşmə tələblərinə uyğunluğunun təsdiqi üçün vacib olan əlamətlər, parametrlər, göstəricilər və tələblər əsasında həyata keçirilir.

Məhsulun eyniləşdirilməsi (identifikasiyası) üçün qəbul olunmuş standartların və texniki şərtlərin, layihə, istismar və məhsulu xarakterizə edən digər sənədləşmə göstəriciləri istifadə olunur.

Eyniləşdirilmə göstəriciləri sertifikasiya üzrə qurumun qərarına görə ərizəçinin təqdim etdiyi müvafiq sənədlərlə öz təsdiqini tapmalıdır. Ərizəçidən təmin olunan məlumatların etibarsızlığı, kifayətsizliyi və ya tamamilə olmadığı aşkar edilən hallarda məhsulun təkrar sınaqları keçirilir.

GYS məhsulları üçün könüllü sertifikatlaşdırılma qəbul olunmuş standartların və ya ərizəçinin sertifikatıya üzrə qurumla razılaşdırılaraq təqdim etdiyi digər sənədlərin tələblərinə uyğun olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün keçirilir.

GYS məhsulu üçün icbari sertifikatıya vacib şərtdirsə, onda könüllü sertifikatlaşdırılma icbari sertifikatıya əvəz edə bilməz. Ərizəçinin arzusuna görə təhlükəsizlik və identiklik göstəriciləri ilə yanaşı məhsula dair standartlarda və müqavilələrdə müəyyən edilmiş keyfiyyət göstəriciləri də yoxlana bilər.

Bu halda, əgər məhsul dövlət və dövlətlərarası standartların bütün tələblərinə cavab verdikdə, əlavə olaraq həmin məhsula dövlət standartına uyğunluq nişanı qoyulur.

Ərizəçi sertifikatıya üçün sifarişində sertifikatlaşdırılma sxemini təklif etməyə hüququ vardır. Sertifikatıya üzrə qurum ərizəçinin təklif etdiyi sxem ilə razılaşmadığı halda, prosesin bu ardıcılıqla aparılmasının yolverilməzliyini öz qərarında səbəb göstərməklə əsaslandırılmalı və özü fərqli bir sertifikatlaşdırılma sxemini müəyyən etməlidir.

Sxemin seçilməsində əsas meyarlar sertifikatlaşdırılma işinin düzgünlüyünün təmini zamanı prosesin həyata keçirilməsində xərclərin minimallaşdırılması olmalıdır.

Sertifikatıya üzrə qurumlar sertifikatlaşdırılma üçün aparılan işlər barədə məlumatları qəbul olunmuş formada GYS məhsulları üzrə sertifikatıya Sisteminin Mərkəzi qurumuna ötürür.

İcbari sertifikatıyası lazım olan GYS məhsulları üçün müəyyən olunmuş tələblərə uyğunluğun təsdiqi, eyni zamanda, istehsalçı ya da istehlakçının qəbul etdiyi və müvafiq sertifikatıya qurumunda qeydiyyatdan keçmiş olan uyğunluq haqqında bəyannamə (müqavilə) əsasında da həyata keçirilə bilər.

GYS məhsullarının sertifikatıya sistemi ümumi olaraq aşağıdakılardan ibarətdir:

- Sistemin Mərkəzi Təşkilatı (SMT);
- Sistemin Şurası – SMT nəzdində məsləhətçi orqan;

- SMT nəzdində appelyasiya üzrə Komissiya;
- Sertifikasiya qurumları (SQ);
- Sınaq laboratoriyaları (SL).

Sistemin Şurası həmin Sistemin funksionallığına dair siyasətini həyata keçirir və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərini müəyyən edir. Şura GYS məhsulları üzrə SMT qurumunun məşvərətçi orqanıdır.

Şuranın tərkibi sertifikatlaşdırma üzrə bütün maraqlı tərəflərin balanslaşdırılmış formada təmsil olunmasını təmin etməlidir.

GYs məhsullarının sertifikatlaşdırma sistemində iştirakçıların fəaliyyətinə dair mübahisəli məsələləri SMT nəzdində appelyasiya üzrə Komissiya həll etməlidir.

Komissiyanın tərkibi, onun iş qaydaları, qərarların qəbulu və s. məsələlər Komissiya haqqında Nizamnamədə müəyyən edilir.

GYs məhsullarının sertifikatlaşdırılması aşağıdakı məsələləri əhatə edir:

- sertifikatlaşdırma qurumuna sifariş ərizəsinin təqdim olunması;
- ərizəçinin təqdim etdiyi sənədlərə baxılması;
- sifariş ərizəsinə dair qərarın verilməsi, həmçinin, sertifikatlaşdırılma sxeminin və akreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyasının seçilməsi;
- məhsulun eyniləşdirilməsi (identikliyi);
- məhsul nümunələrinin seçilməsi;
- sınaqların aparılması;
- istehsalat vəziyyətinin təhlili;
- istehsalatın və ya keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması;
- sınaq və yoxlamalarda əldə edilmiş nəticələrin analizi və uyğunluq sertifikatının verilməsinin mümkünlüyü və ya rədd edilməsi qərarının alınması;

- uyğunluq nişanının istifadəsi üçün lisenziya və sertifikatın tərtibi və verilməsi, həmçinin, sertifikatlaşdırılmış GYS məhsulunun Dövlət reyestr cədvəlinə daxil edilməsi;

- sertifikasiya sxeminə müvafiq olaraq vaxtaşırı sertifikatlaşdırılmış məhsula təftiş (nəzarət) yoxlamaların həyata keçirilməsi.

GYS məhsullarının sertifikatlaşdırılması üzrə işlərin görülməsi məqsədilə ərizəçi, birinci növbədə, müvafiq quruma sertifikasiya üçün sifariş ərizəsini göndərir. Tətbiq olunan sertifikatlaşdırılma sxemindən asılı olaraq sifariş ərizəsi ilə bərabər məhsulun mənşəyi, qablaşdırılması, çeşidi (növu), keyfiyyət və kəmiyyət göstəriciləri (tərkibi və sayı) barədə təsdiqləyici sənədlərin, sanitariya-epidemioloji yekun rəyinin, yanğın təhlükəsizliyi sertifikatının surəti əlavə olunmalıdır.

SQ məhsulun özünə aid, həmçinin, istehsalı üçün istifadə olunan xammal, köməkçi materiallar və tamamlayıcı hissələrə dair ərizəçinin əlavə etdiyi aşağıda sadalanan sənədləri nəzərə ala bilər:

- öz səlahiyyəti çərçivəsində və o cümlədən məhsulun istehsalına keçidi zaman dövlət nəzarəti və təftiş mexanizmini yerinə yetirən müvafiq icra hakimiyyəti strukturlarının tərtib etdiyi məhsulun sınaq protokolları;

- əvvəlcədən alınmış sertifikatlar, o cümlədən, xammal, köməkçi materiallar və tamamlayıcı hissələrə dair, keyfiyyət sistemi və ya istehsalata aid olan, habelə ərizəçidə mövcud olan və məhsulun keyfiyyətini, təhlükəsizliyini xarakterizə edən digər sənədlər.

Sertifikasiya üzrə qurum verilən ərizə və sənədlər toplusuna baxış keçirərək onları bu parametrlərə görə yoxlayır:

- bəyan edilən məhsulun adına görə;
- bəyan edilən istehsalçıya aid olmasına görə;
- məhsulun mənşəyini təsdiq edən və onun çeşidliliyi, keyfiyyəti və miqdarı haqda məlumatlara sahib sənədlərə görə.

Təqdim olunan sənədlərə baxışın nəticələri əsasında Sertifikasiya üzrə qürum ərizəçiyə sifariş ərizəsinə dair qərarını tərtib edərək göndərir. Ərizəyə dair işin baxılmasından mənfi nəticələr əldə edilirsə, onda ərizəçiyə sertifikatasiya keçirilməsinə dair rədd cavabı ilə birlikdə bu imtinanın səbəbləri arqumentlərdən istifadə edilməklə izah olunur.

Sertifikasiya üzrə qürum sertifikatlaşdırılma üçün bəyan edilən məhsulun saxlanma yerinə ekspert (mütəxəssis) göndərir və həmin məhsulun öz adına müvafiqliyinin və ərizəçi tərəfindən təqdim edilən sənədlərə uyğunluğunun identikliyinə yoxlayır.

Bundan başqa, mütəxəssis tərəfindən məhsula aid qablaşdırmanın mövcudluğu və möhkəmliyi (dözümlülüyü), əmtəə nişanına malik olma (markalanma) və onun məhsulun markalanmasına dair dövlət standartlarının tələblərinə cavab verib-verməməsi kimi məsələlər yoxlanılır.

Yoxlama və baxışın nəticələri müsbət olarsa, ekspert normativ sənədləşməyə uyğun olaraq bircinsli məhsuldan ibarət konkret qruplar formalaşdırır və hər qrupa aid tipik nümunələr seçir.

Əgər məhsulun eyniləşdirilmə nəticələrinə görə sertifikatasiya üzrə qürum verilən məhsulun bəyan edilən adına və markasına, digər sənədləşmə göstəricilərinə uyğun olmadığını müəyyən edirsə, onda ərizəçiyə sertifikatlaşdırılma üçün bundan sonrakı əməliyyatların aparılmayacağı haqda məlumat verilir.

Məhsulların tipik nümunələrinin seçilməsini bu məhsul qrupu üzrə ixtisaslaşmış və müvafiq qaydada attestasiya keçmiş SQ eksperti aparır. Seçilmiş nümunələrin miqdarı konkret məhsul növünə görə sınaq nümunəsi seçmə qaydaları üzrə müəyyən olunmuş dövlət standartlarının tələblərinə müvafiq olmalıdır. Sertifikasiya üzrə qürum yoxlanış üçün nümunə seçiminin vacibliyini müəyyən edir.

Ona görə də SQ təhlükəsizlik göstəricilərinin müxtəlifliyini və dəqiqliyini tam əhatə edərək təyin etmək üçün seçilən

nümunə miqdarını nizamlamaq (korrektə etmək) səlahiyyətini özündə saxlayır.

Nümunə seçilməsi akt əsasında tərtib olunur. Akt ikitərəfli olaraq ərizəçi və sertifikatasiya üzrə qurumun nümayəndəsi tərəfindən imzalanır. Seçilmiş nümunələr məhsulun əsas partiyasından ayırd edilir, qablaşdırılaraq plomblanır və ya yerindəcə fərqli nişan ilə möhürlənir.

Nümunələrin saxlama yeri və müddəti, qaytarılması və ya ləğv olunması (hesabından silinməsi) sertifikatasiya üzrə qurumun ərizəçi ilə razılığı əsasında və normativ sənədləşmə tələbinə uyğun olaraq təyin olunur.

SQ eksperti nümunələri sınaq laboratoriyasına tərkibində seçmə aktı və sınaq proqramı haqda məlumatlar olan müşayiət məktubu ilə birlikdə göndərməlidir. Sınaq proqramında məhsulun adı və mənşəyi, aparılması vacib olan sınaqlarda istifadə ediləcək göstəricilərin siyahısı, normativ sənədləşməsi göstərilməklə aparılması sınaq metodları bildirilməlidir.

Sertifikasiya üzrə qurumun qərarına görə sınaqların müxtəsər proqramla aparılmasının şərti xammal və materiallara aid uyğunluq sertifikatları ilə, müvafiq nəzarət və təftiş (yoxlama) xidməti təşkilatlarının sənədləri ilə bir sıra göstəricilərin uyğunluğunun təsdiq olunmasıdır.

Tibbi təyinatlı geyim məmulatları üçün Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən aparılmış qəbuledici sınaqların protokolları qəbul oluna bilər.

Sertifikatlaşdırılma məqsədi daşıyan sınaqlar lisenziya almış, müstəqil və texniki səriştəyə malik sınaq laboratoriyaları tərəfindən həyata keçirilir. Müstəqil sınaq laboratoriyasının olmadığı və ya həddindən artıq uzaq olduğu hallarda (bu hal sınaqların vaxtını uzadır və maya dəyərini yüksəldir, eləcə də daşınma çətinliyi yaradır) sertifikatasiya məqsədilə təcrübə sınağının tam təchizatlı və texniki səriştəli olduğuna dair akkreditasiya almış laboratoriyada sertifikatasiya üzrə qurumun nümayəndəsinin nəzarəti ilə keçirilməsinə icazə verilir.

Bu sınaqların obyektiv və qərəzsiz olmasının məsuliyyətini təcrübə-sınaq laboratoriyası ilə yanaşı, bu işi həmin laboratoriyaya tapşırılmış sertifikatlaşdırma üzrə qurum da daşımalıdır.

Sınaq laboratoriyaları məhsulun sınaqlarını SQ tərəfindən göndərilmiş müvafiq proqrama uyğun olaraq aparmalıdır. Sınaq nəticələri sınaq protokolu şəklində tərtib olunur və iki nüsxədə sertifikatlaşdırma üzrə quruma göndərilir. Protokollar sınaq laboratoriyasının rəhbəri və icraçılar tərəfindən imzalanır.

Sınaqların yalnız texniki sərəştəli olduğuna dair akkreditasiya almış laboratoriyada aparılması halında sınaq protokoluna sertifikatlaşdırma üzrə qurumun nümayəndəsi də imza atır. Protokolların surətinin laboratoriyada ən azı 3 il saxlanması vacibdir.

Sertifikatlaşdırılması nəzərdə tutulmuş məhsulun istehsal vəziyyətinin analizi üçün aşağıdakı göstəricilərin qiymətləndirilməsi daxildir:

- xammala giriş nəzarəti;
- məhsula aid normativ sənədləşmənin mövcudluğu, nəzarət və sınaq metodlarının olması;
- texnoloji prosesin təşkili, texnoloji keçid mərhələlərində keyfiyyətə nəzarət olunması;
- texnoloji avadanlığın vəziyyətinə nəzarət;
- metroloji təminatın durumu;
- ölçmə vasitələrinin yoxlanması qrafiklərinə riayət olunması;
- avadanlıqların cari texniki xidmətinin, planlaşdırılmış xəbərdaredici təmirlərin, cari, orta və əsaslı təmirlərin aparılması;
- hazır məhsulun keyfiyyətinə nəzarət;
- hazır məhsulun markalanması və qablaşdırılması, nəqlənmə və saxlanma şəraiti, məhsulun keyfiyyəti haqqında məlumatların qeydiyyati;

- kadrların kvalifikasiyası (ixtisaslaşma səviyyəsi).

İstehsal vəziyyətinin analizinin nəticələrinə görə sertifikatlaşdırma üzrə qurum akt tərtib edir. Bu sənəd uyğunluq sertifikatının verilməsində və onun qüvvədə olma müddətinin təyində nəzərə alınır.

Sertifikasiya üzrə qurum məhsulun istehsal vəziyyətini, məhsulun təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə sınaq nəticələrini analiz edir, sertifikatlaşdırılmış məhsulun eyniliyi (identifikasiyası) baxımından nəticələri təhlil edir və sertifikatın verilib-verilməməsi haqqında qərar qəbul edir.

Müsbət qərarın verilməsi zamanı SQ uyğunluq sertifikatının tərtibi və ərizəçiyə təqdimini həyata keçirilir, rədd cavab halında isə ona səbəbləri arqumentlərlə izah olunan imtina qərarı göndərilir.

Sertifikat özündən başqa əlavəyə də malik ola bilər, bu əlavədə sertifikatın əhatə dairəsinə aid olan, eyni istehsalçının buraxdığı və eyni tələblər əsasında sertifikatlaşdırılmış məhsullarının təfərrüatlı siyahısı qeyd oluna bilər.

Sertifikasiya üzrə qurum partiyalı (seriyalı) şəkildə buraxılan məhsullara sertifikatın etibarlılıq müddətini 3 ildən çox olmamaqla təyin etməlidir. Ümumiyyətlə, uyğunluq sertifikatının müddəti məhsulun istehsal vəziyyətinin analiz nəticələrindən asılı olaraq dəqiqləşdirilə bilər.

Sertifikasiya üzrə qurum GYS məhsulların icbari sertifikatlaşdırılmasını keçirdiyi zaman sertifikat ilə birlikdə ərizəçiyə uyğunluq nişanının istifadəsi üçün lisenziya (icazə) sənədi də verməlidir. İcbari sertifikatlaşdırılmış GYS məhsulu bu uyğunluq nişanı ilə markalandırılır. Uyğunluq nişanı ya məhsulun özünə, ya məhsula bərkidilmiş etiketə, ya da istehlakçı üçün nəzərdə tutulan qablaşdırma qutusuna vurulur.

Təftiş nəzarəti periodik və plandan kənar yoxlamalar formasında sertifikatın və uyğunluq nişanın bütün etibarlılıq müddəti ərzində keçirilir. Hazırda istehsal olunan və satılan məhsulların sertifikatlaşdırma zamanı təsdiq olunmuş müvafiq

tələblərə uyğun olduğunu sübut edən nəzarət yoxlamalarına məhsul nümunələrinin sınaqları və digər müxtəlif yoxlamalar da daxildir. Bu yoxlamaların periodikliyi ildə bir dəfədən az olmamalıdır.

Nəzarət yoxlamalarının periodikliyi və onların aparılmasının təşkilati formaları aşağıdakı meyarların nəzərə alınması ilə həyata keçirilir:

- məhsulun xüsusiyyətləri, eləcə də onun potensial təhlükəsi;
- məhsul istehsalının həcmi və müddəti;
- istehsalçı müəssisədə keyfiyyət sisteminin mövcudluğu;
- istehsalın stabilliyi.

Təftiş yoxlamalarının həcmi sertifikatlaşdırma sxemi və sertifikatlaşdırmanın xarakterik xüsusiyyətlərinin nomenklaturasından asılı olaraq, aşağıdakı meyarların nəzərə alınması ilə təyin olunur:

- hər bir xarakterik xüsusiyyətin təyin olunması üçün əmək tutumu;
- hər bir xarakterik xüsusiyyətin stabilliyi;
- əvvəlki təftiş yoxlamalarının nəticələri;
- dövlət nəzarətini həyata keçirən qurumların yoxlamalarının nəticələri;
- istehsalçının və digər təşkilatların sertifikatlaşdırılmış məhsulun keyfiyyəti barədə məlumatları.

Plandan kənar şəkildə yoxlamaları sertifikatlaşdırılmış məhsul haqqında şikayət iddiaları barədə istehlakçılardan, ticarət təşkilatlarından, dövlət nəzarətini həyata keçirən qurumlardan məlumatlar gəldikdə, həmçinin sertifikat sahibinin məhsulun istehsal texnologiyasını pozması haqda informasiya əldə edildikdə həyata keçirirlər.

Təftiş nəzarəti aşağıdakı mərhələlərdən ibarət olmaqdadır:

- sertifikatlaşdırılmış məhsul haqda informasiyanın

təhlili;

- nəzarət yoxlamasının proqramının işlənməsi;
- nəzarət yoxlamasının həyata keçirilməsi;
- yoxlama nəticələrinə görə yekun qərarın verilməsi.

Nəzarət yoxlaması zamanı aşağıda göstərilmiş işlər (prosedurlar) yerinə yetirilir:

- sınaqlar üçün nümunələrin seçilməsi;
- sınaq işləri;
- istehsal vəziyyətinin analizi (əgər sertifikatıya sxe-mində varsa);
- uyğunluq nişanının lisenziyasındakı istifadə şərtlərinə riayət olunmasının yoxlanması.

Yoxlama sınaqlarının aparılması üçün sınaq laboratoriyasını sertifikatıya üzrə qurum təyin edir. Ümumiyyətlə, sertifikatıya üzrə qurum sertifikatlaşdırılmış məhsul haqqında daim, həm də sertifikatın bütün etibarlılıq müddəti ərzində məlumat yığımını və təhlilini aparır.

Nəzarət yoxlamasının nəticələri əsasında akt tərtib olunur ki, burada nümunələrin sınaq nəticələri və məhsul istehsalının stabilliyi qiymətləndirilir, sertifikatın saxlanması və lisenziyanın istifadə müddətinin artırılması məsələləri işıqlandırılır.

Çatışmazlıqlar aşkar edildiyi halda akt sənədinə bunların aradan qaldırılması üçün nizamlaşdırma tədbirlərinin işlənərək həyata keçirilməsi barədə göstərişlər daxil edilir. Akt sertifikatıya üzrə qurumda saxlanılır, sənədin surəti istehsalçıya (satıcıya) və nəzarət yoxlamasında iştirakçı olan təşkilatlara göndərilir.

Sertifikatıya üzrə qurum təftiş yoxlamasının nəticəsinə görə sertifikatın qüvvədə olmasını dayandıra ya da onu ləğv edə bilər. Bu, eyni zamanda, uyğunluq nişanının istifadəsi üçün lisenziyanın da etibarlılıq vaxtının dayandırılması və ya birdəfəlik ləğv olunması deməkdir.

Bu vəziyyət məhsulun sertifikatıya zamanı yoxlanılan normativ sənədlərin tələblərinə cavab vermədiyi, habelə aşağıda sadalanan hallar zamanı mümkündür:

- sertifikasiya zamanı istifadə olunan sınaq metodlarının və normativ sənədlərin dəyişməsi;

- texnoloji prosesə, nəzarət metodları və sınaqlara, keyfiyyət təminatı sistemlərinə olan tələblərin yerinə yetirilməməsi və ya dəyişməsi (əgər bu dəyişmə sertifikasiyanın xarakterik xüsusiyyətlərinə əhəmiyyətli təsir edirsə).

Sertifikatın qüvvədən düşməsi və ya etibarlılığın dayandırılması haqda məlumat sertifikat sahibinə və GYS məhsulları üzrə sertifikasiya Sisteminin Mərkəzi Təşkilatına (SMT) çatdırılır.

Sertifikasiya üzrə qürum verdiyi sertifikatların, uyğunluq nişanından istifadə üçün lisenziyaların hesabatını aktların saxlanması və uçotuna dair müvafiq qaydalarına əsasən aparır, qəbul olunmuş formada bu haqda informasiyanı Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinə təqdim edir.

GYs məhsullarının sertifikatlaşdırılması zamanı istifadə olunan sənədlər və materiallar bilavasitə sertifikatı verən sertifikasiya üzrə qürumda (SQ) saxlanmalıdır.

- seriyalı buraxılan məhsul – sertifikatın qüvvədə olduğu müddət üçün;

- bir partiya məhsul - ən azı 3 il.

Bir qayda olaraq saxlanması vacib olan sənədlərin tərkibinə daxildir:

- sertifikasiya üzrə qürumda qeydiyyatdan keçmiş sertifikatlaşdırılma üçün sifariş ərizəsi;

- sertifikasiya üzrə qürumun ərizəyə görə, sertifikatın verilməsi və ya imtinası barədə qərarları (qərar məktubları);

- sınaqlar üçün nümunə seçilməsini əks etdirən aktlar;

- məhsulun təyin edilmiş tələblərə uyğunluğu haqda ərizə-bəyannamə (sertifikasiya sxemindən asılı olaraq);

- eyniləşdirmə (identifikasiya) nəticələrinin xülasəsi;

- sınaq protokolları;

- sanitar-epidemioloji rəyin, yanğın təhlükəsizliyi sertifikatının surətləri (lazım olduğu təqdirdə);
- məhsul tədarükü barədə müqavilələrin surətləri;
- mal göndərişi sənədlərinin surətləri (hesab qaimələri, maldaşıma fakturaları və s.);
- xammal və köməkçi materialların mənşəyi barədə sertifikatların, istehsalçının keyfiyyət sertifikatlarının surətləri;
- istehsalçılar haqda informasiyaya malik sənədlərin surətləri;
- istehsalın vəziyyətinin təhlilini həyata keçirmək üçün proqram (sertifikasiya sxeminə müvafiq olaraq);
- istehsalın vəziyyətinin analiz aktı;
- uyğunluq sertifikatı və uyğunluq nişanından istifadə üçün lisenziyaların surətləri və ya uyğunluq haqda bəyannamə ilə birlikdə qeydiyyatın aparılması barədə ərizənin surətləri (uyğunluq barədə bəyannamə qeydiyyatdan keçdiyi halda);
- ekspert-mütəxəssis tərəfindən zəruriliyi qeyd edilən istənilən digər sənədlər.

Geyim sənayesi məhsullarının sertifikatlaşdırılması bircinsli məhsulların sertifikasiyası qaydalarına uyğun şəkildə aparılır.

Bircinsli məhsulların qrupları aşağıdakı amillərdən irəli gələrək formalaşır:

- məhsulun adı (onun funksional təyinatı baxımından);
- məhsulun hansı yaş və cins mənsubiyyətinə aidiyyəti (trikotaj məmulatlar üçün);
- xammalın tərkibi;
- uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş trikotaj məmulatlarının toxunma forması.

Sertifikasiya məqsədilə nümunə seçilməsi QOST 20566-75, QOST 8844-77, QOST 9173-86, QOST 1059-72, QOST 28867-90, QOST 28415-89, QOST 13587-77, QOST 18276.0-88 tələblərinə uyğun olaraq lazımi formada markalanmış şəkildə

də hazır məhsul anbarında aparılır. Bu həm istehsalçı müəssisə, həm satıcı firma, ya da fiziki şəxsin anbarı ola bilər.

Bu prosedə əvvəlcə parça (kətan) və məmulatlar nümunələrin sınaqlarının aparılması və eyni zamanda, yoxlama nümunə kimi saxlanması üçün seçilir və sınaqlar iki üsulla aparılır:

- dağıdıcı olmayan nəzarət metodları (vizual qiymət, xətti ölçülərin təyini və s.);
- dağıdıcı nəzarət metodları (fiziki-kimyəvi və fiziki-mexaniki göstəricilər);

Toxuculuq parçaları və trikotaj məmulatlarının seçilmiş nümunələrində rəng boyanmasının fiziki-kimyəvi təsirlərə dayanıqlılığının təyini üçün bu nümunələr istehsal olunan konkret məhsul partiyasının bütün rəng və çalarlarını xarakterizə etməlidir.

Sınaq protokolunda sınaqdan keçmiş parça nümunələrinin yapışdırılmış kiçik parçaları olmalıdır.

Trikotaj məmulatlarında dağıdıcı nəzarət metodu ilə sınaqların keçirilməsi zamanı həmin məmulatların hazırlandığı (tikişin yol verilən minimum genəlmə və ya elastiklik göstəricisi istisna olmaqla) trikotaj parçasından olan nümunələrin istifadə olunmasına icazə verilir.

Uyğunluq sertifikatının tərtib edilməsində məhsulun adını göstərəkən müvafiq olaraq məhsula düşən ND miqdarına, məhsulun identifikasiya nəticələrinə, 5-ci rəqəmə qədər olan OK 005-93 kodlarına diqqət yetirilir.

Sertifikatda məhsul üçün verilmiş dövlət standartlarının işarələri göstərilir ki, burada məhsulun hazırlandığı standartlar və QOST -un bəndləri məlum olur. Öz növbəsində, bu bəndlərdə sertifikasiya zamanı təsdiq olunan göstəricilər və ya ayrı-ayrı göstəricilərin normalarını təyin edən normativ sənədlər müəyyən edilir.

Əgər məhsul ümumi texniki şərt (TŞ) və ya standartla görə hazırlanırsa, onda bu halda sertifikat və ya uyğunluq ser-

tifikatının əlavəsi üçün nəzərdə tutulmuş məhsulda texniki təsvir nömrələrini də göstərmək lazımdır.

GYS məhsullarının sertifikatlaşdırılma qaydalarına uyğun olaraq yorğan-döşək ağlarının və alt paltar dəyişəklərinin hazırlandığı parçalar üzrə sertifikatlaşdırılma zamanı aşağıdakı xüsusiyyətlər təsdiq və təsbit olunmalıdır:

- səthi üzrə sürtülməyə dayanıqlığı;
- yaş emaldan sonra xətti ölçülərin dəyişməsi;
- etikətdə göstərilən xammalların faiz tərkibinin uyğunluğu;
- rəng boyanmasının yuyulma, ütüləmə, sürtünmə və tərə qarşı dözümlüü;
- tərkibində sərbəst formaldehidlərin olmaması.

GYS məhsullarından üst geyim trikotaj məmulatlar üçün sertifikatlaşdırılma zamanı aşağıdakı göstəricilər təsdiq olunmalıdır:

- yaş emaldan sonra xətti ölçülərin dəyişməsi;
- müxtəlif xammal növlərinin ümumi kütlə payları (xüsusən uşaq paltarları assortimenti üçün);
- havakeçirmə qabiliyyəti (uşaq paltarları assortimenti üçün);
- hiqroskopiklik və ya rütubəti özünə çəkmə qabiliyyəti (uşaq paltarları assortimenti üçün);
- tikişin yol verilən minimum genəlmə göstəricisi;
- rəng boyanmasının yuyulma, ütüləmə, sürtünmə, işığa, distillə edilmiş suya və üzvi həlledicilərə qarşı dözümlülüyü;
- məmulatın markalanma etikətində göstəriləyi kimi xətti ölçülərin və xammalların faiz tərkibinin uyğunluğu.

Palto və kostyum paltarlarında sertifikatlaşdırılma zamanı aşağıdakı göstəricilər təsdiq olunmalıdır:

- kimyəvi liflərin kütlə payı (uşaq paltarları assortimenti üçün);
- məmulatın astarlarının hiqroskopikliyi (uşaq paltarları

assortimenti üçün);

- üst paltar parçaları və astarların sürtülməsində xovlu səthin dözümlülüyü;

- yaş emaldan sonra xətti ölçülərin dəyişməsi;
- suya davamlılıq (plaşlıq və gödəkçə tipli parçalar üçün);
- məmulatın markalanma etiketində göstərilədiyi xətti ölçülərə, xammal tərkibinə və qulluq üsullarına uyğunluğu.

Alıcılar (istehlakçılar) üçün geyim məmulatlarında ən çox əhəmiyyət kəsb edən paltarların hazırlandığı materialların (parçaların) aşağıdakı xüsusiyyətləri sayılır:

- xammalın tərkibi, geyimin rahatlığı ondan asılıdır;
- modanın istiqamətindən asılı olaraq rəng, şəkil, forma – strukturu, bəzək (işləmələr);
- məhsulun növündən və təyinatından asılı olaraq istismar xüsusiyyətləri və uzunömürlülüyü;
- məmulatın qiyməti.

Aydın ki, bu və ya digər amilin əhəmiyyətlik dərəcəsinə ancaq məhsulun istehlakçısı müəyyən edə bilər. Standartlara yenidən baxılması zamanı istehlakçının (alıcının) yüksəkkeyfiyyətli məhsullar ilə təminatına əsaslanan standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə Avropa təcrübəsini nəzərə almaq məqsədəuyğundur.

Müasir dövrdə bütün dünya praktikasında 9000 seriyalı İSO standartlarının tələblərinə uyğun keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırma proqramı geniş tətbiq sahəsi tapmaqdadır. Bu proqram İSO – standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilat tərəfindən işlənmiş və keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırmanın normativ-hüquqi bazası olmaqdadır.

9000 seriyalı sertifikatların qarşılıqlı olaraq tanınması proqramları da işlənib yerinə yetirilməkdədir. İSO 9000 seriyalı standartlar əsas götürülərək hazırlanmış sertifikatlaşdırma sxemləri böyük firmalar və kiçik biznes müəssisələri üçün də məqbul olmaqdadır. Çünki bunlar istehsal dövrlərindən asılı

olaraq keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Keyfiyyət sisteminin sertifikasiyasının əsas məqsədi – yüksəkkeyfiyyətli məhsulların istehsalını daim və stabil surətdə təmin etməkdir. Keyfiyyət sisteminin sertifikasiyasından əmələ gələn müsbət səmərə çox əhəmiyyətli ola bilər. Buna görə:

- bütün personal (müdirdən başlayaraq fəhləyə qədər) keyfiyyət sisteminin fəaliyyəti şəraitində işləməyə hazır olmalı və yüksəkkeyfiyyətli məhsul buraxmağa həvəsli olmalıdır;
- istehsalın təşkili və proseslərin funksionallığı müəssisədə istehsalın hər bir mərhələsində qəbul olunmuş texnoloji rəqlamentlərə və keyfiyyət sistemi sənədlərinə uyğun həyata keçirilməlidir.

Kompleks şəkildə keyfiyyətin idarəetmə sistemi olan və stabil işləyən tikiş sənaye müəssisələri istehsalın sertifikasiyası üzrə İSO 9002-96 standartlarının tələblərinə uyğunluq sertifikatı almaq imkanına malikdirlər. Bu istiqamətdə hazırlıq işləri artıq bəzi tikiş müəssisələrində gedir.

4.5. Xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılması

Xidmət – bu istehlakçı ilə icraçının bilavasitə qarşılıqlı ünsiyyəti və həmçinin, istehlakçının tələblərini yerinə yetirmək üçün icraçının şəxsi fəaliyyətidir.

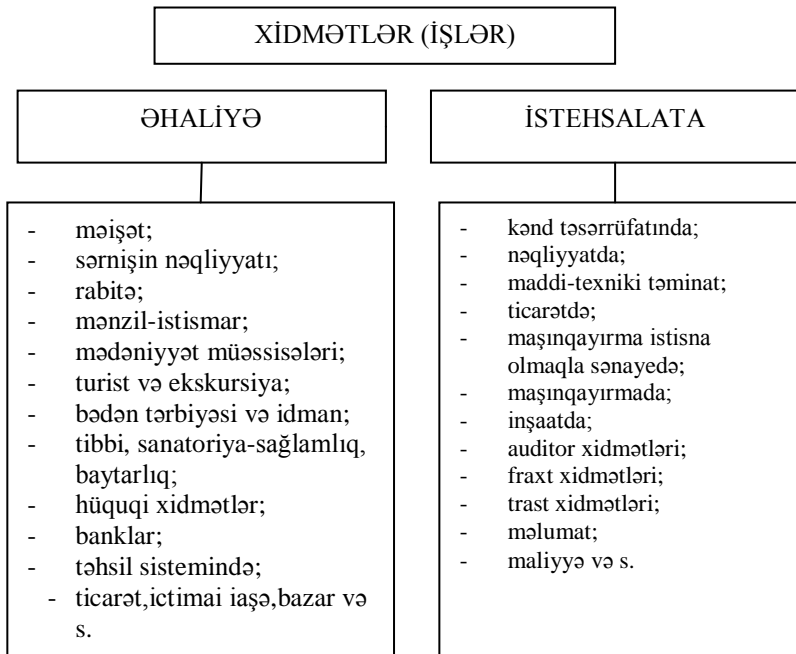
Xidmətlər maddi, qeyri-maddi (və ya sosial-mədəni) və istehsalat xidmətlərinə (işlərinə) bölünür.

Maddi xidmətlər dedikdə icraçının istehlakçının maddi tələblərini təmin etmək üçün fəaliyyəti nəzərdə tutulur. Maddi xidmətlərin nəticəsi, bir qayda olaraq, şəkli dəyişmiş məhsul, məsələn, təmir edilmiş avtomobil (avtomobil təmiri üzrə xidmətlər), tikilmiş əşya (dərzi xidməti), satılmış mal (ticarət xidməti), telefon əlaqəsi (rabitə xidməti) və s. ola bilər.

Qeyri-maddi və ya sosial-mədəni xidmət – bu icraçının istehlakçının sosial-mədəni tələbatının ödənilməsi üzrə

fəaliyyətidir. Bu növ xidmətin obyektı istehlakçının özüdür, məsələn, klinikaya müraciət edən (tibbi xidmət), turist (turist səfərləri xidməti), sərnişin (sərnişin nəqliyyatı xidməti), restoran müştərisi (ictimai iaşə xidməti), su hovuzu (bədən tərbiyəsi xidməti), hamam (hamam xidməti) və s.

İstehsalat xidməti – bu müəssisə və təşkilatların tələbatını ödəmək üçün xidmətdir. Bu xidmətin ifadə edilməsi “iş” termini ilə ifadə olunur, misal üçün elmi-tədqiqat, təcrübə-konstruksiya və texnoloji işlər; quraşdırma və işə salınma, istismar işləri və s. Müvafiq proseslər işin yerinə yetirilməsi, xidmət göstərilməsi adlandırılır. Bunlar sertifikatlaşdırma obyektı olaraq məcburi sertifikatlaşdırılan işlər və xidmətlər üzrə sənədlər Siyahısına daxil edilmişdir (şəkil 4).

Şəkil 4.4. Xidmətlərin (işlərin) müasir təsnifatı

Təqdim edilən təsnifat beynəlxalq təsnifatla, hələ ki, uyğunlaşdırılmamışdır, lakin o, müasir Rusiya sertifikatlaşdırma təcrübəsində müntəzəm yaranan xidmətlərin yeni növləri ilə təkmilləşdirilir.

1 oktyabr 1998-ci ildə qəbul edilmiş xidmətlərin nomenklaturasına sertifikatlaşdırılması təsdiq edilmiş sistemləri olan xidmət növləri daxil edilmişdir. Pərakəndə satış və bərbər-xana xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması sistemləri hazırlanma mərhələsindədir. Normativ bazanın olmaması səbəbindən çox əhəmiyyətli xidmət sahələri olan bazar və tibbi xidmətlər məcburi sertifikatlaşdırılmadan kənar qalmışdır. Avtomobil təmiri və kimyəvi təmizləmə xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə çox sayda sənədlər hazırlanmışdır. Ümumən götürdükdə isə xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılmasının normativ təminatı hələ formalaşma mərhələsindədir.

Sertifikatlaşdırmanın iştirakçılarının tərkibi və funksiyaları bir sıra səciyyəvi xüsusiyyətlərə malikdir. Xidmətlərin sertifikatlaşdırılması Sistemi iştirakçılarının tərkibinə daxildir:

- xidmətlərin sertifikatlaşdırılması Sisteminin rəhbər orqanı;
- xidmətlərin sertifikatlaşdırılması Sisteminin mərkəzi orqanı;
- xidmətlərin standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılmasının elmi-metodoloji mərkəzi;
- Sistemin metodik mərkəzi;
- Sertifikatlaşdırma üzrə akkreditasiya edilmiş orqanlar və sınaq laboratoriyaları;
- Sosioloji mərkəzlər (laboratoriya, mütəxəssislər qrupu);
- Xidmətlərin keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə akkreditasiya olunmuş orqanlar.

Xüsusi səciyyələrinə görə xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılması zamanı 7 sxemdən istifadə olunur (cədvəl 4.1.)

Xidmətlərin və işlərin sertifikatlaşdırılması sxemləri

Sxemin nömrəsi	Xidmət göstərilməsi və işlərin görülməsinin qiymətləndirilməsi	Xidmətlərin və işlərin nəticəsinin yoxlanması (sınanması)	Sertifikatlaşdırılmış xidmət və işlərə müfəttiş nəzarəti
1	Xidmətləri və işləri yerinə yetirənin peşəkarlığının qiymətləndirilməsi	Xidmətlərin və işlərin nəticələrinin yoxlanması (sınaq)	Xidmətləri və işləri yerinə yetirənin peşəkarlığına nəzarət
2	Xidmətlərin göstərilməsi və işin yerinə yetirilməsi prosesinin qiymətləndirilməsi	Həmçinin	Xidmətlərin göstərilməsi və işin yerinə yetirilməsi prosesinə nəzarət
3	İstehsalatın vəziyyətinin təhlili	Həmçinin	İstehsalatın vəziyyətinə nəzarət
4	Təşkilatın (müəssisənin) qiymətləndirilməsi	Həmçinin	Müəyyən olunmuş tələblərə uyğunluğa nəzarət
5	Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi	Həmçinin	Keyfiyyət sisteminə nəzarət
6	-	Uyğunluq haqqında bəyannaməyə (əlavə edilmiş sənədlərlə) baxılması	Xidmətlərin göstərilməsi və işin yerinə yetirilməsi keyfiyyətinə nəzarət
7	Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi	Həmçinin	Keyfiyyət sisteminə nəzarət

Sxem 1 – keyfiyyəti üzrə icraçının peşəkarlığının (təhsili, iş təcrübəsi, normativ sənədləri bilməsi və s.) qiymətləndirilməsini, işin nəticələrinin seçmə yoxlanmasını və həmçinin, müfəttiş nəzarətini nəzərdə tutan xidmət və işlərə tətbiq edilir. Sxemi fərdi sahibkarlıq və kiçik müəssisələr tərəfindən göstərilən xidmətlərə şamil etmək tövsiyə olunur.

Sxem 2 – texnoloji proses, icraçının ustalığı, xidmət şəraiti, prosesin təhlükəsizliyi və sabitliyinin yoxlanılması vasitəsilə xidmət (işin icrası) prosesinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Xidmət göstərilməsi prosesinin 2 sxemi ilə qiymətləndirilməsini, həmçinin, keyfiyyət sisteminin (sxem 7) qiymətləndirilməsi yolu ilə həyata keçirmək mümkündür.

Sxem 3 – istehsal (maddi) xidmətlərinin, misal üçün fərdi sifarişlə məmulatın təmiri və hazırlanması zamanı və s. sertifikatlaşdırma zamanı tətbiq edilir. Müfəttiş nəzarəti xidmətin nəticələrinin seçmə yolla yoxlanılması ilə həyata keçirilir.

Sxem 4 – müəssisənin, təşkilatın qiymətləndirilməsini (attestasiyasını) nəzərdə tutur. Bu zaman nəinki 2 sxemi üzrə xidmətin və ya işin keyfiyyəti yoxlanılır, həmçinin, müəssisəyə müəyyən kateqoriyanın, sinfin, ulduzun verilməsinin düzgünlüyü qiymətləndirilir. Müfəttiş nəzarəti sosioloji sorğu metodu ilə də həyata keçirilə bilər. 4 Sxeminin xidmət sahəsinin iri müəssisələrini sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilməsi tövsiyə olunur.

Sxem 5 – daha təhlükəli iş və xidmətlərin (tibb xidməti, sərnişin daşıma və s.) sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilməsi tövsiyə olunur. Sxem keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasını (sxem 7) və onun fəaliyyətinin sabitliyinə müfəttiş nəzarətini nəzərdə tutur. Bütün növ xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilə bilər.

6 və 7 sxemləri üzrə sertifikatlaşdırma məhsulun sertifikatlaşdırılmasında olduğu kimi müvafiq sənədlər əlavə edilmiş uyğunluq bəyannaməsindən istifadə etməklə həyata keçirilir. 6 sxemi özünü yüksək keyfiyyət səviyyəli xidmət və

iş icraçısı kimi tanıtılmış kiçik müəssisələrin iş və xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilir. 7 sxemi icraçının keyfiyyət sisteminə malik olduğu halda tətbiq edilir. Bu zaman işlərin görülməsinin, xidmətlərin göstərilməsinin qiymətləndirilməsi müəssisənin keyfiyyət sistemlərinin standartlarının tələblərinə uyğun xidmət və iş gördüklərini təsdiq etmək üçün müəssisənin tədqiq edilməsi ilə həyata keçiriləcək.

Sertifikatlaşdırmanın xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla xidmətlərin və işlərin nəticələri yoxlanılarkən alət və laboratoriya metodlarından başqa sosioloji və ekspert metodlarından (müşəriilər arasında sorğu yolu ilə keyfiyyətin qiymətləndirilməsi; yeməklərdən dadmaqla; təhsil alanların bilik səviyyəsinə nəzarətlə və s.) da geniş istifadə edilir.

4.6. Pərakəndə ticarət xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması

Ticarətin xüsusiyyətini nəzərə alaraq, pərakəndə satış nümunəsində xidmətlərin sertifikatlaşdırılmasını nəzərdən keçirək.

Azərbaycan Respublikasının ticarət iaşə, məişət və digər növ xidmət qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında 3 aprel 2014-cü il 94 sayılı qərarı ilə “Pərakəndə ticarət xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması Qaydaları” tətbiq edilmişdir. Qaydalar pərakəndə ticarət xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması Sisteminin iştirakçılarının tərkibini və strukturunu müəyyən edir, məcburi sertifikatlaşdırma aparılmasının qaydalarını müəyyən edir.

Sistemin rəhbər orqanı AZS müəyyən edilmişdir. Sistemin mərkəzi orqanı funksiyaları Azərbaycan Respublikası ticarət müfəttişliyi və daxili ticarət Departamentinə həvalə edilmişdir. Sistemin əsasını AZS Sistemində müvafiq qaydada akkreditə edilmiş, AZS tərəfindən verilmiş lisenziyası olduğu halda sertifikatlaşdırmanı həyata keçirən pərakəndə ticarət orqanları təşkil edir.

Sertifikatlaşdırılma xarici vətəndaşlar da daxil olmaqla həm hüquqi, həm də Azərbaycan ərazisində pərakəndə ticarət sahəsində xidmət göstərən fiziki şəxslər üçün məcburidir. Bu növ xidmətin sertifikatlaşdırılması işinin təmin olunması məqsədilə aşağıdakı standartlar hazırlanır və tətbiq edilir: “Ticarət. Terminlər və təriflər”, “Pərakən ticarət xidmətləri. Ümumi tələblər” və “Pərakəndə ticarət xidmətləri. Xidmət personalı üçün tələblər”.

Sertifikatlaşdırma adi qaydada həyata keçirilir – sifarişin verilməsi, sifarişin qeydiyyatı alınması, xidmətin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi və s.

Qəbul edilmiş sertifikatlaşdırma Qaydası ticarət sahəsinin həcmindən və müəssisənin növündən asılı olaraq sertifikatlaşdırmanın 4 sxemini nəzərdə tutur (cədvəl 4.1.).

1 sxemi xırda ticarət şəbəkəsi vasitəsilə malların realizə olunması xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq olunur, daha doğrusu, keyfiyyəti və təhlükəsizliyi icraçının (xidmət personalının) ustalığı ilə şərtlənən xidmətlər.

2 sxemi sahəsi 1000 m²-dək olan ticarət sahəsinə malik olan ərzaq mağazaları, sahəsi 2500 m²-dək olan qeyri-ərzaq mağazaları və həmçinin “Gündəlik tələbat malları” tipli mağazaların xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilir. Bu sxem üzrə sertifikatlaşdırılma zamanı texnoloji proses, icraçının ustalığı və xidmət şəraiti qiymətləndirilir.

3 sxemi üzrə sahəsi 2500 m²-dən çox olan ticarət sahəsinə malik olan qeyri-ərzaq mağazaları, sahəsi 3500 m²-dən çox olan univərmaqlar və hipermarketlər, həmçinin, sahəsi 1000 m²-dən çox olan ticarət sahəsinə malik olan universamların xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilir.

Bu sxem üzrə müəssisənin qiymətləndirilməsi onun maddi-texniki bazasının vəziyyəti və fəaliyyətinin sabitliyi, məlumat, metodiki, təşkilati və metroloji təchizat səviyyəsi, ticarət xidmətinin keyfiyyəti və şəraiti, xidmət personalının

ustalığının peşəkarlıq səviyyəsinin dərəcəsi və tibbi (ərzaq mağazalarında) göstəriciləri nəzərə alınmaqla aparılır.

4 sxemi keyfiyyət sistemləri sənədləşdirilmiş mağazalarda malların realizəsi üzrə xidmətlərin sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq edilir.

Pərakəndə ticarətin məcburi sertifikatlaşdırılmasının tətbiqi ölkə üzrə müvafiq keyfiyyətli, istehlakçıların həyat və sağlamlığı üçün təhlükəsiz mal almaqla hüquqlarının qorunmasına imkan yaradır.

4.7. Ekoloji sertifikatlaşdırma

Ekoloji sertifikatlaşdırma ekoloji sertifikat və ya uyğunluq nişanı (ekonişan) məhsulların böyük əksəriyyəti üçün onların rəqabət qabiliyyətliliyinin müəyyənedici faktorudur. 1993-cü ildə Avropa Birliyi ölkələrində vahid bazara çıxarılan ekoloji sertifikatlaşdırılmış məhsulların üstünlüyünü təsdiq edən direktiv qəbul edilmişdir – bu zaman məhsulların qiyməti ən azı iki dəfə artır.

Ekoloji sertifikatlaşdırmanın məqsədi – istehsalçıları təbii mühiti minimal dərəcədə çirkləndirən və istehlakçıya onun həyatı, sağlamlığı, mülkiyyəti və yaşayış mühitinin təhlükəsizliyinə təminat verən texnoloji proseslərin tətbiqinə, məhsul istehsalına həvəsləndirir.

Ekoloji sertifikatlaşdırılma obyektləri 4 növə bölünür:

- ətraf təbii mühit obyektləri (təbii ehtiyatlar, təbii komponentlər);
- ətraf mühiti çirkləndirən mənbələr (istehsalat, texnoloji proseslər, tullantılar və s.);
- təbiəti qoruma təyinatlı məhsullar (təbiəti qoruma texnologiyaları, məhsulları, xidmətləri);
- ekoloji informasiya resursları, məhsulları və texnologiyaları (məlumat bazası, proqram məhsulları, çirklənmə modelləri və s.).

Ekoloji təhlükəsizlik konsepsiyası özündə təkcə ənənəvi təhlükəsizlik və ya istehsal edilmiş məhsulların ənənəvi keyfiyyətinin deyil, həm də istehsal üçün istifadə olunan xammal ehtiyatlarının zərərsizliyinin, istehsal prosesinin və məhsulların saxlanılmasının, həmçinin, tullantıların əmələ gəlməsinin ətraf mühitə təsirini ehtiva edir. Əgər müəssisə istehlakçının sağlamlığının, istehsal etdiyi məhsulun keyfiyyətinin və ətraf mühitin təmizliyinin qayğısına qalırsa məcburi sertifikatlaşdırmadan əlavə öz məhsullarının könüllü sertifikatlaşdırılmasını tətbiq edə bilər.

Ekoloji tələblərə uyğunluğun sertifikatlaşdırılması sertifikatlaşdırılmanın fəal inkişaf edən istiqamətlərindən biridir. Qeyd etmək lazımdır ki, istehlakçı üçün nəzərdə tutulmuş təkcə hazır məhsulların uyğunluğunun deyil, həm də bütövlükdə müəssisənin ekoloji idarəetmə sistemi də qiymətləndirilə bilər.

Ekoloji idarəetmə sisteminin standartlaşdırılması üzrə işlər 1993-cü ildən başlanmışdır. Bu zaman İSO/TK 207 “Ətraf mühitin idarə edilməsi” texniki komitəsi yaradılmışdır. 1996-cı ildə həmin komitə müəssisənin fəaliyyətinin ekoloji aspektlərinin idarə edilməsinə aid İSO14000 seriyasının standartlar kompleksini hazırlamışdır. Ekoloji idarəetmə sistemi bu standartlara uyğun olaraq müəssisənin inzibati idarə edilməsinin ümumi sisteminin tərkib hissəsi kimi müəyyən edilir. O, müəssisənin təsərrüfat fəaliyyəti prosesində və ya məhsulun mövcudluğunun bütün mərhələlərində ətraf mühitin qorunmasının idarə edilməsinin məqsədlərinə xidmət etməlidir. Ekoloji idarəetmə sisteminin qarşısında dayanan əsas vəzifə ekoloji risklərin idarə edilməsidir.

Çox hissəsi GOCT P kimi qəbul edilmiş İSO14000 standartları ailəsini 3 qrupa bölmək olar:

- ümumi təyinatlı standartlar – “Ətraf mühitin idarə edilməsi sistemi. Tələblər və tətbiqi üzrə göstərişlər” GOCT P İSO 14001-98 (İSO 14001:1996); “Ətraf mühitin idarə edilməsi sistemi. Fəaliyyətinin təmin edilməsi prinsipləri, sistemləri

və vasitələri üzrə ümumi rəhbər göstərişlər” ГOCT P İSO 14004-98 (İSO 14004:1996); “Ətraf mühitin idarə edilməsi. Lüğət” ГOCT P İSO 14050-99 (İSO 14050:1998);

- ekoloji idarəetmə sisteminin yoxlanması və qiymətləndirilməsi qaydaları üzrə standartlar - ГOCT P İSO 14010-98 (İSO 14010:1996) “Ekoloji audit üzrə rəhbər göstərişlər. Əsas prinsiplər”; ГOCT P İSO 14011-98 (İSO 14011:1996) “Ekoloji audit üzrə rəhbər göstərişlər. Audit prosedurları. Ətraf mühitin idarəetmə sisteminin auditinin aparılması”; DÖST R İSO 14012-98 (İSO 14014:1996) “Ekoloji audit üzrə rəhbər göstərişlər. Ekologiya sahəsində auditorların təkmilləşdirilməsi meyarları”; İSO 14031:1996 “Ətraf mühitin idarə edilməsi. Ətraf mühitin qiymətləndirilməsi. Rəhbər göstərişlər”;
- Məhsula istiqamətləndirilmiş standartlar – İSO 14020:1998 “Ekoloji markalama və bəyannamə. Əsas prinsiplər”, İSO 14021:1998 “Ekoloji markalama və bəyannamə. 1-ci tip ekoloji markalama. Prinsiplər və prosedurlar”, ГOCT P İSO 14040-99 (İSO 14040:1997) “Ətraf mühitin idarə edilməsi. Mövcudluq mərhələsinin qiymətləndirilməsi. Prinsiplər və sturktur”; İSO 14041:1998 “Ətraf mühitin idarə edilməsi. Mövcudluq mərhələsinin qiymətləndirilməsi. Sahələrin və məqsədlərin müəyyən edilməsi. Təhlil”; İSO 14042 “Ətraf mühitin idarə edilməsi. Mövcudluq mərhələsinin qiymətləndirilməsi. Şərh”.

İSO 14001 standartlarına uyğun olaraq ekoloji idarəetmə sisteminin sertifikatlaşdırılması qaydası İSO 9001 üzrə keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması prosesi ilə eynidir. Hazırki dövrdə İSO/TK 176 və TK 207 texniki komitələri ekoloji idarəetmə sisteminin və keyfiyyət sistemlərinin birgə (eyni müddətdə) sertifikatlaşdırılması üçün standartların hazırlanmasına başlanılmışdır.

Rusiyada ekoloji sertifikatlaşdırılma sistemi 1996-cı ildə qeydiyyata alınmışdır. Sistemin mərkəzi orqanı Rostexnə-

zarətdir. Ekoloji sertifikatlaşdırılma həm məcburi, həm də könüllü sahələrdə aparıla bilər.

Fəaliyyətdə olan qanunvericiliyə müvafiq olaraq ətraf mühitin qorunmasına, ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunmasına və bioloji müxtəlifliyin saxlanılmasına verilən tələblərə cavab verməli olan obyektlər məcburi sertifikatlaşdırılmalıdır. Beynəlxalq və xarici təcrübənin nəticələri nəzərə alınmaqla digər obyektlər könüllü sertifikatlaşdırılmalıdır. Məcburi ekoloji sertifikatlaşdırılma obyektləri:

- Rusiyanın fəal üzvü olduğu, “Ətraf mühitin qorunmasının idarə edilməsi” ISO/TK207 tərəfindən hazırlanan, beynəlxalq standartlarla tənzimlənən ətraf mühitin qorunmasının idarə edilməsi sistemi;
- Rusiya Federasiyasına idxalı və Rusiya Federasiyasından ixracı, habelə RF-nin gömrük ərazisinə daxil olması ehtimal edilən, ozon qatının dağılmasına səbəb olan maddələrin və tərkibində bu növ maddələr olan ətraf mühit üçün ziyanlı məhsullar;
- RF-nin gömrük ərazisinə gətirilən və müdafiə sənayesi sahəsinin təşkilatlarına və müəssisələrinin istehsalat və təcrübə-sınaq obyektlərində istifadə olunan ekoloji zərərli texnologiyalar;
- Transsərhəd daşınmaları və tullantılarla əlaqəli fəaliyyət sahəsi obyektinə, təhlükəli və digər tullantılar da daxil olmaqla istehsal və istehlak tullantıları;
- Rusiya Federasiyası bayrağı altında üzən gəmilər tərəfindən açıq dənizdə tutulan, məhv olma təhlükəsi altında olan, vəhşi fauna və flora növlərinin beynəlxalq ticarəti Konvensiyasının təsiri altına düşən heyvan və bitki növləri, həmçinin onların hissələri və törəmələri.

Sertifikatlaşdırma orqanı müsbət nəticə olduğu halda sifarişçiyə müəyyən edilmiş nümunəyə uyğun ekoloji sertifikat verir və sertifikatlaşdırılma obyektinə məhsullarını sistemə uyğunluq nişanı (şəkil 4.5) ilə markalama hüquq verir.

Ekoloji sertifikatlaşdırmada içməli su və məişət tullantıları xüsusi yer tutur. “Nanotexnologiyalar” İSO/TK229 sədri P.Xettonun məlumatına görə, dünya bu sahədə artıq ciddi böhranla rastlaşıb, iqlim dəyişikliyi isə bu prosesi daha da dərinləşdirib. Hazırkı dövrdə artıq 1,1 mlrd insan təhlükəsiz su mənbələrindən, 2.6 mlrd insanın isə adi sanitariya və gigiyena vasitələrindən məhrumdur. 1900-cu ildən 2000-ci ilədək keçən 100 il ərzində su sərfiyyatı 6 dəfə artaraq əhalinin artım sürətindən 2 dəfə çox olmuşdur.

Şəkil 4.5. Ekoloji uyğunluq nişanı

Stokholm ətraf mühit problemləri institutunun (*Stockholm Environment Institute*) proqnozuna görə su çatışmazlığı olan ölkələrdə yaşayan əhalinin sayı 2025-ci ilədək əhəmiyyətli dərəcədə dəyişəcək. Əgər 1995-ci ildə bu cür ölkələrdə Yer Kürəsi əhalisinin 34% yaşayırdısa, 2025-ci ildə bu 63%, təxminən 6 mlrd təşkil edəcəkdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu hesablamə iqlimin mülayim dəyişməsi ssenarisi ilə qiymətləndirilmişdir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin əhalisinin ölümə səbəb olan xəstəliklərinin 5/4-ü su ilə gətirilən infeksiyaların nəticəsidir. Bu xəstəliklər sırasından – vəba, Denqe qızdırması,

yapon (ağcaqanad) ensefaliti, malyariya, poliomielit, leptospiroz (sarılığın analoqu), şistosomoz (parazitlərin törətdiyi xəstəlik), qarın yatalağı və həmçinin, qalxanabənzər vəzi xəstəliklərini göstərmək olar.

Hər gün 25 min insan suyun keyfiyyəti ilə bağlı xəstəliklərdən vəfat edir. Dünyada son 8 ildə bu səbəbdən 80 mln insan vəfat edib. Müqayisə üçün: ABŞ-da son 8 ildə suyun keyfiyyəti ilə bağlı xəstəliklərdə 130 nəfər vəfat edib.

Hər gün milyarddan çox insan 3-4 saat piyada yol qət etməlidir ki, su əldə etsinlər.

Qlobal istiləşmə stressi əhəmiyyətli dərəcədə artırır: düşən yağıntıların miqdarı, çayların sululuğu, göllərin səviyyəsi və həmçinin, yeraltı qurunt sularının bölünməsi dəyişir. Dünyanın bəzi rayonlarında su mənbələri azalır, digər rayonları isə su basır. Dünya miqyasında əhəlinin çox hissənin məskunlaşdığı çay vadiləri və rütubətli torpaqlar məhsuldarlığını itirir, ekosistemlərə dəstək olmaq və onların sabit inkişafını təmin etmək üçün zəruri olan, müvafiq keyfiyyət və kifayət qədər su əldə etməyə imkan verən təbii şəraitdə bərpa olunma qabiliyyəti itirilir. Ərzaq istehsalının fasiləsiz dövriyyəsi pozulur və buna görə də, bol məhsul əldə etmək getdikcə çətinləşir.

Ekoloji idarəetmənin alətlərindən biri ISO14020-ISO14024 standartlarının obyektivi olan ekoloji markalamadır.

Ekoloji markalama istehsalçı ilə istehlakçı arasında əlaqələndirici halqadır. O, məhsulun keyfiyyətinə və ekoloji təhlükəsizliyinə zəmanət verir. Ekoloji markalama – Rusiya və xarici ölkə məhsullarının qablaşdırması üzərindəki nişandır. Bu nişanı ekspertizadan keçmiş, məhsulunun yüksək keyfiyyətini və ekoloji təhlükəsizliyini sübut etmiş şirkətlər əldə edə bilər. Ekoloji markalama bir tərəfdən istehlakçıya keyfiyyətli məhsul seçimində etibarlı meyar kimi, digər tərəfdən ekoloji cəhətdən təhlükəsiz məhsul istehsalçılarına mallarını realizə etməyə və bazarda rəqabətliliyi artırmağa kömək etmək məqsədilə yaradılmışdır. Beynəlxalq ekoloji fondun sertifikatlaşdırma üzrə

orqanının baza ekoloji markası Rospatent tərəfindən qeydiyyatda alınmış (şəhadətnamə №196533) əmtəə nişanının qrafik təsviridir (şəkil 4.5).

Şəkil 4.6. Beynəlxalq ekoloji fondun sertifikatlaşdırma üzrə orqanının ekoloji uyğunluq sertifikatının baza markası

Avropa Birliyi dövlətlərində məhsulların ekoloji markalama sistemi fəal inkişaf edir və demək olar ki, bütün mal qruplarını əhatə edir. Qeyri-ərzaq mallarının iki ekoloji markası (şəkil 4.6) - şimal (“Şimal Qu quşu”) və Avropa (“Avropa çiçəyi”) daha məşhurdur. Hər iki nişan tualet kağızı və döşəkdən tutmuş hotel və kompyuterədək çoxsaylı əmtəə qruplarını əhatə edir. Bəzi əmtəə qrupları hər iki markalama tipi ilə markalana bilər.

Dünyada mövcud olan ekoloji markalanmanı məlumat çatdırılması baxımından aşağıdakı əsas qruplara bölmək olar:

- istehsalın bütün proseslərinin əhatə etməklə məhsulun bütövlükdə ekoloji təmizliyi barədə məlumat. Bu markalanmaya aiddirlər: “Şimal qu quşu”, “Avropa çiçəyi” və “Həyat yarpağı”;
- məhsulun ayrı-ayrı xassələrinin ekoloji təmizliyi barədə məlumat (misal üçün “Mavi mələk”, “Ekonişan”). Bura

həmçinin Yer kürəsi ətrafındakı ozon qatının azalmasına səbəb olan maddələrin olmadığını bildirən nişanlar da daxildir; istehlak əşyalarını ətraf mühitə az ziyan vurmaqla utilizasiya edilməsinin mümkün olduğunu bildirən nişanlar, və digərləri;

- təbii yeyinti məhsullarının (üzvi istehsal) eyniləşdirilməsi üçün məlumatlar.

Şəkil 4.7-də “Həyat yarpağı” ekoloji markalanmanın təqdim edilməsi üçün ekspertizanın aparılmasının bütün əsas mərhələləri göstərilmişdir. Ayrı-ayrı blokların şərhə ehtiyacı vardır.

Şəkil 4.7. Ekoloji markalanmanın bəzi növləri:

- 1- “Şimal qu quşu” (Skandinaviya);
- 2 – “Avropa çiçəyi” (Avropa Birliyi);
- 3 – “Həyat yarpağı” (Rusiya);
- 4 – “Mavi mələk” (Almaniya);
- 5 – “Ekonişan” (Yaponiya).

Müstəqil elmi bazaya daxildir: ekspertizanın nəticələri üzrə qabaqcadan marağı olmayan elmi dairələrin nümayəndələri, həmin istehsalat sahəsinin elmi-tədqiqat layihələndirilməsi üzrə aparıcı mütəxəssis kollektivi.

Müstəqil ekspert bazası, misal üçün Sankt-Peterburq sənaye-ticarət palatası və ya “S.-Peterburq-Test” sınaq və sertifikatlaşdırma Mərkəzi tərəfindən təqdim oluna bilər.

İctimai məsləhət şurasına daxildir: ekspertizanın nəticələri üzrə qabaqcadan marağı olmayan Sankt-Peterburq

ekoloji ittifaqının müstəqil ekspert bazasının nümayəndələri, elmi dairələri və ictimaiyyət nümayəndələri. Məhz burada müstəqil ekspert bazasının rəyinə (texniki rəy adlandırılır) baxılır, bütün tərəflərin mülahizələri dinlənilir və yekun qərar qəbul edilir.

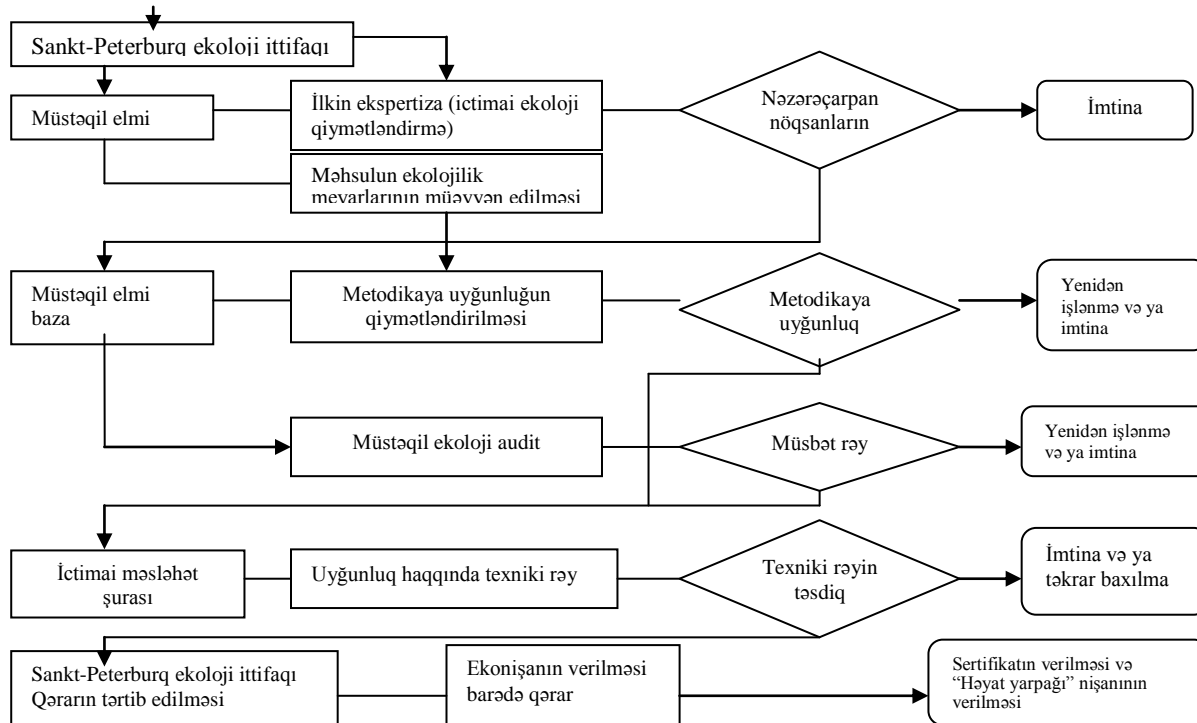
Nəticədə istehsalçı-müəssisə ekspertizadan keçirilmiş məhsulunun üzərində əmtəə nişanının əks olunması və həmçinin, nişanın reklam kampaniyasında istifadə etmək hüququ qazanır.

Nişanın fəaliyyət müddəti – iki ildir. Bu müddət bitdikdən sonra məhsulun ekoloji markalama prosedurunun meyarlarına uyğun olmasının təsdiq edilməsi tələb edilir. Məhsulunu sertifikatlaşdırmış və “Həyat yarpağı” ekoloji nişanını almış müəssisə aşağıdakıları əldə edir:

- məhsulun ekoloji cəhətdən təhlükəsiz olması nəzərə alınmaqla xüsusi keyfiyyətə malik olmasının təsdiqi;
- müəssisədə ekoloji siyasətin mövcudluğu və bütün istehsalat dövriyyəsinin təhlükəsizliyinin əsaslandırılmış və sənədləşdirilmiş təsdiqi;
- həmkar şirkətlərlə və xüsusən də xarici təşkilatlarla qarşılıqlı münasibətlərin təmin olunması;
- satış həcminin yüksəldilməsi (məhsula istehlakçı tələbatının artması hesabına);
- ətraf mühitə mənfi təsirləri minimuma endirmiş və həyat fəaliyyəti mühitinin vəziyyətinə qayğı ilə yanaşan müəssisə kimi ad qazanması;
- nəzarət orqanları ilə münasibətlərin optimallaşması;
- məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artması.

“Həyat yarpağı” (şəkil 4.8) ekoloji markalanmanı əldə etmək üçün ekspertizadan keçmə bütün istehsalatın optimallaşdırılmasına səbəb olur, belə ki, ekspertiza gedişində müəssisənin “zəif yerləri” müəyyən edilir və onların aradan qaldırılması istiqamətində tövsiyələr verilir.

Müəssisənin ərizəsi

Şəkil 4.8. "Həyat yarpağı" ekoloji nişanının verilməsi üzrə attestasiya

4.8. Logistika sistemlərinin sertifikatlaşdırılması

Loqistika yunanca – bu hesablaşma və düşünmək sənətidir. Hətta Roma imperiyasında “loqist” titullu qulluqçular olmuşdur. Bu gün bu məfhum bir qədər transformasiya olunmuş, lakin ilkin mənasını itirməmişdir. Belə ki, iqtisadiyyatda loqistika dedikdə dəqiq müddətlərdə istehlakçıların tələbatının optimal təmin edilməsi ödənilməsi üçün xammalın çatdırılmasının, istehsalının, daşınmasının və paylanması bütün mərhələlərində maddi yüklərin, malların, məlumatların və maliyyə axınlarının planlaşdırılması, realizəsi, koordinasiyası və nəzarət işi üzrə kompleks təşkilati-idarəetmə fəaliyyəti nəzərdə tutulur. Loqistika şirkətin korporativ strategiyasına daxil edilir və onun əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir.

Müasir iqtisadiyyat və biznesdə loqistika strateji vacib rola malikdir. Məhz loqistika (maddi, informativ və maliyyə axınlarının inteqrasiya edilmiş idarə edilməsi) sayəsində iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərdə maddi ehtiyatlar sərbəst istehsalata daxil olur və məhsullar (yüklər) dəqiq müddətlərdə istehlakçıya çatdırılır.

Dünyanın aparıcı şirkətləri öz fəaliyyətlərində loqistika texnologiyalarını uğurla tətbiq edir. Bu texnologiyalar arasından *Just-in-time* (dəqiq vaxtda), *Requirements/resource planning* (tələbatın/ehtiyatların planlaşdırılması), *Demand-driven Logistic* (tələbatla uyğunluğa istiqamətləndirilmiş logistika), *Time-based Logistic* (real zaman kəsiyində logistika), *Value-added Logistics* (əlavə dəyər loqistikası), *Integratet Supply Chain Management* (təchizatın inteqrasiya olunmuş halqalarının idarə edilməsi), *E-Logistics* (elektron loqistika) və s. qeyd etmək vacibdir. Son illərdə loqistikanın funksional sahələrinin idarə edilməsi və biznes-proseslərin əlaqələndirilməsi məsələlərinin həllinə yönəlmiş *Supply Chain Management – SCM* (təchizat halqalarının idarə edilməsi) inteqrasiyası konsepsiyası fəal tətbiq edilir.

Göstərilən konsepsiya və texnologiyalar korporativ məlumat sistemi (*KMS*) ilə dəstəklənir.

Bir çox şirkətlər məxsus olduqları loqistika sisteminin beynəlxalq ixtisaslaşma tələblərinə uyğunluğunun obyektiv qiymətləndirilməsində maraqlıdır. Avropada bu sahədə sertifikatlaşdırma fəaliyyətini Loqistika üzrə Avropa sertifikatlaşdırma komitəsi (*European Certification Board for Logistics - ECBL*) və onun üzvləri sıralarına daxil olmuş Avropa dövlətlərinin Milli komitələri tənzimləyir. Şirkətlərin loqistik menecment personalının qiymətləndirilməsində üç səviyyəli sertifikatlaşdırma sistemi istifadə edilir: loqistika üzrə Avropa sertifikatı – kiçik səviyyə (*EJLog*); loqistika üzrə Avropa sertifikatı – böyük səviyyə (*ESLog*); loqistika üzrə Avropa sertifikatı – usta (*EMLog*).

Rusiyada hələlik loqistika strategiyası biznesin planlaşdırılmasında təbii elementə çevrilməmişdir. Məlumatlara görə Rusiya şirkətlərinin yalnız 3% loqistika strategiyasına malikdir və düşünülmüş şəkildə bunu tətbiq edir. Loqistika sahəsində elmi-tədqiqat layihələrinin əlaqələndiricisi Rusiyada *ELA* üzvlüyünə qəbul edilmiş yeganə müəssisə olan ГY-БИЛЭ-dir. Həmçinin, Rusiyanı *ECBL-də* (*European Certification Board for Logistics*) təmsil edən Sertifikatlaşdırma üzrə Rusiya komitəsi yaradılmışdır.

Rusiya Federasiyasında biznesin dəstəklənməsi uzlaşdırılmış loqistika siyasəti sisteminin yaradılmasının strateji məqsədi sahələrarası və regionlararası səviyyədə Rusiya və beynəlxalq bazar iştirakçılarının qarşılıqlı loqistika əlaqələrinin təmin edilməsi, özütənzimlənən şəbəkələrin mexanizmlərini, doktrinalarını hazırlamaq və həyata keçirməkdən ibarətdir. Bu sistemin realizə olunması beynəlxalq səviyyədə tanınmış standartların və onların sertifikatlarının tələblərinə cavab verən keyfiyyət sistemlərinin idarə edilməsini, təchizat halqalarının loqistika sistemlərinin kütləvi tətbiqini, həmçinin, milli və nəqliyyat təhlükəsizliyinin təminatı nəzərə alınmaqla həyata

keçirilməsini tələb edir və şübhəsiz ki, bu Rusiyanın Dünya Ticarət Təşkilatına uyğunlaşdırılmasına şərait yaradacaq.

Dünyada menecment və logistika sahəsində, həmçinin beynəlxalq, həm də məhsul istehsalçılarının, təchizat operatorlarının dünya və regional cəmiyyətləri tərəfindən qəbul edilmiş onlarla standartlar vardır ki, onlar da mərhələli şəkildə Rusiya Federasiyasında tətbiq edilir. Yeni çərçivə standartlarından biri də bu yaxınlarda dərc olunmuş İSO/PAS28000:2005 “Təchizat halqasının təhlükəsizliyinin idarə edilməsi sistemi” adlı sənəddir.

2005-ci ilin əvvəllərində logistika sahəsində istehsal, xidmət, elm və təhsil dairələrini təmsil edən RF müəssisələrinin və təşkilatlarının bəziləri tərəfindən milli logistika sistemlərinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinə xidmət edən “Qiymətləndirmə və logistika” alt komitəsi təsis edilmişdir.

Alt komitə qarşısına qoyulmuş tapşırıqların həllinin praktik nəticəsi 2005-2006-cı illərdə “ЛЮГОCEPT” şərti adı ilə logistika sistemlərinin könüllü sertifikatlaşdırılması Sisteminin yaradılması və dövlət qeydiyyatından keçirilməsi olmuşdur.

4.9. Personalın sertifikatlaşdırılması

Məhsul, xidmət və keyfiyyət sistemlərindən başqa işçi personalı da könüllü sertifikatlaşdırılmaya cəlb olunmalıdır. Personalın könüllü sertifikatlaşdırılması bu və ya digər fəaliyyət sahəsinin mütəxəssislərinin onların işinə verilən tələblərə uyğunluğunun yoxlanılması üçün vacibdir. Sertifikatlaşdırma baza təhsilini əvəz etmir və onu şübhə altına salmır. Sənaye və xidmətlərin intensiv inkişafı ildən-ilə proqram təminatı, normativ sənədlər və texniki bilik səviyyəsi baxımından yeni tələblər irəli sürür. Beləliklə, mütəmadi olaraq onların müasir meyarlara uyğunluğunun attestasiya edilməsi zərurəti yaranır. Obyektiv və müstəqil qiymətləndirməni sertifikatlaşdırma təmin edir. Mütəxəssislərə verilən tələblər və uyğunluğun qiymətləndirilməsi qaydalarını dövlət deyil maraqlı tərəflər müəyyən edir. Misal

üçün, Almaniyada avtonəqliyyat vasitələri qiymətləndiricilərinin sertifikatlaşdırılması sığorta şirkətləri, banklar və qiymətləndiricilər cəmiyyətinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilmişdir. Avtomobillərin məcburi sığortalanması zamanı avtomobilin və ya onun zədəsinin keyfiyyətli qiymətləndirilməsinin bu strukturların iqtisadi maraqları ilə birbaşa əlaqəsi vardır. Ümumi qəbul edilmiş qaydalarla sertifikatlaşdırılmış qiymətləndirici bu prosesin bütün iştirakçıları tərəfindən qəbul edilir.

Rusiya Federasiyasında personalın sertifikatlaşdırılması inkişaf etməyə başlayır və artıq mütəxəssislərin sertifikatlaşdırılmasını nəzərdə tutan bir neçə sistem qeydiyyatda alınmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, personalın sertifikatlaşdırılmasını attestasiya kimi qəbul etmək olmaz. Attestasiyanın məqsədi – işçinin peşəkarlıq səviyyəsinin tutduğu vəzifəyə uyğunluğunu müəyyən etməkdir. Sertifikatlaşdırmanın məqsədi – mütəxəssisin bu və ya digər fəaliyyət sahəsində konkret hərəkətləri icra etməsi imkanının müəyyənləşdirilməsi və onun qəbul edilmiş tələblərə uyğunluğunun təsdiq edilməsi üçün hazırlıq səviyyəsinin, peşəkar bilik, vərdiş və təcrübəsinin müəyyən edilməsidir. Attestasiyanı iş verən (ikinci tərəf), sertifikatlaşdırmanı isə sertifikatlaşdırma orqanı (üçüncü tərəf) həyata keçirir.

Hazırda Rusiya Federasiyasında məhsul, xidmət, istehsalat, keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması, sınaq və ölçü laboratoriyalarının, ГОСТ Р sertifikatlaşdırma sistemlərinin, sertifikatlaşdırılma və akkreditasiya orqanları, akkreditasiya sistemləri üzrə ekspert kimi fəaliyyət göstərən personalın səriştəliliyinin sertifikatlaşdırılması sistemi yaradılmış və inkişaf edir. Sistem RF qanunverici normativləri və qanunları bazasında formalaşdırılır. ГОСТ Р məcburi sertifikatlaşdırma sisteminin fəaliyyət təcrübəsi göstərmişdir ki, onun effektivliyi istehlak bazarına təhlükəsiz məhsulun (xidmət və digər obyektlərin) buraxılışı barədə bilavasitə qərar qəbul edən ekspertlərin səriştəliliyindən çox asılıdır.

Səriştəlilik dedikdə mütəxəssisin nəzəri bilikləri, praktik vərdisləri və təcrübəli olması nəzərdə tutulur. Səriştəlilik müəyyən sahə ilə məhdudlaşır, qiymətləndirilən məhsula, xidmətə və digər obyektlərə (peşəkar səriştəlilik), qiymətləndirmə metodologiyasına (kvalimetrik səriştəlilik) şamil olunur. Peşəkar səriştəlilik özündə aşağıdakı bilikləri ehtiva edir:

- analoqların keyfiyyət göstəricilərinin qiyməti;
- elmi-tədqiqat işlərində, patentlərdə, konstruktor layihələrində əks olunmuş məhsulun inkişaf perspektivi;
- istehlakçıların tələbləri;
- istismarın (istehlakın) şərtləri və xarakteri.

Kvalimetrik səriştəlilik ekspert tərəfindən məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin prinsip və metodlarının dürüst başa düşülməsi, müxtəlif tip qiymətləndirmə cədvəllərindən istifadə etmək bacarığının, qiymətləndirmə obyektinin dərəcələrə bölünməsinin kifayət qədər sayını və subyektiv ehtimalları müəyyən etmək imkanının olması deməkdir.

Sertifikatlaşdırma zamanı peşəkar səriştəlilik tələblərindən başqa mütəxəssisin ekspert funksiyasını yerinə yetirmə qabiliyyətini təmin edən şəxsi keyfiyyətləri ilə bağlı tələblər də irəli sürülür.

4.10. Uyğunluğun təsdiqi sistemində müqavilə münasibətləri

Sertifikatlaşdırma orqanları və sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri) sifarişçilərlə (istehsalçılarla, satıcılarla) müqavilə münasibətlərinə girir, daha doğrusu, müvafiq müqavilə imzalayır və müqavilə şərtlərinin yerinə yetirilməsi üzrə məsuliyyət daşıyır. Nəzərə almaq lazımdır ki, məhsulun sertifikatlaşdırılması (sınanması) nəticənin özünün “satılması” deyil, buna gətirib çıxaran fəaliyyət olduğu üçün hər hansı maddi nəticəyə gətirib çıxarmır. Bu zaman ekspert müsbət nəticəyə zəmanət vermir.

Sertifikatlaşdırma və sınaq peşəkar xidmətidir, yəni səriştəli mütəxəssisin yerinə yetirdiyi xidmətdir. Xidmətin

keyfiyyəti onu yerinə yetirənlərdən çox asılıdır. Xidmətin təqdim edilməsi xüsusi biliklər tələb edir: sertifikatlaşdırma üzrə ekspertin müvafiq sertifikatı, sınaq üzrə mütəxəssis isə onların keçirilməsinə icazə verən attestasiyadan keçirilməlidir. Bu növ müqavilələr ödənişli xidmət müqavilələrinə aiddir. Bu sahədəki müqavilələr tərəflərin imzası ilə təsdiq olunmuş yazılı sənəd şəklində tərtib olunmalıdır.

Sifarişçi ilə imzalanmış standart formalı müqavilədə məhsul (əmtəə) müvafiq tələblərə uyğun yoxlanılarkən istinad ediləcək normativ sənəd göstərilməlidir. Bu sənədlərin statusu uyğunluğun təsdiq edilməsinin könüllü və məcburi olmasından asılı olaraq fərqlidir.

Bir qayda olaraq, konkret məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə xidmətlərin göstərilməsi şərtləri fərqlidir. Bunlar sertifikatlaşdırılma obyektinin xüsusiyyətləri ilə şərtlənir - istehsalat-texniki təyinatlı məhsullar, xalq istehlakı malları və s.; sertifikatlaşdırılma xidmətinin həcmi və qiyməti. Bu xidmətin həcmi tərəflərin seçdiyi sertifikatlaşdırma sxemindən (uyğunluğun təsdiq edilməsinin könüllü sahəsində) və texniki rəqlamentlə nəzərdə tutulmuş sertifikatlaşdırma sxemindən (uyğunluğun təsdiq edilməsinin məcburi sahəsində) asılıdır. Deməli, sertifikatlaşdırma xidmətinin ehtimal edilən həcmindən asılı olaraq qiymət müəyyən edilir.

Müqavilənin mətnində aşağıdakılar əks olunmalıdır: giriş hissəsi (tərəflər, onların müqavilə bağlamaq səlahiyyətləri); göstərilən xidmətin xarakterini göstərən müqavilə predmeti; xidmətin qiyməti və ödəniş qaydaları; tərəflərin məsuliyyəti; müqavilənin fəaliyyət müddəti; digər şərtlər (dəyişikliklərin qaydaları və şərtləri, müqaviləyə vaxtından əvvəl xitam verilməsi və s.); nəticə hissəsi; tərəflərin bank rekvizitləri; tərəflərin möhürləri.

Ödənişli sertifikatlaşdırma xidməti müqaviləsi sifarişçinin təklif göndərməsi və məcburi sertifikatlaşdırma orqanının razılığına əsasən bağlanır.

Məcburi sertifikatlaşdırma orqanı təklif alınandan sonrakı 30 gün ərzində sifarişçiyə müvafiq sənəd göndərməlidir. Mübahisə yarandığı halda cavab alınandan sonrakı 30 gün ərzində məhkəmə iddiası qaldırmaq olar. Müddətlər haqqında bu qaydalar qanunla və ya digər qanunverici sənədlə digər müddətlər nəzərdə tutulmadıqda, yaxud tərəflər arasında razılaşdırılmadıqda tətbiq edilir. Ödənişli sertifikatlaşdırma xidməti üzrə müqavilə bağlamaqdan imtina etmiş məcburi sertifikatlaşdırma orqanı məhkəmə qətnaməsi ilə buna məcbur edilə bilər və bu imtina nəticəsində sifarişçiyə dəyən ziyanı ödəməlidir. Müqavilənin bağlanılmasından imtina edilməsi barədə də məhkəməyə şikayət etmək olar.

Müqavilənin dəyişdirilməsi və pozulması məsələsi RF MM-in xüsusən bu məsələlərin həllini nəzərdə tutan müvafiq maddələrini pozursa müqavilənin dəyişdirilməsi və pozulması barədə ümumi normalarla tənzimlənir.

Öhdəliklərin yerinə yetirilməsindən birtərəfli imtinanın yolverilməzliyi barədə ümumi qaydadan fərqli olaraq ödənişli sertifikatlaşdırma xidmətinin göstərilməsi barədə müqavilədən həm sifarişçi, həm də məcburi sertifikatlaşdırma orqanı birtərəfli qaydada imtina edə bilərlər.

Tərəflər əsaslı dəyişmiş şəraitə uyğun olaraq müqavilənin dəyişdirilməsi (xidmət qiymətinin artırılması, icra müddətinin dəyişdirilməsi və s.) və ya pozulması barədə razılığa gələ bilərlər.

Əgər qeyd edilən razılıq əldə olunmazsa sadalanan şərtlər daxilində maraqlı tərəflərin birinin tələbi ilə məhkəmə yolu ilə dəyişdirilə və ya pozula bilər.

Görünür ki, münasibətlərin müqavilə əsasında qurulması uyğunluğun qiymətləndirilməsi orqanına daxil olan şikayət və müraciətlərin həll olunması üzrə sifarişçilər, müştərilərlə işin ümumi siyasətinin bir hissəsidir.

Yoxlama sualları

1. Keyfiyyət menecmenti sistemini səciyyələndirin.
2. Keyfiyyət menecmenti sisteminin sertifikatlaşdırmanın nəticələrinə təsiri nədən ibarətdir?
3. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırması mərhələlərinin məzmunu nədən ibarətdir?
4. Keyfiyyət menecmenti sisteminin 8 prinsipini göstərin.
5. Keyfiyyət menecmenti sisteminin sertifikatlaşdırılması işlərinin təşkilatı prinsipləri hansılardır?
6. Keyfiyyət menecmenti sisteminin sertifikatlaşdırılması sisteminin Registrinin strukturunu səciyyələndirin.
7. Keyfiyyət menecmenti sisteminin sertifikatlaşdırılması zamanı iştirakçılar kimlərdir?
8. İstehsalatın sertifikatlaşdırılmasını xarakterizə edin.
9. Qida məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının prinsipləri hansılardır?
10. HASSP (*Hazard Analysis and Critical Control Points*, risklərin təhlili və ciddi nəzarət nöqtələri) sistemi nədir?
11. Toxuculuq və yüngül sənaye mallarının sertifikatlaşdırılması prinsipləri hansılardır?
12. Sertifikasiya xidmətlərinin (işlərinin) tərifini verin və təsniflədin?
13. Sertifikatlaşdırma xidməti iştirakçılarının tərkibini qeyd edin?
14. Sertifikatlaşdırma xidmətinin aparılması qaydası necədir?
15. Pərakəndə satış xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması prinsiplərini göstərin?
16. Ekoloji sertifikatlaşdırmaya ümumi yanaşma necədir?
17. Məcburi ekoloji sertifikatlaşdırma obyektlərini göstərin?
18. İçməli suyun sertifikatlaşdırılmasının xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?
19. Ekoloji markalanmanın prinsiplərini deyin?
20. Logistika sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasından danışın.
21. Personalın sertifikatlaşdırılması prinsipləri hansılardır?
22. Uyğunluğun təsdiq edilməsi sistemində müqavilə münasibətlərini səciyyələndirin.

V FƏSİL. BEYNƏLXALQ VƏ XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ SERTİFİKATLAŞDIRMA

5-ci fəslə öyrəndikdən sonra bakalavr:

Bilməlidir

- Standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatların, Ölçü və çəkilər Beynəlxalq Bürosunun, Qanunverici metrologiyanın beynəlxalq təşkilatının, Laboratoriyaların akkreditasiyasının beynəlxalq təşkilatının strukturunu;
- uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə Avropa Birliyinin direktivlərinin tələbləri;
- uyğunluq barədə bəyannamənin növləri;
- inkişaf etmiş ölkələrdə sertifikatlaşmanın və akkreditasiyanın inkişaf istiqamətləri;

Bacarmalıdır

- xarici ölkələrin tələblərini nəzərə almaqla milli sertifikatlaşdırma və akkreditasiya işləri üzrə sənədlərin tərtibatını;

Yiyələnməlidir

- sertifikatlaşdırma, akkreditasiya və metroloji nəzarətə beynəlxalq standartların tələblərinin realizəsi prinsipləri (ISO/MƏK17000, ISO/MƏK17025, MД МОЗМ 1, MД МОЗМ 27, 2004/22/EC direktivləri).

5.1. Qlobal sistemdə sertifikatlaşdırma üzrə beynəlxalq fəaliyyət

23 yanvar 2006-cı ildə Paris şəhərində Ölçü və Çəkilər Beynəlxalq Bürosu, Qanunverici metrologiyanın beynəlxalq təşkilatı və Laboratoriyaların akkreditasiyasının beynəlxalq təşkilatı tərəfindən ticarət, sənaye və qanunvericilik sahəsində birgə bəyannamə imzalanmışdır.

Sənəd Metrik konvensiyanın üzvləri olan dövlətləri Milli metrologiya institutlarının və həmçinin, Beynəlxalq vahidlər sistemi tərəfindən nəzarət olunmasını sübut edən akkre-

ditasiya olunmuş laboratoriyalar tərəfindən verilmiş sertifikatların qəbul edilməsinə yardımçı olmağa dəvət edir.

Bu sənəddə adı çəkilən bütün təşkilatlar məqsədi, misal üçün sənaye, ekologiya, tibb və qida məhsullarının təhlükəsizliyi sahələrində ölçülərin qarşılıqlı tanınmasını sadələşdirməkdən ibarət olan qarşılıqlı tanınma haqqında Razılaşmanın müxtəlif növləri ilə məşğul olur.

Qarşılıqlı tanınma haqqında Razılaşma çərçivəsində hər bir iştirakçı digər iştirakçıların milli etalonlarını, ölçü sertifikatlarını və dərəcələnmələrini qəbul etməyi öhdəsinə götürür. Qarşılıqlı tanınma haqqında Razılaşma bütün milli və beynəlxalq səviyyədə milli etalonların tam dəqiqliklə məlum olduğu, sərbəst girişə malik Ölçü və çəkilər Beynəlxalq Bürosunun məlumatlar bazasında (*kcdb.bipm.org*) qeydiyyat altına alındığına zəmanət verir.

ABŞ-da və Qərbi Avropada istehlakçının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi əhalinin yaşayış keyfiyyətinin yüksəldilməsinə istiqamətlənmiş sosial siyasətin vacib məsələsi olmuşdur. Vahid Avropa bazarının yaradılması strategiyası üzrə proqram məsələlərinə həsr olunmuş Avropa Birliyi Komissiyasını “*Ağ kitabında*” (1985-ci il) qeyd edilmişdir ki, Avropa iqtisadi ittifaqı ölkələrinin qanunvericiliyinin uzlaşdırılması istehlakçıların maraqları və ətraf mühitin müdafiəsi, sağlamlığın mühafizəsi və təhlükəsizlik tələblərinin müəyyən edilməsinə hədəflənməlidir.

1985-ci ildə BMT-nin Baş Assambleyası “İstehlakçıların maraqlarının qorunması rəhbər prinsipləri” adlı sənədi qəbul etmişdir. Bütün bunlar bilavasitə istehlakçı cəmiyyətlərinin alıcının təhlükəsizliyi uğrunda apardığı mübarizənin nəticəsi olaraq Avropa Birliyi çərçivəsində uyğunluğun təsdiqinin çevik sisteminin yaradılmasına təsir göstərmişdir.

Hazırda əsasında ölçmə vasitələrinin müxtəlif kateqoriyaları üçün Qarşılıqlı tanınma haqqında Müqavilələrin (DoMCs) imzalanacağı Qarşılıqlı tanınma Razılaşması (MAA)

tətbiq edilməyə başlanıb. Bu Sistemdə Qarşılıqlı tanınma haqqında Müqavilə iştirakçılarında Qanunverici metrologiyanın beynəlxalq təşkilatının tövsiyələrinə uyğunluğunu təsdiq edən sınaq protokolları veriləcək, digər iştirakçılar tərəfindən tanınacaq və istifadə ediləcək. Bundan başqa, Qanunverici metrologiyanın beynəlxalq təşkilatı uyğunluğun qiymətləndirilməsinin tanınmasının digər sistemlərinin yaradılması imkanlarını öyrənir.

Laboratoriyaaların akkreditasiyasının beynəlxalq təşkilatı milli səviyyədə tanınmış akkreditasiya orqanlarının beynəlxalq assosiasiyasıdır. Laboratoriyaaların akkreditasiyasının beynəlxalq təşkilatının əsas vəzifəsi dünya üzrə fəaliyyət göstərən 25000 akkreditasiya edilmiş sınaq və dərəcələmə laboratoriyalarına xidmət edən akkreditə orqanlarının işini uzlaşdırır. Akkreditasiya edilmiş laboratoriyalar həm özəl, həm də dövlət təşkilatları ilə işləyir və əksər hallarda ölçmələrin maksimal dəqiqliyini deyil, Beynəlxalq vahidlər sisteminədək izlənilməsinə və texniki etibarlılığa uyğunluğun təsdiq edilməsinə tələb edir. Laboratoriyaaların akkreditasiyasının beynəlxalq təşkilatının 58 ölkədə daimi və assosiativ üzvləri bu laboratoriyaların və digər təşkilatların İSO/BEK (Beynəlxalq Elektrotexniki Komissiya) 17025 əsas tələblərinə uyğunluğu əsasında texniki etibarlılığının qiymətləndirilməsinə və akkreditasiyasını həyata keçirirlər.

Məlumdur ki, bu razılaşma Ümumdünya qlobal ölçülər sisteminin (WMS) yaradılmasına istiqamətlənib.

Qlobal metroloji sistem – bu etibarlı ölçməni təmin edən sistemdir və onun üçün səciyyəvidir:

- Beynəlxalq vahidlər sistemində ölçmələrin eyniliyi;
- ölçmələrin yol verilən qeyri-müəyyənliyinin ciddi sərhədlərinin mövcudluğu;
- beynəlxalq səviyyədə tanınmış və fəaliyyətdə keyfiyyət sistemlərinə riayət olunması;

- sənədlərlə təsdiq olunan etibarlılığın yoxlanılması prosedurlarının şəffaflığının təmin olunması.

Beynəlxalq ticarət sistemi tərkibinə 140 ölkə daxil olan, digər 30 ölkənin isə daxil olması barədə danışıqlar gedən Ümumdünya Ticarət Təşkilatının qaydaları əsasında fəaliyyət göstərir. ÜTT-nin qaydaları ticarət sahəsində aşıq və liberal siyasətin yeridilməsinə yardım göstərir. Bu qaydalar məhsulları, xidmətləri və intellektual mülkiyyət hüquqlarını əhatə edir (şəkil 5.1).

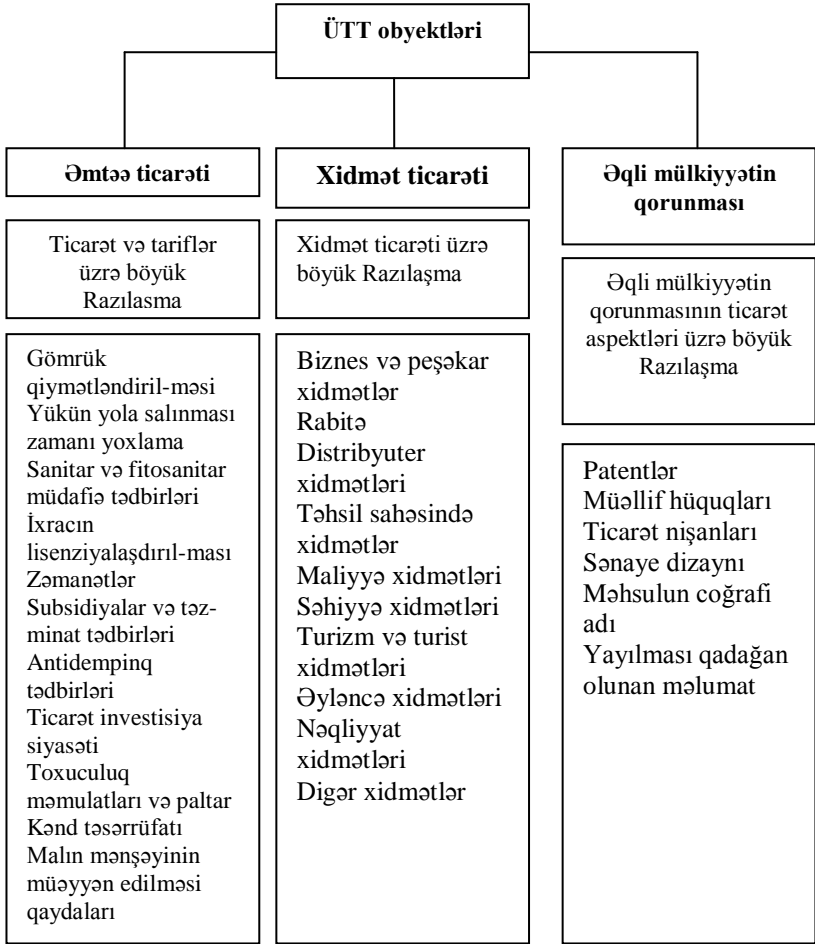
Nəticədə:

- dünya ticarətinin 90% ÜTT razılaşmaları ilə tənzimlənir;
- praktik olaraq ÜTT üzvləri olan 140 ölkədə bütün məhsullar və xidmətlər ÜTT razılaşmalarından birinin və ya bir neçəsinin təsiri altına düşür;
- çox illər ərzində gömrük tarifləri əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır (inkişaf etmiş ölkələrdə 40%-dən 4%-dək).

Hesablamalar göstərir ki, praktik olaraq ticarətin 80%-ni standartlaşdırılması və ya texniki tənzimlənməsi vacib olan məhsulları əhatə edir və bu məhsul üçün uyğunluğun qiymətləndirilməsi tələb oluna bilər. Birbaşa və ya dolayısı ilə daha vacib tələblərin yerinə yetirilməsini etiraf edən istənilən fəaliyyət sertifikatlaşdırılmalı və ya texniki tənzimlənməlidir.

Standartların və texniki tələblərin gözlənilməsi şərti ilə ticarətdə texniki sədləri azaltmaq üçün 1994-cü ildə ÜTT ticarətdə texniki sədlər barədə Razılaşma qəbul etmişdir. Bu Razılaşma özündə texniki tələblərin, standartların və qiymətləndirmə prosedurlarının ticarətdə arzuolunmaz sədd olmayacağına zəmanət verən qaydaları əks etdirir. ÜTT-in “Ticarətdə texniki sədlər” sənədi akkreditasiya da daxil olmaqla uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurlarını əhatə edir.

Şəkil 5.1. ÜTT sistemində ticarət haqqında Razılaşma

Dərəcələmə adətən, sınaq və sertifikatlaşdırma uyğunluğun qiymətləndirilməsi proseduralarının tərkibinə daxil olur. Beləliklə, uyğunluğun qiymətləndirilməsi sistemlərinin müəy-

yən edilmiş standartları və proseduralarını ticarətdə texniki sədlərin dəf edilməsinin əsas aləti kimi qəbul etmək olar.

Məhsul istehsalçıları “Bir məhsul, bir sınaq – tanınma hər yerdə” şüarını qəbul edən özünə istənilən ticarət və xidmət bazarına yol açmağa imkan verən uyğunluq sertifikatına malik olmalıdır. Bu şüarı həm də universal sınaq kimi də oxumaq olar.

Lakin sınaqları həyata keçirən və sertifikatlar verən təşkilatların etibarını qabaqcadan qazanması vacibdir. Məhz bundan sonra iştirakçılar sertifikatların qarşılıqlı tanınmasına ümid edə bilərlər. Burada sınaqların və qiymətləndirmə prosedurlarını uyğunlaşdırmaq, cihazları vahid ölçülər bazasında istifadə etmək, sınaq prosedurlarını bacarıqla aparmaq və keyfiyyətin idarə edilməsi sistemlərindən istifadə etmək vacibdir. Ölçmələrin dəqiq və dürüst aparılması sertifikatların tanınması və qarşılıqlı etibarın yaranması üçün həlledici amil olduğu aydın olmuşdur. Akkreditasiya xidməti beynəlxalq əməkdaşlıq əsasında milli sərhədlərdən kənardakı akkreditasiya orqanı tərəfindən verilmiş sertifikatların və sınaq nəticələrinin tanınmasına yardım etməlidir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi belə vacib əhəmiyyət qazandıqdan sonra standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətinin vacib predmetinə çevrilmişdir. 1970-ci ildə Standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilat (İSO) uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə komitə (CASCO) yaratmışdır. Beynəlxalq elektrotexniki komissiyası ilə birgə işçi qruplar qlobal tanınma əldə edilməsi üçün uyğunluğun qiymətləndirilməsinin müxtəlif aspektləri üzrə təlimatlar və standartlar hazırlayırlar.

1994-cü ildə yaradılmış Laboratoriyaların akkreditasiyası üzrə Qərbi Avropa kooperasiyası (EAL) və həmçinin, 1997-ci ildən fəaliyyətdə olan Akkreditasiya üzrə Avropa kooperasiyası (EA) təşkilatlarınınin fəaliyyəti etibarın möhkəmləndirilməsinə istiqamətlənmişdir.

Avropanın milli metroloji institutları 1973-cü ildən əməkdaşlıq edərək, bu 1987-ci ildə EVROMET təşkilatının yaranmasına gətirib çıxarmışdır. EVROMET-in fəaliyyəti qarşılıqlı tanıma Memorandumuna uyğun qurulmuş, qanunvericilik baxımından məcburi xarakter daşımasa da qarşıda duran vəzifələri dəqiq müəyyən edir.

EVROMET-in məqsədləri aşağıdakılardır:

- mövcud metroloji infrastruktur çərçivəsində ölçmə standartları sahəsində təşkilat üzvləri arasında daha sıx münasibətlərin qurulması;
- metrologiyanın aktual tələbləri və təşkilat üzvlərinin yerləşməsi nəzərə alınmaqla onların xidmət və ehtiyatlarından istifadənin optimallaşdırılması;
- bütün üzvlər üçün ölçmə xidmətlərinin yaxşılaşdırılması və əlçatan edilməsi;
- EVROMET-lə əməkdaşlıqda milli vasitələrin, proqramların və avadanlıqların bütün təşkilat üzvləri üçün əlçatanlığının təmin edilməsi.

Avropanın nümunəsi qanunverici metrologiyanı və sertifikatlaşdırma fəaliyyətini əhatə edən regional metrologiya strukturlarının inkişafı ilə vahid Avropa bazarının yaradılması arasındakı qarşılıqlı fəaliyyəti aydın nümayiş etdirir. Bundan başqa, dünyanın digər hissələrində yerləşən regional metrologiya təşkilatları arasında işgüzar münasibətlər yaradılmışdır:

- APMP – Asiya-Sakit okean metroloji proqramı;
- COOMET – Milli metroloji xidmətlərin Avrasiya kooperasiyası;
- SADC MET – Vahid ölçmənin inkişafı üzrə Cənubi Afrika kooperasiyası;
- SIM – Amerikaarası metroloji sistem.

Sertifikatlaşdırma sahəsində akkreditasiya üzrə daha fəal regional təşkilatlar aşağıdakılar hesab edilir:

- APLAC – Laboratoriyaların akkreditasiyası üzrə Asiya-Sakit okean kooperasiyası;
- EA – Akkreditasiya üzrə Avropa kooperasiyası;
- IAAC – Akkreditasiya üzrə beynəlxalq kooperasiya;
- SADCA – SADC akkreditasiya üzrə kooperasiyası.

5.2. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinə Avropa Birliyi direktivlərinin tələbləri

Məhsulların uyğunluğunun qiymətləndirilməsinə Avropa yanaşması, ticarətinin 70%-i Avropa İttifaqına daxil olan dövlətlərlə olan Rusiyanın nəzər-diqqətindədir. Hazırda 36 dövlət uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticəsinin tanınması haqqında Razılaşmanın üzvü olaraq ticarətdə inzibati əngəllərin aradan qaldırılması məsələlərini həllinə çalışırlar. Bundan başqa, Avropa İttifaqının zamanla sınaqdan çıxarılmış texniki qanunvericiliyini məhsulun təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə tələblərin verilməsinin və bu tələblərə uyğun qiymətləndirilmə və yerinə yetirilməsinin metodoloji əsası kimi baxmaq olar.

Avropa İttifaqının məhsula verilən məcburi tələblərin tətbiqi və icrası, həmçinin, bu tələblərə uyğunluğun qiymətləndirilməsi növlərini müəyyənləşdirən əsas hüquqi sənədlər Avropa İttifaqı üzv dövlətlərinin milli qanunvericiliyinə daxil edilən Avropa direktivləridir.

Hazırda Avropa İttifaqının texniki qanunvericilik direktivlərinin üç növünü göstərə bilərik:

- ümumi direktivlər (Məhsulun ümumi təhlükəsizliyi barədə 2001/95/Aİ Direktivi, Buraxılan məhsulun keyfiyyətinə istehsalçının məsuliyyəti barədə 85/374/Aİİ Direktivi). Bu direktivlər ya bütün məhsullara, ya da 2001/95 Aİ Direktivi kimi məhsulların geniş qrupuna (həm yeni, həm də istifadədə olmuş istehlak mallarına) şamil edilir və Aİ-nin konkret məhsula aid direktivi olmadıqda və ya mövcud

direktivlər onlarla bağlı risklərin bütün kateqoriyalarını əhatə etmədikdə tətbiq edilir;

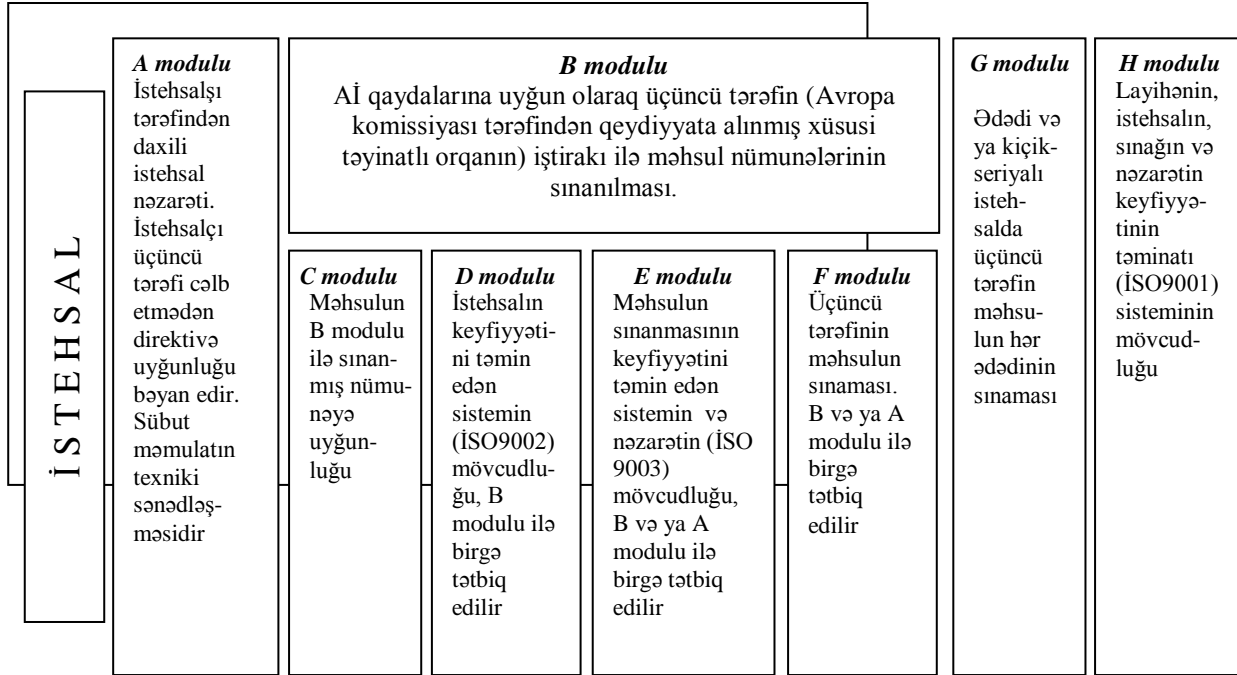
- Aİ-nin məhsula verilən konkret tələbləri əhatə edən Köhnə yanaşmalı direktivləri ilə. Bu növ direktivlər məsələn, avtomobil, qida və kənd təsərrüfatı, parfyumeriya-kosmetika, kimya və əczaçılıq məhsullarını əhatə edir;
- Məhsula əsaslı və ya vacib tələblər müəyyən edən Yeni və Qlobal yanaşmalı Direktivlər. Bu yanaşmalar haradan meydana gəlmişdir?

Yeni və Qlobal yanaşma Direktivləri uyğunluğun qiymətləndirilməsinin prinsip və proseduralarının tətbiqinin yeni metodologiyasını realizə edir. Yeni və Qlobal yanaşma konsepsiyası 1975-ci ildə imzalanmış Roma müqaviləsi çərçivəsində müəyyən edilmiş Avropa İttifaqının yaradılmasının əsas məqsədinə tamamilə cavab verir – məhsulların sərbəst hərəkətinin təmin edilməsi və ticarətdə yeni əngəllərin yaranmasının qarşısının alınması. Bu konsepsiyanın həyata keçirilməsinin əsas vasitələri bir tərəfdən tələblərin texniki uzlaşdırılması, digər tərəfdən onların yerinə yetirilməsinin qiymətləndirilməsi nəticələrinin qarşılıqlı tanınması. Texniki uzlaşdırılma tələblərin verilməsi mexanizmi ilə təmin edilir: direktivlərin əsas (vacib) təşkil edən tələbləri bu direktivlərlə uzlaşdırılmış Avropa standartlarının tələblərinin məğzini təşkil edir. Məhsulların Yeni və Qlobal yanaşma direktivlərinin tələblərinə uyğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin, qarşılıqlı tanınması bu sənədlərdə müəyyən edilmiş uyğunluğun qiymətləndirilməsinin vahid prosedurası və Avropa İttifaqı ölkələrində fəaliyyət göstərən uyğunluğun qiymətləndirilməsi orqanlarına vahid tələblərə əsaslanır.

Qərbi Avropa ölkələrində bu ölkələrin normativ sənədlərinə əsaslanan sertifikatlaşdırmanın çox sayda milli sistemlərinin olması eyni məhsulun müxtəlif metodlarla müxtəlif göstəricilərə uyğun qiymətləndirilməsinə gətirib çıxarırdı. Bu Avropa İttifaqına üzv ölkələr arasında ticarətə texniki əngəllər

yaradır və “insanların, əmtəələrin və xidmətlərin sərbəst hərəkətini təmin edən daxili sərbədsiz məkan” məqsədinin həyata keçirilməsinə mane olurdu. Həmçinin, uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasındakı fərqlər, həmçinin inzibati amillərə də aid idi. Nəticədə normativ sənədlərdəki fərqlərin yaratdığı inzibati əngəllər ixracatçı ölkədə oranın normativ sənədlərinə uyğun aparılmış eyni proseduraların idxalçı ölkədə də təkrar olunması ilə dəf olunurdu. Bu problem öz həllini Avropa İttifaqı Şurasının 21 dekabr 1989-cu ildə “Sertifikatlaşdırma və sınaqlar üzrə Qlobal konsepsiya” sənədinin qəbul etməsi ilə tapdı. Bu sənədin əsas ideyası vahid Avropa normaları üzrə qurulmuş sertifikatlaşdırma və akkreditasiya kimi vasitələrdən istifadə hesabına mallara və xidmətlərə etibar yaratmaqdır. Bu etibar keyfiyyət və mötəbərliklə təsdiq edilməlidir. Qlobal konsepsiyanın əsas tövsiyələrini aşağıdakı 6 tezislə ifadə etmək olar:

- keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə EN 29000 seriyalı standartların ümumi istifadəsini və bu standartlara uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasını təşviq etmək;
- akkreditasiya zamanı sertifikatlaşdırma orqanlarına və sınaq laboratoriyalarına tələbləri ifadə edən EN45000 seriyalı standartları tətbiq etmək;
- akkreditasiyaların mərkəzləşdirilmiş milli sistemlərinin yaradılmasını dəstəkləmək;
- qanunvericiliklə tənzimlənməyən sahələrdə sertifikatlaşdırma və sınaq təşkilatlarını yaratmaq;
- Avropa İttifaqına üzv ölkələrdə sertifikatlaşdırma və sınaq infrastrukturalarının fəaliyyətini uzlaşdırmaq;
- Sertifikatların və sınaqların qarşılıqlı tanınması barədə üçüncü ölkələrlə (Aİ üzvü olmayan) müqavilələrin bağlanması.

Şəkil 5.2. Qlobal konsepsiya çərçivəsində uyğunluğun qiymətləndirilməsi modulları

5.3. Uyğunluğun modullarla qiymətləndirilməsi

Avropa İttifaqı Şurasının 22 iyul 1993-cü il tarixli Qərarına əsasən Aİ ölkələrində modul quruluşuna malik (şəkil 5.3) və tətbiqinin səciyyəvi xüsusiyyətləri olan uyğunluğun qiymətləndirilməsi metodları tətbiq edilir. Bu Avropada sertifikatlaşdırmanın və akkreditasiyanın Qlobal konsepsiyası ilə izah olunur. Məhsulun təhlükəsizliyi üzrə Aİ Direktivləri müvafiq modulun istehsalçı-müəssisədə uyğunluğun qiymətləndirilməsi üçün istifadəsini tövsiyə edir. A,...,H modullarından birinin və ya onların kombinasiyasının tətbiqi təhlükəsizliyin qiymətləndirilməsinin düzgünlüyünün sübut olunmasına xidmət edir. Əgər məhsulun direktivlərin tələbinə cavab verdiyi müəyyən edilibsə istehsalçı onun üzərinə C€ nişanını markalayır. Modulların tətbiq edilməsi nəticəsində məhsulun uyğunluğu barədə istehsalçının bəyannaməsi və üzərinə C€ nişanı vurulması keyfiyyət nişanı və bazara çıxarılması üçün icazə deyil. Bu ancaq Avropa İttifaqında sərbəst ticarətə zəmanətdir.

Bu modullar uzlaşdırılma (93/465/AİB) haqqında direktivlərdə istifadə üçün nəzərdə tutulmuşdur. Texniki sənədləşmə, məhsul, sınaq, keyfiyyətin menecmenti sistemi uyğunluğun qiymətləndirilməsi obyektləridir.

Uyğunluğun bəyan edilməsi sxemi şəkil 5.3-də göstərilmişdir.

Texniki sənədləşməyə tələblər məhsula olan konkret direktivlə müəyyən edilir. Misal üçün, 98/37/ Aİ Direktivində müəyyən edilmişdir ki, texniki sənədlərə daxil olmalıdır: layihə sənədləri (çertyojlar, sxemlər, hesablamalar və s.); Direktivdə nəzərdə tutulmuş risklərin aradan qaldırılmasına imkan vermiş layihə qərarlarının təsviri; sınaqların nəticələri; məhsulun hazırlanması zamanı tətbiq edilmiş standartların, tələblərin siyahısı; texniki hesabat və ya sertifikatlar; istismar qaydaları haqqında təlimat.

93/465/AİB Qərarında uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurasını demək olar ki, əks etdirən müəyyən əməliyyatların tipik bloku kimi nəzərdən keçirilməsi mümkün olan əsas 8 modul müəyyən edilmişdir. Əsas 8 moduldan əlavə şəxsi sübutları əsasında, həmçinin, üçüncü tərəfin iştirakı ilə uyğunluğun özü tərəfindən təsdiqi də daxil olmaqla həmin qədər modifikasiya müəyyən edilmişdir.

A modulu ilə nəzərdə tutulan əməliyyatı texniki fayl yaratmaqla, uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul etməklə və həmçinin, bəyannamə əsasında məhsulu C€ nişanı ilə məkalamaqla istehsalçı özü həyata keçirir.

SXEİMİN MƏZMUNU	<p>Sifarişçi (istehsalçı) <i>Texniki faylda uyğunluğu sübut etmək üçün öz sübutlarını göstərir</i> <i>Uyğunluq haqqında bəyannamə qəbul edir</i></p>	AVROPA MODULU	A
	<p>Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sifarişçi Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir</p>		C
	<p>Sertifikatlaşdırma orqanı İstehsal mərhələsində keyfiyyət sistemini sertifikatlaşdırır Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sifarişçi Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir Sertifikatlaşdırma orqanı Keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir</p>		D
	<p>Sertifikatlaşdırma orqanı Nəzarət və sınaq mərhələsində keyfiyyət sistemini sertifikatlaşdırır Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun tipik nümunəsinin sınağını keçirir Sifarişçi Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir Sertifikatlaşdırma orqanı Keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir</p>		E
	<p>Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Buraxılan məhsul partiyasının seçmə sınağını keçirir Sifarişçi Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir</p>		F
	<p>Akkreditə edilmiş sınaq laboratoriyası Buraxılan məhsul partiyasının seçmə sınağını keçirir Sifarişçi Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir</p>		

	<p>Akkreditədilmiş sınaq laboratoriyası Məhsulun hər bir vahidinin sınağını keçirir Sifarişçi Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir</p>		G
	<p>Sertifikatlaşdırma orqanı Layihələndirmə və istehsal prosesində keyfiyyət sistemini sertifikatlaşdırır İstehsalçı Məhsul nümunəsinin sınağını keçirir Uyğunluq haqqında bəyannaməni qəbul edir Sertifikatlaşdırma orqanı Keyfiyyət sisteminə müfəttiş nəzarətini həyata keçirir</p>		H

Şəkil 5.3. Avropa moduluna uyğunluğun bəyan edilməsi

B modulu texniki sənədləri nəzərdən keçirən, məhsul nümunəsini sınaqdan keçirərək texniki sənədləşmənin tipik nümunəsinə (tipin sertifikatı) uyğunluq sertifikatı verən səlahiyyətli orqan tərəfindən həyata keçirilir. Bu modulu “xidməti” modul kimi qəbul etmək olar, belə ki, o, ayrılıqda tətbiq edilmir, lakin digər modullara tərkib hissəsi kimi daxil edilir.

C, D, E və F modulları, adətən, B modulundan sonra tətbiq edilir. Bu zaman C modulu tipin uyğunluq sertifikatı əsasında tipin uyğunluğu barədə istehsalçının bəyannaməsinin qəbulunu və məhsulun C€ nişanı ilə markalanmasını nəzərdə tutur.

D modulu tətbiq edilərkən səlahiyyətli orqan istehsal mərhələsində istehsalçının keyfiyyətin menecmenti sistemini qiymətləndirir və sonradan bu sistemə nəzarəti həyata keçirir, istehsalçı tipin uyğunluğu barədə bəyannamə qəbul edir və məhsulun markalanmasını yerinə yetirir.

E modulu istehsalçının nəzarət və sınaq işlərinin keyfiyyətinin menecmenti sisteminin səlahiyyətli orqan tərəfindən qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur; sonradan səlahiyyətli orqan bu sistemə nəzarəti həyata keçirir. İstehsalçı tipin uyğunluğu barədə bəyannamə qəbul edir və məhsulun C€ nişanı ilə markalanmasını yerinə yetirir.

F modulu səlahiyyətli orqan tərəfindən məhsulun seçmə (partiya) sınağının aparılmasını və nəticələri üzrə uyğunluq sertifikatının verilməsini nəzərdə tutur. Bu zaman istehsalçı məhsulunu sınağa təqdim edir və onun nəticələri üzrə uyğunluq barədə bəyannamə qəbul edərək məhsulunu C€ nişanı ilə markalayır.

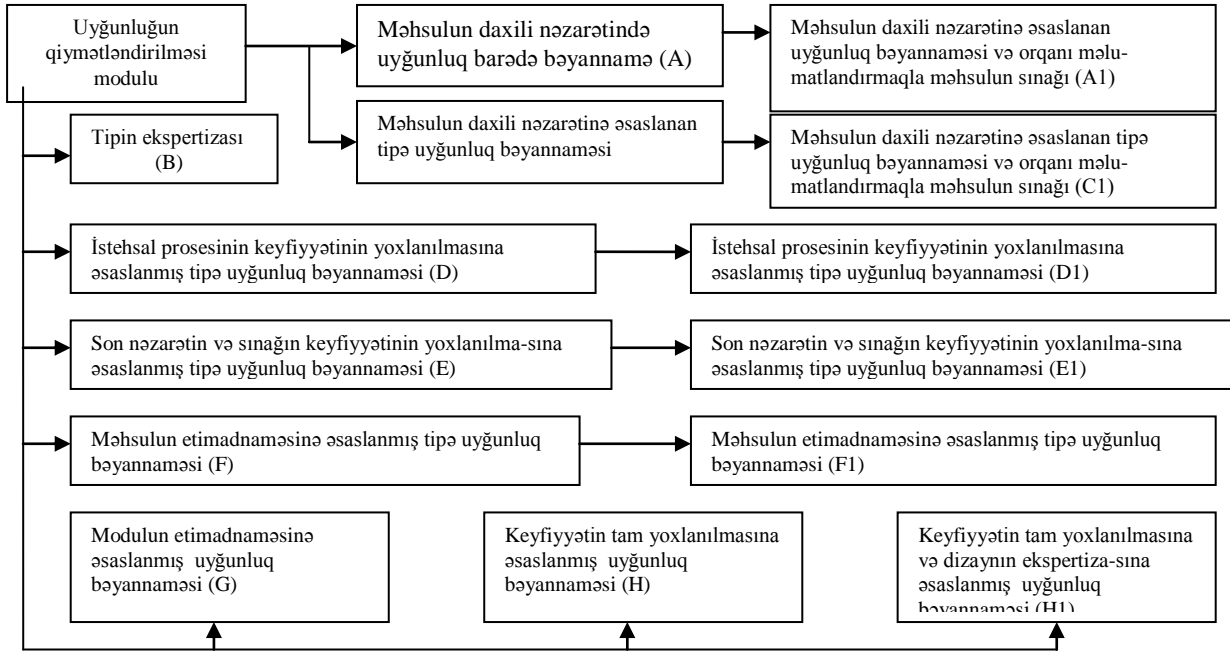
G modulu səlahiyyətli orqan tərəfindən hər bir məhsul vahidinin sınağının keçirilməsini və sertifikat verilməsini, istehsalçının isə məhsulunu sınağa təqdim etməsini, bəyannamə qəbul etməsini və məhsulu C€ nişanı ilə markalamasını nəzərdə tutur.

H modulu səlahiyyətli orqan tərəfindən istehsalçının keyfiyyətin menecmenti sistemini bütövlükdə layihələndirmə də daxil olmaqla qiymətləndirməsini nəzərdə tutur; sonradan səlahiyyətli orqan bu sistemin fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirir. İstehsalçı uyğunluq barədə bəyannamə qəbul edir və məhsulunu C€ nişanı ilə markalayır.

Direktivlərdə uyğunlaşdırılmış (məsələn, Cbis, Dbis, Ebis, Fbis, Hbis, Aa1, Aa2) modullardan da istifadə etmək olar. Bu modullarda səlahiyyətli orqanların rolu gücləndirilmişdir. Misal üçün, Hbis modulu tətbiq edilərkən səlahiyyətli orqan layihənin sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirir, digər uyğunlaşdırılmış modullarda isə sınaqların aparılması yolu ilə məhsula vaxtaşırı nəzarət edir.

Misal kimi şəkil 5.4-də ölçmə cihazlarının uyğunluğunun modul qiymətləndirilməsi göstərilmişdir.

Yeni və Qlobal yanaşma Konsepsiyası uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələri üzrə məhsulun direktivlərin tələblərinə uyğunluğu üçün istehsalçının fərdi məsuliyyətini əks etdirən sənəd – uyğunluq haqqında bəyannamənin qəbul edilməsini nəzərdə tutur.

Şəkil 5.4. Ölçü cihazları üzrə AI-nin direktivindəki ölçü cihazlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsi modulları

Qeyd etmək lazımdır ki, Avropa təcrübəsindən fərqli olaraq Texniki tənzimlənmə haqqında Qanunda dövlət nəzarəti (yoxlama) orqanları və maraqlı şəxslər tərəfindən (mad.28, b.2; mad.34.b.1) uyğunluq barədə sənədin (daha doğrusu, uyğunluq haqqında bəyannamənin) yoxlanması nəzərdə tutulmuşdur.

Uyğunluq haqqında bəyannamənin Avropa variantının Rusiya analoqundan bir fərqi də səlahiyyətli orqanın bəyannamənin fəaliyyəti dövründə nəzarətin həyata keçirilməsidir. Nəzarətin forması uyğunluğun qiymətləndirilməsi modulu ilə müəyyən olunur və burada keyfiyyətin menecmenti sisteminin yoxlanması və ya sınağın keçirilməsi nəzərdə tutula bilər.

Bəyannamə ÜTT materiallarında uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin tanınması və ticarətdə məhdudiyətlərin götürülməsinə səbəb olan mexanizmlərdən biri kimi qəbul edilir.

Göstərilənlər Yeni və Qlobal yanaşma direktivlərində uyğunluğun qiymətləndirilməsi konsepsiyasının xüsusiyyətlərindən birinin də səlahiyyətli orqanların əhəmiyyətli rolunun olmasını təsdiq edir. Avropa İttifaqına üzv ölkələrin dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən məhsulun direktivlərin tələbinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi səlahiyyətləri bu orqanlara verilmişdir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Yeni və Qlobal yanaşma direktivləri səlahiyyətli orqanlara ancaq ümumi tələblər verir və onların iştirakı ilə uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurlarını ümumi təsvir edir. Səlahiyyətli orqanların fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün xüsusi beynəlxalq və milli təlimatlar tətbiq edilir və burada prosedurların təsviri və sənədlərin forması göstərilir.

5.4. Uyğunluq haqqında bəyannamənin növləri

Uyğunluq haqqında bəyannamənin bir neçə növü tətbiq edilir. Onları uyğunluğun qiymətləndirilməsinin müxtəlif modellərinə, bəyannamə verilən obyektə və s. görə təsnifləşdirmək olar.

Bəyannamə verilən obyektə görə təsnifləşdirilməyi nəzərdən keçirək. Uyğunluğu qiymətləndirilən obyektədən asılı olaraq üç növ bəyannaməni qeyd etmək olar.

Birinci növ uyğunluq haqqında bəyannamə istehsalçı tərəfindən verilir və orada istehsalçının bazara təqdim etdiyi məhsulun Avropa İttifaqı direktivlərində mövcud olan əsas (ümumi) tələblərə uyğun olması bəyan edilir.

İkinci növ uyğunluq haqqında bəyannamə də istehsalçı tərəfindən bəyan edilir, lakin onun məzmunu və məğzi fərqlidir. Bu növ bəyannamə quraşdırılması, montaj edilməsi və ya digər məhsula birləşdirilməsi qarşıda duran, tam hazır olmayan məhsula görə bəyan edilir. Bundan sonra bəyan edilir ki, məhsulun direktivlərin tələblərinə uyğunluğu barədə rəy ancaq quraşdırma işləri başa çatdıqdan sonra verilə bilər. Birinci növ bəyannamədə olduğu kimi burada da istehsal zamanı riayət olunmuş direktiv tələbləri, uzlaşdırılmış standartlar və xüsusiyyətlər göstərilməlidir.

Üçüncü növ uyğunluq bəyannaməsi də təhlükəsizlik elementlərinə aid “Maşın və avadanlıqlar haqqında” 98/37/Aİ Direktivinin 8-ci maddəsinə uyğun olaraq istehsalçı tərəfindən bəyan edilir. Bu növ bəyannamə 1-ci və 2-ci növlə eyni formada malikdir. Təhlükəsizlik elementləri onların təhlükəsizlik funksiyaları göstərilməklə təsvir olunmalıdır. Bu obyektlərin və eləcə də avadanlıqların uyğunluğu təsdiq olunmamışdan qabaq IV Direktivin əlavələrinin tələblərinin onlara aid olmasını müəyyən etmək lazımdır. Daha sonra tipik nümunənin sınağının keçirilməsinin zəruriliyi müəyyənləşdirilməlidir. Əgər sınaq zəruridirsə səlahiyyətli orqan bəyan edilmiş təhlükəsizlik funksiyalarını yoxlayır.

C€ nişanı – bu klassik markalama deyildir, bilavasitə dövlət orqanlarına ünvanlanmış uyğunluq barədə bəyannamənin mövcudluğunun bildirilməsidir. Və bu C€ nişanının bazardakı müraciət nişanından vacib prinsipial fərqidir.

Özü-özlüyündə C€ nişanının olmaması məhsulun direktivlərin tələblərinə cavab verməməsi və təhlükəli kimi qiymətləndirilməsi üçün əsas vermir. C€ nişanı ilə markalanmamış məhsullar, hətta onların markalanmasını nəzərdə tutan C€ Direktivlərinin göstərişi olsa belə bazara sərbəst çıxarıla bilər. Son nəticədə məsuliyyət barədə normalar markalamadan asılı olmayaraq bütün məhsullara aiddir və burada həlledici amil obyektiv keyfiyyət göstəriciləridir.

Kifayət qədər əsası olmadan məhsulunu C€ nişanı ilə markalamış istehsalçı onu direktivlərin minimal tələblərinə uyğunlaşdırmalıdır.

Əgər uyğunluğun qiymətləndirilməsində üçüncü tərəf iştirak edibsə bu markalamada əksini tapır. Məsələn, C€ nişanına əlavə olaraq keçirilən yoxlamada iştirak etmiş orqanın və ya qiymətləndirilmə prosedurasında iştirak etmiş bir neçə orqanın 4 rəqəmli kodlarını və ya əlavə markalama ilə bildirilir.

Avropada uyğunluq haqqında bəyannamə həm uyğunluğu həm də uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurasının özünü təsdiq edən buraxılış sənədi hesab edilir.

Əgər uzlaşdırılmış standartlar tətbiq edilmirsə və ya mövcud deyilsə direktivlər birbaşa təsir göstərir və istehsalçı sınaqların aparılması yolu ilə direktivlərin əsas tələblərinə əməl edildiyini sübut etməli və bu uyğunluq haqqında bəyannamədə əksini tapmalıdır.

“Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – məhsulların sertifikatlaşdırılmasında keyfiyyətin menecmenti sistemindən istifadə üzrə Təlimat” ISO/BEK 53:2005 Təlimatı ISO standartlarının 9000 seriyasının 2004-cü il versiyasının konsepsiyası və terminologiyası ilə razılaşdırılmışdır. Yeni nəşrin əhəmiyyətli üstünlüyündən biri də ISO/BEK17000:2004 standartları ilə möhkəmləndirilmiş funksional yanaşmadan istifadədir. Bu yeni təlimatın bu standartlarda uyğunluğun qiymətləndirilməsi funksiyasının əsasında qurulmuş strukturundan da aydın görünür:

- seçilmə;
- müəyyənətmə;
- təhlil və uyğunluğun təsdiqi;
- müfəttiş nəzarəti.

İSO/BEK 53:2005 Təlimatında qeyd edilir ki, təşkilatın keyfiyyətin menecmenti sisteminin qiymətləndirilməsini də nəzərdə tutan məhsulun sertifikatlaşdırılması sxemləri həm təşkilatın özü üçün, həm də məhsulun verilən tələblərə uyğunluğunun və məhsulun həmin tələblərə cavab verməkdə davam etməsinin müəyyən edilməsində sertifikatlaşdırma orqanına sərf edə bilər.

“Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – ən yaxşı təcrübə Kodeksi” İSO/BEK 60:2004 Təlimatı:

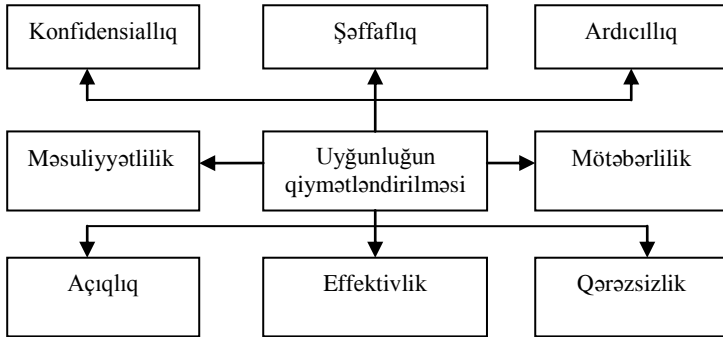
- uyğunluğun qiymətləndirilməsinin normativ sənədləri, orqanlar, sistemlər, sxemlər və nəticələr də daxil olmaqla bütün elementləri üçün ən yaxşı təcrübəni tövsiyə edir;
- uyğunluğun qiymətləndirilməsinin etik və etibarlı xidmətini təmin etmək, irəli sürmək və ya istifadə etmək üçün həm fərdi, həm də orqanlar tərəfindən istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onların arasında sınaq və dərəcələmə laboratoriyaları, müfəttiş və məhsulun sertifikatlaşdırılması orqanları, menecment sistemlərinin sertifikatlaşdırılması/qeydiyyatı orqanları, personalın sertifikatlaşdırılması orqanları, akkreditasiya orqanları, uyğunluğu bəyan edilməsini təmin edən təşkilatlar, dizaynerlər (layihəçilər) və uyğunluğun qiymətləndirmə sistem və sxemləri inzibatçıları və həmçinin, uyğunluğun qiymətləndirilməsinin istifadəçiləri vardır.

İSO/BEK 60:2004 Təlimatı beynəlxalq, regional və milli səviyyələrdə ticarəti asanlaşdırmaq məqsədilə hazırlanmışdır. Bundan başqa Təlimat uyğunluğun qiymətləndirilməsinin hazırda dünyada bir sıra ümumi qəbul edilmiş xassələrlə və ÜTT prinsiplərinə uyğun olan ən müasir metodlarının tətbiq edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur (şəkil 5.5).

“Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – məhsulun sertifikatlaşdırılmasının Əsasları” ISO/BEK 67:2004 Təlimatı beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul olunmasını asanlaşdırılması üçün hazırkı təcrübə əsasında müxtəlif elementlərini eyniləşdirərək məhsulun sertifikatlaşdırılması sistemləri üzrə tövsiyələr verir. Təlimat məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqanlar və üçüncü tərəfin məhsulun sertifikatlaşdırılması sistemlərinin dərk edilməsini, tətbiqini, inkişafını və ya müqayisəsini arzu edən digər maraqlı tərəflərin istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Standartlaşdırma üzrə Beynəlxalq təşkilat 15 sentyabr 2006-cı il tarixində “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – menecment sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasını və auditini həyata keçirən orqanlar üçün Tələblər” ISO/BEK 17021:2006 standartları nəşr edilmişdir. Tələblər menecment sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasına inamı artırmaq məqsədilə 21-ci işçi qrupun (ISO/IEK CASKO/WG21) çərçivəsində uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə (CASKO) İSO Komitəsi tərəfindən hazırlanmışdır.

Şəkil 5.5. ÜTT-in uyğunluğun qiymətləndirilməsi xüsusiyyətləri və prinsipləri

Standart bütün tip audit və sertifikatlaşdırma sistemlərinin menecmentinin həyata keçirilməsinin və bu hərəkətləri

yerinə yetirən orqanların mötəbərliyini, ardıcılığını və qərəzsizliyini təmin etmək üçün tələblər və prinsipləri əks etdirir. Bu standart xüsusən onunla əhəmiyyətlidir ki, gələcəkdə həm mövcud olan, həm də gözlənilən menecment sisteminin sertifikatlaşdırılmasının genişlənməsi ilə uzlaşır. Bütün standart sertifikatlaşdırma orqanları və onların fəaliyyəti üçün beynəlxalq səviyyədə razılaşdırılmış tələbləri əks etdirən vahid sənəd kimi hazırlanmışdır:

- keyfiyyətin menecmenti sistemi (ISO 9001:2000);
- ekoloji menecment sistemi (ISO 14001:2004);
- qida məhsullarının təhlükəsizliyinin menecmenti sistemi (ISO 22000:2005);
- informasiya təhlükəsizliyinin menecmenti sistemi (ISO/IEC27001:2005);
- təchizat ardıcılığının təhlükəsizliyinin menecmenti sistemi (ISO/PAS28000:2005).

Standartların tələblərinin bir çərçivədə birləşdirilməsinə baxmayaraq, ayrı-ayrı menecment sistemlərinin sertifikatlaşdırılması orqanlarına tətbiq edilə bilən, onların ümumi tələblərinin inkişafına xidmət edən və bu sistemlərin xüsusiyyətlərini əks etdirən xüsusi xarakterli tələbləri də əhatə edən sənədlər hazırlanır və qəbul edilir.

Yeni standart sertifikatlaşdırma üzrə orqanların akkreditasiyası, onların digər orqanlar tərəfindən müqayisəli ekspert qiymətləndirilməsi və auditin digər prosesləri üçün meyarları əks etdirən sənəd kimi istifadə oluna bilər.

Avropanın bir sıra ölkələrində (Hollandiya, Böyük Britaniya) bu standart milli statusunu almışdır. Hazırda bu standartın davamı “Üçüncü tərəfin həyata keçirdiyi keyfiyyətin menecmenti sisteminin auditü üçün Tələblər” ISO/IEC NP 17021-2. 2-ci hissə hazırlanır. “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin tanınması və qəbul edilməsi üçün tədbirlər” ISO/BEK 68:2002 Təlimatı aşağıdakı təkzibedilməz faktın: uyğunluğun qiymətlən-

dirilməsinin ilkin məqsədinin – məhsullara, xidmətlərə və sistemlərə verilən tələblərin yerinə yetirildiyi barədə istehlakçıların etibarını təmin etmək olduğunun təsdiq edilməsidir. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin təkrar təsdiq edilməsinə beynəlxalq ticarətin cəlb edilməsinin səbəblərindən biri – məhz bir ölkədə uyğunluğun qiymətləndirilməsindən istifadə edənlərin digər ölkələrdə uyğunluğun qiymətləndirilməsini həyata keçirən orqanların mötəbərliyinə inamının az olmasıdır. Bu Təlimat çatışmazlığın aradan qaldırılması üçün müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə ISO Komitəsi – CASKO “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi” seriyasında sənədlərin mükəmməlləşdirilməsi üzrə böyük işlər görür. Beləliklə, qəbul edilib:

- yeni “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – Lüğət və ümumi prinsiplər” ISO/BEK 17000:2004 standartı;
- ISO/BEK 2:2004 Təlimatının 8-ci nəşri;
- “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanların akkreditasiyasını həyata keçirən akkreditasiya orqanlarına verilən ümumi Tələblər” ISO/BEK 17011:2004 standartı;
- “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – uyğunluq barədə təchizatçının Bəyannaməsi – ümumi Tələblər” ISO/BEK 17050-1:2004 standartı;
- “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – uyğunluq barədə təchizatçının Bəyannaməsi – Dəstəkləyici sənədlər” ISO/BEK 17050-2:2004 standartı;
- “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – menecment sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasını və yoxlanılmasını həyata keçirən orqanlara Tələblər” ISO/BEK 17021:2 standartı;
- “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – uyğunluğun qiymətləndirilməsində istifadə edilməyə yararlı standart layihələrin və verilən tələblərin hazırlanması üçün rəhbər Göstərişlər” ISO/BEK 17007 gələcək standartı.

Qlobal yanaşmanın əsas məqsədi uyğunluğun qiymətləndirilməsi sisteminin şəffaflığının təmin edilməsindən ibarətdir. Bu məqsədə çatmağın əsas vasitələrindən biri – uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanların mötəbərliyi və obyektiv olaraq yoxlanılması mümkün olan onlara etibarın səviyyəsidir. Bu da öz növbəsində, uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanların fəaliyyətinin nəticələrinin (sınaqların protokolları, sertifikatlar və s.) qarşılıqlı tanınması və qəbul edilməsinə imkan verir. Buna görə də, uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanların təyinatının obyektiv meyarlarının müəyyənləşdirilməsi vacibdir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqan – “Qlobal çətirdir” ki, bütün bu fəaliyyətlə bağlı olan akkreditasiya və nəzarət orqanlarını, sınaq və dərəcələmə laboratoriyalarını, həmçinin, sertifikatlaşdırma orqanlarını əhatə edir (şəkil 5.6). Qlobal yanaşma əsasında Aİ direktivlərinə uyğun təyin olunmuş uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanlar “notalaşdırılmış”, daha doğrusu, səlahiyyətli orqan kimi məlumdur.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə akkreditasiya üzrə orqanların beynəlxalq səviyyədə tanınmış akkreditasiya orqanlarında akkreditasiyası, onların sənədlərinin (sertifikatların, uyğunluq haqqında bəyannamələrin və s.) avtomatik olaraq dünya ölkələrinin çoxu tərəfindən tanınması deməkdir.

Hərçənd akkreditasiya ilk olaraq könüllülük əsasında tətbiq olunmuşdu, Qlobal yanaşma onun əhəmiyyətinin və qanunvericilik təcrübəsində istifadəsini artırdı. Hazırda Qlobal yanaşma əsasında hazırlanmış, məhsulların və xidmətlərin geniş spektrini əhatə edən 20-dən çox direktiv mövcuddur.

Etibarın möhkəmləndirilməsi vasitəsi kimi akkreditasiyaya marağı artırmaq məqsədilə Avropa Komissiyası Akkreditasiya üzrə Avropa əməkdaşlığına (EA) əsaslanan Çoxtərəfli razılaşmanın (MA) işini dəstəkləmişdir. Akkreditasiya üzrə Avropa əməkdaşlığının (EA) məqsədi – uyğunluğun qiymət-

ləndirilməsinin nəticələrinin qarşılıqlı tanınmasını dəstəkləməkdir.

5.5. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı qərəzsizlik prinsipləri

Ölkə təcrübəsində uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı ekspertlərin qərəzsizliyi məsələsi ilk dəfə [76] elmi işində qaldırılmışdır. Burada göstərilmişdir ki, bir-birlərinə etibarın yaranması üçün özü kimilərin qiymətləndirilməsi – qərəzsiz qiymətləndirmə ideyası – insan cəmiyyəti qədər qədimdir və müasir dünya iqtisadiyyatında ticarətdə yaranan sədlərin aradan qaldırılması üçün faydalı vasitədir.

Qarşılıqlı qiymətləndirməni uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin tanınması ilə məşğul olan təşkilatların özləri edir. Bu, o deməkdir ki, uyğunluğun təsdiq edilməsi üzrə işlər çərçivəsində vahid qaydalarla fəaliyyət göstərən sertifikatlaşdırma orqanları və sınaq laboratoriyaları müəyyən edilmiş meyarlar əsasında bir-birlərinin fəaliyyətini qiymətləndirə bilər.

Qərəzsizlik məsələləri üzrə tədqiqatlar “Qərəzsiz qiymətləndirilmə” İQ19 CASCO işçi qrupu həyata keçirir və (CAB) BEK-in uyğunluğun qiymətləndirilməsi Komitəsində 1998-ci ildə başlanıb. CAB MEK-in iş təcrübəsi, ilk növbədə, bir tərəfdən dünya miqyasında akkreditasiyanın inkişafı onun müstəqilliyinin və obyektivliyinin çatışmazlıqlarını üzə çıxarmış, bu da, öz növbəsində, qərəzsiz qiymətləndirilmənin təyinatı sualını yaratmış, digər tərəfdən isə təcrübə akkreditasiyanın nə dərəcədə qərəzsiz qiymətləndirilmə prosesinin bir hissəsi kimi və ya əksinə istifadə edilə biləcəyini göstərmişdir.

İQ19 CASCO qarşısında qoyulmuş əsas vəzifələrdən biri uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosesinə cəlb edilmiş bütün təşkilatlar üçün qiymətləndirilmənin qərəzsizliyinin ən yaxşı təcrübəsinin əlçatan edilməsi məqsədilə “Qərəzsiz

qiymətləndirilmə” ISO/MEK CD 1704 beynəlxalq standartının layihəsinin hazırlanması olmuşdur. Bu beynəlxalq standart uyğunluğun qiymətləndirilməsindən istifadə edən, yaxud onun nəticələrindən asılı olanların tərəfindən səriştəli və lazımı işlər aparılan qərəzsiz qrupa etibarının yüksəldilməsi üçün nəzərdə tutulur.

İQ19 CASCO-nun vacib vəzifələrindən biri də ISO/BEK CD 17040 beynəlxalq standart layihəsinin “Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin tanınması və qəbul edilməsi üzrə Tədbirlər” ISO/BEK 68 Təlimatının layihəsi ilə uzlaşdırılmasıdır.

ISO/BEK 68 Təlimatının layihəsində göstərilir ki, qərəzsiz qiymətləndirmənin əsas alternativini qərəzsiz qrupun üzvlərindən asılı olmayan təşkilatın akkreditasiyası prosesidir.

Akkreditasiya üzrə aparıcı xarici orqanlar akkreditasiya sahəsindəki hərəkətlərinin uzlaşdırılması, onların fəaliyyətlərinin nəticələrinin qarşılıqlı tanınması məqsədilə Akkreditasiya üzrə beynəlxalq forumda – İAF-da və Akkreditasiya üzrə laboratoriyaların (müvafiq olaraq sertifikatlaşdırma və sınaq üçün) beynəlxalq əməkdaşlığında fəal iştirak edir. Hər iki təşkilat qərəzsiz qiymətləndirmədən istifadə edir və RQ 19 CASCO-nun işinə əhəmiyyətli töhfə verir.

Akkreditasiya üzrə orqanlar hazırki dövrdə uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin qarşılıqlı tanınması işinə yardım etmək məqsədilə qərəzsiz qiymətləndirilməyə istinad edir.

Bütün dünyada tanınan bir standart, bir sınaq şüarı – müxtəlif ölkələrə məhsulun çatdırılması üçün lazım olan sınaqların və sertifikatların sayının minimuma endirilməsi – istehsalçının mənafeyinə tam uyğundur. Qərəzsiz qiymətləndirilməyə əsaslanmış qarşılıqlı tanınma razılaşması bu məqsədə çatmağa yardım edir və öz növbəsində, bazarın qanuni tələblərinə cavab verir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə yerli təşkilatların akkreditasiyası zamanı qərəzsiz qiymətləndirilmənin və ya onun elementlərinin müstəqil prosedura kimi istifadəsinin məqsədüuyğunluğunu tədqiq etməyə ehtiyac vardır. Ancaq bu zaman akkreditasiya üzrə işlərin aparılması təcrübəsində qərəzsiz qiymətləndirilmə proseduralarının elementlərinə münasib yer ayırarkən texniki tənzimləmə haqqında Qanunda nəzərdə tutulmuş prinsiplərdən birinə: akkreditasiya və sertifikatlaşdırma funksiyalarının bir orqanda birləşdirilməsinin yolverilməzliyi prinsipinə riayət olunması şərtinə əməl olunmalıdır.

Qərəzsiz qiymətləndirilmənin tətbiqi təcrübəsindən aydın olur ki, onun məğzi Qanunun müddəalarına zidd deyildir. İnkişaf qrupunun özü sertifikatlaşdırma və sınaqla məşğul olmur, lakin onun təşkil etdiyi qərəzsiz qiymətləndirilmə üzrə ekspert komissiyası tam olaraq xüsusi təlim keçmiş, bilavasitə sertifikatlaşdırma və sınaqlarla məşğul olan sertifikatlaşdırma orqanlarında, sınaq laboratoriyalarında işləyən ekspertlərdən təşkil olunur.

Bundan başqa, bu prinsip uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə işlərin aparılmasının yerli təcrübəsində hazırda realizə olunur.

Həqiqətən də, akkreditasiya üzrə orqanın funksiyalarının yerinə yetirilməsinə akkreditasiya üzrə orqan (akkreditasiya attestatı verən orqan) qərar verir, sertifikatlaşdırma üzrə orqan funksiyasını isə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq akkreditasiya üzrə orqan tərəfindən akkreditasiya edilmiş digər təşkilatlar yerinə yetirir.

Bu cür yanaşma akkreditasiya zamanı yüksəksəviyyəli səriştəli ekspertlərin cəlb edilməsi yolu ilə qərəzsiz qiymətləndirilmənin elementlərindən istifadəsinə geniş imkanlar açır.

5.6. Uyğunluq nişanı ilə markalama

Yeni və Qlobal yanaşma prinsipləri 20-dən çox direktivdə realizə olunur və onların əksəriyyətində C€ nişanı ilə markalama nəzərdə tutulmuşdur. Məhsulun üzərində bu cür markalanmanın əks etdirilməsi həmin məhsulun təsiri altına düşdüyü bütün direktivlərin tələblərinə uyğunluğunu bildirir. C€ nişanı direktivlərdə nəzərdə tutulan və tənzimlənən, heç də həmişə eyni şəkildə olmayan uyğunluğun təsdiq edilməsi proseduralarından uğurlu keçidin ifadəsinin zahiri formasıdır.

Direktivlərdə markalanmanın qaydaları, yeri və ölçüləri göstərilmişdir.

C€ (Conformite Europeenne – Avropa uyğunluğu) nişanı ilə markalama ona aid olan direktivlərin tələblərinə uyğun olaraq uyğunluğun qiymətləndirilməsinin bütün zəruri prosedurlarından keçdiyini təsdiq edir. Bu markalama malların Avropa İttifaqı ölkələrinin, həmçinin, Avropa iqtisadi məkanı üzrə Razılaşma (EEA) üzvləri olan Norveç, İslandiya və Lixtenşteynin bazarlarında sərbəst dövriyyəsinə təmin edir. Markalama uyğunluğun qiymətləndirilməsinə məsul şəxs (daha doğrusu, istehsalçı və ya Aİ ərazisində məhsulun bazara çıxarılmasına müvəkkil edilmiş nümayəndə) tərəfindən edilir. Markalama nişanın təsvirindən əlavə uyğunluğun qiymətləndirilməsində iştirak etmiş səlahiyyətli orqanın eyniləşdirilmə nömrəsi göstərilə bilər. Markalamada, həmçinin, nişanın vurulması ili də göstərilə bilər, lakin son dövrlərdə bu məlumat nadir hallarda verilir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, əgər direktivlərdə nəzərdə tutulmayıbsa məhsulu C€ nişanı ilə markalamaq olmaz, daha doğrusu, özbaşına markalama Aİ qanunlarına əsasən yolverilməzdir. Beləliklə, əgər bu növ məhsul üçün direktivlərdə C€ nişanı ilə markalama nəzərdə tutulmayıbsa, həmin məhsula ancaq uyğunluq haqqında bəyannamə tətbiq edilir. Məsələn,

“Yüksək sürətli dəmiryol sistemləri haqqında” 96/48/Aİ və ya “Transavropa dəmiryolu sistemləri haqqında” 2001/16/Aİ Direktivlərində nəzərdə tutulduğu kimi.

Yeni və Qlobal yanaşma Direktivlərində müəyyən edilmişdir ki, uyğunluğun qiymətləndirilməsi proseduraları keçirildikdən sonra yekun sənədi, adətən, istehsalçının verdiyi məlumatlara əsasən onun məhsulunun Aİ-nin fəaliyyətdə olan və həmin məhsula aid bütün direktivlərinə uyğun olmasını bildirdiyi uyğunluq haqqında bəyannamədir.

Bəzən məhsulların üzərinə digər nişanlar da vurulur, məsələn, GS – geprüfte Sicherheit (yoxlanılmış təhlükəsizlik).

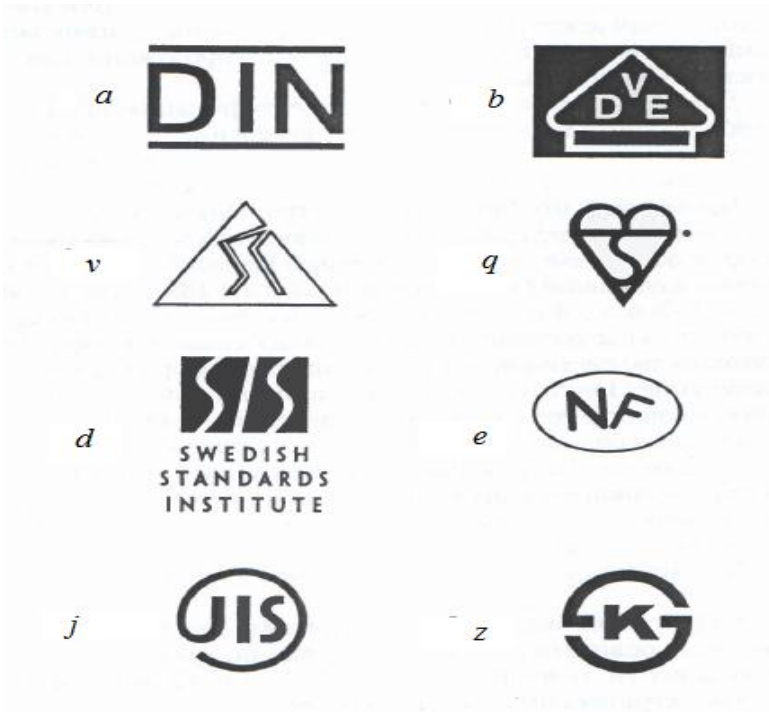
C€ nişanı ilə yanaşı digər nişanların vurulması ciddi məhdudlaşdırılır. Qanunverici orqana oxşar və ya çaşdırıcı nişanların meydana gəlməsinin qarşısının alınması çox vacib olduğu görünür. Buna görə də, məsələn, Almaniyada C€ və GS nişanı ilə markalanmış məhsul eyni növ yoxlamalardan və sınaqlardan keçirilmişdirsə məhsulun üzərinə GS nişanının vurulmasını hökumət tövsiyə etmir. Lakin C€ nişanından fərqli olaraq GS nişanı istehsalçı tərəfindən könüllü vurula bilər.

C€ nişanı – bu 5.4 bölməsində qeyd edildiyi kimi, sözün klassik mənasında markalama deyil, hər şeydən əvvəl, dövlət hakimiyyət orqanlarına, nəzarət və təftiş orqanlarına ünvanlanmış uyğunluq haqqında bəyannamənin mövcudluğunun təsdiqidir.

Uyğunluq haqqında bəyannamə kimi C€ nişanı ilə markalama da istehsalçının şəxsi sübutlarına əsaslanıla bilər fikri hələ o demək deyil ki, uzlaşdırılmış standartların bütün tələbləri yerinə yetirilib. Belə ki, istehsalçı üçüncü tərəfin iştirakı olmadan uyğunluğun qiymətləndirilməsində səhvə yol verə bilər.

Sertifikatlaşdırmanın müxtəlif sahələri və müxtəlif ölkələrdə tətbiq edilən uyğunluq nişanlarının nümunələri şəkil 5.6-da verilmişdir. Burada hələ 1920-ci ildə yaradılmış DIN

Alman standartları institutunun nişanı (şəkil 5.6, a) göstərilmişdir. VDE Alman elektrotexniki assosiasiyasının nişanı (şəkil 5.6, b) da həmin dövrə aiddir. Böyük Britaniyada avtomobillərin təhlükəsizlik kəmərlərində “təhlükəsizlik işarəsi”, Britaniya standartlar institutu sertifikatlaşdırılmış məhsulu “çərpələng” (şəkil 5.6, q) nişanı ilə markalayır. Fransa standartlaşdırma üzrə assosiasiyası NF nişanını, Yaponiya isə - JIS nişanını (şəkil 5.6, j) qəbul edib. Xarici ölkələrin sertifikatlaşdırma sisteminin qısa təsviri aşağıda verilib.

*Şəkil 5.6. Xarici ölkələrdə uyğunluq nişanları:
a,b – Almaniya; v,q – Böyük Britaniya; d – İsveç;
e – Fransa; j – Yaponiya; z – Cənubi Koreya*

5.7. Ayrı-ayrı ölkələrdə sertifikatlaşdırmanın inkişafı

Yuxarıda göstərilənlərdən aydın olur ki, milli sertifikatlaşdırmanın uğurlu inkişafı sertifikatlaşdırma xidməti sahəsində ixtisaslaşmış ayrı-ayrı şirkətlərlə və xarici ölkələrlə sıx qarşılıqlı fəaliyyət qurulmadan mümkün deyil.

Bu sahədə sertifikatlaşdırma prinsiplərini 1920-1930-cu illərdən inkişaf etdirməyə başlamış Alman mütəxəssislərinin təcrübəsi daha çoxdur. Alman standartları institutu (DIN) Almaniya nümunələrin xüsusi qaydalarla sınaqlarına və istehsalına nəzarətin aparılması nəzərdə tutulan qaz avadanlıqları, su təchizatı üçün avadanlıqlar və digər bu növ məhsullar istisna olmaqla bütün növ məhsulları əhatə edən DIN standartlarına uyğunluq nişanı tərtib edilmişdi. DIN nişanı Almaniya Federativ Respublikasında ticarət nişanlarının qorunması qanununa uyğun olaraq qeydiyyatdan keçirilib.

Almaniya sertifikatlaşdırma Avropa İttifaqı üzvləri olan ölkələrin qanunvericiliyi və vahid bazar çərçivəsində sertifikatlaşdırma üzrə qanunvericilik bazası ilə uzlaşdırılmış keyfiyyətsiz məhsul istehsalına görə məsuliyyət haqqında qanuna əsasən aparılır. Ölkədəki sertifikatlaşdırmanın ümummilliyet sistemi Almaniya iqtisadiyyatının tələbatının 80-90%-ni ödəyən bir neçə sertifikatlaşdırma sistemini özündə birləşdirir. Bunlardan DIN standartlarına uyğunluğun sertifikatlaşdırılması sistemi olan A1 Sistemi daha çox tanınır.

A1 Sistemi DIN standartları üzrə tələblər müəyyən edilmiş bütün növ məhsulları əhatə edir. Bu sistem öz məhsullarının sertifikatlaşdırılmasında maraqlı olan həm alman, həm də xarici ölkə şirkətləri üçün eyni dərəcədə əlçatandır. Sistem könüllü xarakter daşıyır.

Digər sistemlər tikinti sahəsi, ölçmə vasitələri, elektrotexniki və elektron cihazları, qaz avadanlıqları, kənd təsərrüfatı və inşaat materialları və s. məhsulların sertifikatlaşdırılmasını təmin edir.

Konkret məhsul növünün sertifikatlaşdırılmasına nümunə kimi hələ 1893-cü ildə yaradılmış Alman elektrotexniki assosiasiyasının (VDE) hamiliyi altında fəaliyyət göstərən elektrotexniki və elektron avadanlıqların sertifikatlaşdırılması sistemini qeyd etmək olar. DIN-lə razılaşdırılma əsasında sistem elektrotexnika, elektronika, rabitə avadanlıqlarının milli standartlarının hazırlanmasını təşkil edir və bu avadanlıqların sertifikatlaşdırılma sistemlərinə rəhbərlik edir. Bu təşkilatın sınaq keçirmə bölmələri var, həmçinin, sınaq və qəbul üzrə İnstitutu fəaliyyət göstərir.

VDE-ni elmi fəaliyyəti, standartlaşdırmanı və bütün sənaye sahəsini əhatə edən ekspertizanı tətbiq etməklə sertifikatlaşdırmanı özündə uzlaşdıran unikal sahə assosiasiyası kimi səciyyələndirmək olar.

VDE-nin rəhbərliyi altında sertifikatlaşdırmanın 4 sistemi fəaliyyət göstərir:

- məişətdə istifadə olunan elektrotexniki avadanlıqlar, işıqlandırma cihazları; təhlükəsizlik transformatorları, televiziya və radio avadanlıqları və s.;
- elektrik kabelləri və naqilləri;
- elektromaqnit maneələri yaradan şüalandırma avadanlıqları;
- elektron texnikası məmulatları.

İlk üç sistem məcburidir. Sertifikatlaşdırma sistemlərinə praktik rəhbərliyi məhsulun standartlara uyğunluğu üzrə sınaqları həyata keçirən, məhsulun istehsalına nəzarəti və dövrü olaraq nəzarət sınaqlarını, sınaqları və tədqiqat işlərini və həmçinin, zərurət yarandıqda digər xüsusi razılaşdırma əsasında qəbul edilmiş qaydalara uyğun istehsal edilən elektrotexniki, elektron məhsulların istehsalına nəzarəti həyata keçirən sınaq və qəbul üzrə İnstitut həyata keçirir.

Beləliklə, VDE tərəfindən keçirilən sertifikatlaşdırma məhsulun tələb olunan keyfiyyət səviyyəsinə zəmanət verə bilən, həm istehsalçı-müəssisə, həm də sınaq laboratoriyaları

və nəzarət orqanları tərəfindən maksimal sayda tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan üçüncü tərəf sertifikatlaşdırmasıdır.

Hazırda həmçinin 130 il bundan qabaq yaradılmış, dünyanın 50 ölkəsində 100-dən çox filialı, 8200 əməkdaşı olan “TÜV Reinland Group” daha çox tanınır. “TÜV Reinland Group” qrupu müştərilərinə özünün filial şəbəkəsi vasitəsilə məsləhətlərin verilməsi, sınaq, yoxlama və sertifikatlaşdırma (həm könüllü, həm də məcburi) xidmətlərinin böyük seçimini təklif edir. Yeni yanaşmanın direktivlərinə əsasən “TÜV Reinland” qrupunun filialları müvəkkil (notlaşdırılmış) orqanlar olmaqla müxtəlif fəaliyyət sahələrində akkreditasiyanın böyük sayına malikdir.

Vəziyyətinin bu şəkildə üstün olması TÜV müştərilərinə ən müxtəlif bazarlar üçün nəzərdə tutulmuş mallara xidmətin tam çeşidini əldə etməyə imkan verir. Misal üçün, Aİ direktivlərinə uyğun olaraq müvəkkil (notlaşdırılmış) orqan olduqları üçün “TÜV Reinland”-ın filialları C€ nişanı almaq üçün əsas tələblərə uyğun olmalarını təsdiq etmək üçün test və analizlər keçirə bilər. Əlavə olaraq, təşkilat alınması üçün Avropa İttifaqı və milli standartlara görə əlavə testlərdən keçirilməsi tələb olunan GS (German Safety Mark – Alman təhlükəsizliyi nişanı) və TÜV Reinland PROOF keyfiyyət nişanları ilə markalama üçün məhsulların sertifikatlaşdırılması xidmətlərini də göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, “TÜV Reinland Group” qrupu yüksək səviyyədə hazırlanmış milli texniki qanunvericilik və mürəkkəb Alman akkreditasiya sistemi ilə uğurla əməkdaşlıq edir. Həmçinin, təşkilat beynəlxalq bazarın tələblərinə yaxşı uyğunlaşmış və onun bütün dünya üzrə yerləşmiş filialları milli direktivlərin tələblərinə uyğun olaraq öz funksiyalarını yerinə yetirir.

Almaniyada olduğu kimi Böyük Britaniyada da sertifikatlaşdırma sənayenin bir çox sahələrini və məhsul növlərini

əhatə edir. Bu ölkədə ən böyüyü Britaniya standartlar İnstitutu olmaqla sertifikatlaşdırmanın bir neçə milli sistemləri fəaliyyət göstərir. Bu sistemdə sertifikatlaşdırılan məhsullar üçün qanunla qorunan və qeydiyyatdan keçirilmiş Britaniya standartlarına uyğunluğu bildirən xüsusi nişan (“çərpələng”) tərtib edilmişdir (şəkil 5.7, q). Çərpələng nişanı qeydiyyata alınmış əmtəə nişanıdır. “Çərpələng” adı BSİ (British Standardization Institution) sertifikatlaşdırılmadan keçmiş məhsulların üzərinə əks etdirilən simvolun formasından götürülmüşdür.

Böyük Britaniyada sertifikatlaşdırma hökumətin qərarı ilə standartlaşdırılması məcburi olan sahələr istisna olmaqla, əsasən könüllüdür. Məsələn, məmulatların təhlükəsizlik tələbləri üzrə standartlar. Avtomobilin təhlükəsizlik kəmərinin standartı BS 3254-dür. Bu halda uyğunluq nişanı təhlükəsizlik nişanı da adlandırılır (şəkil 5.7, v).

Fransada 1938-ci il tarixli dekretlə NF nişanı (Fransa standartı), milli sertifikatlaşdırma sistemi yaradılmışdır. Sistemə ümumi rəhbərliyin və təşkilatçılığın məsuliyyəti Standartlaşdırma üzrə Fransa assosiasiyasının (AFNOR) üzərinə qoyulmuşdur. NF nişanı ilə sertifikatlaşdırma sistemi o deməkdir ki, müvafiq qaydalar üzrə uyğunluq sertifikatlaşdırılmasından keçmiş məhsul Fransa standartlarının tələblərinə tam uyğundur. Beləliklə, sistemin əsasını AFNOR tərəfindən hazırlanmış və təsdiq olunmuş milli standartlar təşkil edir. NF nişanı ticarət və xidmət nişanları haqqında Fransa qanunlarına əsasən qeydiyyata alınmışdır (şəkil 5.7, e).

Sistemin praktik fəaliyyəti İkinci Dünya müharibəsindən sonra başlamışdır. Hazırda hər biri konkret məhsul qrupunu əhatə edən sertifikatlaşdırmanın 75-dən çox sistemi buraya daxildir. Məsələn, məişət cihazları və avadanlıqları üzrə sertifikatlaşdırmanın 15 sistemi fəaliyyət göstərir. NF nişanının sertifikatlaşdırılmasının milli sistemi AFNOR və Sistemin rəhbər komitəsi tərəfindən həll edilən xüsusilə mühüm

məsələlər istisna edilməklə mərkəzləşmədən mümkün imtina prinsipinə əsaslanır.

1981-ci ildən başlayaraq 18 milli təşkilat Fransa hökuməti tərəfindən sertifikatlaşdırma üzrə müvəkkil təşkilat kimi tanınıb. Onların sırasında, əlbəttə ki, AFNOR-da vardır.

AFNOR-dan başqa Fransada sertifikatlaşdırma ilə Xarici ticarət üzrə Fransa mərkəzi (CNCE), Texniki normalar və rəqlamentlər haqqında məlumat mərkəzi (CINR), Elektrotexniklərin ittifaqı (UTE) məşğul olur.

CNCE idxal və ixrac edilən malların sertifikatlaşdırılmasına məsuldur.

CINR milli sertifikatlaşdırılması sisteminin və iqtisadiyyat sahələrinin informasiya ilə təmin edir.

UTE elektron və elektrotexniki məhsulların sertifikatlaşdırılması üçün normativ tələbləri hazırlanır.

NF nişanı üçün sertifikatlaşdırılma könüllü xarakter daşıyır. Ancaq sınaq işləri, o cümlədən, kliniki sınaqları məcburi olan tibb təyinatlı məhsullar (materiallar, dərmanlar, avadanlıqlar) istisna təşkil edir. Bu cür əmtəələr NF-MEDICAL nişanı ilə markalanır.

C€ Direktivlərinə uyğunluq üçüncü tərəfin sertifikatlaşdırması və C€ nişanı ilə təsdiq olunur.

ABŞ-da Qərbi Avropadan fərqli olaraq sertifikatlaşdırılma üzrə vahid qaydalar və ya sertifikatlaşdırma üzrə vahid milli orqan yoxdur. Müxtəlif istehsalçı-assosiasiyalar, özəl şirkətlər tərəfindən yaradılmış yüzlərlə sistem fəaliyyət göstərir. Eyni vəziyyət standartlarda da özünü göstərir – standartlar müxtəlif statuslara malik yüzlərlə təşkilat tərəfindən hazırlanır.

ABŞ-da sertifikatlaşdırma uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasına hüquqi əsas olan müxtəlif məhsul növlərinin təhlükəsizliyi üzrə çoxsaylı qanunlara əsaslanır. Bu qanunlardan əhəmiyyətli istehlak mallarının təhlükəsizliyi haqqında Qanundur. Bu qanunlara görə standartları dövlət tərəfindən qəbul olunmuş, həmçinin, dövlət tərəfindən xarici və daxili bazarlar-

dan alınan məhsullar məcburi sertifikatlaşdırılmalıdır. Məcburi sertifikatlaşdırma dövlət orqanları tərəfindən nəzarət olunur. Bunun üçün sınaq laboratoriyalarının milli akkreditasiya sistemi yaradılmış, sertifikasiya sistemlərinin qeydiyyatı sistemi təşkil olunmuşdur.

Ölkədə sertifikatlaşdırmaya ümumi rəhbərliyi məcburi standartları hazırlayan NIST - Standart və texnologiyaların milli institutunun tərkibində fəaliyyət göstərən Sertifikatlaşdırma komitəsi edir.

Sertifikasiya komitəsi standartlaşdırma üzrə işləri istiqamətləndirir və ABŞ-ı İSO, BEK və digər beynəlxalq təşkilatlarda təmsil edir.

Yaponiyada sertifikatlaşdırma üç formada həyata keçirilir:

- qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğun məcburi sertifikatlaşdırılması;
- hökumət tərəfindən müvəkkil orqanlar tərəfindən edilən JIS milli standartlarına uyğunluğun könüllü sertifikatlaşdırılması;
- sertifikatlaşdırılma üzrə özəl orqanlar tərəfindən keçirilən könüllü sertifikatlaşdırılma.

Yapon standartlarının tələblərinə malların geniş çeşidinin uyğunluğu JIS nişanı ilə markalanır (şəkil 5.7, j).

Qanunlarla məhsulların ayrı-ayrı növlərinə istifadəçilər üçün təhlükəlilik dərəcəsinə xarakterizə edən kateqoriyalar verilir.

Daha təhlükəli mallar üçün (A kateqoriyası) üçüncü tərəfin iştirakı ilə sertifikatlaşdırılma, B kateqoriyalı mallar üçün isə istehsalçının ərizə-bəyannaməsi nəzərdə tutulur. Yapon alıcıları tərəfindən T uyğunluq nişanı ilə markalanmamış məhsullar istehsalçı və satıcı üçün mənfi nəticələrə səbəb olan aşağı keyfiyyətli məhsul kimi qəbul edilir.

Yaponiya bazarına məhsul idxal edən təşkilat öz məhsullarını müvafiq Yaponiya sınaq mərkəzinə təqdim etməlidir.

Onlar bunu ancaq Yaponiya ortaqları vasitəsilə etmək hüququna malikdir.

Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması üçün fəaliyyəti İSO və BEK sənədlərinə uyğun qurulan Keyfiyyət sertifikatlaşdırılması üzrə Yaponiya assosiasiyası (JAB) yaradılmışdır.

Çin Xalq Respublikasında sertifikatlaşdırma dövlət qanunlarına əsaslanır.

Məhsulun keyfiyyətinin dövlət səviyyəsində idarə edilməsini təmin edən, sertifikatlaşdırılması da daxil olmaqla idxal və ixrac mallarına nəzarəti həyata keçirən əsas təşkilatlar Texniki nəzarət üzrə dövlət bürosu və idxal və ixrac mallarının yoxlanılması üzrə dövlət idarəsidir.

İstehlakçıların hüquq və maraqlarının qorunması, təhlükəsizlik, sağlamlığın mühafizəsi, ekoloji müdafiə tələblərini özündə əks etdirən ÇXR milli standartları məcburidir. Digər standartlar tövsiyə xarakteri daşıyır.

ÇXR-da idxal və ixrac mallarında istifadə olunan aşağıdakı nişanlar mövcuddur:

- sağlamlıq üçün təhlükəsizlik nişanı – “sağlamlıq” mənasını verən H indeksi ilə mavi çəvrənin içərisində CCIB hərfləri;
- təhlükəsizlik nişanı – “təhlükəsizlik” mənasını verən S indeksi ilə qırmızı çəvrənin içərisində CCIB hərfləri;
- keyfiyyət nişanı – “keyfiyyət” mənasını verən Q indeksi ilə sarı çəvrənin içərisində CCIB hərfləri.

Polşada sertifikatlaşdırma üzrə əsas işlər Texniki müfəttişlik ofisinin (UDT) üzərinə düşür.

UDT - “TÜV Rheinland” qrupuna bənzər bu təşkilat onillik ərzində bazar münasibətlərinin tələblərinə uyğunlaşmanın əyani nümunəsidir. XX əsrin əvvəllərində UDT ilkin olaraq “Buxar Qazanların Müfəttişliyi Cəmiyyəti” kimi yaradılmışdır. Onların fəaliyyəti təzyiqlə altındakı işləyən avadanlıqların, qaldırıcı qurğuların, konteynerlərin, çənlərin və s. bu kimi qurğuların quraşdırılması işlərinin yoxlanılmasını təşkil etməkdən

ibarət olmuşdur. UDT avadanlıqların onların hazırlanmasının - dizayn, istehsal və xidmət kimi müxtəlif mərhələlərində tələblərə və xüsusiyyətlərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin prosedurlarının keçirilməsini özünün əsas vəzifəsi hesab edir. Təşkilat, həmçinin, texniki təhlükəsizlik məsələləri barədə məlumatların yayılması, qəzalar və təhlükəsizlik üzrə təhlillər üzrə ixtisaslaşmışdır. UDT qeyri-ticarət təşkilatıdır.

Polşa 2004-cü ildə Avropa İttifaqına daxil olduqdan sonra Yeni yanaşmanın 11 direktivinə uyğun olaraq Polşa hökuməti UDT-ni müvəkkil (notalaşdırılmış) orqan təyin etmiş və bununla da vahid Avropa bazarının qapılarını polşalı istehsalçıların üzünə açmışdır.

UDT qarşısında yeni vəzifələr dayanır – yeni bazarın daim artan tələbatına və tələblərinə uyğunlaşmaq və buna görə də, sürətlə inkişaf edən hadisələrlə ayaqlaşmaq üçün UDT öz fəaliyyət sərhədlərini genişləndirir və keyfiyyət, akkreditasiya və sertifikatlaşdırma sahələrində yeni xidmət növləri yaradır.

5.8. Regional səviyyədə sertifikatlaşdırma

Beynəlxalq ticarətdə milli sertifikatlaşdırmadakı fərqlərdən yaranan texniki sədləri aşmaq üçün əksər ölkələr ikitərəfli müqavilələr bağlamaqdan başqa, birgə səylər nəticəsində sertifikatlaşdırılma üzrə regional və beynəlxalq təşkilatlar yaradılmağa başlanılmışdır. Bu cür təşkilatın məqsədi – daxili və xarici ticarətin qayda və şərtlərini optimallaşdırmaq, sertifikatlaşdırma üzrə bütün fəaliyyət sahələrində prosedurların uzlaşdırılmasını təmin edən vahid standartların və təşkilati-metodik sənədlərin hazırlanmasıdır.

Bu növ təşkilatlardan ən əhəmiyyətli 1993-cü ildə Maastrix müqaviləsinə əsasən yaradılmış Avropa cəmiyyətinin davamçısı olan Avropa İttifaqıdır (Aİ). Hazırda Aİ özündə 25 ölkəni birləşdirir.

Azad ticarət üçün texniki (tarifdən kənar) sədlərin ləğvi – bu Aİ ölkələrinin məqsədlərindən biridir. Avropa İttifaqı ölkələri tərəfindən Aİ Direktivləri, Avropa standartları vasitəsilə milli standartlar və rəqlamentlər arasındakı fərqlərin aradan qaldırılması proqramının yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda, sərt şərtlər irəli sürülmüşdür: Avropa standartları yüksək elmi-texniki səviyyəyə malik olmaqla texnika və texnologiyanın ən son yeniliklərini, Aİ Direktivləri isə - Aİ ölkələrinə əhali və ətraf mühit üçün təhlükəli məhsulların daxil olmasının qarşısını alan təsirli tədbirləri özündə əks etdirməlidir.

Aİ-də qarşılıqlı tanınma prinsipi fəaliyyət göstərir: əgər İttifaqın istənilən ölkəsində məhsulun standartları uyğunluğunun Aİ Direktivi varsa həmin məhsulun Avropanın bütün bazarlarına çıxmaq hüququ vardır.

Avropa İqtisadi İttifaqı Şurasının qərarına əsasən məhsulun avrostandartlara uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün modullardan – hər biri müəyyən tipik proseduraların məcmusu olan uyğunluğun təsdiq edilməsi üsullarından istifadə edilir. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurasının seçilməsi istehsalçının öhdəsinə buraxılır.

Avropa regional səviyyəsində Aİ-nin inteqrasiya siyasətinin realizə olunmasını təmin edən müxtəlif təşkilatlar fəaliyyət göstərir.

Bu təşkilatlara Keyfiyyət üzrə Avropa təşkilatı, Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi, Sınaq laboratoriyalarının əməkdaşlığına yardım üzrə Avropa təşkilatı, Sertifikatlaşdırma və sınaq üzrə Avropa təşkilatı, Keyfiyyət sistemlərinin qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşdırılması üzrə Avropa komitəsi və s. aiddir.

Avropa İttifaqı və Rusiya əməkdaşlıq Proqramı (rəsmi olaraq Tacis kimi tanınır) Əməkdaşlıq və kooperasiya haqqında Razılaşmanın praktik realizəsini həyata keçirir. Proqram çərçivəsində kooperasiyanın müxtəlif sahələri üzrə Rusiya ilə

Avropa İttifaqı üzvləri arasında təcrübə mübadiləsi aparılır. Hazırda Proqrama 250-dən çox layihə daxil edilmişdir.

Regional təşkilatlara, həmçinin, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) 1992-ci ildə yaradılmış Standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma üzrə dövlətlərarası şurası da aiddir. 1996-cı ildə Şura İSO tərəfindən “Standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma üzrə Avrasiya dövlətlərarası şurası” adı altında regional təşkilat kimi tanınmışdır. Şuranın fəaliyyətində keçmiş SSRİ-nin hazırda müstəqil olan dövlətləri iştirak edir.

Şuranın əsas vəzifələrinə aşağıdakılar aiddir:

- məhsulların, işlərin, xidmətlərin və keyfiyyət sistemlərinin standartlaşdırması, metrologiyası və sertifikatlaşdırması üzrə razılaşdırılmış işlərin aparılması;
- iqtisadi əməkdaşlıqda texniki sədlərin aradan qaldırılması;
- təqdim edilən məhsula uyğunluq nişanlarının və sertifikatların qarşılıqlı tanınması və məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin obyektivliyinin təmin edilməsi.

Yaxın perspektivdə MDB dövlətləri üçün məhsulun sertifikatlaşdırılması qaydalarına ümumi tələbləri müəyyən edən “Məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması haqqında” qanunverici aktın və həmçinin, sertifikat və uyğunluq nişanının vahid formasının tətbiq edilməsi planlaşdırılır.

Standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə işlərin nəticələrinin qarşılıqlı tanınması işini aparan digər əhəmiyyətli regional təşkilatlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- Cənub-şərqi Asiya ölkələrinin beynəlxalq assosiasiyası (ASEAN) – hazırda altı ölkəni əhatə edən, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma sahəsində regional əməkdaşlığın, sənaye və ticarətin inkişaf etdirilməsinə dəstək məqsədilə yaradılmış hökumətlərarası təşkilatdır;

- Standartlaşdırma üzrə Afrika regional təşkilatı (APCO), 1977-ci ildə 23 Afrika ölkəsində standartlaşdırma,

sertifikatlaşdırma və sınaqların inkişafına dəstək məqsədilə yaradılmışdır;

- Standartlaşdırma və metrologiya üzrə Ərəb təşkilatı (ACMO), 1968-ci ildə yaradılıb və fəaliyyətində 17 ərəb ölkəsi iştirak edir;

- Panamerika standartlar komitəsi (KOPANT), Mərkəzi və Latın Amerikasını ölkələri tərəfindən 1961-ci ildə yaradılmışdır;

- Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya ölkələri arası təşkilat (İNSTA), Danimarka, Norveç, Finlandiya və İsveçin standartlaşdırma üzrə milli təşkilatları və standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma üzrə bir sıra Avropa təşkilatlarının təşəbbüsü ilə 1952-ci ildə yaradılmışdır.

5.9. Beynəlxalq səviyyədə sertifikatlaşdırma

Ticarətdə texniki sədlərin aradan qaldırılmasını qarşısına məqsəd kimi qoymuş beynəlxalq, regional və milli sertifikatlaşdırmanın yaradılmasında və inkişafında bir sıra beynəlxalq təşkilatlar əhəmiyyətli rol oynayır. Onlardan bəzilərini qısaca olaraq səciyyələndirək.

Dünya ticarətinin qaydalarını və şərtlərini hazırlamağı özünə məqsəd qoymuş ən iri beynəlxalq təşkilatlardan biri Ticarət və tariflər üzrə baş razılaşma təşkilatıdır. 1993-cü ildə bu təşkilat Ümumdünya Ticarət Təşkilatına – ÜTT-yə çevrilmişdir.

Hazırda ÜTT-yə üzv olan 123 ölkənin ticarət dövriyyəsi dünya ticarət dövriyyəsinin 90%-ni əhatə edir. Keçmiş SSRİ-dən Ticarət və tariflər üzrə baş razılaşma təşkilatındakı müşahidəçi statusu Rusiya Federasiyasına keçib. Müşahidəçi statusu ölkəmiz qarşısında Rusiya xarici ticarət qanunvericiliyinin ekspertizası, digər ölkələrin qəbul etdiyi məhdudlaşdırıcı tədbirlər, ÜTT olan ticarət haqqında statistikadan istifadə etmək və s. kimi imkanlar açmışdır.

Rusiyada və MDB dövlətləri də daxil olmaqla 20 ölkə Baş razılaşmaya qoşulmaq mərhələsindədir. Rusiyanın ÜTT-yə tam hüquqlu üzv kimi qoşulmasının məqsədləri aşağıdakılardır:

- Rusiya idxal mallarına məhdudiyətlərin aradan qaldırılması və Rusiya mallarının və xidmətlərinin dünya bazarına çıxışının asanlaşdırılması;
- Rusiyanın üçüncü dövlətlərlə ticarət-iqtisadi münasibətlərinin bərabərhüquqlu, uzunmüddətli hüquqi-iqtisadi əsaslara keçirilməsi və nəticədə Rusiya iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılması;
- daxili qanunvericilik bazasının və onun iqtisadi islahatların sonrakı inkişafında tətbiqi təcrübəsinin mükəmməlləşdirilməsi.

Standartlaşdırma sahəsində Razılaşma üzvlərinin hazırladıqları texniki rəqləmentlərin və standartların beynəlxalq ticarətə maneə yaratmaması ÜTT-nin əsas tələbidir. Texniki rəqləment, yaxud standart hazırlamaq zərurəti yarandıqda və bu sahədə müvafiq beynəlxalq standartın mövcud olduğu, ya da hazırlanma mərhələsində olduğu halda tərəflər əsas kimi bu standartlardan tam və ya müəyyən hissəsindən istifadə etməlidir.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində ÜTT-nin tələbləri bunlardır. Tərəflər uyğunluğun qiymətləndirilməsi sistemlərinin hazırlanması və tətbiqinin beynəlxalq ticarətə maneə olmadığına təminat verməlidir. Əgər beynəlxalq təşkilatların müvafiq tövsiyələri mövcud deyilsə və ya uyğunluğun qiymətləndirilməsi sistemləri beynəlxalq təşkilatların tövsiyələrindən fərqləniyə, bu halda qəbul edilməsi gözlənilən uyğunluğun qiymətləndirilməsi sistemi barədə bütün maraqlı tərəflərin vaxtında məlumatlandırılması üçün mümkün qədər tez xəbərdarlıq nəşr edilməlidir.

İnformasiya sahəsində ÜTT digər maraqlı tərəflərin, mərkəzi, yaxud yerli hakimiyyət orqanları, ya standartlaşdırmanın regional orqanları, mərkəzi və ya yerli hökumət və ya

qeyri-hökumət orqanları tərəfindən onların ərazisində fəaliyyət göstərən, yaxud hazırlanan istənilən uyğunluğun qiymətləndirilməsi sistemləri və ya qəbul edilmiş istənilən texniki rəqlament, istənilən standart barədə sorğu üzrə məlumat əldə etməsi üçün hər bir tərəfin informasiya-arayış xidmətinin yaradılmasını tələb edir.

Standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatın sertifikatlaşdırma sahəsində fəaliyyəti bu proseduranın təşkilati-metodiki cəhətdən təchizatıdır. Məhsulların İSO standartlarının hazırlanması zamanı məhsulların insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükəsizliyi, ətraf mühitin qorunması, qarşılıqlı əvəz olunma, sınaqların vahid metodlarının tətbiqi əsas götürülür.

5.10. Xarici ölkələrdə akkreditasiya

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə ixtisaslaşan təşkilatın mütəbərliyiinin yoxlanılmasının ən tez və asan yolu akkreditasiyadır. Avropada akkreditasiya üzrə bir sıra beynəlxalq təşkilatlar (cədvəl 5.1.) fəaliyyət göstərirlər ki, bu təşkilatların (CABs) fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün uzlaşdırılmış beynəlxalq meyarın əhəmiyyəti İSO/IEC17025 “Sınaq və dərəcələmə üzrə laboratoriyaların mütəbərliyiinin təsdiq edilməsi üçün əsas tələblər” (Rusiyada – ГОСТ Р ИСО/МЭК 17025-2000) standartlarına uyğun olaraq akkreditasiya olunmuş və bütün dünya üzrə yayılmış 25000 laboratoriyanın fəaliyyəti ilə əyani təsdiq edilə bilər. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə ixtisaslaşmış təşkilatların akkreditasiyası onların mütəbərliyinə zəmanət verir və qeyri-peşəkar xidmət risklərini minimuma endirir. Akkreditasiyanın hökumət tərəfindən müəyyən edilmiş vəzifəsi ictimaiyyətin maraqlarını qorumaqdır.

Akkreditasiya orqanları IAF və IAL beynəlxalq təşkilatları vasitəsilə qarşılıqlı olaraq işlərin uzlaşdırılması və beynəlxalq tanınmaya can atır. Hazırda akkreditasiya üzrə Rusiya orqanları bu təşkilatların üzvü deyil. IAF və IAL öz üzvləri

üçün məcburi beynəlxalq standartlar və qaydaların tətbiqi üzrə təlimatlar hazırlayır.

Akkreditasiya orqanlarının strukturu və fəaliyyəti elə təşkil olunmalıdır ki, öz peşəkarlığını və qərəzsizliyini qoruyub saxlaya bilsin. Akkreditasiya orqanı maraqlı tərəfləri özünə cəlb etmək, qərəzsizlik prinsiplərini, fəaliyyətinin siyasətini və inkişafını təmin etmək üçün müvafiq struktur və sənədləşdirilmiş proseduralar işləyib hazırlamalıdır. Akkreditasiya orqanı cəlb edilmiş tərəflərin (uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanlar, istehsalçılar və istehlakçılar) maraqlarının eyni səviyyədə, proporsional təqdim edilməsinə nəzarət etməlidir.

Cədvəl 5.1

Akkreditasiya üzrə beynəlxalq təşkilatlar

<i>Qəbul olunmuş abbreviatura</i>	<i>Tam adı</i>	<i>Məqsədlər və vəzifələr</i>
ILAC	1977-ci ildə yaradılmış Laboratoriyaların akkreditasiyası üzrə beynəlxalq konfrans	Akkreditasiya üzrə orqanlar və laboratoriyalar arasında təcrübə mübadiləsi
IAF	1993-cü ildə yaradılmış Akkreditasiya üzrə beynəlxalq forum	Avropada və dünyada akkreditasiya meyarlarının və sistemlərinin unifikasiyası (vahid şəkllə salınması)
EA	Sınaq laboratoriyalarının və sertifikatlaşdırma orqanlarının akkreditasiyası üzrə Avropa kooperasiyası	Avropada sınaqlara və sertifikatlaşdırmaya etibarın formalaşdırılması
IAL	Laboratoriya və nəzarət orqanlarının akkreditasiyası üzrə beynəlxalq əməkdaşlıq	Beynəlxalq standartların istifadəsi üzrə normativlərin hazırlanması

IAL və IAF təşkilatlarında müəyyən edilmiş beynəlxalq standartlara uyğun olaraq akkreditasiya orqanlarının işinə təminat verən “bərabər vəzifəliyə verdiyi qiymət” mexanizmi hazırlanmışdır. “Bərabər vəzifəliyə verdiyi qiymət”dən uğur-

la keçmiş təşkilatlar müəyyən iqtisadiyyat sahəsində bağlanan Standartların qarşılıqlı tanınması Razılaşmasına daxil ola bilər. Standartların qarşılıqlı tanınması Razılaşmasına daxil olan tərəflər akkreditə olunmuş uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrini tanımaq və dəstəkləmək vasitəsilə “bir pəncərə” prinsipi üzrə sistemin inkişafı prosesinə yardım edir. Nəzəri cəhətdən bu, o deməkdir ki, konkret fəaliyyətin göstərilməsi üçün uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə təşkilatlara bir neçə akkreditə orqanından deyil, bir akkreditə orqanından bir dəfə akkreditə almaq kifayətdir.

Avropa İttifaqı şirkətlərinin fəaliyyəti barədə yuxarıda qeyd edilən nümunələr ekspertizanın bəzi müstəqil institutlarının inkişafını əyani göstərir. Bu inkişafın hərəkətverici qüvvəsi bazarın tələbatının dəyişməsi və qanunvericiliyin tələbləridir. Bazarda əmtəənin sərbəst hərəkətinə təsir göstərən amillərdən biri texniki tənzimləmə haqqında milli qanunun Avropa İttifaqı ərazisində uyğunluğun qiymətləndirilməsi nəticələrinin ümumi tanınması prinsipini tətbiq edən Avropa İttifaqının alternativ uzlaşdırılmış qanunu ilə əvəz edilməsidir. Faktiki olaraq bu milli bazarda yoxlama və sertifikatlaşdırma orqanının öz inhisarçı rolunu itirməsinə və üçüncü tərəfin məcburi cəlb edilməsi hallarının əhəmiyyətli dərəcədə azalması şəraitində Avropa İttifaqının digər orqanları ilə rəqabət aparmağa məcbur olması deməkdir. Bu yanaşmanı istehsalçılar bəyənməmişlər, lakin uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində xidmət göstərənlər ayaqda qalmaq üçün bazara daha çox istiqamətlənən daha qıvraq siyasət strategiyası yeritməli olmuşlar. Adətən bu cür şirkətlər ilkin məqsədə baxmayaraq öz fəaliyyətlərini genişləndirməyə can ataraq tənzimlənən və tənzimlənməyən (könüllü) sektorları tutmağa çalışır.

Bir qayda olaraq, öz xidmətlərini üçüncü tərəf kimi təklif edən orqanlar öz mötəbərliklərini sübut etmək üçün akkreditasiya olmağa can atırlar. Daha çox fəaliyyət sahəsinə malik olan orqanların müvafiq olaraq daha çox akkreditasiyası

olur. Avropa komissiyası və dövlət hakimiyyəti uyğunluğun qiymətləndirilməsi ilə məşğul olan orqanların mötəbərliyinin qiymətləndirilməsi üçün akkreditasiyanı onların yaradılması və bəyan edilməsi (notlaşdırılması) prosesində həyata keçirilməsini tələb edir. Bunun nəticəsidir ki, səlahiyyətli orqanların (notlaşdırılmış) 90%-i akkreditasiya olunur. Beləliklə, akkreditasiya könüllü tələb olmaqla dövlət hakimiyyəti orqanlarına yardım göstərə bilər.

Almaniya istisna olmaqla Avropa İttifaqının digər ölkələrində akkreditasiya üzrə xidmətlərin tam çeşidini, həmçinin, könüllü və tənzimlənən fəaliyyət sahələrində sınaqları həyata keçirən akkreditasiya üzrə vahid milli orqan vardır. Bu zaman uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə təşkilatlar (CABs) birləşmiş yanaşma və ilkin olaraq Avropa daha sonra beynəlxalq rəhbərlik tərəfindən uyğunluğun qiymətləndirilməsi standartları tələblərinin və akkreditasiyanın tətbiqindən mənfəət əldə edə bilər.

Almaniya – akkreditasiya üzrə bir neçə orqanın könüllü və tənzimlənən olmaqla müxtəlif sektorlarda səlahiyyətlərə malik olan yeganə Avropa İttifaqı üzvüdür. EA (Akkreditasiya üzrə Avropa təşkilatı) Təşkilat üzvlərinin akkreditasiya prosesində birləşmiş yanaşmanın həyata keçirilməsində vacib rol oynayır.

EA öz işini nümayəndələri bütün texniki komissiyalarda fəaliyyət göstərən maraqlı tərəflərin təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıqla görür. Akkreditasiya üzrə Avropa təşkilatı ekspertlərinin məsləhət Şurası bütün maraqlı tərəflərin – tənzimləyici və uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqanlarının, milli hakimiyyət orqanlarının, sənayenin, standartlaşdırma üzrə orqanların və istehlakçı təşkilatlarının cəlb edilməsi məqsədilə yaradılmışdır.

5.11. Sertifikatlaşdırma korporasiyaları

Sertifikatlaşdırma xidmətləri göstərən təşkilatlar öz maraqlarını qoruya bilmək üçün müxtəlif kooperasiya formaları tətbiq etmiş (məsələn, EUROLAB, CEOC və s.), bəzi təşkilatlar isə birgə fəaliyyət üçün birləşmişdir. Məsələn, Eurocer Building (tikintidə keyfiyyətin sertifikatlaşdırılmasının könüllü forması), Eurachem kimya-analitik laboratoriyalar şəbəkəsi və Yanğına davamlılıq üzrə rəsmi sınaq laboratoriyalarının Avropa qrupu).

EUROLAB, European Federation of National Associations of Measurement (Ölçmələr, sınaqlar və analitik laboratoriyaların milli assosiasiyalarının Avropa federasiyası) 15 il bundan əvvəl özəl və ictimai laboratoriyaların nümayəndələri, Avropa komissiyası və EFTA EUROLAB tərəfindən yaradılmışdır. Təşkilat siyasi qrupların mövqelərini əks etdirən memorandumların nəşri, texniki hesabatların, məlumat xarakterli məktublarnın, seminarların təşkili və ekspert qruplarının təşkili kimi informasiya, təcrübə qarşılığında adekvat vasitələrlə təminatı həyata keçirir. Onların fəaliyyət sahəsinə nümunə sınaqların keçirilməsi və ölçmələrin qeyri-müəyyənliyi zamanı keyfiyyətin təmin edilməsidir. Bu sahələrdə sənədlərin işlənməsi və tərcümə olunması öz mötəbərliklərinin qorunması və işlərinin müəyyən standartların tələblərinə uyğunluğunu təsdiq etmək üçün laboratoriyalara xüsusən vacibdir.

EUROLAB ölçmələrin qeyri-müəyyənliyi, qarşılıqlı müqayisələrin təşkili və laboratoriyaların peşəkar hazırlığının yoxlanılması üzrə Avropa mərkəzi olmağa çalışır. Laboratoriyalar özlərinin peşəkar səviyyələrini təsdiq etmək üçün sərəştəliliyin qarşılıqlı yoxlanılması və müqayisəsi üzrə milli və beynəlxalq proqramlarda müntəzəm iştirak etməyi öhdələrinə götürür. EUROLAB iştirakçıları - milli laboratoriyalar assosiasiyaları akkreditasiya üzrə milli orqanlar və akkreditasiya üzrə Avropa təşkilatları ilə əməkdaşlıq şəraitində akkreditasiya

sahəsində öz üzvlərinin tələblərini və ümumi maraqlarını qoruyurlar. EUROLAB real tələbatlara uyğun olaraq dəqiqlik və keyfiyyət üzrə tələblərin müəyyən edildiyi iqtisadi cəhətdən səmərəli ölçmələrin, dərəcələnmələrin və sınaqların keçirilməsi üzrə xidmətlərin inkişafına şərait yaradır. EUROLAB ortamüddətli strategiyasına uyğun olaraq özünün təşkilatlar şəbəkəsini ictimaiyyətlə münasibətlərin inkişafında istifadə etməyə çalışır.

CEOC – texniki yoxlama, məhsulların sertifikatlaşdırılması, keyfiyyətin idarəetmə sistemləri və risklərin profilaktikası məqsədilə üçüncü tərəfin müstəqil, özəl, yarım dövlət, dövlət təşkilatları və bu kimi təşkilatların assosiasiyaları tərəfindən könüllülük əsasında yaradılmış qrupdur. İctimai tənzimlənen hakimiyyət orqanları tərəfindən CEOC üzvləri buxar qazanları, liftlər, qaldırıcı kranlar, sənaye cihazları, atom elektrik stansiyaları və s. də daxil olmaqla müxtəlif avadanlıqların uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üzrə proseduraların və yoxlamaların keçirilməsinə müvəkkil kimi tanınmışdır. Onların əksəriyyəti Avropa İttifaqının Yeni yanaşma direktivləri çərçivəsində müvəkkil orqanlardır. CEOC öz üzvlərinin ümumi maraqlarını, xüsusən də fəaliyyətləri direktivlərə, rəqlamentlərə, standartlara, akkreditasiyalara aidiyyəti olan Avropa İttifaqı institutları və bütün beynəlxalq və Avropa təşkilatları qarşısında müdafiə edir. CEOC, həmçinin, öz üzvlərinin maraqlarını müvafiq sənaye sahələri və onların təşkilatları, eləcə də uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə digər təşkilatlar, istehlakçılar və ictimaiyyət qarşısında müdafiə edir. CEOC üzvlərinin əksəriyyəti faktiki olaraq texniki müfəttişlik, məlumatın yayılmasının təşkilinə, qəzaların və bədbəxt hadisələrin səbəblərinin öyrənilməsi fəaliyyətinə cəlb ediləblər. Bununla da CEOC Yeni və Qlobal yanaşma çərçivəsində hazırlanmış bütün mexanizmlərin və rəqlamentlərin realizəsinə mühüm töhfə verir. CEOC üzvü olan təşkilatlar iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini əhatə edən çoxsaylı texniki komissiyalarda və işçi qruplarda fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatın fəaliyyəti nəticəsində

sertifikatlaşdırma və müfəttişlik üzrə üç dildə (ingilis, fransız və alman) 100-dən çox tövsiyə, həmçinin, texniki ifadələr lüğəti hazırlanaraq nəşr olunmuş, əksəriyyəti isə milli və beynəlxalq rəqlament və standartlara daxil edilmişdir.

EUROLAB və CEOC bir-birini təkrarlamamaq və bir sıra məsələlərin həll edilməsi üçün qüvvə və vasitələrin lüzumsuz məsrəf olunmaması üçün razılaşıdırılmış qaydada işləyir, üzvlərinin ümumi maraqlarına toxunan mövqeləri uzlaşdırır. Yuxarıda göstərilən təşkilatlarda iştirak etməklə milli və beynəlxalq səviyyədə maraqlarının bütün aspektlərinin qorunacağına Avropa xidmət sifariş edənlərinə təminat verilir. Bununla Avropa İttifaqı ekspertlərin məsləhət şurasının üzvü olan EUROLAB və CEOC nümayəndələri üzvlərinin mövqelərini Şurada da müdafiə edə bilirlər.

Kooperasiyanın digər forması Yeni yanaşma direktivlərinə uyğun fəaliyyət göstərən müvəkkil (notlaşdırılmış) orqanları üçün Avropa komissiyası tərəfindən yaradılıb. Şuranın 93/465 Qətnaməsi Komissiyaya digər Avropa İttifaqına üzv dövlətləri ilə birgə müvəkkil (notlaşdırılmış) orqanların işində tam kooperasiyanın mövcudluğunu təmin etməyi tapşırır; bu məqsədlə direktivlərin əksəriyyəti çərçivəsində müvəkkil orqanlar qrupları yaradılmışdır. Hər bir qrup tərkibinə iri maraqlı tərəflərin: Avropa komissiyasının müvəkkil (notlaşdırılmış) orqanlarının, Avropa İttifaqına üzv ölkələrin, sənaye sahələrinin standartlaşdırılması üzrə təşkilatların üzvlərini və müşahidəçiləri daxil edir. Adətən qruplar texniki məsələlərin, təlimat sənədlərinin və praktik tövsiyələrin verilməsi üçün ildə bir və ya iki dəfə iclas keçirir. Qrupların toplantılarında iştirakçıların sayı məhdudlaşdırılmır: bütün müvafiq məlumatlar internet-saytlarda yerləşdirilir, onun məlumatların mübadiləsinin interaktiv sistemi sənədlərin kitabxanasına iştirakçıların sərbəst girişini təmin edir, layihələr və ilkin planlar haqqında rəy bildirməyə və həmçinin, tematik forumlardakı müzakirələrdə iştirak etməyə imkan verir. Bu müvəkkil orqanlara görüşlərdə

fəal iştirak etməyə və baş verən bütün hadisələrdən məlumatlı olmaqla yanaşı, həmçinin, nəqliyyat xərclərinin azaldılmasına şərait yaradır.

Hazırda Avropa komissiyası notlaşdırılmış (müvəkkil) orqanların qarşılıqlı fəaliyyətinin vahid sistemini yaratmaq və əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi istiqamətində fəal iş aparır.

Yoxlama sualları

1. Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT- BTO), Laboratoriyaların akkreditasiyası üzrə beynəlxalq əməkdaşlıq (İLIAK), Məhsulların standartlara uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üzrə İSO komitəsi (KACKO) və Avropa metroloji xidmətinin EVROMET beynəlxalq təşkilatlarını səciyyələndirin.

2. Ticarətdə texniki sədlər üzrə (TBT) Razılaşmanın mənası nədir?

3. “Bir məhsul, bir sınaq – hər yerdə tanınma” şüarının mənası nədir?

4. Yeni və Qlobal yanaşmanın yaranması səbəblərini izah edin.

5. Sertifikatlaşdırılma və sınaqlar üzrə Qlobal təmərküzləşmənin 6 tezisini söyləyin.

6. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin modul üsulunu xarakterizə edin.

7. Uyğunluq bəyannaməsinin hansı növləri vardır?

8. Uyğunluq haqqında İSO/BEK beynəlxalq elektrotexniki komissiyasının (MƏK) yeni təlimatlarını səciyyələndirin.

9. İSO/BEK standartlarının 17000 seriyasını səciyyələndirin.

10. “Qlobal çətir” nədir?

11. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı “qərəzsizlik” nədir?

12. “Qərəzsizlik sertifikatının” alınması prinsiplərini söyləyin.
13. Xarici uyğunluq nişanlarını səciyyələndirin.
14. Almaniyada sertifikatlaşdırma sistemini səciyyələndirin.
15. Fransada sertifikatlaşdırma sistemini səciyyələndirin.
16. ABŞ, Çin və Polşada sertifikatlaşdırma sistemlərini səciyyələndirin.
17. Regional səviyyədə sertifikatlaşdırmanın mahiyyəti nədir?
18. Beynəlxalq səviyyədə sertifikatlaşdırmanın mahiyyəti nədir?
19. Sertifikatlaşdırma və akkreditasiya üzrə beynəlxalq təşkilatları səciyyələndirin.
20. Xarici ölkələrdə akkreditasiyanın prinsiplərini söyləyin.
21. EUROLAB və CEOC təşkilatlarını səciyyələndirin.

Terminoloji (ifadələr) lüğət

Akkreditasiya: 1) uyğunluğun qiymətləndirilməsinin müəyyən sahəsində fiziki və ya hüquqi şəxs tərəfindən işlərin aparılmasına mötəbərliyinin akkreditasiya orqanı tərəfindən rəsmi tanınması (texniki tənzimlənmə haqqında Qanun); 2) uyğunluğun qiymətləndirilməsi (İSO/BEK 17000:2004) orqanına aid olan, uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə konkret tapşırıqların yerinə yetirilməsində mötəbərliyinin rəsmi sübutu olan üçüncü tərəfin onun uyğunluğunu təsdiq etməsi prosedurasıdır.

Təhlükəsizlik – vətəndaşların həyatına və ya sağlamlığına, fiziki və ya hüquqi şəxslərin mülkiyyətinə, dövlət və ya bələdiyyə mülkiyyətinə, ətraf mühitə, heyvanların, bitkilərin həyat və sağlamlığına zərər vurulması ilə bağlı risklərin yol verilmədiyi vəziyyət.

Təkrarolunma – ölçülərin (sınaqların) nəticələrinin eyni metodlarla, eyni sınaq obyektlərində, müxtəlif laboratoriyalarda, müxtəlif operatorların müxtəlif avadanlıqlardan istifadə edilməklə alınması təkrarolunma şəraitində dəqiqlik deməkdir.

Ziyan – zərərçəkmişin mülkiyyətinin azalması və (və ya) qeyri-maddi (həyat, sağlamlıq və s.) itkilərlə ifadə olunan maddi itki.

Tullanılma – verilmiş qiymətlər məcmusunun elementinin həmin məcmunun digər elementləri ilə uzlaşmaması.

Uyğunluq haqqında bəyannamə - dövrüyyəyə buraxılan məhsulun texniki rəqlamentin tələblərinə uyğun olmasını təsdiq edən sənəd.

Uyğunluğun bəyan edilməsi – məhsulun texniki rəqlamentə uyğunluğunun təsdiq edilməsi forması.

Sənəd – məlumat və müvafiq daşıyıcı.

Məhsulun ömür dövrü – məhsulun başlanğıc tələblərin formalaşması dövründən istismarının başa çatması və utilizə edilməsinədək yaradılma prosesi və sonrakı vəziyyətinin

dəyişməsi zamanı bir-biri ilə qarşılıqlı bağlı olan proseslərin məcmusu.

Ərizəçi (sifarişçi) – uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsini həyata keçirən fiziki və ya hüquqi şəxs.

Bazarda müraciət nişanı – dövriyyəyə buraxılan məhsulun texniki rəqlamentin tələblərə uyğunluğu barədə istehlakçıları məlumatlandırılmasına xidmət edən işarə.

Uyğunluq nişanı: 1) sertifikatlaşdırılma və ya milli standartların (Texniki tənzimləmə haqqında Qanun) tələblərinə uyğun olması barədə istehlakçıların məlumatlandırılmasına xidmət edən işarə; 2) üçüncü tərəfin uyğunluğunu qiymətləndirdiyi və uyğunluğu qiymətləndirilən obyektin (məhsul, proses, şəxs, sistem və ya orqan) müəyyən olunmuş tələblərə (İSO/BEK 17030:2003 “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi. Üçüncü tərəfin uyğunluq nişanlarına verilən ümumi tələblər”) uyğunluğunu qiymətləndirən orqan tərəfindən verilən müdafiə olunan nişan.

Məhsulun eyniləşdirilməsi (identifikasiya) – məhsulun səciyyəvi xüsusiyyətlərinin onun əsas xassələri ilə eyniliyinin müəyyən edilməsi.

İstehsalçı – istehlakçılara realizə olunması üçün məhsul istehsal edən təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq təşkilat, eləcə də fərdi sahibkar.

İdxalçı – Azərbaycan ərazisində realizə olunması üçün məhsul idxal edən təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq təşkilat, eləcə də fərdi sahibkar.

İcraçı – işləri yerinə yetirən və ya xidmət göstərən təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq təşkilat, eləcə də fərdi sahibkar.

Standartlar kompleksi – qarşılıqlı əlaqəsi olan standartlaşdırma obyektlərinə razılaşdırılmış tələbləri müəyyən edən və (və ya) ümumi məqsəd istiqamətində birləşdirilmiş qarşılıqlı əlaqəli sənədlərin məcmusu.

Konsensus - əgər maraqlı şəxslərin heç biri əleyhinə deyilsə, ümumi razılıq əsasında və formal səsvermə aparılmadan qərar qəbul edilməsi metodu.

Nəzarət – müəyyən ölçmələr, sınaqlar, yaxud dərəcələmələrlə müşayiət olunan, müşahidə və müzakirənin köməyi ilə uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurası.

Texniki reqlamentin tələblərinə riayət olunmasına nəzarət – hüquqi şəxs və ya fərdi sahibkar tərəfindən məhsula, istehsal prosesinə, istismarına, saxlanmasına, daşınmasına, realizəsinə və utilizasiyasına olan texniki reqlamentin tələblərinin yerinə yetirilməsinin yoxlanması və yoxlamanın nəticəsi üzrə tədbirlərin görülməsi.

Müddətin qısa intervalları – dəyişməz xarici şərait və sabit iş rejimində ölçmələrin (sınaqların) müddətləri.

Laboratoriya: 1) müxtəlif avadanlıqlarda işləyən tədqiqatçıların (operatorların) çalışdığı yer; 2) vahid attestasiya edilmiş obyekt kimi yerin, avadanlığın və operatorun birlişməsi.

Laboratoriyanın mütəmadi kənarlaşmasının tərkibi – konkret ölçmə metodunun (ölçmənin yerinə yetirilməsinin konkret metodikası) realizəsi zamanı laboratoriyanın mütəmadi kənarlaşması ilə ölçmə metodunun (ölçmənin yerinə yetirilməsi metodu) mütəmadi kənarlaşması arasındakı fərq.

Ölçmə metodu – ölçmə prosedurası – müəyyən edilmiş dəqiqlikdə ölçmə nəticəsinin alınmasının təmin edilməsi üçün əməliyyat və qaydaların məcmusu.

Norma – hərəkətin edilməsi, işin təşkilinin məcburi qaydası kimi qəbul edilmiş göstəriş, qanuniləşdirilmiş hüquq.

Hüquqi norma – dövlət hakimiyyəti tərəfindən verilmiş, yaxud qəbul edilmiş və onun tərəfindən qüvvə ilə məcburi qorunan ümumi davranış qaydası.

Tədavül – istehsalçının məhsulu göndərmək üçün yüklədiyi andan alıcının (istifadəçinin) qəbul etdiyi ana qədər, alqı-satqı nəticəsində məhsulun sahibinin dəyişməsinin baş verdiyi həyat dövrünün mərhələsinə deyilir.

Ümumi (əhəmiyyətli) tələblər – təhlükəsizliyinin təminatı məqsədinin təsviri kimi təqdim edilmiş, lakin onun təmin olunmasının konkret üsulları (parametrləri) göstərilməyən minimal zəruri tələblər.

Məcburi tələblər: 1) qanuna uyğun olaraq RF-də riayət olunması zəruri olan texniki tənzimlənmə obyektinə verilən tələblər; 2) həmin sənədə uyğunluğun təmin edilməsi məqsədilə yerinə yetirilməsi zəruri olan normativ sənədin tələbi (İSO/BEK 2:2004 Təlimat).

Təqdir edilmə - məhsulun və ya prosesin bazara çıxarılmasına icazə verilməsi və ya onların təyinatına görə və ya şəraitə görə istifadəsinə icazə verilməsi (İSO/BEK 17000:2004 Təlimat).

Təhlükə - ziyanın baş verməsinə səbəb ola biləcək mümkün mənbə.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə orqan – uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə xidməti həyata keçirən və akkreditasiya obyektinə ola biləcək orqan.

Sertifikatlaşdırma orqanı – sertifikatlaşdırma üzrə işlərin yerinə yetirilməsi üçün müəyyən olunmuş qaydada akkreditasiya edilmiş hüquqi şəxs və ya fərdi sahibkar.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi – obyektə verilən tələblərin yerinə yetirilməsinin birbaşa və ya bilavasitə müəyyən edilməsi.

Təkrarlanma (eynilik) – bütün ətraf faktorların dəyişmədiyi qısa müddət ərzində eyni avadanlıqla, eyni operator tərəfindən, eyni laboratoriyada aparılan eyni sınaq obyektlərində, eyni metodla aparılan ölçmələrin (sınaqların) müstəqil nəticələrinin eyni alındığı təkrarlanma şəraitində eyniliyi.

Uyğunluğun təsdiqi – məhsulun və ya digər obyektlərin, istehsal prosesləri, istismar, saxlanma, daşınma, realizə və utillizəedilmə, işlərin yerinə yetirilməsi və ya xidmət göstərilməsinin texniki rəqlamentlərə, standartlara və ya müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun sənədli təsdiqi.

İstifadəçi – təyinatı üzrə məhsulu istifadə edən hüquqi və ya fiziki şəxs.

Uyğunluğun həqiqiliyi – uzlaşdırılmış standartların konkret tələblərinin yerinə yetirilməsinin texniki rəqlamentin müvafiq ümumi tələblərinə riayət edilməsi hesab edən müddəa.

Əldə edən – məhsulu sonradan realizə etmək üçün və ya təyinatı üzrə istifadə etmək üçün əldə etmək fikri olan və ya əldə edən hüquqi və ya fiziki şəxs.

Satıcı – alqı-satqı müqaviləsinə əsasən malları istehlakçıya realizə edən təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq təşkilat, eləcə də fərdi sahibkar.

Məhsul – gələcəkdə təsərrüfat və digər məqsədlər üçün istifadəsi nəzərdə tutulan maddi-əşya formasında təqdim edilmiş fəaliyyətin nəticəsi.

Layihələndirmə və işlənilmə - məhsul, proses və ya sistemə aid normativ və texniki sənədləşməyə və ya müəyyən edilmiş səciyyə tələblərinə çevirən proseslərin məcmusu.

İstehsal – istehsal üçün həyata keçirilən (tikinti, yetişdirmə, hasiledilmə) məhsulun həyat dövrünün mərhələsi.

Risk – vətəndaşların həyatına və ya sağlamlığına, fiziki və ya hüquqi şəxslərin, eləcə də dövlət və ya bələdiyyə mülkiyyətinə, ətraf mühitə, heyvan və bitkilərin həyat və ya sağlamlığına ağırlığı nəzərə alınmaqla ziyan vurulması ehtimalı.

Uyğunluq sertifikatı: 1) obyektin texniki rəqlamentin standartların və ya müqavilə şərtlərinə (Texniki tənzimləmə haqqında Qanun) uyğunluğunu təsdiq edən sənəd; 2) sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən verilən və obyektin müəyyən olunmuş tələblərə uyğunluğunu təsdiq edən sənəd.

Sertifikatlaşdırma: 1) sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən obyektin texniki rəqlamentin, standartların və ya müqavilə şərtlərinə (Texniki tənzimləmə haqqında Qanun) uyğunluğunun təsdiq edilməsi forması; 2) üçüncü tərəfin məhsula, proseslərə, sistemlərə və ya personala aid edilən uyğunluğun təsdiq edilməsi (ISO/BEK 17000:2004).

Simplifikasiya – daha çox istifadə edilən elementlərin məqsədəuyğun minimuma qədər ixtisara salınması.

Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sistemi – sertifikatlaşdırma, onun iştirakçılarının yerinə yetirdikləri qaydaların və bütövlükdə sertifikatlaşdırma sisteminin fəaliyyət qaydalarının məcmusu (Texniki tənzimləmə haqqında Qanun).

Sistematik kənarlaşma – ölçmələrin əsl (və ya nümunəvi) qiymətləri ilə gözlənilən riyazi qiymətlər arasındakı fərq.

Laboratoriyanın sistematik kənarlaşması (konkret ölçmə metodikasına üçün) – ölçmələrin əsl (və ya nümunəvi) qiymətləri ilə ayrıca laboratoriyanın əldə etdiyi gözlənilən qiymətlər (sınaqlar) arasındakı fərq.

Uyğunluq – məhsula, prosesə və ya xidmətə verilən tələblərə riayət olunması.

Məhsulun həyat dövrünün mərhələsi – məhsulun həmin mərhələyə uyğun vəziyyəti və bu vəziyyəti formalaşdırmağa və saxlamağa yönəlmiş məqsədyönlü proseslərin həyata keçirilməsi ilə səciyyələnən mövcudluğu mərhələsi.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi sxemi – nəticələri məhsulun və digər obyektlərin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun sübutu kimi qəbul edilən hərəkətlər məcmusu.

Utilizəedilmə - artıq birbaşa təyinatı üzrə istifadə edilməyən məhsulun yenidən emalının həyata keçirildiyi və ya məhv edildiyi həyat dövrünün mərhələsi.

Ziyan – bir subyektin fəaliyyəti nəticəsində digər subyektə və ya təbiətə, ətraf mühitə, insanlara vurduğu itkilərin əvəzinin ödənilməsi ilə, gözlənilməz məsrəflərlə, itki nəticəsində gəlirin əldə edilməməsi ilə, fiziki və hüquqi şəxslərin mülkiyyətinin zədələnməsi ilə əlaqədar maddi ifadə olunan zərər.

Uyğunluğun təsdiq edilməsi formaları – məhsulun və ya digər obyektlərin, istehsal proseslərinin, saxlanma, daşınma, realizə və utilizəedilmənin, işlərin görülməsi və xidmətlərin göstərilməsinin texniki rəqlamentlərin, standartların tələblərinə, yaxud müqavilə şərtlərinə uyğunluğunun sənədlə təsdiq edilməsinin müəyyən qaydası.

Əlavələr

ГК иН – Государственный контроль и надзор -
Dövlət nəzarəti və yoxlaması

ГОСТ – Государственный стандарт – Dövlət standartı

ГОСТ Р – Государственный стандарт РФ – RF
Dövlət standartı

ГТК – Государственный таможенный комитет –
Dövlət gömrük komitəsi

ГЦИ – Государственный центр испытаний – Dövlət
sınaqlar mərkəzi

ГЭВЧ – Государственный эталон времени – Dövlət
zaman etalonu

ДЕВКО – Комитет ИСО по оказанию помощи
развивающимся странам - İSO-nun inkişafda olan ölkələrə
yardım komitəsi

ДХ – Динамическая характеристика – dinamik səciy-
yələndirmə

ЕААС (EASC) – Европейский совет по стандар-
тизации, метрологии и сертификации – Standartlaşdırma,
metrologiya və sertifikatlaşdırma üzrə Avropa şurası

Евр-АзЭС – Евразийская экономическая сооб-
щество – Avrasiya iqtisadi birliyi

ЕООК – Европейская организация по контролю
качества – Keyfiyyətə nəzarət üzrə Avropa təşkilatı

ЕС - Европейский союз – Avropa İttifaqı

ЕСДП – Единая система допусков и посадок –
Buraхılış və təsdiqin vahid sistemi

УСКК ТЭИ – Единая система классификации и
кодирования технико-экономической и социальной инфор-
мации – Texniki-iqtisadi və sosial məlumatların təsnifatı və
kodlaşdırılmasının vahid sistemi

ЕСТД – Единая система технической документации
– texniki sənədləşdirmənin vahid sistemi

ETСИ – Единое экономическое пространство –
Vahid iqtisadi məkan

ИЛАК – Международное сотрудничество по аккредитации лабораторий – Laboratoriyaların akkreditasiyası üzrə beynəlxalq əməkdaşlıq

ИНФКО – Комитет ИСО по информационным системам и услугам – İSO-nun informasiya və xidmətlər üzrə komitəsi

КАСКО – Комитет ИСО по оценке соответствия продукции стандартам – İSO-nun məhsulun standartlara uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üzrə komitəsi

КИО – Контрольно-измерительное оборудование – Nəzarət-ölçmə avadanlığı

КоАП РФ – Кодекс РФ об административных правонарушениях – İnzibati qanun pozuntuları barədə RF kodeksi

КОПАНТ – Панамериканский комитет стандартов – Panamerika standartlar komitəsi

КОПОЛКО – Комитет ИСО по защите интересов потребителя – İSO-nun istehlakçıların maraqlarının qorunması üzrə komitəsi

МБВ – Международное бюро времени – Beynəlxalq zaman bürosu

МГС – Международный совет по стандартизации, сертификации и метрологии – Standartlaşdır, sertifikatlaşdırma və metrologiya üzrə beynəlxalq şura

МД - Международные документы - Beynəlxalq sənədlər

МИД (MID) – Директива ЕС по измерительным приборам – Avropa İttifaqının ölçmə cihazları üzrə direktivi

НСП – Неисключенная составляющая погрешности – Kənarlaşmanın istisna edilməyən tərkibi

НТД – Нормативно-техническая документация – Normativ-texniki sənədləşmə

ОК – Общероссийский классификатор стандартов – Standartların Ümumrusiya təsnifləndiricisi

ОКОНХ - Общероссийский классификатор отраслей народного хозяйства – Xalq təsərrüfatı sahələrinin Ümumrusiya təsnifləndiricisi

ОКПО - Общероссийский классификатор предприятий и организаций – Müəssisələrin və təşkilatların Ümumrusiya təsnifləndiricisi

ОТР – Общетехнический регламент – Ümumtexniki rəqlament

ПЛАКО – Техническое бюро ИСО – İSO-nun texniki bürosu

ПС – Поверочная схема – Yoxlama sxemi

Р – Рекомендация – Tövsiyə

РД – Руководящий документ – Rəhbər sənəd

РЕМКО – Комитет ИСО по стандартным образцам – İSO-nun standart nümunələr üzrə komitəsi

РМ – Руководящие материалы – Rəhbər materiallar

РНСС – Российская национальная система стандартизации – Rusiya milli standartlaşdırma sistemi

Ростехрегулирование – Федеральное агентство по техническому регулированию и метрологии – Texniki tənzimləmə və metrologiya üzrə federal agentlik

РОСА – Российская система аккредитации – Rusiya akkreditasiya sistemi

СААЛ – Система аккредитации аналитических лабораторий – Analitik laboratoriyaların akkreditasiya sistemi

СГИП – Система государственных испытаний продукции - Məhsulun dövlət sınaqları sistemi

СЕН – Европейский комитет по стандартизации и электротехнике – Avropa standartlaşdırma və elektrotexnika üzrə komitəsi

СНГ – Содружество Независимых Государств – Müstəqil Dövlətlər Birliyi

- СО – Стандартный образец – Standart nümunə
- СПС – Соглашение о партнерстве и сотрудничестве
– Əməkdaşlıq və həmkarlıq haqqında razılışma
- ТН – Товарная номенклатура – Əmtəə siyahısı
- ТН ВЭД - Товарная номенклатура внешнеэкономической деятельности – Xarici iqtisadiyyat fəaliyyətinin əmtəə siyahısı
- ТО – Техническое обслуживание – Texniki xidmət
- ТПП – Технологическая подготовка производства – İstehsalın texnoloji hazırlığı
- ФГУ – Федеральное государственное учреждение – Federal dövlət idarəsi
- ФЗ – Федеральный закон – Federal qanun
- ЦГЭ – Центр государственных эталонов – Dövlət etalonları mərkəzi
- ЦСМиС – Центр стандартизации, метрологии и сертификации – Standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma mərkəzi
- ЭД –Эксплуатационные документы – İstismar sənədləri
- AFNOR - Французская ассоциация по стандартизации Standartlaşdırma üzrə Fransa assosiasiyası
- СЕ- Европейское соответствие – Avropa uyğunluğu
- DIN - Немецкий институт стандартов – Alman standartlar institutu
- JAU - Международный астрономический союз – Beynəlxalq astronomiya ittifaqı

Ədəbiyyat

1. Aslanov Z.Y., Nuriyev M.N., Əfəndiyev E.M., “Yüngül sənaye məhsullarının standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırılması”. Dərslik. Bakı: ADİU, 2008.-297səh .
2. Aslanov Z.Y. “Ölçmə prosesləri və ölçü texnikası”. Dərs vəsaiti. Bakı: “Təhsil” NPM, 2003. -230 səh.
3. Məmmədov N.R., Seydəliyev İ.M., Aslanov Z.Y. Sınaq və sınaq avadanlıqları: Ali məktəb tələbələri üçün dərs vəsaiti. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2011.-150 səh.
4. Aslanov Z.Y. və b. tərəfindən rus dilindən tərcümə. “Məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi”, 2008.
5. Məmmədov N.R., Aslanov Z.Y. Qarşılıqlı əvəz etmənin əsasları. Dərslik. Bakı: Elm, 2004. 282 səh.
6. E.B.İsgəndərzadə, Z.Y.Aslanov. Ölçmə və nəzarətin üsul və vasitələri. Dərslik. Bakı: “Vektor” Beynəlxalq Nəşrlər Evi, 2016. 326 səh.
7. Məmmədov N.R., Aslanov Z.Y. və b. “Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma”. Dərs vəsaiti. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı. 2017. 356 səh.
8. Aslanov Z.Y. Maşınqayırma məhsulunun keyfiyyətinin idarə edilməsi metodları. Monoqrafiya. Bakı: Elm, 2013, 316 səh.
9. Aslanov Z.Y. və b. “Ölçmə metodları və vasitələri”. Dərslik. Rus dilindən tərcümə. Bakı, 2015, 422 səh.
10. Məmmədov N.R.Sertifikatlaşdırmanın əsasları: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Elm, 2001.-312 səh.
11. Всеобщее управление качеством: учебник для вузов/ [О.П.Глудкин, Н.М.Горбунов, А.И.Гуров, Ю.В.Зорин]; под ред. О.П.Глудкина. – М.: Радио и связь, 1999
12. Димов Ю.В.Метрология, стандартизация и сертификация: учебник для вузов/ Ю.В.Димов.-2-е изд. - СПб.: Питер,2006
13. Метрология, стандартизация и сертификация: учебник для вузов/ Я.М. Радкевич, А.Г. Схиртладзе, Б.И. Лактионов.- М.: Высш.Шк.,2004.

14. Метрология, стандартизация и сертификация: в вузах России: сб. метод. материалов.- М.: Изд-во стандартов,1998
15. Рубкевич Н.А. Достоверность допускового контроля качества/Н.А. Рубкевич, В.Д. Фрумкин.- М.: Изд-во стандартов,1990
16. Сергеев А.Г., Латышев М.В. Сертификация: Учебное пособие для студентов вузов. –М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. 248 ст.
17. Сергеев А.Г., Терегеря В.В. Метрология, стандартизация и сертификация: учебник для бакалавров-2-ое изд., перераб. и доп.-Издательство Юрайт; НД Юрайт, 2013.-838 с.
18. Хохлявин С.А. Оценка соответствия в новых руководства ИСО/МЕК. 2006, № 5
19. Чайка И.Н. Стандарты ИСО 9000 будут пересматриваться. Концепция версии. 2008 г. /И.Н.Чайка //сертификация. 2006. №1
20. гордышевский С.М. Экологическая Маркировка продукции. МОС. 2006, №2
21. Версан В.Г. Место оценка соответствия в механизме технологического регулирования. МОС. 2007, №1
22. Ряполов А.Ф. Сертификация. М.: Изд-во стандартов. 1987
23. Системы качества: Сборник нормативно-методических документов. М.: из-во стандартов. 1992
24. Костылев Ю.С., Лосицкий О.Г. Испытания продукции. М.: из-во стандартов. 1989
25. Анисимов, В.П. Метрология, стандартизация и сертификация (в сфере туризма): Учебное пособие / В.П. Анисимов, А.В. Яцук. - М.: Альфа-М, НИЦ ИНФРА-М, 2013. - 253 с.
26. Архипов, А.В. Метрология. Стандартизация. Сертификация: Учебник для студентов вузов / А.В. Архипов, А.Г. Зекунов, П.Г. Курилов; Под ред. В.М. Мишин. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. - 495 с.
27. Берновский, Ю.Н. Стандартизация: Учебное пособие / Ю.Н. Берновский. - М.: Форум, 2012. - 368 с.

28. Ляшко, А.А. Товароведение, экспертиза и стандартизация: Учебник / А.А. Ляшко, А.П. Ходыкин, Н.И. Волошко и др. - М.: Дашков и К, 2015. - 660 с.
29. Романычев, Н.Н. Социальная квалиметрия, оценка качества и стандартизация социальных услуг: Учебник для бакалавров / Н.Н. Романычев, Н.Н. Стрельникова, Л.В. Топчий.. - М.: Дашков и К, 2013. - 184 с.
30. Баумгартен, Л.В. Управление качеством в туризме: Учебник для студ. высш. учеб. заведений / Л.В. Баумгартен. - М.: ИЦ Академия, 2010. - 304 с.
31. Магомедов, Ш.Ш. Управление качеством продукции: Учебник / Ш.Ш. Магомедов, Г.Е. Беспалова. - М.: Дашков и К, 2010. - 336 с.
32. Мишин, В.М. Управление качеством: Учебник для бакалавров / А.Г. Зекунов, В.Н. Иванов, В.М. Мишин; Под ред. А.Г. Зекунов. - М.: Юрайт, 2013. - 475 с.
33. Никифоров, А.Д. Управление качеством: Учебник для вузов / А.Д. Никифоров, А.Г. Схиртладзе. - М.: Студент, 2011. - 717 с.
34. Васин, С.Г. Управление качеством. всеобщий подход. учебник для бакалавриата и магистратуры / С.Г. Васин. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 404 с.
35. У9(2)0/ Г 554 Глухов В.В. Управление качеством: учебник/ В.В. Глухов, Д.П. Гасюк. – 2-е изд. – М., 2015. – 384 с.
36. Горбашко, Е.А. Управление качеством: Учебник для бакалавров / Е.А. Горбашко. магистратуры / С.Г. Васин. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 404 с.
37. Колчков, В.И. Метрология, стандартизация, сертификация: Учебник / В.И. Колчков. - М.: Форум, НИЦ ИНФРА-М, 2013. - 432 с.

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
I Fəsil. Sertifikatlaşdırma prosesinin təşkili	5
1.1.Sertifikatlaşdırma anlayışı və onun inkişaf tarixi.....	5
1.2.Sertifikatlaşdırmanın əsas terminləri və anlayışları.....	6
1.3.Sertifikatlaşdırma sxemləri.....	19
1.4.Sertifikatlaşdırma proseslərinin strukturu.....	28
1.5.Məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılması qaydası.....	51
1.6.Sertifikatlaşdırma üzrə işlərin ödənilməsi.....	55
Yoxlama sualları.....	60
II Fəsil. Texniki tənzimləmə. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi və təsdiqi	63
2.1. Sertifikatlaşdırmanın iştirakçıları.....	67
2.2. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi və onun formaları.....	76
2.3. Uyğunluğun təsdiq edilməsi.....	86
2.4. Uyğunluğun təsdiq edilməsinin prinsip və formaları.....	88
2.5. Uyğunluğun məcburi təsdiq edilməsinin bəyan edilməsinin sxemləri.....	96
2.6. Sertifikasiya sxemləri və onların məzmunu.....	105
2.7. Uyğunluğun könüllü təsdiq edilməsi.....	118
2.8. Uyğunluq nişanı.....	121
Yoxlama sualları.....	124
III Fəsil. Akkreditasiya	125
3.1.Akkreditasiyanın məqsədləri və prinsipləri.....	125
3.2.Sertifikatlaşdırma üzrə orqan və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası.....	129
3.3.Akkreditasiya zamanı sertifikatlaşdırma	

sınaqları.....	135
Yoxlama sualları.....	154

IV Fəsil. İqtisadiyyat sahələri üzrə

sertifikatlaşdırma.....	156
4.1. Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması....	156
4.2. İstehsalatın sertifikatlaşdırılması.....	165
4.3. Qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması.....	167
4.4. Toxuculuq və yüngül sənaye məhsullarının sertifikatlaşdırılması.....	171
4.5. Xidmətlərin (işlərin) sertifikatlaşdırılması.....	188
4.6. Pərakəndə ticarət xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması.....	193
4.7. Ekoloji sertifikatlaşdırma.....	195
4.8. Logostika sistemlərinin sertifikatlaşdırılması.....	205
4.9. Personalın sertifikatlaşdırılması.....	207
4.10. Uyğunluğun təsdiqi sistemində müqavilə münasibətləri.....	209
Yoxlama sualları.....	212

V Fəsil. Beynəlxalq və xarici ölkələrdə

sertifikatlaşdırma.....	213
5.1. Qlobal sistemdə sertifikatlaşdırma üzrə beynəlxalq fəaliyyət.....	213
5.2. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinə Avropa Birliyi direktivlərinin tələbləri.....	220
5.3. Uyğunluğun modullarla qiymətləndirilməsi.....	224
5.4. Uyğunluq haqqında bəyannamənin növləri.....	229
5.5. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı qərəzsizlik prinsipləri.....	237
5.6. Uyğunluq nişanı ilə markalama.....	240
5.7. Ayrı-ayrı ölkələrdə sertifikatlaşdırmanın inkişafı.....	243
5.8. Regional səviyyədə sertifikatlaşdırma.....	250
5.9. Beynəlxalq səviyyədə sertifikatlaşdırma.....	253

5.10. Xarici ölkələrdə akreditasiya.....	255
5.11. Sertifikatlaşdırma korporasiyaları.....	259
Yoxlama sualları.....	262
Terminoloji (ifadələr) lüğət.....	264
Əlavələr.....	270
Ədəbiyyat	274

Nəşriyyatın müdiri	<i>Kamil Hüseynov</i>
Baş redaktor	<i>İsmət Səfərov</i>
Redaktor	<i>İsabə Hüseynova</i>
Korrektor	<i>Səbiyyə Səmiri</i>
Kompyuter operatoru	<i>Təranə Baxşəliyeva</i>
Dizayner	<i>Vüqar İbrahimov</i>

Aslanov Z.Y., Zeynalova M.S.

Sertifikatlaşdırmanın əsasları

Dərslik

***Çapa imzalanıb 03. 10. 2018. Kağız formatı 60x84 1/16.
Həcmi 17,7 ç.v. Sifariş 221. Sayı 50.***

***"İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı.
AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi, 6***
